

วารสาร สถาบัน พระปกเกล้า

KING PRAJADHIPOK'S INSTITUTE JOURNAL

ปีที่

2

ฉบับที่ 3

(กันยายน - ธันวาคม 2566)

ISSN 1685 9855

| ISSN 2730-3896 (Online)

https://so06.tci-thaijo.org/index.php/kpi_journal/index

ผู้จัดการ

นายวิฑูรย์ ชัยภาคภูมิ

เลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

บรรณาธิการ

นายกคัต อัจฉริยะปัญญา

ผู้อำนวยการวิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น

สถาบันพระปกเกล้า

กองบรรณาธิการ

ศ. ดร.จรัส สุวรรณมาลา

สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์และนโยบายสาธารณะ

มหาวิทยาลัยรังสิต

รศ. ดร.ชมพูนุท โกสลากร เพิ่มพูนวิวัฒน์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผศ.ชาญณวุฒิ ไชยรักษา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ดร.ถวิลวดี บุรีกุล

รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า

นางสาวธีรพรรณ ใจมั่น

ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมวิชาการรัฐสภา

สถาบันพระปกเกล้า

รศ. ดร.ไพฑิณี ภูจินาพันธุ์

คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รศ. ดร.ยุทธพร อิศรรักษ์

สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

นายศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์

ผู้อำนวยการสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล

สถาบันพระปกเกล้า

ศ. ดร.ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศ. ดร.สกนธ์ วรรณวิวัฒนา

อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดร.สตีเฟน ธนาธิโชติ

ผู้อำนวยการสำนักนวัตกรรมเพื่อประชาธิปไตย

สถาบันพระปกเกล้า

ศ. ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศ. ดร.สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.สุนิสา เบาเออร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รศ. ดร.อัชกรม์ วงศ์ปรีดี

คณะรัฐประศาสนศาสตร์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

วารสารสถาบันพระปกเกล้า

ปีที่ 21 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2566 ISSN 1685-9855

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5 (โซนทิศใต้)
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 0-2141-9570 โทรสาร 0-2143-8175

วารสารสถาบันพระปกเกล้า เป็นวารสารทางวิชาการที่สถาบันพระปกเกล้าจัดทำขึ้น โดยรวบรวมงานเขียนทางวิชาการและงานศึกษาวิจัย ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ และติดตามประเมินผล ในมิติทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และมีมิติการบริหารราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งในบริบทประเทศไทยหรือในเชิงเปรียบเทียบกับประเทศไทย เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมผลงานทางวิชาการที่สำคัญในประเด็นที่เกี่ยวข้อง นำไปสู่การต่อยอดพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพในเชิงวิชาการแก่นักศึกษาและประชาชนผู้ให้ความสนใจต่อไป

ขอบเขตเนื้อหาของบทความในวารสารฯ ได้แก่ประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ประชาธิปไตย และกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย
2. ธรรมาภิบาล
3. แนวทางการบริหารงานพัฒนาประเทศ
4. นโยบายสาธารณะและองค์กรทางการเมืองการบริหารราชการแผ่นดิน
5. การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น
6. การเมืองภาคพลเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน
7. สันติวิธีและการจัดการกับความขัดแย้ง
8. การสร้างเครือข่ายการพัฒนา
9. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

วารสารสถาบันพระปกเกล้า ดำเนินการจัดพิมพ์ปีละ 3 เล่ม ดังนี้

ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม – เมษายน

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนพฤษภาคม

ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนกันยายน

ฉบับที่ 3 ประจำเดือนกันยายน – ธันวาคม

ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนในเดือนมกราคมของปีถัดไป

อนึ่ง บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร จะต้องผ่านการพิจารณาบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในรูปแบบผู้พิจารณาไม่ทราบชื่อผู้แต่งและผู้แต่งไม่ทราบชื่อผู้พิจารณา (Double-blind peer review) ตามกระบวนการที่กำหนดไว้ และมีการพิจารณาบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 3 ท่านต่อ 1 บทความ

ผู้สนใจส่งบทความเพื่อให้สถาบันพระปกเกล้าพิจารณา สามารถส่งบทความของท่านผ่านระบบ Submit Online ได้ที่เว็บไซต์ http://so06.tci-thaijo.org/index.php/kpi_journal/ โดยขอความกรุณาจัดเตรียมต้นฉบับและดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัด

ราคาต่อฉบับ: 120 บาท

กองบรรณาธิการวารสารสถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารบี ชั้น 5 เลขที่ 120 หมู่ 3

ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 02-141-9570 E-mail : journal.kpi@kpi.ac.th

ส.า.ร.บ.ญ

เรื่อง	หน้า
สิทธิในการปฏิเสธการรักษาพยาบาลตามหลักสิทธิมนุษยชน กนกศักดิ์ พ่วงลาภ	5
การขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ผ่านมุมมองการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์	22
การพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล	40
การยกระดับการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ วสันต์ เหลืองประภัสร์ เกรียงชัย ปิงประวัติ และ ชาย ไซยชิต	72
“เขابอกว่าหนูถูกปั่น” : การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของเยาวชนคนรุ่นใหม่ภายใต้ การกล่อมเกลาคูณค่าประชาธิปไตยที่จำกัด กรณีศึกษามือบนักเรียนไทยในปี 2563 จารุวรรณ แก้วมะโน	102
แนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองและการปรับใช้ในการเมืองไทย วนัส ปิยะกุลชัยเดช และ เอกวิทย์ มีสุข	129
เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามามีบทบาท ในกีฬาชนวัวในจังหวัดพัทลุง สุทธิชัย รักจันทร์	153

ทางคณะผู้จัดทำยินดีที่จะเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลที่มีประโยชน์หรือน่าสนใจต่อ
สาธารณชนและขอสงวนสิทธิ์ในการสรุปย่อ ตัดทอนหรือเพิ่มเติมตามความเหมาะสม
ความเห็นและทัศนะในแต่ละเรื่องเป็นของผู้เขียน ซึ่งทางคณะผู้จัดทำและสถาบันพระปกเกล้าไม่จำเป็นต้อง
เห็นด้วยเสมอไป

พิมพ์ที่

บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด

745 ถนนนครไชยศรี แขวงนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทรศัพท์ 02-243-9040-4 โทรสาร 02-243-3225

บรรณาธิการแถลง

สถานการณ์การเมืองไทยภายหลังที่ได้รัฐบาลชุดใหม่ ภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรี ที่ชื่อว่า นายเศรษฐา ทวีสิน มีเรื่องมากมายให้คลายปมเยาะเย้ยไปหมด โดยเฉพาะในประเด็นเศรษฐกิจของประเทศ ที่โครงการแจกเงินดิจิทัล 10,000 บาท กำลังเป็นที่ถกเถียงกันเกี่ยวกับที่มาของเม็ดเงินที่จะนำมาใช้ในโครงการ และผู้ที่จะได้รับสิทธิในโครงการฯ ซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่ใช่ทุกคนที่ได้รับ นอกจากนี้ตัวเลขทางด้านการท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวจีนซึ่งถือว่าเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มหลักของเรา ก็ไม่ถึงเป้าตามที่คาดการณ์ไว้ แม้รัฐบาลจะพยายามให้กลุ่มนักท่องเที่ยวจีนก็ตาม

วารสารสถาบันพระปกเกล้าฉบับส่งท้ายปี 2566 ขอชวนทุกท่านออกจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่รุมเร้าไปกับ 7 บทความที่ได้คัดสรรมาให้ท่านผู้อ่านในวารสารฉบับนี้ ซึ่งอุดมไปด้วยสาระทางวิชาการที่เกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมุมมองของสิทธิมนุษยชน มุมของการขับเคลื่อนพลเมืองและเยาวชนในสังคมประชาธิปไตย มุมของการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ ตลอดจนมุมมองของการเมืองทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น

บทความแรก เป็นบทความวิชาการที่เกี่ยวกับประเด็นสิทธิมนุษยชน โดย *นายกนกศักดิ์ พ่วงลาภ* อัยการผู้เชี่ยวชาญ จากสำนักงานอัยการสูงสุด ในเรื่อง **“สิทธิในการปฏิเสธการรักษาพยาบาลตามหลักสิทธิมนุษยชน”** ซึ่งบทความนี้ มีการกล่าวถึงประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ยอมรับการสมัครใจที่จะหยุดการรักษาด้วยความประสงค์ของคนไข้ ซึ่งนำไปสู่การพิจารณาว่าความคิดเบื้องหลังการรับรองสิทธินี้เป็นอย่างไร สิทธินี้เป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ และขอบเขตของสิทธินี้มีมากน้อยเพียงใด และเมื่อต้องชั่งน้ำหนักระหว่างสิทธิที่จะสามารถกำหนดชีวิตของตนเองกับสิทธิในชีวิตรัฐจะมีแนวทางการพิจารณาเลือกให้น้ำหนักแก่สิทธิใดมากกว่ากัน หรือหาจุดสมดุลของสิทธิทั้งสองอย่างนี้อย่างไร ... ท่านผู้อ่านหาคำตอบเหล่านี้ได้ที่บทความชิ้นนี้

สองบทความต่อมาเป็นบทความที่เกี่ยวกับเรื่องพลเมือง โดยในบทความชิ้นแรกเป็นบทความวิชาการเรื่อง

“การขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็งผ่านมุมมองการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่” โดย *ดร.กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์* จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ที่นำเสนอวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของการก่อเกิดความเป็นพลเมืองเข้มแข็งผ่านมุมมองตามแนวคิดการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ แนวคิดความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ และแนวคิดการจัดการปกครองแบบประสานความร่วมมือ พร้อมทั้งได้นำเสนอแบบจำลองเพื่ออธิบายเส้นทางของความเป็นพลเมืองเข้มแข็งที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทยในกระแสดังคมโลก ซึ่งผลจากการศึกษาได้นำไปสู่การสร้างแบบจำลอง **“พลังพลเมืองเข้มแข็งลูกใหม่”** ซึ่งเป็นอย่างไร อธิบายปรากฏการณ์พลเมืองในสังคมไทยได้อย่างไรบ้าง เชิญติดตามได้ที่บทความนี้ อีกบทความในเรื่องพลเมืองเป็นบทความวิจัยที่ชื่อ **“การพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา”** โดย *ผศ. ดร.เศรษฐวัฒน์ โชควรรกุล* จากคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยโดยใช้กลุ่มตัวอย่างคืออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 40 คนในพื้นที่ตำบลเทพาลัย เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองฯ รวมไปถึงวิธีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคและแนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองฯ ซึ่งข้อเสนอแนะจากงานชิ้นนี้ สามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองในพื้นที่ต่างๆ ได้ด้วย

บทความชิ้นที่สองในวารสารฉบับนี้ จะว่าไปก็เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับความเป็นพลเมือง เพราะเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม อันเป็นคุณสมบัติสำคัญของพลเมืองในสังคมปัจจุบัน สำหรับบทความวิจัยเรื่อง **“การยกระดับการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ”** ซึ่งร่วมทำการศึกษาโดย *ผศ. ดร.วสันต์ เหลืองประภัสร์* *ดร.ชาย ไชยชิต* จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ และ ผศ. ดร.เกรียงชัย ปิงประวัติ จากคณะ รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และพบว่าการพัฒนา ตัวแบบการยกระดับการมีส่วนร่วมในการจัดบริการ สาธารณะที่เหมาะสมกับบริบทของไทยนั้น จำเป็นต้องคำนึง ถึงลักษณะการปฏิบัติการกิจที่หลากหลายในกระบวนการจัด บริการสาธารณะ ซึ่งมีความเหมาะสมกับรูปแบบการเปิดให้ ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่างกันไปด้วย ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตัวแบบ ทั้งนี้แต่ละตัวแบบมีลักษณะอย่างไร มีความสัมพันธ์ในแบบใด เชิญอ่านรายละเอียดแบบ เจาะลึกได้ที่บทความชิ้นนี้

บทความถัดไปเป็นบทความที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย ผ่านมุมมองของเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563 ที่ผ่านมา โดยผู้เขียน สุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 24 แห่ง ซึ่งผลการศึกษาก็ชี้ให้เห็นว่า นักเรียนสามารถเกิดการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยได้ แม้ภายใต้การกล่อมเกลາทางการเมืองเรื่องประชาธิปไตย อย่างจำกัด ทั้งนี้เพราะการกล่อมเกลາทางการเมือง มีข้อจำกัดในการปลูกฝังความคิด และนักเรียนสามารถ ขบคิดไตร่ตรองต่อการกล่อมเกลາทางการเมืองของรัฐ ได้ อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียน ไม่ได้มีลักษณะเป็นพัฒนาการ แต่มีลักษณะของการตื่นรู้ ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันภายหลังจากมีชุดข้อมูลใหม่เข้ามา กระแทกความคิดเดิมให้เกิดข้อสงสัยและนำไปสู่การศึกษา คุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเองในเวลาต่อมา โดยการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนจะเกิดขึ้นได้นั้นต้องมี เงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ... เชิญผู้อ่านที่สนใจติดตาม ได้จากบทความวิจัยที่ชื่อว่า “เขาบอกว่าหนูถูกปั่น” : การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของเยาวชนคนรุ่นใหม่ ภายใต้การกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยที่จำกัด กรณีศึกษามอบนักเรียนไทยในปี 2563 โดย จารุวรรณ แก้วมะโน นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักส่งเสริมการเมือง ภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

สองบทความปิดท้ายวารสารฉบับนี้ เป็นบทความ ที่เกี่ยวกับนักการเมืองหรือที่เราเรียกว่าผู้แทนทางการเมือง อันกล่าวได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย โดยในบทความปิดท้ายชิ้นแรก เป็นบทความวิจัยเรื่อง “แนวคิดความเป็นผู้แทนทาง

การเมืองและการปรับใช้ในการเมืองไทย” โดย ผศ. ดร.วันส ปิยะกุลชัยเดช และ เอกวิทย์ มีสุข จากสาขาวิชา รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่ได้ศึกษา เปรียบเทียบความเป็นผู้แทนทางการเมืองผ่าน 3 แนวคิด หลักคือ แบบตัวแทน แบบได้รับมอบหมาย แบบอาสา ซึ่งแบบไหนจะเหมาะสมสอดคล้องกับบริบททางการเมือง ของไทยมากที่สุด เชิญหาคำตอบได้ที่บทความชิ้นนี้ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้เสนอเกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันความเป็น ผู้แทนทางการเมือง และการศึกษาความเป็นผู้แทนทาง การเมืองในอนาคต ไว้ที่น่าสนใจทีเดียว ผู้สนใจประเด็น การเมืองระดับชาติต้องไม่พลาดบทความชิ้นนี้ สำหรับบทความสุดท้าย มาเจาะลึกที่นักการเมืองระดับท้องถิ่นกันบ้าง กับบทความวิจัย “เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและ การเมืองที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามามีบทบาทในกีฬาชนวัว ในจังหวัดพัทลุง” โดย สุทธิชัย รักจันทร์ จาก คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ซึ่งได้ทำการศึกษา วิเคราะห์เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้ นักการเมืองเข้ามาแสดงบทบาทในกีฬาชนวัวพัทลุง นอกจากนี้ ยังวิเคราะห์สายสัมพันธ์ทางการเมืองของเครือข่ายกีฬา ชนวัวพัทลุงต่อการรักษาฐานเสียงทางการเมืองท้องถิ่นพัทลุง ซึ่งผลการศึกษาก็ชี้ให้เห็นว่านักการเมืองท้องถิ่นเข้ามามี บทบาทในกีฬาชนวัวผ่านการอุปถัมภ์และปฏิสัมพันธ์กับ เครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุง ตลอดจนรูปแบบการเข้าสู่พื้นที่ ทางสังคมและการเมือง เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้ประชาชน เลือกตั้ง และเล่นการเมืองโดยอาศัยความสัมพันธ์ผ่าน กลุ่มผลประโยชน์การพนันวัวชน กิจกรรมชนวัว กิจกรรม การเลี้ยง สานสัมพันธ์ของเครือข่ายชนวัวระหว่างในจังหวัด และต่างจังหวัดใกล้เคียงของพัทลุง ... ทั้งนี้รายละเอียด แบบเจาะลึกติดตามได้ในบทความชิ้นนี้

กองบรรณาธิการฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความต่างๆ ที่นำเสนอในวารสารฉบับนี้จะเป็นของขวัญปีใหม่ให้ท่าน ผู้อ่านทุกท่าน ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยอวย วยพรและคุ้มครองให้ทุกท่านอยู่เย็นเป็นสุข อ่านวารสาร พระปกเกล้าตลอดปีและตลอดไป และขอให้ท่านผู้อ่านเข้มแข็ง มีสติรับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงในปี 2567

ด้วยจิตคารวะ

ภควัฒน์ อัจฉริย์ปัญญา

บรรณาธิการวารสารสถาบันพระปกเกล้า

สิทธิในการปฏิเสธการรักษาพยาบาลตามหลักสิทธิมนุษยชน

The Right to Refuse Medical Treatment According to Human Right principle

กนกศักดิ์ พ่วงลาภ *

Kanoksak Puanglarp **

บทความนี้

Received

16 พฤษภาคม 2566

Revised

21 มิถุนายน 2566

Accepted

4 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

คนและสัตว์มีส่วนที่คล้ายกันหลายประการ เมื่อถึงเวลาที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็มีการคล้ายกัน เกณฑ์เกี่ยวกับการจากไปอย่างสงบในสัตว์ ทำให้รู้ว่าสิ่งสำคัญที่เป็นตัวชี้ว่าชีวิตนั้นควรดำรงอยู่ต่อไปหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความเห็นในทางการแพทย์ที่ว่า “การรักษาที่อาจจะมีต่อไปนั้นตอบสนองให้อาการดีขึ้นหรือไม่” และอาจจะเป็นจุดร่วมที่ตรงกันสำหรับมนุษย์และสัตว์ แม้ว่ามนุษย์มีสิทธิในชีวิตแต่ก็ควรมีโอกาสตัดสินใจด้วยเจตจำนงของตนเองได้ในทุกกรณี เพียงแต่รัฐสามารถยับยั้งได้โดยกฎหมายในบางเงื่อนไข ในกรณีของมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 นั้นเป็นการการุณยฆาตเชิงรับ ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตต่างๆ ไม่ฝืนความรู้สึกของคนทั่วไปมากนัก เพราะเมื่อแพทย์ได้พยายามจนถึงที่สุดแล้วและหากได้ทบทวนอย่างรอบคอบแล้วไม่เห็นหนทางในการรักษาก็ไม่มีเหตุผลอะไรให้ยื้อชีวิตคนไข้ต่อไปอย่างฝืนธรรมชาติหรือฝืนใจคนไข้ อย่างไรก็ตามการขอความเห็นแพทย์อีกอย่างน้อยหนึ่งคนก่อนมีการกระทำดังกล่าวอย่างในประเทศไทยเนเธอร์แลนด์เป็นแนวทางที่ดีที่จะนำมาปรับใช้ในประเทศไทย และอาจจะทำให้ดีกว่านั้นได้ โดยการขอความเห็นในการกระทำดังกล่าวจากแพทย์จำนวนมากกว่านี้ ซึ่งเป็นการขอความเห็นในรูปแบบการประชุมหารือที่มีแพทย์ร่วมตัดสินใจเป็นแบบองค์คณะ คือ ตั้งแต่ 3 คนหรือ 5 คนขึ้นไป จะทำให้มีความละเอียดรอบคอบมากขึ้นเพราะชีวิตคนเป็นเรื่องสำคัญ เปรียบเทียบกับศาลที่เมื่อต้องพิจารณาคดีสำคัญก็ต้องนั่งครบองค์คณะ ซึ่งควรเป็นมาตรฐานทั่วไปที่รัฐพึงมอบให้แก่บุคคลของรัฐเองทั้งในฝ่ายเจ้าหน้าที่ผู้กระทำหน้าที่ของรัฐและผู้รับการกระทำนั้น อย่างไรก็ตามควรพิจารณาในแนวทางใหม่ว่าการที่ผู้ป่วยปฏิเสธการรักษา และการตัดสินใจจากไป

* อัยการผู้เชี่ยวชาญ สำนักงานอัยการสูงสุด

** Expert Public Prosecutor, Office of the Attorney General

ในลักษณะที่เป็นการ “ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ” เมื่อไม่มีทางรักษาแล้วนั้น เป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง ไม่ควรที่บุคลากรแพทย์จะต้องรับผิดชอบเพราะเหตุนี้ เพราะถือว่าเป็นการปล่อยไปตามธรรมชาติ จึงไม่มีการกระทำในทางกฎหมาย ตรงกันข้าม “การยื้อไว้” ต่างหากที่เป็นการกระทำที่ผิดธรรมชาติที่จำเป็นจะต้องขอความยินยอมจากผู้ป่วยหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจ

คำสำคัญ: การุณยฆาต, สิทธิผู้ป่วย, ผู้ป่วยระยะสุดท้าย, สิทธิในการปฏิเสธการรักษา

Abstract

Humans and animals share many similarities. By the time of sickness, there was a similar distress. The criterion concerning the peaceful departure of animals makes us realize whether life should be prolonged depending on a medical assessment of “the effectiveness of further treatments”. It may be the same for humans and animals. Human beings should have the opportunity to decide by their own free will. Only the state can restrain it by law under certain conditions. Section 12 of the National Health Act 2007 is passive euthanasia. It does not hurt the public’s feelings because it seems relevant to the nature of life and is not contrary to medical ethics. There is no reason to prolong the patient’s life uselessly. Before stopping the treatment, a second doctor’s opinion is needed, at least, as is the case in the Netherlands, which can apply in Thailand. However, Thailand’s cases might perform better because there will be more than two opinions from doctors; 3 to 5 doctors should participate in decision-making. They will form a quorum similar to the quorum of judges in critical cases. However, one may think in a new way that “leaving naturally” is a human right. When there is no cure, no one should be liable to stop the treatment. On the contrary, to continue useless treatment is an unnatural act that should need the informed consent of the patient or concerned decision makers.

Keywords: Euthanasia, Patient advocacy, Terminally ill, Right to refuse medical treatment

ความน่า

ในปัจจุบันมีปัญหาให้นักกฎหมายต้องตอบสังคมและบุคลากรในทางการแพทย์ว่า “มนุษย์มีสิทธิในชีวิตร่างกายของตนเองเพียงใด” กล่าวคือ มีคำถามว่า สิทธินั้นเป็นสิทธิเด็ดขาดสำหรับมนุษย์ผู้หนึ่งที่จะสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างเด็ดขาดโดยที่รัฐไม่สามารถแทรกแซงได้หรือไม่ สำหรับในส่วนของผู้ป่วย ผู้ป่วยจะมีสิทธิที่จะปฏิเสธการรักษาแล้วปล่อยให้ชีวิตของเขาดำเนินไปตามธรรมชาติ โดยที่เขาประสงค์จะไม่ได้รับการรักษาเพราะไม่ต้องการอยู่ในสภาพที่ทุกข์ทรมานอีกต่อไปได้หรือไม่ โดยขอให้แพทย์ไม่ต้องให้ยา น้ำและอาหารอีกต่อไป ซึ่งแพทย์ปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้ป่วยได้หรือไม่ และจะอย่างไรให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยปราศจากความรับผิดชอบทางแพ่งและทางอาญา และรัฐสามารถแทรกแซงหรือยับยั้งการตัดสินใจของบุคคลที่ประสงค์จะปฏิเสธการรักษาโดยการขอให้ทบทวน ยับยั้ง ได้หรือไม่ และเนื่องจากมีการยอมรับวิธีนี้มาใช้ในวงการสัตวแพทย์หรือการวิจัยในสัตว์ทดลองมาก่อนที่จะมีการพิจารณาประเด็นนี้ในมนุษย์ มีเกณฑ์เกี่ยวกับการพิจารณาสัตว์ทดลองที่เจ็บป่วยซึ่งมีการคำนึงถึงหลักศีลธรรมที่เป็นหลักเกณฑ์ที่ทั่วโลกยอมรับมาก่อนหน้านี้ ทำให้การศึกษาเรื่องการปฏิเสธการรักษาในคนนั้นควรเปรียบเทียบกับ การดำเนินการกับสัตว์ทดลองที่เจ็บป่วย การเปรียบเทียบอย่างนี้ย่อมเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนที่น่าคนไปเปรียบเทียบกับสัตว์ทดลอง แต่เพราะอย่างน้อยเพื่อให้เข้าใจลักษณะทางกายภาพของร่างกายที่ดำรงชีวิตอย่างที่ไม่ควรยื้อการรักษาเป็นอย่างไร ซึ่งในสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ย่อมมีจุดร่วมที่คล้ายกัน สามารถเปรียบเทียบกันได้เสมอ อีกประการหนึ่งการดูแลสัตว์ทดลองนั้นมีมาตรฐานทางจริยธรรมที่เคร่งครัดและมีหลักเกณฑ์ชัดเจนมาก่อนหน้านี้มานานมากแล้ว เหมาะสมที่จะนำมาศึกษาเปรียบเทียบได้ สำหรับในส่วนของกฎหมายที่บังคับใช้กับมนุษย์นั้นเริ่มมีบางประเทศที่ยอมรับสิทธิของคนไข้ที่สามารถ

ปฏิเสธการรักษาพยาบาล เช่น ประเทศเบลเยียม แคนาดา โคลอมเบีย ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ สวิสเซอร์แลนด์ เป็นต้น ซึ่งในบทความนี้จะเน้นในส่วนของประเทศเนเธอร์แลนด์ที่ยอมรับการสมัครใจที่จะหยุดการรักษาโดยความประสงค์ของคนไข้ ซึ่งควรนำมาพิจารณาว่าความคิดเบื้องหลังการรับรองสิทธินี้เป็นอย่างไร สิทธินี้เป็นสิทธิมนุษยชนหรือไม่ และขอบเขตของสิทธินี้มีมากน้อยเพียงใด และเมื่อต้องชั่งน้ำหนักระหว่าง “สิทธิที่จะสามารถกำหนดชีวิตของตนเองกับสิทธิในชีวิต” รัฐจะมีแนวทางการพิจารณาเลือกให้น้ำหนักแก่สิทธิใดมากกว่ากัน หรือหาจุดสมดุลของสิทธิทั้งสองอย่างนี้อย่างไร

ทฤษฎีรากฐานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการปฏิเสธการรักษาพยาบาล

แนวคิดที่นักกฎหมายยอมรับมานาน คือ มนุษย์มีสิทธิในการมีชีวิตและจะไม่ถูกพรากไปโดยบุคคลอื่นหรือรัฐ แนวคิดนี้จึงไม่สนับสนุนการพรากชีวิตมนุษย์ไม่ว่าโดยวิธีใดๆ รวมถึง การการุณยฆาต euthanasia หรือการยุติชีวิตโดยเจตนาเพื่อให้พ้นจากการเจ็บปวดทรมาน รวมทั้งการที่แพทย์ถอดเครื่องช่วยหายใจ และยิ่งรวมถึงการคัดค้านการทำแท้ง เพราะมองว่าชีวิตถูกพรากไปก่อนกำหนด แนวคิดคลาสสิกนี้จึงต่อต้านการที่แพทย์ถอดเครื่องช่วยหายใจผู้ป่วยแม้ว่าเป็นความประสงค์ของผู้ป่วยเอง เพราะมองว่าไม่ยอมรับการพรากไปไม่ว่ากรณีใดโดยอ้างว่าสมเหตุสมผล ดังนั้นการพรากสิทธินี้ไปโดยไม่ผิดกฎหมายจึงไม่ได้ นั่นคือแนวคิดของนักกฎหมายกลุ่มดั้งเดิม เชื่อว่า Justifiable homicide ไม่สามารถมีได้ในทางกฎหมาย (กล่าวโดยง่ายคือ การพรากไปทุกกรณี ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะทำ สรุปคือ ทำไม่ได้ทุกกรณี) โดยมีสิ่งที่รองรับเป็นหลักสากลดังต่อไปนี้

ในปี ค.ศ. 1776 มีข้อความในคำประกาศอิสรภาพของประเทศสหรัฐอเมริกา ค.ศ. 1776 มีข้อความแปล

ได้ว่า “มนุษย์สร้างขึ้นมาอย่างเท่าเทียมกันโดยพระเจ้า พระเจ้าได้มอบสิทธิที่เพิกถอนไม่ได้ให้มนุษย์ คือ ชีวิต เสรีภาพและการแสวงหาความสุข”

ในปี ค.ศ. 1948 มีข้อความปรากฏใน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ มีมติรับรองไว้ในคำประกาศ ข้อ 3 ข้อความแปลได้ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการดำรงชีวิต มีเสรีภาพและมีความเป็นปัจเจกบุคคล”

ในปี ค.ศ. 1966 มีข้อความปรากฏใน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ข้อ 6.1 ข้อความแปลได้ว่า “มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในชีวิต ตั้งแต่กำเนิด สิทธินี้ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย โดยจะต้องไม่ถูกพรากไปโดยอำเภอใจ” เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีแนวความคิดของนักกฎหมายและนักปรัชญาหลายท่าน อาทิเช่น ฌอง-ฌัก รูโซ ที่เห็นว่า สิทธิบางอย่างของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่แม้แต่รัฐก็อาจจะพรากไปได้ (แวกส์, 2564ข, น. 36) ซึ่งแสดงว่า สำนึกความคิดในกลุ่มกฎหมายธรรมชาตินั้นไม่สนับสนุน การการุณยฆาต เพราะแม้แต่รัฐยังทำไม่ได้แม้แต่น้อย จะให้บุคคลที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐทำได้อย่างไร และไม่อาจมีข้อตกลงให้หยุดการรักษาได้ เพราะข้อตกลงนั้น เป็นการพรากชีวิตมนุษย์ที่ไม่อาจทำได้อย่างเด็ดขาด แนวคิดที่มนุษย์มีสิทธิในชีวิตที่แม้แต่รัฐก็อาจจะพรากได้ นี้ ไม่สนับสนุนการลงโทษประหารด้วย และต่อมาหลายประเทศในยุโรปนั้นแม้จะยังมิได้มีการแก้ไขกฎหมายแต่ก็ได้มีการงดใช้โทษนี้ในทางข้อเท็จจริง (de facto)

ต่อมาในยุโรปมีแนวคิดเกี่ยวกับการการุณยฆาต (Euthanasia) ว่า มีข้อพิจารณาอยู่ 3 ประการ คือ

- ประการแรก เมื่ออยู่ในภาวะเจ็บปวดทรมานอย่างแสนสาหัส
- ประการที่สอง สิทธิในชีวิตเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่บุคคลกำหนดได้

- ประการที่สาม บุคคลไม่ควรถูกบังคับให้ยื้อชีวิตออกไปในสภาพที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และ ไม่มีการรับรู้ทางสมอง (ดวงพร เพชรคง, ม.ป.ป., ออนไลน์)

การการุณยฆาต มาจากคำว่า “Euthanasia” รากฐานมาจากภาษากรีก คำว่า eu ซึ่งแปลว่า good หรือ ดี กับคำว่า Thanatos หมายถึง ปลายทางของชีวิต ดังนั้นรวมความแปลว่า ชีวิตปลายทางที่สงบ ซึ่งอาจจะไม่ได้เป็นการแปลที่ตรงตัวนัก เพราะความหมายของชีวิตที่สงบในทางการแพทย์อาจจะไม่เหมือนกับทางปรัชญา กฎหมายที่มนุษย์จะต้องสงบด้วยตัวของมนุษย์เองเพราะมนุษย์มีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ดังนั้นความสงบนั้น อาจจะมีใช้ความสงบที่เกิดจากการใช้ ยา สารเคมี หรือจากการกระทำใดๆ แต่รากศัพท์สื่อให้เห็นแค่เพียงว่าเป็นการกระทำซึ่งมิให้มีความทรมานมากนักเท่านั้น (ดวงพร เพชรคง, ม.ป.ป., ออนไลน์)

ในส่วนของมนุษย์นั้น ดิกชันนารีกฎหมายของแบล็ก (Black’s Law Dictionary) กล่าวว่า การการุณยฆาต แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

ก. การไม่ทำการรักษาต่อไปหรือตัดการรักษา (Negative Euthanasia) คือ การกระทำเชิงรับปล่อยให้ผู้ป่วยจากไปเองโดยเพียงตัดการรักษาที่หากมีก็เป็นเพียงแคื่อยื้อไว้ ซึ่งเป็นการกระทำที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปและปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในโรงพยาบาลหรือสถานบริการสาธารณสุข (แม้ไม่มีกฎหมายมาบังคับหรือมีกฎหมายมาบังคับก็อาจจะบังคับไม่ได้ เพราะโดยธรรมชาติก็เกิดเหตุการณ์อย่างนั้น ยื้อหรือไม่ยื้อชีวิตนั้นความจริงเป็นดุลพินิจของแพทย์ น่าจะเป็นดุลพินิจเด็ดขาดแต่ก็ไม่มีใครกล่าวถึงประเด็นนี้มากนัก คงดูเพียงว่าแพทย์ทำสุดความสามารถแล้วหรือไม่เท่านั้น)

ข. การการุณยฆาตเชิงรุก (Positive Euthanasia) คือ การกระทำที่มีการเร่งให้เกิดผล เช่น การฉีดยาให้

จากไปอย่างสงบ ซึ่งการกระทำของแพทย์ในกรณีอย่างนี้ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยเสมอ ความจริงอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า Active Euthanasia การกระทำในลักษณะนี้ไม่ได้มีการยอมรับเท่าใดนัก มีบางประเทศเท่านั้นที่มีกฎหมายอนุญาตให้ทำได้ตามเงื่อนไข แต่เป็นเงื่อนไขที่จำกัดเคร่งครัด เช่น จะทำได้ต่อเมื่อหมดวิธีการรักษาที่จะทำให้อาการดีขึ้น คือ การรักษาด้วยวิธีการใดๆ ก็ไม่ตอบสนองที่จะทำให้อาการดีขึ้นและอยู่ในสภาพเจ็บปวดทุกข์ทรมานอย่างมาก และต้องให้ผู้ป่วยทำหนังสือยินยอม หรือต้องมีความเห็นจากแพทย์ที่มีความเห็นสอดคล้องกันอย่างน้อย 2 คน ว่าการรักษาผู้ป่วยรายนั้นไม่มีวิธีการใดที่ทำให้อาการดีขึ้น เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายของประเทศใดที่ยอมให้มีการกระทำเชิงรุกโดยสมัครใจโดยที่ไม่มีเหตุผลหนักแน่นหรือยอมให้กระทำอย่างไม่มีเงื่อนไขภาคีรัฐจะมีส่วนร่วมที่จะตรวจสอบแต่อย่างใด แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าจะเป็นอย่างไร ประเทศต่างๆ ยังคงสงวนสิทธิที่จะยับยั้งอยู่หากมีเงื่อนไขที่รัฐจะยับยั้งได้เกิดขึ้น

กฎหมายเกี่ยวกับการกระทำ Active Euthanasia ที่ถูกต้องตามกฎหมายโดยแพทย์นั้น เพิ่งจะเริ่มมีการบัญญัติเป็นกฎหมายเพียง 20 ปีที่ผ่านมา มีประเทศที่ใช้กฎหมายลักษณะนี้ คือ ประเทศเนเธอร์แลนด์ สวิสเซอร์แลนด์ เบลเยียม ลักเซมเบิร์ก แคนาดา และในสหรัฐอเมริกาบางรัฐ ซึ่งไม่มากนัก (ประมาณ 7 รัฐ) คิดเป็นสัดส่วนของประเทศต่างๆ ในโลกแล้ว ยังถือว่าเป็นส่วนน้อยและอาจจะเรียกได้ว่าอยู่ในเกณฑ์ที่น้อยมาก และยังมีผู้คัดค้านกฎหมายในลักษณะนี้ค่อนข้างมากโดยให้เหตุผลว่า แพทย์ไม่ควรทำเพราะขัดต่อหลักจริยธรรม (Code of Ethics) เกี่ยวกับเรื่องนี้ คณะกรรมการวิสามัญว่าด้วยจริยธรรมทางการแพทย์แห่งสหประชาชาติแห่งสหราชอาณาจักร เคยให้นิยามของ Active Euthanasia ไว้ว่าเป็น “การแทรกแซงโดยมีการไตร่ตรองไว้ก่อนที่จะยุติชีวิตของคนไข้เพื่อระงับความทรมานที่ไม่สามารถเยียวยาได้” ซึ่งพิจารณา

ถ้อยคำดูก็สามารถสื่อความหมายโดยนัยว่าเป็นการกระทำที่เสี่ยงต่อการขัดต่อจรรยาบรรณของแพทย์ และจนถึงทุกวันนี้ในประเทศอังกฤษก็ยังไม่มีความหมายอนุญาตให้ทำได้ (Wikipedia, 2023, online)

อย่างไรก็ตาม ยังมีการกระทำอีกแบบหนึ่ง ซึ่งคนไข้เป็นผู้กระทำเอง โดยแพทย์จะจัดเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นให้คนไข้ เช่น ยาที่จำเป็น วิธีการนี้เรียกว่า physical-assisted suicide (active, voluntary, assisted euthanasia where a physician assists the patient) ซึ่งเป็นประเภทการกระทำเชิงรุก (University of Missouri, 2023, online)

การกระทำในเชิงรุกนั้น หากคิดเป็นสัดส่วนแล้ว มีประเทศที่ยอมออกกฎหมายลายลักษณ์อักษรให้มีการกระทำในลักษณะนี้มีน้อยมาก ซึ่งนับได้ราว 5-6 ประเทศ เช่น ประเทศเบลเยียม แคนาดา โคลอมเบีย ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ สวิสเซอร์แลนด์ เป็นต้น เพราะยังเชื่อกันโดยส่วนใหญ่ว่าเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรม

กฎหมายของประเทศในยุโรปและสหรัฐอเมริกาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในการปฏิเสธการรักษา

สำหรับในส่วนของการกฎหมายที่บังคับใช้กับมนุษย์นั้น เริ่มมีบางประเทศที่ยอมรับสิทธิของคนไข้ที่สามารถปฏิเสธการรักษาพยาบาล เช่น ประเทศเบลเยียม แคนาดา โคลอมเบีย ลักเซมเบิร์ก เนเธอร์แลนด์ สวิสเซอร์แลนด์ และบางรัฐในประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น ที่ยอมรับการสมัครใจที่จะหยุดการรักษาโดยความประสงค์ของคนไข้ในลักษณะเชิงรุก (Voluntary Active Euthanasia) ซึ่งต้องกระทำโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับใบอนุญาตโดยเฉพาะจากรัฐเท่านั้น และในประเทศสหรัฐอเมริกา รัฐมิสซูรี นั้นศาลได้รับรองว่าบุคคลที่มีความสามารถบริบูรณ์นั้นมีสิทธิที่จะได้รับ

การคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญในการปฏิเสธการให้น้ำ และหรืออาหารที่เป็นการช่วยชีวิต (Cornell Law School, 2020, online) ประเด็นที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ ในสหรัฐอเมริกาและประเทศต่างๆ ที่ยอมรับการปฏิเสธการรักษา หรือปฏิเสธการรับอาหารและน้ำในการช่วยชีวิตนั้น พิจารณาว่าเป็น “สิทธิ” อย่างหนึ่งของบุคคล กล่าวคือ เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง และสำหรับในรัฐมิสซูรี ประเทศสหรัฐอเมริกาดังกล่าวแล้ว ถึงกับยอมรับว่าเป็นสิทธิที่บุคคลมีตามการตีความในเรื่องสิทธิตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจพิจารณาว่าการจากไปเมื่อไม่สามารถทำการรักษาให้หายเป็นปกติได้ก็เป็นการจากไปแบบปล่อยไปตามธรรมชาติซึ่งอาจจะเป็นการจากไปอย่างมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่มากกว่าเมื่อเทียบกับการจากไปแบบมีสายน้ำเกลือ สายยางสายไฟระโยงระยางและผลจากการผ่าตัดทั่วร่างกาย ซึ่งเป็นแนวคิดแบบใหม่ในยุโรปและในบางรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกา (Cornell Law School, 2020, online)

กฎหมายของประเทศที่น่าพิจารณาอย่างยิ่ง คือกฎหมายของประเทศเนเธอร์แลนด์ เป็นตัวอย่างกฎหมายในเรื่องเกี่ยวกับการแพทย์และการปฏิเสธการรักษาพยาบาลที่ดี เพราะรัฐนี้เป็นตัวอย่างของรัฐสวัสดิการที่มีความพร้อมทางด้านแพทย์ และเป็นประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย กฎหมายที่เกี่ยวกับการการุณยฆาตนั้นได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งถือว่าถูกหลัก เพราะเรื่องสำคัญเกี่ยวกับการกระทำที่กระทบต่อชีวิตนั้นควรถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา เพื่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคล และเพื่อสะดวกในการใช้และการตีความ รวมทั้งการตระหนักถึงความสำคัญ และสอดคล้องกับโครงสร้างของกฎหมายในระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law)

ประมวลกฎหมายอาญาเนเธอร์แลนด์ มาตรา 293 (2) บัญญัติว่า แพทย์ผู้เกี่ยวกับการจบชีวิตผู้ป่วยจาก

ความเจ็บปวดโดยสมัครใจจะดำเนินการดังต่อไปนี้

- ก. แนใจว่าคำร้องของคนไข้เกิดขึ้นโดยความสมัครใจผ่านการตระหนักและไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้ว
- ข. แนใจว่าสภาพที่ทุกข์ทรมานของผู้ป่วยจะยังคงอยู่ต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดและเป็นสภาพที่ผู้ป่วยไม่อาจทนได้ต่อไป
- ค. ต้องแจ้งแก่ผู้ป่วยถึงสถานการณ์และสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้น
- ง. ได้ขอสรุปจากการปรึกษาหารือร่วมกับผู้ป่วยว่าไม่มีวิธีอื่นที่ดีกว่านี้แล้ว
- จ. ได้ปรึกษากับแพทย์คนอื่นแล้วอย่างน้อยหนึ่งคน
- ฉ. ได้ดำเนินการเป็นไปตามวิธีการขั้นตอนทางการแพทย์ที่เหมาะสม

วิธีดังกล่าวข้างต้นแพทย์และบุคลากรทางการแพทย์สามารถทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย แต่ผู้มีอำนาจตัดสินใจและลงมือกระทำคือแพทย์เท่านั้น กฎหมายเนเธอร์แลนด์ เป็นตัวอย่างของกฎหมายที่ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนถึงขั้นตอนและเงื่อนไขก่อนที่แพทย์จะได้รับอนุญาตให้ทำตามกฎหมาย (แวกส์, 2564ก, น. 157)

สำหรับในประเทศอังกฤษ ครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1989 มีอุบัติเหตุเกิดขึ้นบนอัฒจันทร์สนามฟุตบอล ผู้บาดเจ็บแอนโทนี แบลนด์ (Anthony Bland) ได้รับบาดเจ็บรุนแรงจนสมองขาดออกซิเจน แม้ว่าสมองบางส่วนจะยังทำงานอยู่ แต่สมองในส่วนการรับรู้ การสื่อสาร และการเคลื่อนไหวร่างกายเสียหายใช้การไม่ได้ เขาจึงไม่รับรู้สิ่งภายนอกและเคลื่อนไหวร่างกายไม่ได้ แต่ในทางกฎหมายอังกฤษผู้ป่วยยังคงมีชีวิตอยู่ต่อไปและอาการคงที่ในสภาพผัก และมีแนวโน้มอาการจะคงที่ไปอีกเป็นเวลายาวนานหรือถาวร คณะแพทย์ผู้ทำการรักษาได้ยื่นคำร้องต่อศาล ขออนุญาตให้แพทย์งดเว้นการใช้

เครื่องช่วยหายใจ และยาปฏิชีวนะ พร้อมทั้งงดการให้อาหารและน้ำทางสายยางด้วย ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การจากไปอย่างสงบของคนไข้ ซึ่งในคดีดังกล่าวต่อมาได้รับการพิจารณาโดยองค์คณะผู้พิพากษาจำนวน 5 คน มีความเห็นตรงกันว่าควรปล่อยให้คนไข้จากไปอย่างสงบ (แวกส์, 2564ก, น. 159) สังเกตว่าการกระทำของแพทย์ที่จะทำนั้นคือ “ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ” แพทย์เพียงหยุดการรักษาที่เป็นเพียงการยืดชีวิตไว้เท่านั้น เมื่อไม่ยืดชีวิตต่อ สิ่งที่จะทำต่อไปไม่ได้มีสิ่งใดอีกและไม่มีการกระทำทางกฎหมายอีกต่อไป นับจากนั้นเป็นการกระทำของธรรมชาติ

ประเด็นที่กล่าวถึงในคำพิพากษาซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวกับผู้ป่วยโดยตรงนั้นมีประเด็นปัญหาอยู่ต่อไปว่า ในทางกฎหมายจะเลือกใช้น้ำหนักว่า “ควรจะให้น้ำหนักสิ่งใดมากกว่ากันระหว่างสิทธิในการกำหนดชีวิตของตนเองกับสิทธิที่จะมีชีวิต” และมีการกล่าวถึงสิทธิที่ผู้ป่วยควรจะมี คือ สามารถกำหนดเจตนาไว้ล่วงหน้าหากเป็นที่คาดการณ์ได้ว่าเวลาภายหน้าผู้ป่วยอาจเข้าสู่ภาวะที่อาการป่วยจะทำให้ความรู้สึกละเลยไปที่จะไม่มีความสามารถตัดสินใจได้อีก แต่ประเด็นที่กล่าวนี้ไม่เกี่ยวกับผู้ป่วยคนนี้โดยตรง เพราะผู้ป่วยคนนี้มีมาถึงมือแพทย์ในขณะที่ไม่รู้สึกตัว เขาไม่สามารถแสดงเจตนากำหนดสิ่งใดได้ตั้งแต่มาถึงมือแพทย์แล้ว (แวกส์, 2564ก, น. 159-160)

อย่างไรก็ตามจนถึงทุกวันนี้ในประเทศอังกฤษก็ยังไม่มีความหมายลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับการแสดงเจตนา กำหนดชีวิตสำหรับผู้ป่วย ในการพิจารณาคดีนี้ (Anthony Bland) มีการกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลในการกำหนดชีวิตของตนเองแทนที่จะปล่อยให้อยู่กับเครื่องช่วยหายใจและสายยาง หรือเครื่องมือแพทย์ลักษณะของบุคคลที่อยู่กับเครื่องมือแพทย์และสิ่งเหล่านั้นไม่ใช่ลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์และอาจจะไม่ได้สอดคล้องกับการใช้ชีวิตแบบคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็น

มนุษย์ เพราะในแนวคิดเสรีนิยมนั้น มนุษย์จะมีศักดิ์ศรีก็ต่อเมื่อเมื่อกำหนดชีวิตของตนเองได้ อีกทั้งการกำหนดชีวิตตนเองในกรณีนี้ คือการกำหนดให้ชีวิตของตนเองเป็นไปตามธรรมชาติ มิใช่กำหนดตนเองให้ผิดธรรมชาติ อย่างไรก็ตามคณะกรรมการวิสามัญว่าด้วยจริยธรรมทางการแพทย์ แห่งสภาขุนนางแห่งสหราชอาณาจักร เคยให้นิยามของ Active Euthanasia ไว้ว่าเป็น “การแทรกแซงโดยมีการไตร่ตรองไว้ก่อนที่จะยุติชีวิตของคนไข้เพื่อระงับความทรมานที่ไม่สามารถเยียวยาได้” ซึ่งพิจารณาถ้อยคำนี้ก็ยังสามารถสื่อความหมายโดยนัยว่าเป็นการกระทำที่เสี่ยงต่อการขัดต่อจรรยาบรรณของแพทย์ และจนถึงทุกวันนี้ในประเทศอังกฤษก็ยังไม่มีความหมายลายลักษณ์อักษรอนุญาตให้ทำได้ (Wikipedia, 2023, online) แต่ก็อาจกล่าวได้ว่าด้วยวิธีการทำคำร้องขอต่อศาลเป็นกรณีๆ ไปในประเทศอังกฤษนั้นศาลเคยอนุญาตให้มีการถอดเครื่องช่วยหายใจและหยุดการรักษาด้วยยาปฏิชีวนะ ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การจากไปอย่างสงบของคนไข้ อันมีลักษณะเป็น passive euthanasia และการกระทำอย่างกรณีของ Anthony Bland เป็นการยื่นคำร้องต่อศาลเป็นกรณีๆ ไป ซึ่งอาจมีบางครั้งและบางกรณีที่จะต้องทำเป็นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาอนุญาตให้หยุดการรักษาดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ศาลย่อมพิจารณาเหตุผลเป็นรายคดีไปซึ่งเป็นเหตุผลความจำเป็นที่มีลักษณะเฉพาะในแต่ละคดีที่ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันในทุกคดี (แวกส์, 2564ข, น. 52)

การดำเนินการกับสัตว์ทดลองที่เจ็บป่วยตามมาตรฐานสากล

ต้องยอมรับว่าในทางการแพทย์ใช้สัตว์ทดลองในการวิจัยเกี่ยวกับยา มานานมากแล้ว สัตว์เหล่านี้เมื่อถูกใช้ในการทดลองก็ย่อมมีภาวะเจ็บป่วยหรือได้รับบาดเจ็บระหว่างการทดลอง ในขณะเดียวกันผู้วิจัย หรือผู้ทำการทดลองก็ต้องมีมาตรฐานทางด้านจริยธรรมที่จะ

จัดการกับสัตว์ที่เจ็บป่วยเหล่านั้น ในกรณีที่สัตว์ทดลองอยู่ในอาการเจ็บป่วยเกินกว่าที่จะดำรงชีวิตตามปกติ ผู้วิจัยต้องตัดสินใจว่าจะให้สัตว์ทดลองนั้นดำรงชีวิตอยู่ต่อไป หรือให้จากไปอย่างสงบ เนื่องจากการยอมรับวิธีนี้มาในวงการสัตวแพทย์มาก่อนที่จะมีการพิจารณาประเด็นนี้ในมนุษย์ ทำให้การศึกษาเรื่องการปฏิเสธการรักษาในมนุษย์นั้นควรที่จะต้องเปรียบเทียบกับ การดำเนินการกับสัตว์ทดลองที่เจ็บป่วย การเปรียบเทียบอย่างนี้ย่อมเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนที่นักคนไปเปรียบเทียบกับสัตว์ทดลอง แต่อย่างน้อยเพื่อให้เข้าใจลักษณะทางกายภาพของร่างกายที่ดำรงชีวิตอย่างที่ไม่ควรยื้อการรักษาเป็นอย่างไร ซึ่งในสิ่งมีชีวิตย่อมมีจุดร่วมที่คล้ายกัน สามารถเปรียบเทียบกันได้เสมอ อีกประการหนึ่งการดูแลสัตว์ทดลองนั้นมีมาตรฐานทางจริยธรรมที่เคร่งครัดและมีหลักเกณฑ์ชัดเจนก่อนหน้านี้มานานมากแล้ว จึงสมควรนำมาศึกษาเปรียบเทียบได้ ซึ่งมีเกณฑ์หรือหลักพิจารณาให้สัตว์ทดลองที่สิ้นสุดงานวิจัยแล้วจากไปอย่างสงบ คือ 1. สูญเสียน้ำหนักตัว 20-25 เปอร์เซ็นต์ 2. การเบื่ออาหาร ไม่กินอาหารและน้ำ 3. แสดงความอ่อนแรงจนลุกไปกินอาหารหรือน้ำเองไม่ได้ 4. ไม่สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งกระตุ้น 5. มีภาวะร่างกายเกิดการติดเชื้อและไม่ตอบสนองต่อการรักษา 6. เกิดภาวะผิดปกติของการทำงานของอวัยวะต่างๆ และไม่ตอบสนองต่อการรักษาโดยสัตวแพทย์ ระบบการทำงานของร่างกายบกพร่องมากซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน เช่น หายใจลำบาก ลำไส้กลืนกัน ลำไส้อุดตัน มีแผลเรื้อรัง กล้ามเนื้อถูกทำลาย มีอาการประกอบกันดังที่กล่าวมานี้หลายอย่างพร้อมๆ กัน เกณฑ์นี้ใช้อย่างหนักแน่นมากและยอมรับค่อนข้างจะใช้เป็นการทั่วไปในการวิจัยในสัตว์ซึ่งต้องมีความเคร่งครัดในจริยธรรมเช่นกัน (มหาวิทยาลัยมหิดล, ม.ป.ป., ออนไลน์)

การสูญเสียน้ำหนักตัวของสัตว์ทดลองนั้นต้องมีความสำคัญต่อการดำรงชีพ คือ ตามเกณฑ์ ต้องมีการสูญเสีย

น้ำหนักตัว 20-25 % ของน้ำหนักตัวนับแต่วันที่เริ่มการทดลอง หรือเริ่มการใช้งานสัตว์ตัวนั้น การสังเกตเบื้องต้นด้วยสายตา คือ สัตว์มีลักษณะผอมแห้ง กล้ามเนื้อไม่มีแรง การเคลื่อนไหวไม่เป็นปกติ (มหาวิทยาลัยมหิดล, ม.ป.ป., ออนไลน์)

การเบื่ออาหาร ในสัตว์กลุ่มที่ใช้ฟันแทะ จำพวกหนู และกระต่าย จะสังเกตจากการที่สัตว์ไม่กินอาหารนานตั้งแต่ 24 ชั่วโมงขึ้นไป หรือสังเกตจากการที่สัตว์นั้นได้รับพลังงานมากน้อยเท่าใด หลักเกณฑ์ คือ สัตว์ได้รับพลังงานน้อยกว่า 50% ของพลังงานที่จำเป็นต้องได้รับในแต่ละวัน เป็นเวลาติดต่อกันตั้งแต่ 3 วันขึ้นไป

การอ่อนเพลีย สัตว์ทดลอง แสดงให้เห็นแก่ผู้สังเกตว่าไม่สามารถลุกเดินไปกินอาหารหรือน้ำได้ด้วยตนเอง

ภาวะไม่ตอบสนองต่อสิ่งเร้า คือ เมื่อมีสิ่งใดมากระตุ้นแล้วสัตว์นั้นนิ่งเฉยไม่ตอบสนองอย่างสัตว์ชนิดนั้นในภาวะปกติ เว้นเสียแต่ว่าเป็นกรณีที่สัตว์นั้นไม่ตอบสนองภายหลังจากพิษจากการให้ยาสลบ

มีภาวะติดเชื้อในร่างกาย หมายถึง สังเกตได้ว่าสัตว์มีอุณหภูมิของร่างกายสูงขึ้นผิดปกติ และมีค่าเม็ดเลือดขาวสูง และร่วมด้วยการให้ยาปฏิชีวนะแล้วไม่ตอบสนอง

อาการทั้งหลายเหล่านี้เป็นเกณฑ์ที่อาจเกิดขึ้นพร้อมๆ กันหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ต้องแน่ใจว่าสัตว์สูญเสียความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีนัยสำคัญ เกณฑ์ที่สำคัญที่สามารถมองเห็นด้วยตา คือ สัตว์ลุกเดินไปกินน้ำหรืออาหารเองไม่ได้ น้ำหนักลดลงมากและไม่ตอบสนองต่อยาปฏิชีวนะหรือการรักษา จึงจะพิจารณาให้จากไปอย่างสงบ (มหาวิทยาลัยมหิดล, ม.ป.ป., ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้ทดลองหรือผู้วิจัยเกี่ยวกับสัตว์นั้นสังเกตเห็นอาการข้างต้นในสัตว์ แต่การจะให้สัตว์จากไปอย่างสงบยังมีขั้นตอนที่สำคัญมาก คือ การที่จะต้องได้

รับการตรวจพิจารณาโดยสัตวแพทย์ในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สัตว์ มีอาการหายใจลำบาก เยื่อเมือกมีสีคล้ำ
2. สัตว์ มีอาการทางระบบหัวใจและหลอดเลือด เช่น โลหิตจางจากการเสียเลือด และมีค่าเซลล์เม็ดเลือดแดงอัดแน่น ต่ำถึง 20 %
3. สัตว์มีอาการทางระบบกระเพาะอาหาร ลำไส้ เช่น ท้องเสียรุนแรง อาเจียนรุนแรง ลำไส้อุดตัน ลำไส้กลืนกัน ช่องท้องอักเสบ
4. สัตว์มีระบบทางเดินปัสสาวะเสียการทำงานที่ไตสูญเสียการทำงานในหน้าที่ มีค่าการทำงานของไตผิดปกติ
5. สัตว์มีอาการทางระบบประสาท สัตว์มีอาการชัก เป็นอัมพาต หรือซึมลงไป และไม่มีการตอบสนองต่อการรักษา
6. สัตว์มีระบบกล้ามเนื้อและกระดูกที่ถูกทำลาย ทำให้ไม่สามารถใช้ขาได้ หรือไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้ หรือมีอาการบาดเจ็บของกระดูกจนไม่สามารถเคลื่อนไหวได้
7. สัตว์มีแผลเรื้อรัง

อาการเหล่านี้ต้องได้รับการวินิจฉัยและลงความเห็นโดยสัตวแพทย์ว่ามีลักษณะอาการตามเกณฑ์ข้างต้นแล้ว จึงจะเข้ากระบวนการให้จากไปอย่างสงบ ซึ่งจะต้องทำให้สัตว์ทดลองเครียดน้อยที่สุด (มหาวิทยาลัยมหิดล, ม.ป.ป., ออนไลน์)

วิธีการการุณยฆาตที่ใช้กับสัตว์ทดลอง คือ

1. การวางยาสลบเกินขนาด
2. การใช้สารเคมีผ่านการสูดดม ด้วยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ โดยการวางยาสลบก่อน

ในกล่องวางยาสลบแล้วจึงย้ายสัตว์ไปยังกล่องการุณยฆาตที่มีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เพื่อให้สัตว์ไม่เกิดความเครียดและกลืนหายใจ เมื่อได้กลืนก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

3. การใช้สารเคมีที่ไม่ใช่สารสำหรับการสูดดม เช่น สารเอทานอล
4. วิธีการทางกายภาพ เช่น การตีคอก (มหาวิทยาลัยมหิดล, ม.ป.ป., ออนไลน์)

วิธีการที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง คือ วิธีการที่ 1 ส่วนวิธีการที่ 2-3 และ 4 บางครั้งอาจจะได้รับการยอมรับอย่างมีเงื่อนไข (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์สัตว์ทดลอง, 2561, ออนไลน์) การทำการุณยฆาตในสัตว์ทดลองนั้นมีมาตรฐานสากลที่จะต้องเป็นไปตาม AVMA Guideline on Euthanasia of Animals 2013 Edition (AVMA, 2020, online)

สำหรับสัตว์ทดลองที่เป็นตัวอ่อนในท้องแม่นั้น มีข้อพิจารณาว่า การทำให้สัตว์ทดลองที่เป็นแม่สัตว์จากไปอย่างสงบ ให้ถือว่าเป็นการทำให้ตัวอ่อนในท้องจากไปอย่างสงบด้วย และให้ถือว่าเป็นวิธีการที่ยอมรับได้ตามหลักการปฏิบัติต่อสัตว์ทดลองตามหลักสากล (ศูนย์สัตว์ทดลอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561) ที่ต้องมีหลักการอนุมัติให้ถือว่าเป็นวิธีการที่ยอมรับได้นี้ เพื่อให้การกระทำดังกล่าวไม่ผิดต่อจริยธรรมในการวิจัย เพื่อให้งานวิจัยนั้นเป็นที่ยอมรับ เพราะงานวิจัยต่างๆ ที่มีการนำสัตว์มาทดลองนั้น ในบางกรณี จะต้องได้รับการอนุมัติจากคณะกรรมการกำกับดูแลการเลี้ยงและใช้สัตว์ทดลองของหน่วยงาน (Institutional Animal Care and Use Committee หรือ IACUC) (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์สัตว์ทดลอง, 2561, ออนไลน์)

ตัวอย่างกรณีศึกษา

กรณีตัวอย่างแรกที่เกิดขึ้นในอควาเรียมแห่งหนึ่งในเมืองชิคาโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ปลาปอด 1 ตัว

ที่มีอายุ 90 ปี ขนาดความยาว 1.2 เมตร และมีน้ำหนัก 11 กิโลกรัม มีพฤติกรรมหยุดกินอาหารและมีอาการ อวัยวะต่างๆ ทำงานล้มเหลว ผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ พิจารณาให้ปลาตัวนี้จากไปอย่างสงบด้วยวิธีการผสม ยาสลบเกินขนาดลงไปใอ่างน้ำที่ปลาอาศัยอยู่ (วอยส์ออนไลน์, 2560, ออนไลน์)

สังเกตเห็นได้ว่า การใช้ยาสลบเกินขนาดนั้นเป็น วิธีการที่ยอมรับได้ตามหลักสากล ซึ่งใช้ได้สำหรับทั้งสัตว์ บกและสัตว์น้ำกล่าวคือ ใช้ในขอบเขตที่กว้างขวาง เพราะเป็นวิธีการที่ทรมานน้อย หรืออาจจะพิจารณาว่า ปราศจากความทรมาน

กรณีตัวอย่างที่ 2 เกิดขึ้นที่ชายฝั่งของประเทศสเปน มีคนพบลูกปลาวาฬฟลิตซึ่งครีบหางถูกใบพัดเรือเล็ก ตัดในลักษณะที่ไม่สามารถว่ายน้ำได้ และมีแม่ปลาวาฬ ติดตามคอยอยู่ข้างๆ ในกรณีนี้ มีสัตวแพทย์ร่วมให้ความเห็นว่าปลาตัวนี้ไม่มีโอกาสรอดชีวิตแล้ว และบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความเห็นให้เจ้าหน้าที่ฉีดยาระงับประสาท เพื่อให้ลูกปลาวาฬจากไปอย่างสงบ (ข่าวสดออนไลน์, 2562, ออนไลน์)

สังเกตเห็นได้ว่า จากกรณีที่ 1 และ 2 ตามตัวอย่างข้างต้น ตัวอย่างที่ 1 เป็นสัตว์เลี้ยงอยู่ในความเฝ้าระวัง ส่วนตัวอย่างที่ 2 เป็นสัตว์ในธรรมชาติ ตัวอย่างที่ 1 อยู่ในฐานะใกล้เคียงกับสัตว์ทดลองมาก แต่ตัวอย่างที่ 2 เป็นสัตว์ในธรรมชาติซึ่งอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของมนุษย์ เป็นปัญหาวามนุษย์อ้างสิทธิใดในการกระทำให้ปลาวาฬในธรรมชาติจากไปอย่างสงบ และอีกทั้งยังไม่สามารถอ้างความปลอดภัยสาธารณะเพราะปลาวาฬ ในลักษณะดังกล่าวไม่น่าจะเป็นอันตรายต่อผู้ใด ความจริงลูกปลาวาฬตัวที่ถูกใบพัดฟันครีบหางนั้น ยังมีแม่ปลาวาฬคอยติดตามอยู่ไม่ห่าง トラバใดที่มนุษย์ ยังไม่สามารถถามความยินยอมจากตัวปลาวาฬเองและแม่ปลาวาฬได้ トラバนั้นมนุษย์ก็ยังไม่สามารถทำการการุณยฆาตลูกปลาวาฬได้ เพราะปลาวาฬตัวนี้คือ

สัตว์ในธรรมชาติที่ควรต้องปล่อยให้ไปไปตามธรรมชาติ ควรต้องใช้หลักเกณฑ์ที่ต่างจากสัตว์ทดลองหรือสัตว์เลี้ยง อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจกระทำต่อปลาวาฬผ่าน การตัดสินใจอย่างหนักหน่วงของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องแล้ว ย่อมแสดงว่าปัญหานี้ยังมีอยู่แม้ในขอบเขตของการจัดการเกี่ยวกับสัตว์ทั่วไป มิใช่ในวงจำกัดอย่างสัตว์ทดลอง หรืออีกนัยหนึ่งอาจพิจารณาว่า เมื่อมิใช่สัตว์ทดลองจึงไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ที่เคร่งครัดเหมือนสัตว์ทดลอง แต่ก็ถ้าพิจารณาว่าการกระทำต่อสัตว์ใน ธรรมชาตินั้นอาจเป็นปัญหาวามนุษย์จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ ธรรมชาติมากเกินไปและเป็นการกระทำที่ผิดธรรมชาติ ซึ่งหากคิดโดยใช้หลักของสำนักปรัชญากฎหมาย ธรรมชาติแล้วคงไม่เห็นด้วยกับการกระทำต่อสัตว์ที่อยู่ ตามธรรมชาติอย่างผิดธรรมชาติด้วยวิธีการเชิงรุก (Active Euthanasia) อย่างข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น

ในสัตว์เลี้ยงนั้น ย่อมถือว่าผู้เลี้ยงเป็นเจ้าของสัตว์ ทั้งในทางความเป็นจริงและในทางกฎหมาย ดังนั้น การกระทำสิ่งใดต่อสัตว์ต้องได้รับความยินยอมจาก เจ้าของ แต่สัตว์ในธรรมชาตินั้นมิได้มีผู้ใดเป็นเจ้าของ และมีหลักศีลธรรมเป็นกรอบบังคับว่า มนุษย์ไม่ควร เข้าไปก้าวก่ายชีวิตของสัตว์ในธรรมชาติหากสัตว์นั้นมิได้ เป็นภัยต่อมนุษย์

การเปรียบเทียบกับหลักเกณฑ์การจบชีวิตสัตว์ทดลองนั้นทำให้ได้ข้อสรุปว่า การที่ร่างกายไม่ตอบสนอง ต่อการรักษานั้น คือ จุดที่ชีวสัตว์นั้นอยู่ในขอบเขต ที่สามารถทำการุณยฆาต ซึ่งอาจจะเป็นจุดร่วมของสิ่งมีชีวิตต่างๆ รวมทั้งมนุษย์ด้วย เพียงแต่เมื่อถึงจุดที่ การรักษาต่อไปไม่มีผลสำหรับมนุษย์แล้วในด้านศีลธรรม ย่อมให้กระทำเพียงการการุณยฆาตเชิงรับเท่านั้น คือ งดอาหารและงดการรักษาที่เป็นไปเพียงแค่อายุ ออกไป เหตุผลส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะทรัพยากรที่มีไว้ สำหรับการรักษานั้นมีจำกัดไว้สำหรับคนที่มิแน่วโน้มว่า ทำการรักษาแล้วจะหายจากโรค และเหตุผลอีกส่วนหนึ่ง

เกิดจากความประสงค์ของผู้ป่วยถ้าผู้ป่วยได้แสดงเจตนาไว้ก่อนหน้านั้น แต่สำหรับการการุณยฆาตในเชิงรุกสำหรับมนุษย์ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ถึงประเด็นทางด้านศีลธรรม

กฎหมายไทยที่เกี่ยวกับการปฏิเสธการรักษาของผู้ป่วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28 วรรคแรก บัญญัติว่า

“บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย”

ในวรรคแรกนี้อาจจะตีความได้ว่าสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายนี้ อาจจะตีความให้หมายความรวมถึงสิทธิในการปฏิเสธไม่รับอาหารและน้ำได้ แต่ก็คงจำกัดอยู่เพียงเท่านั้นไม่ไปไกลถึงการการุณยฆาตเชิงรุกแต่อย่างใด และเมื่อไม่รับอาหารและน้ำหรือความช่วยเหลืออื่นๆ ทางแพทย์ก็อยู่ในสภาพธรรมชาติแท้ๆ ของร่างกายบุคคลนั้น ซึ่งขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของร่างกายที่เหลืออยู่ ขึ้นอยู่กับว่าร่างกายของเขาจะทรงอยู่อย่างไรและนานเท่าใดโดยธรรมชาติที่ไม่มีเครื่องมือทางการแพทย์ช่วย และอาจจะเป็นความหมายหนึ่งที่มีค่าเท่ากับการปล่อยให้ชีวิตและร่างกายปราศจากความช่วยเหลือทางการแพทย์ในแบบที่ยุโรปและประเทศสหรัฐอเมริกาเรียกว่าการการุณยฆาตเชิงรับ ซึ่งที่เหลือก็เป็นไปตามธรรมชาติ โดยที่อาจจะไม่ต้องใช้วิธีการตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 หรือไม่ต้องมีหนังสือให้ความยินยอมแต่อย่างใด

และบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 บัญญัติว่า “มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญเสมอกัน”

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (human dignity) ตามมาตรา 4 นั้น คือ สิ่งที่เป็นความภาคภูมิใจในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ อาจรวมถึงการมีอิสระในการกำหนดตัวเองอย่างสง่างาม ไม่ต้องยอมจำนนต่อคนอื่นหรือการตัดสินใจของคนอื่น หรืออาจรวมถึงการกำหนดชีวิตของตนเองได้ว่าจะเลือกใช้ชีวิตอย่างไร และเมื่อต้องพิจารณาในขอบเขตของผู้ป่วย ซึ่งได้ทำการรักษาอย่างเต็มที่ทุกทางแล้ว หากไม่สามารถหายเป็นปกติได้ อาจมีแนวคิดพิจารณาว่าการจากไปในกรณีนี้ควรจะเป็นอย่างไรที่จะสมศักดิ์ศรี การยอมรับในธรรมชาติอาจจะสอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากที่สุดก็ได้ การจากไปแบบปล่อยไปตามธรรมชาติอาจจะเป็นการจากไปอย่างมีศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ที่มากกว่า เมื่อเทียบกับการจากไปแบบมีสายน้ำเกลือ สายยางสายโประโยงระยางทั่วร่างกายและการผ่าตัดครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งเป็นแนวคิดแบบใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ คือ สิ่งที่มีมนุษย์คนนั้นควรจะได้เลือกจัดการเกี่ยวกับชีวิตของตนได้ ถ้าวิธีการนั้นไม่ฝืนต่อธรรมชาติ เขาจะมีศักดิ์ศรีในแง่หนึ่งซึ่งเกิดจากการที่เขาเลือกนั่นเอง (แวกส์, 2564, น. 54)

ทั้งมาตรา 4 และมาตรา 28 อาจจะสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่ามนุษย์คนหนึ่งจะเลือกที่จะรับน้ำและอาหารหรือปฏิบัติการทางการแพทย์ต่อไปหรือไม่ อาจจะต้องขึ้นอยู่กับความดีความของศาลต่อไป แต่ในเบื้องต้นเห็นว่าพอมีทางที่ผู้ป่วยจะใช้สิทธินี้ โดยอ้างว่าเป็นสิทธิที่จะไม่ได้รับการรักษาได้เฉพาะกรณีที่เมื่อแม้จะรักษาไปแล้วไม่มีทางรักษาให้หายได้เท่านั้น เพราะเป็นการปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่มีการกระทำใดที่ขัดต่อกฎหมายหรือความสงบเรียบร้อยของสังคม

ในส่วน of พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 บัญญัติในวรรคแรกว่า

“บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตาย

ในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้”

ซึ่งเป็นการให้สิทธิแก่ผู้ป่วย แต่จำกัดเฉพาะวิธีการทำเป็นหนังสือแสดงเจตนาเท่านั้น ดังนั้นไม่รวมถึงกรณีที่ผู้ป่วยไม่รู้สีกตัวหรือไม่มีสติเพียงพอที่จะทำหนังสือแสดงเจตนา เช่น กรณีผู้ป่วยประสพอุบัติเหตุมาและยังไม่รู้สีกตัว และแม้จะรู้สึกตัวแต่การแสดงเจตนาด้วยวาจาก็ไม่สามารถทำได้ต้องทำเป็นหนังสือเท่านั้น ดังนั้นอาจจะมีปัญหาได้ในกรณีที่แพทย์รับตัวผู้ป่วยมาแล้วเป็นเจ้าหญิงนิทราและเป็นต่อเนื่องมา เพราะไม่มีช่วงที่ผู้ป่วยมีสติรู้ตัวเลย และพิจารณาได้ว่า มาตรา 12 นี้เป็นเพียงสิทธิของผู้ป่วยที่จะปฏิเสธการรักษาที่เป็นในลักษณะการไม่ยื้อเพื่อยืดวาระสุดท้ายของชีวิตออกไปเท่านั้น เป็นการกระทำความแบบ passive หรืออีกนัยหนึ่งคือแค่หยุดการรักษา แพทย์ที่ทำให้ก็มีการกระทำความแบบ Passive Euthanasia เท่านั้น มิใช่เป็นในลักษณะเชิงรุกแบบ Active Euthanasia

ในวรรคสามเป็นบทยกเว้นความรับผิดชอบของบุคลากรทางการแพทย์ซึ่งบัญญัติว่า “เมื่อผู้ประกอบวิชาชีพสาธารณสุขได้ปฏิบัติตามเจตนาของบุคคลตามวรรคหนึ่งแล้วมิให้ถือว่ากระทำความผิดและให้พ้นจากความรับผิดทั้งปวง” กล่าวคือ หลุดพ้นจากทั้งความผิดอาญาและความรับผิดทางแพ่ง ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 กับกฎหมายของเนเธอร์แลนด์แล้ว เห็นว่าตามกฎหมายเนเธอร์แลนด์ ครอบคลุมกับพฤติการณ์ที่กว้างกว่า หมายความว่าแพทย์สามารถทำการยุติการช่วยเหลือแม้เพียงได้รับความยินยอมด้วยวาจาโดยมิได้ทำเป็นหนังสือก็ได้ แต่ตามกฎหมายของเนเธอร์แลนด์แพทย์ผู้กระทำการจะต้องปรึกษาแพทย์อื่นอีกอย่างน้อยหนึ่งคนก่อนกระทำการตามความประสงค์ของผู้ป่วย อย่างไรก็ตามตามกฎหมายเนเธอร์แลนด์จะเคร่งครัดเพราะวางเงื่อนไขว่าจะหยุดการรักษาได้เมื่อ

ไม่มีวิธีอื่นที่ดีกว่านี้แล้ว ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ยากกว่าในมาตรา 12 ตามกฎหมายไทย ที่กำหนดเงื่อนไขที่อ่อนกว่าคือ “เพื่อยุติความทรมานจากการเจ็บป่วย” แพทย์ก็สามารถทำได้แล้ว ซึ่งถ้าหากเป็นกรณีเดียวกันตามกฎหมายเนเธอร์แลนด์จะทำได้ แต่ที่เหมือนกันในสองประเทศนี้ คือกรณีที่ผู้ป่วยมาถึงมือแพทย์โดยในสภาพที่ไม่มียุติความรู้สึกตัวนั้นแพทย์ต้องยื้อชีวิตไว้อย่างเดียวเท่านั้น แพทย์จะตัดสินใจหยุดการรักษาเองไม่ได้ กล่าวคือทั้งสองประเทศยังไม่มีมาตรการการุณยฆาตโดยไม่สมัครใจ (Involuntary Euthanasia)

สิทธิมนุษยชนกับสิทธิปฏิเสธการรักษา

องค์การสหประชาชาติได้ให้คำจำกัดความ “สิทธิมนุษยชน” ไว้ว่า

“Human rights are rights inherent to all human beings, regardless of race, sex, nationality, ethnicity, language, religion, or any other status. Human rights include the right to life and liberty, freedom from slavery and torture, freedom of opinion and expression, the right to work and education, and many more. Everyone is entitled to these rights, without discrimination.” (United Nations, n.d., online)

ตามหลักเกณฑ์กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศ ได้กำหนดพันธกรณีหรือภาระผูกพันของรัฐบาลในประเทศต่างๆ ในการดำเนินการ หรือละเว้นการกระทำบางอย่าง เพื่อส่งเสริม ค้ำครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล สหประชาชาติได้สร้างกฎหมายสิทธิมนุษยชนที่ครอบคลุม เป็นหลักปฏิบัติที่เป็นสากลและได้รับความคุ้มครองระหว่างประเทศ ซึ่งสหประชาชาติได้กำหนดสิทธิที่ยอมรับในระดับสากลไว้กว้างๆ เช่น

สิทธิพลเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม และสหประชาชาติยังได้จัดตั้งกลไกหรือหน่วยงานระหว่างประเทศขึ้นเพื่อส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ และให้การช่วยเหลือรัฐต่างๆ ในการดำเนินการตามความรับผิดชอบของรัฐนั้นๆ สำหรับรากฐานของกฎหมายนี้ คือ กฎบัตรของสหประชาชาติ และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งรับรองโดยสมัชชาใหญ่ในปี พ.ศ. 2488 และ พ.ศ. 2491 ตามลำดับ นับตั้งแต่นั้นสหประชาชาติได้ค่อยๆ ขยายสิทธิมนุษยชนให้ครอบคลุมถึงมาตรฐานเฉพาะสำหรับ ผู้หญิง เด็ก คนพิการ ชนกลุ่มน้อย และกลุ่มคนผู้เปราะบางอื่นๆ ซึ่งปัจจุบันมีสิทธิมนุษยชนที่จะปกป้องมนุษย์จากการเลือกปฏิบัติอีกหลายประเภท สิทธิมนุษยชนที่สำคัญอย่างยิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาในบทความนี้ คือ สิทธิในการมีชีวิต และสิทธิในความสามารถในการกำหนดชีวิตของตนเองหรืออาจจะเรียกว่าเสรีภาพในการกำหนดชีวิตของตนเอง สิทธิในชีวิตของมนุษย์นั้น แม้แต่รัฐก็ยังไม่สามารถพรากไปได้ ส่วนสิทธิในการปฏิเสธการรักษานั้นยังมีปัญหาว่าบางรัฐให้การรับรองว่าบุคคลมีสิทธินี้อย่างเด็ดขาด แต่บางรัฐไม่รับรองอย่างเด็ดขาด กล่าวคือ รองรับอย่างมีเงื่อนไข ดังที่กล่าวแล้ว สำหรับประเทศไทยหากพิจารณาตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12 อาจจะช่วยให้เข้าใจได้ว่ากฎหมายได้รองรับสิทธิในการปฏิเสธการรักษาอย่างมีเงื่อนไข แต่หากพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 และมาตรา 28 อาจตีความได้ในทางตรงข้าม คือ รองรับสิทธิของผู้ป่วยในการปฏิเสธการรักษาอย่างไม่มีเงื่อนไขก็เป็นได้ คือ เป็นสิทธิของบุคคลโดยแท้อย่างสิทธิมนุษยชน เพราะการจากไปอย่างสงบบางกรณีโดยเฉพาะเมื่อการรักษาต่อไปไม่เป็นประโยชน์แล้วนั้น เป็นการที่มนุษย์กลับคืนสู่ธรรมชาติ บางทีการปล่อยให้ไปตามธรรมชาติอาจจะเป็นแนวทางที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากกว่าทางอื่น

มาตรฐานในวงการแพทย์เมื่อแพทย์ตัดสินใจไม่ยื้อการรักษา

ในวงการแพทย์มีความเห็นส่วนใหญ่ว่าการการุณยฆาตเป็นการกระทำที่อยู่ในเขตแดนคาบเกี่ยวและอ่อนไหวต่อการขัดต่อจรรยาบรรณในวิชาชีพแพทย์ที่ต้องให้ความสำคัญกับการรักษาชีวิตคนไข้มิใช่พรากไป และยังมีประเด็นที่น่ากังวลเกี่ยวกับประเด็นที่แพทย์อาจตกเป็นเครื่องมือของการกระทำที่แอบแฝงเพื่อหวังผลทางทรัพย์สิน มรดก พินัยกรรม หรือเงินประกันชีวิตของบุคคลอื่นที่คิดหาประโยชน์ น่าคิดว่ากรณีจะเป็นอย่างไรถ้าบุคคลหนึ่งถูกผู้อื่นกระทำให้อาการบาดเจ็บหรือเจ็บป่วยอย่างรุนแรงช่วยตัวเองไม่ได้และไม่รู้สึกตัวก่อนถึงมือแพทย์เพื่อยื้อชีวิตแพทย์เพื่อการนี้ หรือบุคคลถูกผู้อื่นกระทำให้เจ็บป่วยด้วยสารพิษจนระบบไตและตับวายหรืออยู่ในอาการทุกขเวทนา หากตัวบุคคลผู้ถูกกระทำไม่ล่วงรู้และคิดว่าเป็นเหตุธรรมชาติเพราะความชรา และอาจตัดสินใจไม่ยื้ออาการเหล่านั้น แพทย์คงอยู่ในฐานะตกเป็นเครื่องมือซึ่งผู้เตรียมการทางกฎหมายรู้และวางแผนถึงผลปลายทางไว้แล้ว ทั้งๆ ที่แพทย์ผู้สุจริตมิได้รับรู้เหตุการณ์ก่อนหน้านั้นเลย นับเป็นปัญหาที่ละเอียดลออของการใช้มาตรา 12 ในทางปฏิบัติ ถ้าเป็นอย่างนั้นการมีมาตรา 12 มิเท่ากับเป็นการชี้โพรงให้กระรอกแก่ผู้คิดทำการอันผิดกฎหมาย หรือควรปล่อยให้ไปตามธรรมชาติโดยไม่ต้องมีมาตรา 12 แพทย์จะยื้อหรือไม่ยื้อแพทย์ก็ควรมีดุลพินิจดังเช่นเดิมในแนวทางปฏิบัติแต่ก่อนมา

หลายปีที่ผ่านมา ในวงการแพทย์ของไทยขยายการปฏิบัติงานในทางการแพทย์ไปในขอบเขตไปในการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคองเพื่อให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดีจนวินาทีสุดท้ายและจากไปโดยธรรมชาติ (palliative care) ดังนั้นดูเหมือนว่าแนวทางตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติฯ จะค้านและขัดแย้งต่อจรรยาบรรณ แนวปฏิบัติ และ

หลักการทั่วไปของการสาธารณสุขของประเทศไทย
อย่างไรก็ตามโดยสภาพบังคับของกฎหมายย่อมอยู่เหนือ
จรรยาบรรณของวิชาชีพ แต่ประเด็นนี้คงยังต้องเป็นที่
ถกเถียงในวงการแพทย์อยู่ต่อไปอีก (วรวิทย์ ทองเดช
และคณะ, 2563, น. 184)

การทำให้มนุษย์หมดความรู้สึกเป็นขั้นตอนหนึ่งที่จะ
ทำให้เกิดความสงบก่อนวาระสำคัญของชีวิตในช่วงนั้น
ในทางการแพทย์นิยมใช้ Sodium thiopental ฉีดเข้า
หลอดเลือดดำ ประกอบกับการระงับปวดหากผู้ป่วยมี
อาการปวดอยู่ในขณะนั้น แพทย์จะให้ยาแก้ปวด ได้แก่
มอร์ฟีน หรือเฟนทานิล และมีการให้ยาในกลุ่มที่สาม
คือ ยาที่ให้ผลเป็นการหย่อนกล้ามเนื้อ เพื่อให้
หย่อนกล้ามเนื้อลงกว่าปกติ หรือคลายกล้ามเนื้อ
(muscle relaxant) ยาทั้งสามเป็นสิ่งที่จะทำให้ตาม
มาตรฐานทั่วไปเมื่อเวลาตอนที่บุคคลใกล้จะถึงวาระ
สำคัญที่เขาจะต้องพบ เพื่อที่เขาจะได้รับความสะดวกทาง
ร่างกายและจิตใจ (วรวิทย์ ทองเดช และคณะ, 2563,
น. 184) การกระทำดังที่กล่าวนี้เป็นมาตรฐานทั่วไป
สำหรับคนในวาระนั้น แม้จะไม่ได้มีคำขอหรือแสดง
ความประสงค์ตามมาตรา 12 แต่หากมีความจำเป็นต้อง
ทำตามมาตรา 12 มาตรฐานนี้จะกลายเป็นสิ่งที่บังคับ
หรือถูกกำหนดให้ทำอย่างหนักแน่นหรือเคร่งครัดยิ่งขึ้น
เท่านั้น และเป็นที่น่าสังเกตว่า การใช้ยาในกลุ่มระงับ
ประสาทนี้สอดคล้องกับมาตรฐานที่ยอมรับได้ ในกรณี
ที่ใช้กับสัตว์ทดลองตามมาตรฐานทางจริยธรรมใน
การทดลองดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

เมื่อเปรียบเทียบหลักเกณฑ์การพิจารณาว่าจะยื้อชีวิต
ไว้หรือไม่ ในสัตว์ทดลอง เกณฑ์ที่สำคัญที่สุด คือ
การไม่ตอบสนองต่อการรักษาด้วยยาปฏิชีวนะหรือ
วิธีการรักษาอื่นๆ อีกต่อไป ซึ่งคล้ายกับหลักเกณฑ์ใน
มนุษย์ กล่าวคือ การรักษาที่นานจนสุดทางที่จะทำให้
อาการดีขึ้น ไม่มีวิธีการรักษาอีก มีเพียงการยื้อชีวิต
ไว้เท่านั้น สิ่งที่แตกต่างกันอย่างมาก คือ ในสัตว์นั้น

ไม่สามารถแสดงเจตจำนงในการกำหนดชีวิตตนเองได้
ส่วนในคนนั้นมีการแสดงเจตนาได้ ซึ่งหมายความว่าแม้ใน
มนุษย์จะไม่ตอบสนองต่อการรักษาอีกต่อไปแล้ว เขายัง
สามารถแสดงเจตจำนงจะยื้อชีวิตต่อไปได้ด้วยการทำ
การรักษาแบบประคับประคองต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าจะมี
เหตุจำเป็นที่ไม่อาจทำต่อไปได้ อย่างไรก็ตามการจากไป
ที่เป็นการปล่อยให้ไปไปตามธรรมชาติเมื่อไม่มีทาง
รักษาแล้ว ไม่ควรต้องมีบุคลากรทางการแพทย์คนใด
ต้องรับผิดชอบเพราะถือว่าไม่มีการกระทำใดในทางกฎหมาย
เป็นเพียงการกระทำของธรรมชาติ การยื้อต่างหาก
ที่เป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนธรรมชาติที่อาจจะต้องขอ
ความยินยอมจากผู้ป่วยหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจ

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อพิจารณาเหตุผลดังที่กล่าวข้างต้น
จนมาถึงตอนนี้ จากเดิมที่เห็นว่าในกรณีการรักษาไปก็เป็น
แต่เพียงยื้อชีวิตนั้น หากหยุดการรักษาจะต้องขอ
ความยินยอม แต่แนวคิดใหม่ที่เปรียบเทียบหลักเกณฑ์
ต่างๆ ตามที่กล่าวในบทความนี้แล้ว กลับจะทำให้มี
ความเห็นตรงกันข้าม คือ เป็นการเสนอแนวทางหรือ
แนวคิดใหม่ว่า การยื้อชีวิตต่างหากที่ฝืนธรรมชาติซึ่งควร
ต้องขอความยินยอม ซึ่งหากมีหลักพิจารณาหลักการตาม
แนวปรัชญากฎหมายของสำนักกฎหมายธรรมชาติแล้ว
การกระทำใดที่ฝืนธรรมชาติ เช่น การยื้ออาการผู้ป่วยไว้
ก็คือฝ่าฝืนกฎหมายธรรมชาติด้วยเช่นกัน จึงจำเป็นที่จะต้อง
ขอความยินยอมจากบุคคลที่เป็นผู้ป่วยหรือญาติที่
สามารถให้ความยินยอมได้ ซึ่งถ้าฝ่ายกฎหมายบ้านเมือง
เห็นด้วยกับแนวคิดนี้แล้ว อาจจะต้องมีการเสนอ
แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย อาทิ การพิจารณาแก้ไข
พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มาตรา 12
เพื่อรองรับวิธีการใหม่นี้ต่อไป

บทสรุป

คนและสัตว์มีจุดร่วมที่คล้ายกันหลายประการ
เมื่อถึงเวลาที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็มีอาการคล้ายกัน ดังนั้น

การเปรียบเทียบเกณฑ์เกี่ยวกับการจากไปอย่างสงบในสัตว์นั้น ทำให้รู้ว่าสิ่งสำคัญที่เป็นตัวชี้ว่าชีวิตนั้นควรดำรงอยู่ต่อไปนั้น อยู่ที่ความเห็นในทางที่ว่าการรักษาที่อาจจะมีต่อไปนั้นตอบสนองให้อาการดีขึ้นหรือไม่” และอาจจะเป็นจุดร่วมที่ตรงกันสำหรับมนุษย์และสัตว์ แต่ความเห็นเหล่านี้ ไม่ควรกระด้างเกินไป สิ่งสำคัญของชีวิตมนุษย์มีความละเอียดอ่อนกว่านั้น มนุษย์ควรมีโอกาสตัดสินใจด้วยเจตจำนงของตนเองได้ในทุกกรณี เพียงแต่รัฐสามารถยับยั้งได้โดยกฎหมายในบางเงื่อนไข ในกรณีของมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 นั้น เป็นการการุณยฆาตเชิงรับ (Negative Euthanasia หรืออาจใช้คำว่า Passive Euthanasia) ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งมีชีวิต ไม่ฝืนความรู้สึกของคนทั่วไป เพราะการจากไปนั้นเป็นไปตามธรรมชาติ เมื่อรักษาต่อไปไม่ให้อาการดีขึ้น การหยุดการรักษาในกรณีนี้ มนุษย์สามารถรับได้กับการกระทำดังกล่าวและไม่ขัดต่อจรรยาบรรณทางการแพทย์

ในชีวิตการเป็นแพทย์ของคนหนึ่งต้องผ่านสถานการณ์ฉุกเฉินเกี่ยวกับชีวิตของคนไข่มานับไม่ถ้วน และย่อมมีประสบการณ์ ย่อมพิจารณาได้ว่า เมื่อใดควรทำการรักษาต่อไปและเมื่อใดควรหยุดการรักษา ในกรณีที่แพทย์ได้พยายามจนถึงที่สุดแล้วและหากได้ทบทวนอย่างรอบคอบแล้วไม่เห็นหนทางในการรักษา ก็แทบจะไม่มีเหตุผลอะไรให้ยื้อชีวิตคนไข้ต่อไป เพราะทรัพยากรของรัฐยังต้องมีไว้เพื่อการรักษาบุคคลอื่นที่การรักษาที่ยังตอบสนองต่อโรค และการขอความเห็นแพทย์อีกอย่างน้อยหนึ่งคนก่อนมีการกระทำการดังกล่าวอย่างในประเทศเนเธอร์แลนด์เป็นแนวทางที่ดีที่จะนำมาปรับใช้ในประเทศไทยได้ และอาจจะทำให้ดีกว่านั้นได้อีก กล่าวคือ หากจะเป็นการขอความเห็นในการกระทำการดังกล่าวจากแพทย์ที่มีจำนวนมากกว่านี้ เป็นการขอความเห็นในรูปแบบการประชุมหารือที่มีแพทย์ร่วมตัดสินใจเป็นแบบองค์คณะ คือ ตั้งแต่ 3 คนหรือ 5 คนขึ้นไป ก็น่าจะทำให้

มีความละเอียดรอบคอบมากขึ้น เพราะชีวิตคนเป็นเรื่องสำคัญ เปรียบเทียบกับศาลที่เมื่อต้องพิจารณาคดีสำคัญก็ต้องนั่งครบองค์คณะ ซึ่งควรเป็นมาตรฐานทั่วไปที่รัฐพึงมอบให้แก่บุคคลของรัฐเองทั้งในฝ่ายเจ้าหน้าที่ผู้กระทำการหน้าที่ของรัฐและผู้ป่วย

แม้หลักกฎหมายที่เป็นสากลในปัจจุบันจะรับรองว่าชีวิตมนุษย์นั้นแม้แต่รัฐก็มิอาจพรากไปได้ แต่ในบางประเทศในปัจจุบันกลับมองว่า “สิทธิในการปฏิเสธการรักษาพยาบาลนั้นเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่ง” ซึ่งบางประเทศมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรรองรับ และในบางประเทศมีการรองรับโดยคำพิพากษาของศาล ซึ่งในบรรดาประเทศที่เห็นว่าการปฏิเสธการรักษาพยาบาลเป็นสิทธิอย่างหนึ่ง บางประเทศมีความเห็นไปไกลถึงขั้นที่มีการให้เหตุผลว่า “ในบางกรณี สิทธิที่จะสามารถกำหนดชีวิตของตนเองได้นั้น สำคัญหรือมีน้ำหนักมากกว่าสิทธิในการมีชีวิต” การหยุดการรักษาที่เป็นไปเพียงเพื่อยื้อชีวิตนั้นมิได้มีการกระทำที่ผิดแต่อย่างใด อาจจะไม่มีกระทำการทางกฎหมายเลยและมิใช่การละเว้นการที่ต้องป้องกันผล เพราะไม่มีผลใดจะต้องป้องกันอีกต่อไป สิ่งที่ทำกระทำแท้จริงคือธรรมชาติ เพราะเป็นการหยุดการยื้อและปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ การยื้อไว้ต่างหากที่ฝืนธรรมชาติและเป็นการกระทำที่กลับจะต้องขอความยินยอมแทน

กรณีที่คนไข้มถึงมือแพทย์ในขณะที่ร่างกายถึงขั้นที่ไม่สามารถยื้อได้เพราะบาดเจ็บรุนแรง แม้คนไข้กล่าวด้วยวาจาว่าให้ปล่อยไปตามธรรมชาติ และไม่ได้ทำเป็นหนังสือตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 การปล่อยให้ไปตามธรรมชาติตามความประสงค์ของผู้ป่วยด้วยการแสดงเจตนาด้วยวาจานั้น ก็ควรพิจารณาว่าแพทย์ไม่ต้องรับผิดชอบเช่นกันหากพิจารณาว่าสิทธิในการปฏิเสธการรักษาเป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งก็อาจจะไม่ต้องทำเป็นหนังสือในเมื่อไม่อยู่ในสถานการณ์ที่สามารถทำเป็นหนังสือได้

และในบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 และมาตรา 28 ก็รองรับสิทธินี้ไว้อย่างครอบคลุมเพียงพอแล้ว ทั้งในมุมมองของสิทธิที่จะเลือกกำหนดชีวิตและในมุมมองของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว และจากการศึกษาตามบทความนี้ได้ข้อสรุปในหลักการหรือแนวคิดใหม่ว่า ในเมื่อในอาการเจ็บป่วยทุกๆ ไป มนุษย์ยังมีสิทธิ

ในการปฏิเสธการรักษาและปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วยที่สำคัญของชีวิตซึ่งเพียงแต่มากกว่าความเจ็บป่วยธรรมดาทั่วไปเท่านั้น รัฐจะมีเหตุผลใดที่จะห้ามผู้ป่วยเมื่อเขาตัดสินใจปฏิเสธการรักษา หากพิจารณาได้ตามแนวทางนี้แล้ว การปฏิเสธการรักษาจึงอยู่ในฐานะเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่รัฐควรยอมรับ

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ข่าวสดออนไลน์. (2562). *จำใจการุณยฆาต ลูกวาฬสุดทรมาณ ทางหวิดขาด ถูกใบพัดเรือตัด*. สืบค้นจาก https://www.khaosod.co.th/around-the-world-news/news_2627584
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ศูนย์สัตว์ทดลอง. (2561). *การุณยฆาตสัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ (Euthanasia)*. สืบค้นจาก <https://culac.chula.ac.th/academic-news/154573358575>
- ดวงพร เพชรคง. (ม.ป.ป.). *การุณยฆาต บทความใช้เพื่อการนำออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา เอกสารเผยแพร่ทางเว็บไซต์รัฐสภา*. สืบค้นจาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/download/article/article_20180220094254.pdf
- พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550. (2553). สืบค้นจาก <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%ca71/%ca71-20-9999-update.pdf>
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (ม.ป.ป.). *การุณยฆาต (Euthanasia)*. สืบค้นจาก https://nlac.mahidol.ac.th/nlac_th/index.php/km-detail-euthanasia/
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. สืบค้นจาก <https://www.krisdika.go.th/librarian/get?sysid=774606&ext=htm>
- แวกส์, เรย์มอน. (2564ก). *กฎหมาย: ความรู้ฉบับพกพา [LAW : A Very Short Introduction]* (ฐานันท์ นิพิฏฐกุล, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป.
- แวกส์, เรย์มอน. (2564ข). *ปรัชญากฎหมาย : ความรู้ฉบับพกพา [Philosophy of Law : A Very Short Introduction]* (พิเศษ สอาดเย็น และจงทอง จันทรางศุ, ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บุ๊คสเคป.
- วราทิพย์ ทองเดช และคณะ. (2563). วิสัยทัศน์กับการการุณยฆาต: ความเหมือนที่แตกต่าง. *วิสัยทัศน์สาร*, 46(3), 181-185.
- วอยส์ออนไลน์. (2560). *พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำในชิคาโก จบชีวิตปลาอายุ 90*. สืบค้นจาก <https://www.voicetv.co.th/read/460398>

ภาษาอังกฤษ

- AVMA Guideline on Euthanasia of Animals 2013 Edition. Retrieved from <https://www.avma.org/sites/default/files/2020-02/Guidelines-on-Euthanasia-2020.pdf>
- Cornell Law School. (2020). *Euthanasia*. Retrieved from <https://www.law.cornell.edu/wex/euthanasia>
- United Nations. (n.d.). *Human Rights*. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- University of Missouri. (2023). *Euthanasia*. Retrieved from <https://medicine.missouri.edu/centers-institutes-labs/health-ethics/faq/euthanasia>
- Wikipedia. (2023). *Euthanasia*. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Euthanasia>

การขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็งผ่านมุมมอง การจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่

Strong Citizenship Promotion through
A Perspective of New Public Governance

กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์*
Kittipong Pearnpitak**

บทความนี้

Received

31 พฤษภาคม 2566

Revised

12 กรกฎาคม 2566

Accepted

27 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของการก่อเกิดความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง พร้อมทั้งนำเสนอเส้นทางการขับเคลื่อนพลเมืองเข้มแข็งในบริบทของประเทศไทย โดยเป็นการศึกษาภายใต้ขอบเขตแนวคิดการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance: NPG) ที่ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ (Intergovernmental Management: IGM) โดยใช้ฐานคิดของการจัดการปกครองแบบประสานความร่วมมือ (Collaborative Governance: CG) ในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและเงื่อนไขของการเป็นพลเมืองเข้มแข็งจากตัวอย่างในอุทยานแห่งชาติโกลเดนเกต (Golden Gate) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกลไกของการขับเคลื่อนพลังเครือข่ายในมิติต่างๆ ที่มีจุดเริ่มต้นมาจากผู้นำที่พร้อมเผชิญหน้ากับปัญหา โดยสามารถเปลี่ยนจากวิกฤตเป็นโอกาสในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอจุดร่วมของพลังเครือข่ายสามารถอธิบายภายใต้แบบจำลอง “พลังพลเมืองเข้มแข็งลูกใหม่” เพื่อให้เห็นภาพของการขับเคลื่อนโดยเปลี่ยนจากตัวแสดงหลักที่เป็นภาครัฐมาเป็นภาคประชาชน แต่ถึงกระนั้นสิ่งสำคัญ คือ การค้นหาจุดร่วมในการพัฒนาภายใต้บทบาทหน้าที่ที่ตนเองสามารถกระทำได้ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการเปลี่ยนผ่านทางความคิดเพื่อมุ่งไปสู่ความเป็นพลเมืองเข้มแข็งที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศไทยในกระแสสังคมโลก

คำสำคัญ: หน้าที่พลเมือง--การศึกษาและการสอน--ไทย, พลเมือง, การพัฒนาประชาธิปไตย--ไทย, การบริหารรัฐกิจ, รัฐประศาสนศาสตร์

* อาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี (ดร.)

** Lecturer, Faculty of Political Science, Ubon Ratchathani University (Ph.D.)

Abstract

This study aimed to propose a critical analysis of strong citizenship emergence along with a guideline to drive strong citizens in Thailand. This study was based on New Public Governance (NPG) that covers Intergovernmental Management (IGM) using the concept of Collaborative Governance (CG) to analyze the causes and conditions of strong citizenship from the example in Golden Gate National Park that reflected the mechanism of network power in various dimensions. It started with leaders facing problems to change a crisis into an opportunity for co-development of the space. However, the representation of the common issue of network power could be described under “New Strong Citizen Power” to illustrate the movement by changing the main actors or the public sector into the people sector. Ultimately, the key concept was to find common ground for development based on the role that one can perform as the basis for a change of mind to become a strong citizen who plays a significant role in the development of Thailand in the global society.

Keywords: Citizenship, Civics education, Public administration

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงภายใต้ความเป็นพลวัตของสังคมโลกได้สร้างการเปลี่ยนผ่านทางความคิดและเจตคติที่สำคัญต่อการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ การเคลื่อนไหวทางสังคมถือเป็นหนึ่งในบทบาทสำคัญของภาคประชาชนที่สะท้อนให้เห็นถึงเจตจำนงอันแน่วแน่ต่อการกำหนดทิศทางของประเทศ ที่ผ่านมามีภาครัฐที่ตกอยู่ในสภาวะการณ์อันล่อแหลมและสุ่มเสี่ยงต่อการถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้พยายามถักทอสายใยแห่งความเชื่อมั่นในลักษณะพหุภาคี (Multilateral) ซึ่งการเปลี่ยนผ่านของกระบวนการนี้เปรียบเสมือนกับการสร้างข้อค้นพบใหม่ที่ว่า โลกไม่ใช่ศูนย์กลางของจักรวาลอีกต่อไป แต่เป็นดวงอาทิตย์หรือดาวฤกษ์ลำดับหลักที่เป็นศูนย์กลางของจักรวาล (McGettigan, 2011, pp. 17-25) นั้นหมายความว่าสิ่งต่างๆ ที่เคยถูกเข้าใจมาแล้วในอดีตอาจไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องเสมอไปเมื่อระยะเวลาผ่านไป

ปัจจุบันภาครัฐไม่สามารถสร้างกลไกการขับเคลื่อนประเทศได้ด้วยตนเองและจำเป็นต้องอาศัยพันธมิตรจากภาคประชาชนและภาคประชาสังคมในการสร้างพลังเครือข่ายที่เชื่อมโยงขอบเขตความรับผิดชอบในวงกว้างแทนรัฐ จุดบ่มเพาะที่สำคัญของการสร้างพลังเครือข่ายคือการตระหนักรู้ถึงความเป็นพลเมือง อันเป็นสถานะที่ถูกมอบให้แก่สมาชิกภายในชุมชนควบคู่ไปกับสิทธิและหน้าที่ตามความรับผิดชอบในฐานะบุคคลๆ หนึ่งที่มีบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ สงบสุข และร่มเย็นภายใต้ความเป็นพลวัตที่แตกต่างกันในแต่ละสังคม

หากแต่การก่อเกิดขึ้นของความเป็นพลเมืองในแต่ละพื้นที่นั้น มักมาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) อย่างละเอียดอ่อนและเป็นกระบวนการอันแยกย่อยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ (Terziev & Vasileva, 2022, pp. 518-523; Marshall, 2009, pp. 148-154)

ประกอบกับการปกครองที่ยึดหลักตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถือเป็นการสร้างรากฐานอันแข็งแกร่งอันเปรียบเสมือนกับต้นไม้ใหญ่ที่มีรากผอมค้อยค้ำจุนเพื่อให้ต้นไม้ยืนต้นอยู่ได้ นั้นหมายถึงการนำพาประเทศให้ไปสู่ความเป็นศิวิไลซ์ในบริบทของประชาธิปไตยเท่านั้น ไม่สามารถละทิ้งเสียงส่วนน้อยแม้จะมาจากประชาชนเพียงคนเดียวได้ การต่อสู้ในประเด็นเหล่านี้ได้ถูกพูดถึงมาอย่างยาวนานถึงความลุ่มลึกในความเป็นชาติ

ประเทศไทยที่ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) และถือเสียงข้างมากตามหลักเหตุและผลอาจไม่เพียงพอต่อการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่างๆ จึงเกิดเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาที่นำไปสู่แนวคิดการบริหารปกครองเครือข่ายประชาธิปไตย (Democratic Network Governance) ที่มองว่าประชาธิปไตยจะช่วยบ่งชี้ให้เห็นถึงแนวทางการสร้างเครือข่ายภายใต้รูปแบบการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ ซึ่งเป็นกรอบในการขบคิดเพื่อกำหนดทิศทางเชิงบวกในการขับเคลื่อนประเทศตามเจตนารมณ์ของประชาชน (Sorenzen & Torfing, 2008, pp. 25-42) เนื่องด้วยเหตุผลและความสำคัญดังที่ได้กล่าวมานี้ ถือเป็นเข็มทิศนำทางสำหรับการศึกษาถึงพลังเครือข่ายรูปแบบใหม่หรือคลื่นลูกใหม่ของความเป็นพลเมืองเข้มแข็งเพื่อก้าวไปสู่ความเป็นศิวิไลซ์ของประเทศในระดับสากล

ความท้าทายดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับมิติของการสร้างความสมดุลทางสังคม แต่เนื่องด้วยแนวโน้มความเสื่อมของระบอบประชาธิปไตยภายใต้บริบทของประเทศไทยที่ถูกกัดเซาะและสั่นคลอนไปตามระยะเวลาอันเป็นผลมาจากกลไกทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่ไม่สามารถมองหาจุดร่วมผ่านภาคประชาชนที่เป็นฟันเฟืองของประชาธิปไตยได้ โดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้

เริ่มแสดงให้เห็นถึงปัญหาอย่างเด่นชัดในประเด็นของ “การเกิดโรคพร่องทางความคิด เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม” และสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ รากฐานของการพัฒนาที่เปรียบเสมือนกับเสาหลักของ ประเทศนั้นยังไม่แข็งแรงเพียงพอ

จากคำปาฐกถาพิเศษของศาสตราจารย์ นพ.ประเวศ วะสี ที่ว่าเจดีย์ต้องสร้างจากฐาน (ประเวศ วะสี, 2551, น. 1-3) การพัฒนาประเทศก็เช่นเดียวกัน ประเทศไทย ควรให้ความสำคัญกับการจัดระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินตามหลักการกระจายอำนาจการปกครองที่เป็น การให้อิสระกับภาคประชาชน ในการแสดงออกผ่าน กระบวนการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ และสร้างสรรค์สิ่ง ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตและ การสร้างความสัมพันธ์อันดีของพลเมืองในท้องถิ่น ร่วมกัน ซึ่งถือเป็นการวางรากหยั่งลึกที่มั่นคงผ่าน วิถีประชาธิปไตยโดยอาศัยกลไกการเคลื่อนไหวตัวของ พลเมืองที่ตื่นตัว (Gilby et al., 2019, pp. 10-21)

แน่นอนว่าการปลูกพลังพลเมืองให้มีความเข้มแข็ง ถือเป็นการจรรโลงสังคมให้คงอยู่ในสถานะของการตื่นตัว พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและการตัดสินใจจากฝ่าย ครอบครองเมืองที่นำไปสู่การต่อสู้ระหว่างชนชั้น (Class Struggle) อันเป็นผลมาจากการบริหารจัดการภาครัฐที่ โนมิเอียงเข้าข้างฝั่งนายทุนมากกว่าฝั่งกรรมาชีพจนเกิด เป็นความเหลื่อมล้ำที่ยากต่อการแก้ไขได้โดยง่าย ดังนั้น การที่สังคมไทยยังอยู่ในช่วงของรอยต่อและยังไม่ถูก ผลสานเป็นหนึ่งเดียวกันทั้งประเทศนั้น จำเป็นต้องการ สร้างพลเมืองที่เข้มแข็งตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับ ประเทศเพื่ออุดรอยรั่วจากปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมด พร้อมทั้งปรากฏการณ์ที่มาจากภาคพลเมืองจะมีส่วน ช่วยในการเสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลของ การบริหารจัดการบ้านเมืองให้ดีขึ้นได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แนวทางการขับเคลื่อนประเทศไทยให้ ไปสู่ความเป็นศิวิไลซ์ระดับสากลหรือประเทศพัฒนาแล้ว

จำเป็นต้องอาศัยพลังเครือข่ายจากภาคประชาชนหรือ พลังเครือข่ายจากคลื่นลูกใหม่ที่กำลังก่อตัวจากมรสุม ผ่านกระแสลมของความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ในบทความนี้จะแสดงให้เห็นถึงสาเหตุและวิธีการของ การก่อเกิดความเป็นพลเมืองเข้มแข็งที่มีจุดบ่มเพาะ ในแต่ละช่วงของสภาวะการณ์ที่แตกต่างกัน โดยมุ่งอธิบาย เพื่อชี้ให้เห็นถึงจุดร่วมของพลังเครือข่ายจากคลื่นลูกใหม่ ประกอบกับวาทกรรมร่วมสมัยเพื่อนำมาสร้างแบบ จำลอง “พลังพลเมืองเข้มแข็งลูกใหม่” (New Wave of Strong Citizen Model) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเส้นทางการ ขับเคลื่อนพลังเครือข่ายภายใต้แนวคิดการจัดการ ปกครองสาธารณะแนวใหม่เป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทวิเคราะห์ เชิงวิพากษ์ของการก่อเกิดความเป็นพลเมืองเข้มแข็งผ่าน มุมมองตามแนวคิดการจัดการปกครองสาธารณะแนว ใหม่ แนวคิดความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ และ แนวคิดการจัดการปกครองแบบประสานความร่วมมือ พร้อมทั้งได้นำเสนอแบบจำลองเพื่ออธิบายเส้นทางของ ความเป็นพลเมืองเข้มแข็งที่มีบทบาทสำคัญต่อ การพัฒนาประเทศไทยในกระแสสังคมโลก

แนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความเป็น พลเมืองเข้มแข็ง

ในศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนผ่านของข้อมูลที่ถูก เชื่อมโยงด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยี ถูกนำมาใช้ในการประชุม Minnowbrook ซึ่ง เป็นการประชุมทางวิชาการในแวดวงรัฐประศาสนศาสตร์ ระดับสากล โดยมีเป้าหมายเพื่อค้นหาขอบเขตของ การศึกษาและจุดเน้นของการบริหารงานภาครัฐ (Wamsley, 1990, pp. 23-41) ในครั้งที่ 3 เมื่อปี ค.ศ. 2008 สะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของ องค์ความรู้ไปในทิศทางของความเป็นสากลอย่าง

ไร้พรหมแดน (Bowornwathana, 2010, pp. 64-68) โลกที่ถูกเชื่อมโยงด้วยระบบเครือข่าย ประเทศที่ถูกเชื่อมโยงด้วยความสัมพันธ์ สังคมที่ถูกหล่อหลอมด้วยเทคโนโลยี นำมาซึ่งจุดเปลี่ยนของการบริหารจัดการภาครัฐที่มุ่งเน้นในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาคส่วนอื่นๆ ผ่านแนวคิดการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ และแนวคิดความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้

แนวคิดการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ (New Public Governance: NPG)

สำหรับแนวคิดนี้เป็นบทสะท้อนของมโนทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมของระบบราชการ และการบริหารจัดการภาครัฐที่มุ่งเน้นบทบาทของภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการทัศน์ที่ว่าการบริหารควรแยกออกจากการเมือง ประกอบกับการที่ระบบราชการถูกมองว่ามีความล่าช้า ขาดความยืดหยุ่น และไม่สอดคล้องกับความเป็นประชาธิปไตย (Wilson, 2007, pp. 372-376; Cheema, 2005, pp. 646-654) ส่งผลทำให้ภาครัฐต้องถูกคิดและหันกลับมามองตัวเองถึงแนวทางการบริหารจัดการภาครัฐในปัจจุบัน โดยสามารถพิจารณาได้จากการตีความหมายของคำว่าจัดการปกครอง (Governance) ซึ่งถูกนำมาใช้ครั้งแรกเมื่อประมาณศตวรรษที่ 14 ในประเทศฝรั่งเศส หมายถึง ที่นั่งของรัฐบาล (Loffler, 2005, pp. 3-22)

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการจัดการปกครองไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่เก่าแก่ที่สุดของอารยธรรมมนุษย์ผ่านกระบวนการตัดสินใจเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่ดำเนินการก็ได้ (United Nations (UN), 2013, pp. 1-3) ประกอบกับมีนักวิชาการได้อธิบายความหมายของการจัดการปกครองไว้อย่างน่าสนใจว่าเป็นการออกแบบระบบคุณค่าของนโยบายที่เกิดจากกระบวนการตัดสินใจเพื่อนำไปใช้ในการจัด

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (National Association of Corporate Directors (NACD), 2021, pp. 2-6) โดยผ่านกลไกและกระบวนการของพลเมืองหรือกลุ่มต่างๆ ในการเรียกร้องหรือไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ซึ่งหัวใจสำคัญ คือ การก่อให้เกิดการปฏิสังสรรค์กันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมเพื่อนำไปสู่การสนับสนุนการพัฒนาที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง

นอกจากนี้ ธนาคารโลกได้หยิบยกประเด็นปัญหาจากวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย เมื่อปี ค.ศ. 1997 และพยายามผลักดันให้เกิดเป็นแนวทางธรรมาภิบาลระดับโลก อันนำมาซึ่งการตีความหมายของธรรมาภิบาลว่ารัฐมีขนาดเล็กลง เนื่องจากรัฐหันมาใช้กลไกการตลาดในการให้บริการสาธารณะและลดรายจ่ายของภาครัฐลง (Rhodes, 1997, pp. 394-396) ต่อมาในปี ค.ศ. 2003 ได้มีการขยายความเพิ่มเติมว่ารัฐไม่ได้มีขนาดเล็กลงอีกต่อไปและรัฐจำเป็นต้องมีการติดต่อสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างประเทศมากขึ้น เนื่องจากรัฐมีความสามารถในการปกครองลดลง และจะไม่สามารถพัฒนาให้ไปสู่ความยั่งยืนในมิติต่างๆ ของสังคมได้ หากปราศจากธรรมาภิบาล ดังนั้น ปัจจุบันคำว่าจัดการปกครองจึงมีความหมายที่แตกต่างกันออกไปแล้วแต่บริบทในแต่ละพื้นที่และช่วงเวลา เช่น ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด 19 ได้ระบุถึงความสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจด้วยการปรับกลยุทธ์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง รวมถึงบริษัทภิบาลจะต้องเป็นเสาหลักที่แข็งแกร่งและยืดหยุ่นในทุกสถานการณ์ เป็นต้น (Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), 2022, pp. 10-28)

อย่างไรก็ตาม การตีความหมายเพื่อระบุขอบเขตของการจัดการปกครองบ่งชี้ให้เห็นถึงทิศทางการบริหารจัดการภาครัฐที่ถูกเชื่อมโยงโดยเครือข่ายความสัมพันธ์ในลักษณะพหุภาคี การจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่จึงเป็นบทสะท้อนที่สำคัญของการเปลี่ยนผ่านรูปแบบ

การบริหารจัดการภาครัฐ โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ไว้ว่า เป็นวิถีทางที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ทางด้านนโยบายสาธารณะ (Bovaird & Löffler, 2005, pp. 234-248) โดยพลเมืองสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นภาคีกับภาครัฐได้ 3 ระดับ ตามแนวคิดของ Pestoff (2010, pp. 1-11) กล่าวคือ 1) ระดับจุลภาค คือ พลเมืองสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้โดยการผลิตร่วมกัน (Co-Production) ในท้องถิ่นโดยตรง 2) ระดับกลาง คือ พลเมืองสามารถมีส่วนร่วมได้โดยการจัดการร่วมกัน (Co-Management) เพื่อให้ภาคีสามารถจัดบริการสาธารณะในท้องถิ่นได้อย่างหลากหลาย และ 3) ระดับมหภาค คือ พลเมืองสามารถมีส่วนร่วมได้โดยการจัดการภาครัฐร่วมกัน (Co-Governance) ในด้านการตัดสินใจร่วมกันในการจัดทำนโยบายและการให้บริการสาธารณะ อีกทั้ง การจัดการปกครองยังเป็นแนวคิดที่มีคุณค่าต่อการทำความเข้าใจถึงการให้บริการสาธารณะในศตวรรษที่ 21 เกี่ยวกับความซับซ้อนของรัฐแบบพหุ (Plural State) หมายถึง ตัวแสดงหลายฝ่ายที่พึ่งพิงกันโดยต่างฝ่ายต่างต้องการเข้าร่วมในการให้บริการสาธารณะและความซับซ้อนของรัฐพหุนิยม (Pluralist State) หมายถึง กระบวนการในการส่งข้อมูลหลายกระบวนการผ่านการเรียกร้องต่างๆ เพื่อเข้าสู่การกำหนดนโยบายหรืออาจตีความหมายที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน ได้ดังนี้ (Osborne, 2010, pp. 1-12)

“The NPG is thus both a product of and a response to the increasingly complex, plural, and fragmented nature of public policy implementation and service delivery in the twenty-first century.”

จากข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของการขับเคลื่อนการบริหารจัดการภาครัฐผ่านการนำ

นโยบายสาธารณะไปปฏิบัติที่มีความซับซ้อนของพหุปัจจุบันการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ทำหน้าที่เป็นเวทีทางการเมืองของการจัดการสาธารณะที่ประกอบด้วยการปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างภาคีต่างๆ อย่างสลับซับซ้อน (Kennett, 2010, pp. 19-35) ส่งผลทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมต่อการเปลี่ยนรูปของรัฐ ตามแนวคิดของ Goldsmith & Eggers (2004, pp. 123-156) อธิบายว่ารัฐต้องเป็นบุคคลที่สามในลักษณะเครือข่าย หรือรัฐต้องเข้าร่วมในการแบ่งปันข้อมูลที่เกิดจากการปฏิบัติดิจิทัล ซึ่งนำไปสู่ความต้องการของผู้รับบริการที่มาจากภาคประชาชน ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบราชการแบบลำดับชั้นได้สิ้นสุดลง และก่อให้เกิดการทำงานของภาครัฐรูปแบบใหม่ที่จะต้องให้ความสำคัญกับการลดบทบาทของภาครัฐ โดยให้ภาคเอกชนหรือองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรเข้ามาทำงานแทนประกอบกับความสามารถในการตอบสนองความต้องการของพลเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป

แนวคิดความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ (Intergovernmental Management: IGM)

หากกล่าวถึงความสัมพันธ์ในลักษณะของพหุภาคีระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนหรือภาคส่วนต่างๆ คงไม่สามารถชี้ชัดในประเด็นของความสัมพันธ์ได้อย่างแนบแน่น แต่ความเกี่ยวพันเชิงผลประโยชน์ที่เอื้อต่อการให้บริการสาธารณะเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การศึกษา การวางรากฐานสายสัมพันธ์ได้บ่มเพาะสาเหตุของการสร้างความเป็นพลเมืองเข้มแข็งผ่านกระบวนการตามแนวคิดการจัดการปกครองแบบประสานความร่วมมือ (Collaborative Governance) ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในลักษณะของความไว้วางใจจากภาคประชาชนที่เข้าร่วมกับรัฐ และนำไปสู่การสรุปข้อตกลงแบบฉันทมติ (Ansell & Gash, 2008, pp. 543-571)

ข้อตกลงที่เกิดขึ้นนี้อยู่บนพื้นฐานของการกำกับดูแลโดยรัฐ และเป็นผลมาจากพัฒนาการของรูปแบบการปกครองที่มุ่งเน้นการสร้างความผูกพันกันระหว่างประเทศ ผ่านตัวแสดงหลักจากภาคประชาชนเพื่อสร้างระเบียบในการบริหารจัดการสาธารณะ พร้อมทั้งภาครัฐและภาคประชาชนจะต้องใช้ความพยายามในการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกัน โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการอ้างถึงการมีส่วนร่วมของพลเมืองในฐานะปัจเจกบุคคลและกลุ่มที่เกี่ยวข้องในการพบปะหารือลักษณะพหุภาคีและนำไปสู่การทำข้อตกลงร่วมกัน อาจกล่าวได้ว่าการจัดการปกครองแบบประสานความร่วมมือเป็นจุดบ่มเพาะที่สำคัญของการก่อเกิดความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่างๆ โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการแบบเครือข่ายเพื่อเจรจาต่อรองและแก้ปัญหาทางสังคม อันนำมาซึ่งกรอบของการศึกษาความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ และเป็นแนวคิดที่ไม่มีความจำกัดความแบบแน่นอนตายตัว แต่สามารถนำไปใช้ในการตรวจสอบแนวคิดอื่นเพื่อให้เข้าใจถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ (Stoker, 1998, pp. 17-28; Reilly, 1998, pp. 115-142; Agranoff, 1986, pp. 155-157)

ปัจจุบันรูปแบบการปกครองที่มีลักษณะของอำนาจเชิงสั่งการ อาจไม่สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตยอีกต่อไป เนื่องจากความเป็นอิสระในการบริหารจัดการภายในชุมชนท้องถิ่นและสังคมถูกลดทอนบทบาทจากภาครัฐ และส่งผลกระทบต่อการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพของความเป็นพลเมือง ความสัมพันธ์ที่ถูกแทรกกลางด้วยอำนาจจากรัฐสะท้อนให้เห็นถึงการขาดความไว้วางใจกันของเครือข่ายระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ภาครัฐจึงพยายามแสวงหาเครื่องมือในการแก้ไขความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลระดับต่างๆ อย่างเหมาะสม โดยพิจารณาจากเครื่องมือที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันของตัวแสดงตามแนวคิดของ Radin (2003, pp. 366-374) กล่าวว่า เครื่องมือในเชิง

โครงสร้างเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่และความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการระหว่างตัวแสดงของรัฐบาลระดับต่างๆ ซึ่งต้องมีการกำหนดแผนงานในลักษณะของการให้เงินอุดหนุนเพื่อจัดทำบริหารสาธารณะ หรือแม้แต่การส่งมอบทรัพยากรทางด้านการวิจัยที่สามารถเสริมสร้างสมรรถนะและองค์ความรู้ผ่านการทำความเข้าใจในปัญหาเชิงสาเหตุ อันนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ซึ่งประกอบไปด้วยแนวคิดการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่และแนวคิดความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐถือเป็นโมทัศน์ที่เชื่อมโยงขอบเขตความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมประชาธิปไตย ผ่านกลไกการขับเคลื่อนพลังเครือข่ายภายใต้บริบททางสังคม ทั้งนี้ การสอดประสานกันระหว่างสองแนวคิดนี้ได้นำไปสู่ข้อสรุป 3 ประการ ดังนี้

- 1) ความเสื่อมถอยของระบอบประชาธิปไตยสะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของภาคพลเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร้ขอบเขต การถูกตีตรวนและการถูกกดทับทางชนชั้นที่มีอยู่ในสังคม ไม่สามารถจองจำอุดมการณ์อันแน่วแน่ของพลเมืองที่ตื่นตัวและต้องการอยากเห็นความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความเป็นศิวิไลซ์ของประเทศ

- 2) ปัญหาในทุกระดับของสังคมมักมีลักษณะเป็นลูกคลื่นเสมอ โดยเริ่มแรกเกิดจากการมองข้ามคลื่นลูกเล็กๆ ที่ยังเห็นไม่ชัดอยู่กลางทะเล ต่อมาเริ่มเห็นชัดขึ้นเมื่อเข้าใกล้ฝั่ง การพิจารณาปัญหาจำเป็นต้องนำแนวคิดการจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่ที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนเวทีสาธารณะที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหา โดยอาศัยสะพานเชื่อมจากทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิดความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ

3) แนวทางการแก้ไขปัญหายาเสพติดแนวคิดทั้งสองนี้เป็นไปในลักษณะของการเฝ้าระวังและการเตรียมพร้อมรับมือปัญหาก่อนที่จะตกลงสู่พื้นดินหรือในระดับท้องถิ่น แต่เมื่อปัญหาได้โผล่สู่ระดับล่างแล้ว การขุดคุ้ยเพื่อหาสาเหตุของปัญหาจะเป็นเรื่องยากมากขึ้น ดังนั้น ประชาชนต้องใช้ฉันทามติเป็นตัวขับเคลื่อนกลไกการตัดสินใจผ่านเครือข่าย โดยมีรัฐเป็นบุคคลที่สามเท่านั้น

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาถึงความเป็นพลเมืองจากคลื่นลูกใหม่บนพื้นฐานของแนวคิดการจัดการปกครองผ่านความสัมพันธ์ของการจัดการภาครัฐ จะทำให้มโนทัศน์ของการก่อตัวก่อนการเกิดขึ้นของความเป็นพลเมืองเข้มแข็งเด่นชัดขึ้น ประกอบกับยังเป็นการวางรากฐานที่สำคัญต่อการวิเคราะห์พลังเครือข่ายรูปแบบอื่นต่อไป

การก่อตัวของความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง

รากฐานความแข็งแกร่งของประเทศเกิดจากการให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่เคลื่อนไหวหรือภาคประชาชนผ่านมุมมองความเป็นประชาธิปไตยที่ยึดมั่นในการแสดงออกซึ่งเสียงข้างมาก ภายใต้ความเป็นพลวัตที่มีการเปลี่ยนผ่านของฐานข้อมูลอย่างรวดเร็วและฉับไว การพิจารณาถึงปัจเจกบุคคลจึงเป็นสิ่งที่คอยย้ำเตือนถึงความจำเป็นมนุษย์ที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งทางด้านวิถีคิด ทักษะ และความสัมพันธ์จำเพาะระหว่างบุคคล การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐผ่านกระบวนการรับรู้ด้วยเจตคติของมนุษย์นั้น อาจไม่สามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์ของการสื่อสารได้อย่างแท้จริง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าภาครัฐจำเป็นต้องทำความเข้าใจในปัจเจกของมนุษย์เพื่อรับรู้ถึงความต้องการของประชาชนและบ่มเพาะให้เกิดความเป็นพลเมือง ทั้งนี้ เจตนารมณ์พื้นฐานของประชาธิปไตย คือ การกำหนดให้ประชาชนจะต้องปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญที่เป็นทั้งกฎหมายพื้นฐานและกฎหมายสูงสุดของประเทศ

การที่พลเมืองมีอิสระในการดำเนินชีวิตเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและได้รับมอบหมายภารกิจของส่วนรวม หรือกิจกรรมของรัฐ ทำให้พลเมืองสามารถทำหน้าที่ในการกลั่นกรองความต้องการของประชาชนเพื่อให้รัฐบาลสามารถกำหนดทิศทางการดำเนินงานได้อย่างถูกต้องแม่นยำมากขึ้น แม้ว่าความแตกต่างระหว่าง 1) พลเมืองที่มีลักษณะตื่นตัวต่อปัญหาและพยายามแก้ไข กับ 2) ประชาชนที่มองปัญหาที่กำลังเข้ามาจะมีผลต่อตัวเองหรือไม่ หรือเพิกเฉยตั้นนั้นมีความแตกต่างเพียงเล็กน้อยในเรื่องสิทธิและหน้าที่ ซึ่งทั้งสองมีสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน มีเสรีภาพส่วนบุคคล และสามารถเข้าถึงกระบวนการทางชั้นศาลได้เหมือนกัน แต่สิ่งที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด คือ ที่มาของความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับรัฐ ซึ่งประชาชนมีความผูกพันที่มาจากความจงรักภักดีต่อชาติที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ส่วนพลเมืองจะมีความผูกพันกับรัฐโดยใช้สิทธิทางการเมือง ภายใต้รัฐธรรมนูญที่เกิดจากการยินยอมพร้อมใจ (Stivers, 1990, pp. 1-22; Kettner, 1978, pp. 81-84)

การทำความเข้าใจในปัจเจกบุคคลนำมาซึ่งกระบวนการหล่อหลอมภายใต้รูปแบบความเป็นพลเมืองโดยมีรากฐานมาจากความสำนึกรับผิดชอบต่อสิทธิและหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย หากพิจารณาถึงเส้นทางการบ่มเพาะความเป็นพลเมืองคงหนีไม่พ้นสถาบันต้นน้ำที่เป็นกำลังหลักทางสังคมหรือสถาบันครอบครัว กล่าวคือ รูปแบบของพฤติกรรมที่ถูกถ่ายทอดผ่านการสังเกตและการลอกเลียนแบบภายในครอบครัวจะถูกส่งต่อในเชิงพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในสังคม ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวถูกนำไปผูกติดกับชีวิตการทำงานที่ขาดความสมดุล โดยมีสาเหตุมาจากสถานะเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับการแข่งขันเกินจริง เช่น ผู้ปกครองต้องการให้ลูกได้เข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง โดยการส่งลูกไปกวดขันวิชาที่ใช้สอบแข่งขัน

ในสถาบันสอนพิเศษทุกสัปดาห์ สิ่งนี้เป็นการปลูกฝังให้นักเรียนที่ยังอยู่ในความดูแลของสถาบันครอบครัวรู้สึกต้องการเอาชนะผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงทรัพยากรที่ต้องสูญเสียไป เป็นต้น (OECD, 2011, pp. 17-53)

การคำนึงถึงเป้าหมายทางสังคมหรือสถาบันครอบครัวถือเป็นสถาบันต้นน้ำที่จำเป็นต้องมีการถ่ายทอดพฤติกรรมอันเหมาะสมต่อการสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีแล้วนั้น สถาบันต่อมาที่มีบทบาทสำคัญ คือ สถาบันการศึกษาถือเป็นขั้นตอนในการขัดเกลาทางสังคม และถ่ายทอดวัฒนธรรมที่มีระเบียบแบบแผนให้แก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ผ่านวิธีการสร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้อง เช่น วิชาหน้าที่พลเมืองมีเป้าหมายในการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนเข้าใจการมีส่วนร่วมในสังคมสังคมอย่างเต็มที่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น ประกอบกับสถาบันการศึกษายังเป็นจุดเริ่มต้นในการรวมตัวของปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลายร่วมกัน ดังนั้นการสร้างความเป็นพลเมืองจะต้องให้ความสำคัญกับตัวแสดงที่เป็นผู้นำหรือบุคคลที่ถ่ายทอดความรู้ กล่าวคือสถาบันครอบครัว ได้แก่ บิดา มารดา วงศาคณาญาติ รวมถึงเพื่อนบ้านที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน และสถาบันการศึกษา ได้แก่ ครูหรืออาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา รวมถึงรุ่นพี่ รุ่นน้องหรือเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่มีบทบาทสำคัญต่อการขัดเกลาทางสังคม

เมื่อความเป็นพลเมืองถูกฝังรากลึกในจิตใจและแสดงออกให้เห็นผ่านพฤติกรรมที่ถูกบ่มเพาะจากสถาบันทางสังคม การเกิดขึ้นของความเป็นพลเมืองนี้อาจเป็นเพียงการทำตามบทบาทหน้าที่ที่สังคมกำหนดไว้ให้ปฏิบัติตาม แต่การตื่นรู้ที่แท้จริงหรือความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวจะมีลักษณะของการเป็นผู้ปกครองหรือผู้ถูกปกครอง (Ruling and being ruled) ที่แสดงออกผ่านทางรูปแบบของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่งในการบริหารจัดการทรัพยากรเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยใช้กฎเกณฑ์

ร่วมกัน ซึ่งความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ที่มีเป้าหมายและมีเหตุผลของการกระทำ (Giddens, 1984, pp. 41-54)

อีกหนึ่งความพยายามในการสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว คือ การมุ่งหมายให้พลเมืองยอมรับในประโยชน์ที่คล้ายคลึงกันเพื่อให้พลเมืองสามารถแสดงปฏิกิริยาในการปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันได้อย่างอิสระ (Hobbes, 1999, pp. 9-25) แต่ความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวโดยพื้นฐานย่อมมีอิสระในการตัดสินใจแบบประชาธิปไตย โดยไม่ขัดหรือแย้งต่อกลไกการบริหารงานของภาครัฐ ในทางกลับกันพลเมืองที่ตื่นตัวจะเข้ามามีบทบาทในสังคมอย่างต่อเนื่อง อย่างในกรณีที่ผ่านมาของสังคมไทยในช่วงรอยต่อของประชาธิปไตยจากความเห็นต่างแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านทางความคิด และความพยายามในการขับเคลื่อนประเทศให้ไปในทิศทางของเยาวชนคนรุ่นใหม่ผ่านการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งจากเหตุการณ์เหล่านี้ถือเป็นการตอกย้ำบทบาทของความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวที่ยังคงมีอยู่ในสังคมไทยจวบจนทุกวันนี้

ด้วยเหตุนี้ การสร้างความเป็นพลเมืองเข้มแข็งจำเป็นต้องบ่มเพาะความเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อปลูกฝังความผูกพันร่วมกันระหว่างชุมชน สังคม หน่วยงานรัฐและภาคส่วนต่างๆ อย่างแนบแน่น โดยจะต้องเป็นไปในลักษณะของการทำงานร่วมกันทุกฝ่ายหรือพลเมืองร่วมกันทำงานกับนักบริหารรัฐกิจเพื่อให้ทิศทางของการบริหารและพัฒนาประเทศสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

จุดร่วมของพลังเครือข่ายจากคลื่นลูกใหม่

ปัจจุบันการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมมักถูกเชื่อมโยงด้วยพลังเครือข่ายที่แผ่ไปด้วยความเป็น

พลเมืองที่ตื่นตัว การหล่อหลอมทางวัฒนธรรมภายใต้บริบททางสังคมได้บ่งชี้ให้เห็นถึงรูปแบบของการบริหารจัดการภาครัฐที่เปลี่ยนแปลงไป ความลุ่มลึกของประเด็นนี้ถูกวางกรอบในการศึกษาให้ต้องพิจารณาถึงพื้นฐานของทรัพยากรมนุษย์ทั้งในเรื่องทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ทุนทางจริยธรรม (Ethical Capital) และอื่น ๆ (จิระหงส์ดารมภ์, 2555, น. 110-117) ซึ่งนำไปสู่การสร้างความร่วมมือผ่านกระบวนการตามเจตจำนงของความเป็นพลเมือง การตระหนักถึงศักยภาพของคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการออกแบบแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขสภาพปัญหาที่ประชาชนประสบอยู่ โดยขอยกตัวอย่างบทเรียนจากความเป็นจริงที่สะท้อนให้เห็นถึงพลังเครือข่ายจากภาคส่วนต่างๆ อันเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่ควรค่าแก่การศึกษา ดังนี้ (Goldsmith & Eggers, 2004, pp. 132-135)

ในปี ค.ศ. 1993 ณ เมืองซานฟรานซิสโกมีผู้ควบคุมดูแลอุทยานแห่งชาติชื่อไบรอัน โอนีล (Brian O' Neill) ได้รับทั้งข่าวดีและข่าวร้ายในเวลาเดียวกัน ข่าวดี คือ อุทยานแห่งชาติโกลเดนเกต (Golden Gate - Golden Gate National Recreational Area: GGNRA) ได้รับพื้นที่ชายฝั่งของทะเลเพิ่ม 76,000 เอเคอร์ ส่วนข่าวร้ายคือ พื้นที่ที่ถูกเรียกว่าคริสซีฟิลด์ (Crissy Field) ถูกพบว่ามีสารปนเปื้อนทางสิ่งแวดล้อมถึง 87,000 ตัน และต้องเสียค่าใช้จ่ายหลายหมื่นเหรียญเพื่อเรียกคืนและปรับปรุงพื้นที่ ส่งผลทำให้โอนีลต้องไปขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพื่อสนับสนุนเงินให้ และได้ไปหาเพื่อนเก่าอย่างเกร็ก มัวร์ (Greg Moore) ซึ่งเป็นผู้บริหารของโกลเดนเกตให้ลองพยายามระดมเงินทุนด้วยตนเอง ซึ่งมัวร์ก็ตกลงในทันที ด้วยความช่วยเหลือของมัวร์ทำให้โอนีลระดมเงินได้ถึง 34 ล้านเหรียญ และได้สร้างประวัติศาสตร์ที่สามารถรวบรวมการสนับสนุนจากชุมชน

หลังจากนั้นโอนีลยังสามารถโน้มน้าวได้อีกหลาย 10 องค์กร เพื่อให้มาสนใจศึกษาคริสซีฟิลด์และเปลี่ยนพื้นที่นี้เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในที่สุดความสำเร็จนี้เกิดจากความร่วมมือของเจ้าหน้าที่โกลเดนเกตและองค์กรภายนอก การมีส่วนร่วมนี้ได้ขยายไปไกลกว่าบริษัทผู้รับสัมปทานที่ไม่หวังผลกำไรในการให้บริการทัวร์ของเกาะอัลคาทราซ (Alcatraz) และมีอีกหลายกลุ่มที่เข้ามาศึกษาวิจัยและจัดกิจกรรมด้านการศึกษา โดยพนักงานในอุทยานแห่งชาติเข้ามามีส่วนร่วมเพียง 18 เปอร์เซ็นต์ ส่วนที่เหลืออีก 82 เปอร์เซ็นต์มาจากความร่วมมือของคู่สัมปทาน ผู้รับเหมา สมาคมสหกรณ์ และอาสาสมัคร ซึ่งเป็นพันธมิตรและสร้างวัฒนธรรมร่วมกัน ความพยายามของโอนีลในครั้งนี้ได้เปลี่ยนแปลงทิศทางที่คนรอบข้างซึ่งนอกเหนือจากคริสซีฟิลด์ที่ได้รับปัญหาอีกด้วย

โอนีลกล่าวว่า “การหาว่าใครเป็นพันธมิตรเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ และจะต้องพยายามสร้างแรงบันดาลใจร่วมกันเพื่อให้พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหรือโครงการ” และได้ให้ข้อคิดว่าสิ่งที่ดีที่สุดคือ 1) การทำลายกำแพงด้วยตนเองเพื่อให้เกิดความร่วมมือในชุมชน 2) การพึ่งพารัฐเพียงอย่างเดียวทำให้ล้มเหลว 3) เราสามารถเป็นกันชนให้รัฐบาลกับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรได้ 4) สัญญาระยะยาวขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไรจะช่วยดูแลและปรับปรุงพื้นที่ด้วยเงินของพวกเขาเอง และ 5) การจัดการของภาครัฐที่มุ่งเน้นเครือข่ายจะใช้รูปแบบเดิมๆ ไม่ได้

จากตัวอย่างบทเรียนในครั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าผู้นำเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนกลุ่มพลังเครือข่ายทางสังคมเพื่อให้พลเมืองสามารถรวมตัวร่วมคิด ร่วมทำ อันนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่ประสบอยู่ในขณะนั้น โดยผู้นำที่สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายและผสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มได้ดี จะต้องมียุทธศาสตร์ของ

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Leadership Challenge) หมายถึง ผู้นำที่เข้าใจสถานการณ์และต้องไม่เป็น อัตตาธิปไตยหรือไม่ถือตัวเป็นใหญ่ ไม่เป็นโลกาธิปไตย หรือไม่มุ่งหาคะแนนนิยมเพื่อให้คนอื่นชมชอบ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546, น. 3-15) แต่จะต้องให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงที่แฝง ไปด้วยศักยภาพของคนในชุมชน หรือกลุ่มคนที่เข้ามามี ส่วนร่วมในการช่วยเหลือเกื้อกูลอย่างไม่แสวงหาผลกำไร เปรียบเสมือนกับคลื่นลูกใหม่ที่สังคมจะต้องร่วมกัน ค้นหาเพื่อหิยบายประเด็นปัญหาและเชื่อมโยงพลัง เครือข่ายผ่านกระแสความไว้วางใจ

หากทุกอย่างเป็นดังเช่นข้อสันนิษฐานข้างต้นนั้นคือ แนวทางของ “ท้องถิ่น/ชุมชนจัดการตนเอง” (Self-Governance Community) อันเนื่องมาจากศักยภาพ ของพลเมืองในชุมชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะ สามารถสร้างการรับรู้ปัญหาได้ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการขับเคลื่อนความเป็นพลเมือง เข้มแข็ง แต่สังคมไทยอาจไม่เป็นเช่นนั้น การก่อตัวเพียง ลำพังของปัจเจกบุคคล ไม่อาจนำมาซึ่งความเข้มแข็ง ที่มากเพียงพอสำหรับการต่อกรกับปัญหาที่ถูกทับซ้อน และหมักหมมอยู่นานในสังคมได้ เช่น ปัญหาการทุจริต คอร์รัปชันในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จาก ข้อร้องเรียนการกระทำการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งอยู่ อันดับต้นๆ ของประเทศไทยมาโดยตลอด ถึงแม้ว่าจะมี พลเมืองที่ตื่นตัว 1 คนร้องเรียน 10 คนร้องเรียน หรือ แม้แต่ 100 คนร้องเรียนก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว นี้ได้ ปัญหานี้เหมือนกับจุดต่างพร้อยในสังคมและ กระจายอยู่ในทุกบริบทของพื้นที่จนพลเมืองไม่สามารถ ขยับตัวเพื่อแก้ไขปัญหานั้นได้

เป็นเรื่องที่น่าเศร้าเพราะความพยายามของพลเมือง ที่ตื่นตัวเพียงส่วนน้อย ไม่สามารถแก้ไขปัญหาเชิง โครงสร้างของไทยได้ แน่แน่นอนว่าการแก้ไขปัญหายัง ยากขึ้นไปอีก หากทุกภาคส่วนมองความผิดปกติเป็น

เรื่องที่ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง การเพิกเฉยต่อปัญหา กลับ ทำให้ปัญหาสังคมลึกซึ้งที่สุดที่ไม่มีแสงอาทิตย์รอดผ่าน ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงพลังเครือข่าย ที่หลับใหลอยู่ในส่วนลึกของกันทะเลและพร้อมที่จะ ก่อตัวเพื่อสร้างเป็นคลื่นลูกใหม่ โดยสามารถอธิบาย เหตุผลและจุดร่วมที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1) กลุ่มพลังเครือข่ายที่มองเห็นหรือกระแสลม บนผิวน้ำ หมายถึง กลุ่มพลเมืองที่ตื่นตัวและพร้อม ที่จะเข้ามาช่วยเหลือทันทีเมื่อเกิดปัญหา โดยอาจเป็น หน่วยงานภาครัฐที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย หรือ ภาคประชาชนที่บทบาทสำคัญต่อชุมชนในลักษณะ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกใน หมู่บ้านที่เคยมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของภาครัฐ เป็นต้น (สามารถระบุกลุ่มได้อย่างชัดเจน)

2) กลุ่มพลังเครือข่ายแอบแฝงหรือแผ่นดินไหวใต้ น้ำ หมายถึง กลุ่มพลเมืองที่ตื่นตัว แต่ไม่ได้แสดงบทบาท อย่างชัดเจนในการแก้ปัญหา หรืออาจเกิดขึ้นในช่วง ระหว่างจนถึงช่วงหลังที่ได้ทำการแก้ปัญหาไปแล้ว ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อเหตุการณ์ หรือเป็นองค์การแฝงที่ไม่แสวงหาผลกำไร เช่น นักวิจัย เครือข่ายภาคประชาชน หรือกลุ่มคนแฝงที่เข้ามาพบเจอ เหตุการณ์ เป็นต้น (ไม่สามารถระบุกลุ่มได้อย่างแน่ชัด)

อย่างไรก็ตาม พลังเครือข่ายจากคลื่นลูกใหม่ อาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากจิตวิญญาณของความเป็น พลเมืองที่ตื่นตัวได้ดับลง อันเนื่องมาจากความเห็นพ้อง ของระดับปัจเจกบุคคลไม่สร้างกลไกตัดสินใจเพื่อ เปลี่ยนแปลงการยอมรับจากสังคมและนำไปสู่การเกิดขึ้น ของความเป็นพลเมืองเข้มแข็งได้ โดยรากฐานที่แท้จริง เหล่านี้จำเป็นต้องหันกลับมามองถึงกระบวนการขัดเกลา ทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับการเจียรไนความสามารถ พฤติกรรมและทัศนคติ รวมถึงปลูกฝังคุณค่าทางสังคม เพื่อกระตุ้นขอบเขตของความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวให้เป็น ผู้ที่มีจิตสาธารณะ ไม่เห็นหรือเมินเฉยต่อสภาพปัญหา

หรือเหตุการณ์ที่พบเห็น จนสั่งสมเป็นรูปแบบจิตใต้สำนึก รับผิดชอบต่อสังคมเพื่อให้เกิดคลื่นลูกใหม่ที่พร้อมนำ การเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมที่เข้มแข็งได้ในที่สุด

แนวทางการขับเคลื่อนพลเมืองเข้มแข็ง

ความเป็นพลเมืองเข้มแข็งถือเป็นรากฐานสำคัญ ต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชน สังคม และ ประเทศ โดยผ่านกระบวนการขบคิดและการสร้างความตระหนักถึงสถานการณ์ที่เห็นพ้องต้องกันว่า การสืบคลานของความเป็นพลวัตทางสังคมเป็นสิ่ง

ที่ไม่สามารถคาดการณ์และหยุดยั้งได้ การปรับเปลี่ยน โครงสร้างทางสังคมที่มุ่งเน้นกรอบนอกเป็นเพียง การสร้างภาพของการปรับตัวเท่านั้น แต่ไม่อาจบ่งชี้ได้ถึง การแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี การเคลื่อนไหวทางสังคมแสดง ให้เห็นถึงบทบาทของภาครัฐที่เป็นเพียงอำนาจหน้าที่ ที่พึงกระทำเท่านั้น แต่การยกระดับศักยภาพทางสังคม คือ การเข้ามาของกลุ่มพลังเครือข่ายที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการสร้างภูมิคุ้มกันที่ฝังรากลึกในจิตใจ ด้วยเหตุนี้ จึงขออธิบายเส้นทางการขับเคลื่อนของพลังเครือข่าย ที่มองเห็น ดังนี้

แผนภาพ 1 แสดงเส้นทางการขับเคลื่อนของพลังเครือข่ายที่มองเห็น

จากแผนภาพเส้นทางการขับเคลื่อนของพลัง เครือข่ายที่มองเห็น สามารถอธิบายได้ว่ากระแสลมบน ผิวน้ำหรือหน่วยงานภาครัฐเป็นหนึ่งในตัวแสดงหลัก ที่ต้องเข้ามามีบทบาทต่อการบริหารจัดการสภาพปัญหา ในชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากอำนาจหน้าที่ ที่ผูกติดกับความรับผิดชอบตามกฎหมายมีส่วนผลักดัน ให้ตระหนักถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน หน่วยงาน ภาครัฐจึงเปรียบเสมือนกระแสลมบนผิวน้ำ กล่าวคือ ไม่ว่าทะเลจะเงียบสงบหรือปั่นป่วนเพียงใดย่อมมีสายลม พัดผ่านพาคลื่นเข้าสู่ฝั่ง การทำความเข้าใจในประเด็นนี้

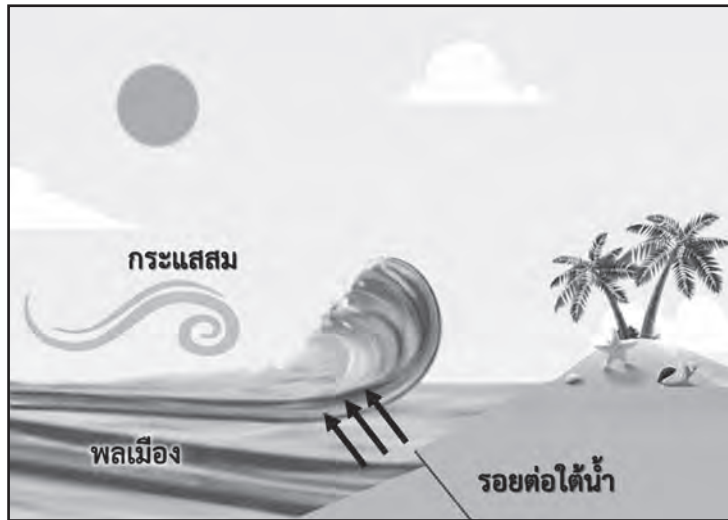
จำเป็นต้องเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ซึ่งภาครัฐที่มี ทรัพยากรทางด้านการบริหารอย่างเพียงพอพร้อม และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสังเคราะห์แนวทาง การแก้ปัญหา อาจสามารถเชื่อมโยงขอบเขต ความสัมพันธ์ของพลเมือง แต่รากฐานของความเป็น พลเมืองที่ต้นตอต้นนั้น ไม่อาจเกิดขึ้นได้ด้วยการบริหาร จัดการของหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว การยอมรับ ถึงเหตุการณ์สำคัญที่ถูกขับเคลื่อนโดยภาคประชาชน ถือเป็นการแสดงจุดยืนและความมุ่งมั่นไม่หวั่นเกรงต่อ อำนาจจากรัฐ เช่น การจัดตั้งเวทีถกประเด็นเรื่องปัญหา

การเมือง การประทุงรัฐบาลที่มีสาเหตุมาจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ การเรียกร้องสิทธิขั้นมูลฐานที่ประชาชนควรจะได้รับ เป็นต้น

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยพลังเครือข่ายแอบแฝงหรือ

พลังเครือข่ายที่ไม่สามารถระบุได้แน่ชัดในการผลักดันเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวผ่านการรับรู้ถึงสภาพปัญหา โดยสามารถอธิบายเส้นทางการขับเคลื่อนของพลังเครือข่ายแอบแฝง ดังนี้

แผนภาพ 2 แสดงเส้นทางการขับเคลื่อนของพลังเครือข่ายแอบแฝง

จากแผนภาพเส้นทางการขับเคลื่อนของพลังเครือข่ายแอบแฝง ซึ่งผู้เขียนได้สร้างเป็นแบบจำลอง “พลังพลเมืองเข้มแข็งลูกใหม่” โดยเป็นการอธิบายให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวผ่านการบ่มเพาะจากรอยต่อของแผ่นดินไหวไดน้ำ และทำให้เกิดเป็นคลื่นลูกใหม่ โดยมีกระแสนมช่วยนำพาให้ถึงฝั่ง ซึ่งการตีความหมายในแต่ละบทบาทตามแผนภาพกล่าวคือ 1) กระแสนมบนผิวน้ำ หมายถึง หน่วยงานภาครัฐหรือผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายก อบต. และตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) รอยต่อไดน้ำ หมายถึง สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 3) คลื่นทะเลที่เกิดจากการเคลื่อนที่ของรอยต่อไดน้ำ หมายถึง พลเมืองที่ตื่นตัวที่ก้าวไปสู่พลเมืองเข้มแข็งภายใต้ระบอบประชาธิปไตย 4) ชายฝั่ง หมายถึง กลุ่มก้อนของปัญหาทางสังคมที่หน่วยงาน

ภาครัฐไม่สามารถแก้ไขได้โดยง่าย หรือไม่สามารถแก้ไขได้จากหน่วยงานภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว และ 5) แสงแดดจากดวงอาทิตย์และเมฆ หมายถึง สภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อทั้งเชิงบวกและเชิงลบต่อการสร้างคลื่นลูกใหม่ โดยมีผลกระทบเชิงบวก เช่น องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร องค์กรธุรกิจประเภทต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนกลุ่มนักศึกษาหรือผู้วิจัย เป็นต้น และผลกระทบเชิงลบ เช่น กลุ่มต่อต้านการเปลี่ยนแปลง สภาพแวดล้อมภายนอก (เศรษฐกิจ สังคม การเมือง) เป็นต้น

จากตัวอย่างสภาพปัญหาในระดับท้องเรื่อง การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับทิศทางของการพัฒนาเชิงพื้นที่พบว่า ที่ผ่านมามีหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่สอดคล้องกับการสร้างอาชีพในชุมชน อันเนื่องมาจากจุดเน้นและความได้เปรียบในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน ทำให้นักเรียนที่กำลังสำเร็จการศึกษา มีความกังวลต่อเลือกเส้นทางประกอบอาชีพ

เมื่อวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่ได้มีแต่เพียงผู้เรียนเท่านั้น แต่การละเลยต่อปัญหาเช่นนี้ส่งผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นและการพัฒนาประเทศภายใต้แนวทางการ “ระเบิดจากข้างใน” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ดังนั้น การเล็งเห็นถึงปัญหาถูกเริ่มจากตัวของผู้ปกครองที่มีความใกล้ชิดกับนักเรียนก่อน ต่อมาปัญหาได้ถูกส่งต่อการรับรู้มายังครูผู้สอน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลยางขึ้นกออเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี ทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมความกังวลของผู้ปกครองและนำไปสู่การออกแบบหลักสูตรร่วมกันในโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน จึงเกิดเป็นหลักสูตรการสร้างอาชีพเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ฝึกฝนและหารายได้ระหว่างเรียน สิ่งนี้ถือได้ว่าเป็นไปตามแนวคิดเกี่ยวกับการขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็งที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในชุมชนและเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนกลไกการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

ภายใต้บริบทของสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป การขบคิดเพื่อค้นหาทางออกอย่างรอบด้าน ถือเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการคงอยู่และการล่มสลายทางวัฒนธรรม การยอมรับและการส่งต่อองค์ความรู้จากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่งเพื่อแสดงถึงจุดร่วมในการตัดสินใจถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ถึงแม้ว่าการเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวอาจไม่ได้มีถิ่นกำเนิดจากชุมชนที่ประสบปัญหา หรืออาจไม่มีความเข้าใจในบริบทของชุมชนอย่างเพียงพอ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของพลเมืองที่ตื่นตัวในการแก้ปัญหาจะต้องให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ในชุมชนเพื่อให้สามารถรับรู้ถึงสภาพปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน โดยไม่ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น (Parson, 1995, pp. 78-82) ที่ถือเป็นมรดกอันล้ำค่าของชุมชน

อย่างไรก็ตาม ความพยายามเหล่านี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้เพียงชั่วข้ามคืน เนื่องจากการสรรสร้างและ

การบ่มเพาะความเป็นพลเมืองเข้มแข็งนั้นขึ้นอยู่กับ การเตรียมความพร้อมจากฐานรากของการพัฒนาหรือสถาบันทางสังคม ประกอบกับเมื่อสังคมหรือชุมชนที่กำลังประสบปัญหาย่อมต้องพิจารณาตามสถานการณ์ว่า ใครเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมต่อการแก้ปัญหาซึ่งอาจมาจากเครือข่ายแอบแฝง ผู้นำจึงเปรียบเสมือนจิ๊กซอว์ที่ขาดไม่ได้ของกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่ ผสานความสัมพันธ์และเชื่อมโยงเครือข่ายจากภาคส่วนต่างๆ การผนึกกำลังกันของความเป็นพลเมืองเข้มแข็ง ถือเป็นรากฐานสำคัญของการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ

บทสรุป

การขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองเข้มแข็งผ่านมุมมอง การจัดการปกครองสาธารณะแนวใหม่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ บทบาทของตัวแสดงที่สร้างการเปลี่ยนแปลงซึ่งถูกขึ้นหิ้งกดทับอยู่ใต้ทะเล แต่การขยับตัวของปัจเจกบุคคลที่ตื่นตัวเพียงเล็กน้อยภายใต้ทฤษฎีความอลวน (Chaos Theory) แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของความเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จนเผยให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่อาจไม่เป็นระบบระเบียบ แต่แฝงไปด้วยศักยภาพที่ไร้ขีดจำกัดนั้นคือลักษณะของลูกคลื่น

การสร้างความเข้มแข็งของพลเมืองไทยถือเป็น การเตรียมความพร้อมต่อการพัฒนาภายใต้บริบทของความเป็นพลวัตในกระแสนสังคมโลก โดยมาจากการตื่นรู้ของความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สังคมที่กำลังก้าวกระโดดโดยใช้เทคโนโลยีเป็นขับเคลื่อนนำมาซึ่งการปฏิวัติรูปแบบทางวัฒนธรรม และเป็นจุดเปลี่ยนของสภาพปัญหาทางสังคมที่ถูกเชื่อมโยงด้วยพลังเครือข่าย บทความนี้ จึงมุ่งสร้างแบบจำลอง “พลังพลเมืองเข้มแข็งลูกใหม่” เพื่อให้เห็นถึงการเคลื่อนตัวของกลุ่มทางสังคมผ่านรอยต่อได้นำที่บ่มเพาะด้วยกระบวนการขัดเกลาทาง

สังคม ภาครัฐที่ลดบทบาทเป็นเพียงกระแสน้ำที่พัดผ่าน บนผิวน้ำไม่สามารถสร้างคลื่นลูกใหม่ที่ใหญ่ได้ การขบคิด เพื่อแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องอาศัยความเป็นพลเมือง ที่ตื่นตัว ประกอบกับการเกื้อหนุนจากสภาพแวดล้อม ที่สับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่เพื่อให้เหมาะสมกับบริบททาง สังคม ความผูกพันที่เกิดจากความไว้น้ำใจเชื่อใจของ ความเป็นพลเมืองที่ตื่นตัว จะนำมาซึ่งความเป็นพลเมือง

ที่เข้มแข็งพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และสามารถ สร้างภูมิคุ้มกันด้วยพลังเครือข่ายที่เหนียวแน่นในการ ยึดเกาะและแก้ไขปัญหา จนนำไปสู่การขยายขอบเขต ความรับผิดชอบต่อชุมชน สังคมและประเทศ สิ่งนี้ถือ เป็นการวางรากฐานของการปกครองแบบประชาธิปไตย เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- จิระ หงส์ดารมภ์. (2555). *8K's + 5K's ทุมนุญษ์ของคนไทยรองรับประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ: บริษัท มิสเตอร์ ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.
- ประเวศ วะสี. (2551). *ยุทธศาสตร์ อบต.: จุดเปลี่ยนประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). *ภาวะผู้นำ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)*. กรุงเทพฯ: บริษัท วง ออโตโมบิล จำกัด บริษัท วง ฮอนด้าคาร์ส์ จำกัด และบริษัท วง จิวเวลรี่ จำกัด.

ภาษาต่างประเทศ

- Agranoff, R.J. (1986). *Intergovernmental Management: Human Service Problem Solving in Six Metropolitan Areas*. Albany: State University of New York Press.
- Ansell, C. & Gash, A. (2008). Collaborative Governance in Theory and Practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571.
- Bovaird, T. & Löffler, U. (2005). Strategic Management in Public Sector Organization. In *Public Management and Governance*. London: Taylor and Francis Group.
- Bowornwathana, B. (2010). Minnowbrook IV in 2028: From American Minnowbrook to Global Minnowbrook. *Public Administration Review*, 70(1), 64-68.
- Cheema, G.S. (2005). From Public Administration to Governance: The Paradigm Shift in the Link between Government and Citizens. In *The 6th Global Forum on Reinventing Government towards Participatory and Transparent Governance* (pp. 646-654). Seoul: Republic of Korea.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. California: University of California Press.
- Gilby, S. et al. (2019). *Sustainable Lifestyles Policy and Practice: Challenges and Way Forward*. Kanagawa: Institute for Global Environmental Strategies.
- Goldsmith, S. & Eggers, W.D. (2004). *Governing by Network: The New Shape of the Public Sector*. Washington: Brookings Institution Press.
- Hobbes, T. (1999). *Leviathan*. Eugene: University of Oregon.
- Kennett, P.A. (2010). Global Perspective on Governance. In Stephen P. Osborne (Ed.), *The New Public Governance?: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (pp. 19-35). London: Routledge.

- Kettner, J.H. (1978). *The Development of American Citizenship*. Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press.
- Loffler, E. (2005). Governance and Government: Networking with External Stakeholders. In Tony Bovaird & Elke Loffler (Eds.), *Public Management and Governance* (pp. 3-22). London: Taylor & Francis Group.
- Marshall, T.H. (2009). Citizenship and Social class. In Jeff Manza & Michael Sauder (Eds.), *Inequality and Society* (pp. 148-154). New York: W.W. Norton and Company.
- McGettigan, T. (2011). *Good Science: The Pursuit of Truth and Evolution of Reality*. MD: Lexington Books.
- National Association of Corporate Directors (NACD). (2021). *2022 Governance Outlook*. Suite: National Association of Corporate Directors.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2011). *Doing Better for Families: Families are Changing*. Paris: OECD Publishing.
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). *OECD Secretary-General's Report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors on the Review of the G20/OECD Principles of Corporate Governance*. Paris: OECD Publishing.
- Osborne, S.P. (2010). *The New Public Governance?*. Oxon: Routledge.
- Parson, W. (1995). *Public Policy: An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pestoff, V. (2010). *New Public Governance, Co-production & Third Sector Social Service*. Sweden: Ersta Skondal University Collage, Stockholm.
- Radin, B.A. (2003). The Instruments of Intergovernmental Management. In B. Guy Peters & Jon Pierre (Eds), *Handbook of Public Administration* (pp. 366-374). London: SAGE Publication.
- Reilly, T. (1998). Communities in Conflict: Resolving Differences Through Collaborative Efforts in Environmental Planning and Human Service Delivery. *Journal of Sociology and Welfare*, 25, 115-142.
- Rhodes, R. (1997). *Understanding Governance: Policy Network, Governance, Reflexivity and Accountability*. Buckingham: Open University Press.
- Sorensen, E. & Torfing, J. (2008). *Theoretical Approaches to Democratic Network Governance*. London: Palgrave Macmillan.

- Stivers, C. (1990). Active Citizenship and Public Administration. In Gay L. Wamsley et al., *Refounding Public Administration*. California: Sage Publication Ltd.
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: Five propositions. *International Social Science Journal*, 50(155), 17-28.
- Terziev, V. & Vasileva, S. (2022). The Role of Education in Socialization of an Individual. In *INTCESS 2022- 9th International Conference on Education & Education of Social Sciences* (pp. 518-523). Online Conference.
- United Nations (UN). (2013). *Economic and Social Commission for Asia and the Pacific: What is Good Governance?*. Vienna: UN Building.
- Wamsley, G.L. (1990). *Refounding Public Administration*. California: Sage Publication.
- Wilson, W. (2007). *The Study of Administration*. In Jay M. Shafritz & Albert C. Hyde, *Classics of Public Administration*. Wadsworth: Cengage Learning.

การพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา

The Development of Citizen Networks Under the Democratic
Monarchy for Volunteer Groups in Thepalai Sub-District,
Kong District, Nakhon Ratchasima Province

เศรษฐวัฒน์ โชควรกุล*
Settawat Chokworakul**

บทความนี้

Received

22 กุมภาพันธ์ 2566

Revised

28 มีนาคม 2566

Accepted

19 พฤษภาคม 2566

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายความเป็นพลเมือง 2) เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายความเป็นพลเมือง และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยใช้พื้นที่ศึกษา คือ ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มตัวอย่าง คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 40 คน โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย พบว่า 1) สาเหตุของปัญหาและอุปสรรค คือ ผู้นำชุมชนและประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจกฎหมายพื้นฐาน, ขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบบทบาทหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญฯ, ขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเป็นพลเมืองฯ, ในสังคมออนไลน์มีการนำเสนอข้อมูลที่บิดเบือนอันเป็นเหตุต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ กลับไม่กล้าแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะกลัวจะเป็นภัยต่อตนเองและครอบครัว 2) การแก้ไขปัญหาและอุปสรรค คือ หน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ จะต้องส่งเสริมการเป็นภาคีเครือข่าย

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา (ดร.)

** Assistant Professor Department of Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Ratchasima Rajabhat University (Ph.D.)

พลเมืองฯ ให้ประชาชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง, ขยายผลความรู้พลเมืองฯ ให้กับประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ, จัดให้มีช่องทางสื่อสารในรูปแบบออนไลน์กับประชาชนในชุมชน ซึ่งถือเป็นการเพิ่มจำนวนสมาชิกในภาคีเครือข่ายฯ, จัดให้มีเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ A-I-C 3) **แนวทางการพัฒนาเครือข่ายความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย** คือ ผู้นำชุมชนและประชาชนในชุมชนจะต้องพึ่งพาตนเองได้โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้กับการดำเนินชีวิต, เคารพกฎหมาย กฎ และกติกาของชุมชน, ยอมรับการแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชนด้วยหลักการประนีประนอม, เรียนรู้การยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน, ยกย่องสรรเสริญผู้ทำความดี โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกถึงความเคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์, จัดนิทรรศการแสดงผลประวัตืและความประพฤติของบุคคลตัวอย่างที่ประชาชนในชุมชนยกย่อง ว่าเป็นคนที่เคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์, ไม่นิ่งดูดายเมื่อเห็นผู้ทำผิดกฎหมาย และกระทำการที่ดูหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์, ส่งเสริมให้มีระบบอาสาสมัครภาคประชาชน ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่, ถ่ายทอดสดการประชุมสภาท้องถิ่นในช่องทางต่างๆ, ส่งเสริมให้ตัวแทนภาคประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง ระเบียบฯ ว่าด้วยการพัสดุ และระเบียบฯ ว่าด้วยการจัดทำแผนฯ จะได้ตรวจสอบการทำงานของ อบท. ได้อย่างถูกต้อง

คำสำคัญ: พลเมือง, เครือข่ายพลเมือง, ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข, ประชาธิปไตย--การศึกษาและการสอน

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the problems and obstacles in the development of citizenship networks, 2) to study the methods of solving problems and obstacles in the development of citizenship networks, and 3) to study the approaches for developing citizenship networks under the democratic monarchy, with the King as head of the state. The study area focused on Thepalai Sub-District, Kong District, Nakhon Ratchasima Province. The sample group was 40 village health volunteers using participatory action research.

The research results revealed that 1) the causes of problems and obstacles were the community leader's lack of knowledge and understanding of fundamental laws, lack of publicizing on the role of citizenship under the constitution, and lack of promotion of public participation in citizenship. Regarding an online society, there is no report to the police on distorted and false information to the King's Institute due to fear of being a

threat to their families. 2) To solve problems and obstacles, the government agencies and educational institutions in the area must continuously promote citizenship networking to the people in the community, expand the knowledge of active citizenship to people who are not participating in the project, and provide online communication's channel together with people in the community. These will increase the number of members in the networks and also provide a participatory meeting forum using the A-I-C process. 3) guidelines for a developing citizenship network under the democratic monarchy are followings: community's leaders and people in the community must be self-reliant and implement the philosophy of King Rama IX's sufficiency economy into their life, respecting the laws, rules and regulations of the community, agreeing to resolve conflicts in the community with the principles of compromise, learning to accept on majority's consensus of the community, praising those who do good for community, including those who show respect for the law and honour the King's institute, organizing an exhibition that shows the history and behaviour of a role model who obeys the law, respectfully act to the King's institute, promoting a public volunteer's system monitor that observe the government agencies' works in the area, and also live broadcasting local council's meetings through various channels in the community, encouraging representative's public sectors to gain more knowledge and understanding of the regulations on procurement and rules of preparation planning. These will correctly check through the work of the local authorities.

Keywords: Civics, Citizen networks, Democracy with the Monarchy, Democracy--Study and Teaching, Thepalai Sub-District

บทนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ถูกตราขึ้นเพื่อเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ โดยกำหนดให้อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย ด้วยการบัญญัติรับรองหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน (มาตรา 4) บุคคลจึงย่อมมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นนั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น (มาตรา 25) ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเมื่อได้รับการรับรองสิทธิของปวงชนชาวไทยแล้ว ก็ย่อมมีหน้าที่ของปวงชนชาวไทยตามมาด้วยเช่นกัน หรือ อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมี “สิทธิและเสรีภาพ” ก็ย่อมมี “หน้าที่” ควบคู่กันเสมอ ฉะนั้นแล้วในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจึงต้องมีการตรากฎหมายในระดับพระราชบัญญัติขึ้นไปมาใช้บังคับเพื่อคุ้มครองไม่ให้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้รับการจำกัดจนเกินขอบเขต

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 50 ได้กำหนดให้ประชาชนไทยมีหน้าที่ต้องปฏิบัติทั้งสิ้น 10 อย่าง อันถือเป็นหน้าที่สำคัญที่ประชาชนชาวไทยจำเป็นต้องให้ความใส่ใจเพื่อที่จะได้ปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ (รัฐธรรมนูญ, 2565, ออนไลน์)

(1) หน้าที่พิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทั้งนี้ หากบุคคลใดใช้สิทธิหรือเสรีภาพเพื่อล้มล้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขจะถูกดำเนินคดีอาญาโดยอัยการสูงสุดผ่านศาลรัฐธรรมนูญ ให้เลิกการกระทำความผิด (มาตรา 49) หน้าที่นี้ถือเป็น

หน้าที่สำคัญที่สุดเนื่องจากหากไม่มีชาติก็จะมีวัฒนธรรม ภาษาของตนเอง หากไม่มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้ทุกคนทำความดี สังคม ย่อมเกิดความเสื่อมทราม หากไม่มีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ประเทศชาติย่อมขาดความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

(2) ป้องกันประเทศ พิตักษัรรักษาเกียรตัทธุมิ ผลประโยชน์ของชาติ และสาธารณสมบัติของแผ่นดิน รวมทั้งให้ความร่วมมือในการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย คนไทยทุกคนมีหน้าที่ต้องร่วมกันเสียสละทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม แก้ไขปัญหาของสังคมของประเทศชาติด้วยการร่วมแสดงความคิดเห็น ในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชนร่วมคัดค้าน ตรวจสอบ หากมีความไม่ถูกต้องเกิดขึ้นในสังคม ร่วมส่งเสริมสนับสนุนแนวทางดำเนินงานของรัฐที่มีประโยชน์ต่อสังคม

ในส่วนองสาธารณภัยเป็นบทบัญญัติที่เพิ่มเติมขึ้น ในรัฐธรรมนูญเนื่องจากภัยพิบัติทางธรรมชาตินับวันเกิด ความรุนแรงมากยิ่งขึ้นอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ซึ่งเป็นเรื่อง จำเป็นที่สังคมจะต้องให้ความสำคัญ จึงกำหนดให้เป็น หน้าที่ของประชาชนที่จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือกัน

(3) ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด เพื่อให้ประเทศเป็นสังคมที่พัฒนาด้วยการที่พลเมืองรู้จักหน้าที่ และเคารพต่อกฎเกณฑ์หรือกติกาของสังคมอย่างเคร่งครัด เนื่ององกฎหมายทุกฉบับล้วนมีเป้าหมาย เพื่อให้คนในสังคมได้รับสิทธิ เสรีภาพ และได้รับความคุ้มครองอย่างเท่าเทียมกัน ให้เกิดความเป็นธรรม ในสังคม ด้วยความชอบธรรม ในฐานะปวงชนชาวไทย จึงต้องศึกษาและทำความเข้าใจกฎหมาย เพื่อจะได้ไม่มีการละเมิดสิทธิหรือกระทำความผิดกฎหมายอีกด้วย

(4) เข้ารับการศึกษาบรมในการศึกษาภาคบังคับ หมายถึง การบังคับให้เด็กทุกคนต้องมีหน้าที่เข้ารับ

การศึกษาอบรมตามการศึกษาภาคบังคับ และ ขณะเดียวกันบิดามารดา หรือผู้ปกครองย่อมต้องมีหน้าที่ พาเด็กไปเข้ารับการศึกษาระดับภาคบังคับ ตั้งแต่ ก่อนวัยเรียน (อายุ 3 ปีบริบูรณ์) จนจบการศึกษา ภาคบังคับ (ม.3) เป็นอย่างน้อย

รัฐธรรมนูญบัญญัติให้รัฐมีหน้าที่ต่อประชาชนด้วย การจัดให้เด็กเล็กได้รับการดูแลและพัฒนาจนเข้ารับ การศึกษาขั้นอนุบาล และต้องจัดให้เด็กทุกคนได้รับ การศึกษาเป็นเวลา 12 ปีอย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บ ค่าใช้จ่าย

(5) รับราชการทหารตามที่กฎหมายบัญญัติ สำหรับ ชายที่มีสัญชาติไทย อายุ 18 ปี มีหน้าที่ต้องไปลงบัญชี ทหารกองเกิน และเมื่ออายุ 21 ปี ต้องไปรับการ ตรวจเลือกรับราชการทหาร แต่หากผู้ใดยังเรียนอยู่ก็ สามารถผ่อนผันได้จนกว่าจะสำเร็จการศึกษาได้ หรือ สามารถสมัครเข้าเป็นนักศึกษาวิชาทหารเพื่อเป็น กองกำลังสำรองสำหรับเตรียมพร้อมรับใช้ชาติได้อีกทาง

(6) เคารพและไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล อื่น และไม่กระทำการใดที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยก หรือเกลียดชังในสังคม เป็นการเพิ่มหน้าที่ของปวงชน ชาวไทยในการใช้สิทธิและเสรีภาพที่จะต้องไม่ละเมิดต่อ ผู้อื่นและยังต้องใช้สิทธิและเสรีภาพโดยสุจริตในทาง สร้างสรรค์และมีความรับผิดชอบต่อสังคมอันจะนำไปสู่ การบริหารจัดการวิกฤติการณ์ของประเทศที่มี ประสิทธิภาพ และทำให้สังคมไทยได้รับการพัฒนา ประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

(7) ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของประเทศเป็นสำคัญ เป็นการวางหลักเพื่อรองรับการจัดทำประชามติต่างๆ ในอนาคตด้วย และเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชน ให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งหรือลงประชามติ ในระบอบประชาธิปไตย และสร้างจิตสำนึกทางการเมือง ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

ประชาชนชาวไทยที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป มีหน้าที่ต้อง ไปใช้สิทธิเลือกตั้งหรือลงประชามติอย่างอิสระ ไม่ตกอยู่ ภายใต้อิทธิพลของผู้ใด ถือเป็นการเปิดโอกาสให้เกิด การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองอีก ประการหนึ่ง

(8) ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครอง สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทาง ชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม ถือเป็นหน้าที่ ที่สอดคล้องกับสิทธิชุมชนตามมาตรา 43 ประกอบกับ บทบัญญัติด้านสิ่งแวดล้อมในมาตรา 50 (8) มาตรา 57 และมาตรา 58 เพื่อเปิดช่องให้ประชาชนในการปกป้อง รักษาและสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชาติในการดูแลรักษา ด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มหน้าที่โดยกำหนด หลักการให้ประชาชนมีหน้าที่ร่วมมือและสนับสนุน การอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมอันจะ ทำให้เกิดการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทย เช่น ภาพวาดโบราณ วัด เจดีย์โบราณ หรือ ภูมิปัญญา ชาวบ้าน เป็นต้น

(9) เสียภาษีอากรตามที่กฎหมายบัญญัติ ถือเป็น หน้าที่ของพลเมืองที่สำคัญเมื่อมีรายได้เกิดขึ้นก็จำเป็นต้องเสียภาษี เรียกว่า “ภาษีทางตรง” นอกจากนี้ พลเมืองยังต้องเสียภาษีทางอ้อมที่เก็บจากการขายสินค้า และบริการต่างๆ ที่เรียกว่า “ภาษีมูลค่าเพิ่ม” หน้าที่ ในการเสียภาษีจึงเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ เพราะเงินภาษีที่ได้มาถือเป็นรายได้ของรัฐในการนำไป พัฒนาประเทศและย้อนกลับมาเป็นประโยชน์ต่อทุกคน

(10) ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและประพฤติ มิชอบทุกรูปแบบ เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ ต่อต้านการทุจริตทุกรูปแบบ การทุจริตย่อมส่ง ผลกระทบต่อสังคมและประเทศชาติให้เกิดความเสียหาย จึงเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทยที่จะต้องคัดค้าน ต่อต้าน ไม่ร่วมมือหรือสนับสนุนการทุจริตและ ประพฤติมิชอบทุกรูปแบบ

จากในอดีตถึงปัจจุบันการเมืองไทยประสบปัญหาอยู่หลายประการ อาทิ ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ปัญหาความเชื่อมั่นในการบริหารประเทศของรัฐบาลที่เกิดจากการทุจริตคอร์รัปชัน อันส่งผลเสียต่อเศรษฐกิจ สังคมประเทศชาติโดยรวมอย่างมหาศาล การย้อนกลับไปพิจารณาประเด็นปัญหาทางการเมืองในประเทศไทย เบื้องต้นย่อมพอช่วยตอบคำถามได้ว่า นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) ตลอดระยะเวลากว่า 9 ทศวรรษที่ผ่านมาของไทยนั้นได้เกิดการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองมาโดยตลอด กล่าวคือ ผ่านการปฏิวัติ 1 ครั้ง การรัฐประหาร 10 ครั้ง และการกบฏอีก 11 ครั้ง (ศักดิภัท เชาว์ลักษณ์สกุล และยุพา ปรานญากุล, 2561, น. 87) ซึ่งทุกครั้งล้วนส่งผลกระทบต่อระบอบประชาธิปไตยไทย เพราะการจัดการปัญหาด้วยเครื่องมือทางการเมืองได้ทำให้เกิดวงจรอุบาทว์ทางการเมือง กล่าวคือ มีการล้มรัฐธรรมนูญและรัฐสภาไปพร้อมๆ กัน และจะเห็นว่าเสถียรภาพของระบบประชาธิปไตยของไทยก็ขาดความมั่นคงและตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มทุนที่เข้ามาใช้รัฐสภาเป็นทางผ่านเพื่อนำไปสู่การแปลงธุรกิจทุจริตให้ถูกต้องตามกฎหมาย หรือก่อให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interests) กับการใช้อำนาจอธิปไตยที่ถือครองอยู่

การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขในประเทศไทย จึงต้องเริ่มจากประชาชนในฐานะพลเมืองที่พร้อมจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งในทางตรงและทางอ้อม เพื่อคอยกระตุ้นเตือนการทำหน้าที่ของฝ่ายนักการเมือง รวมทั้งคอยสนับสนุนในสิ่งที่จรรโลงต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการคอยคัดค้านหรือต้านทานการใช้อำนาจในทางมิชอบ ในขณะที่เดียวกันทุกภาคส่วนก็ต้องมีความตั้งใจจริงในการผลักดันให้เกิดการกระบวนกรเลือกตั้งที่บริสุทธิ์

ยุติธรรม และเชื่อถือได้ เพื่อคัดกรองนักการเมืองที่มีคุณภาพเข้าสู่รัฐสภา ให้มีสถานภาพเป็นนักการเมืองที่เป็นตัวแทนผู้ทรงเกียรติและมีความพร้อมในการทำงานรับใช้สังคม และรวมถึงการปฏิรูปทางการเมืองในด้านอื่นๆ เช่น การออกแบบระบบการเมืองที่ลดอิทธิพลของกลุ่มทุน (วิชัย ตันศิริ, 2565, ออนไลน์) การกระจายอำนาจให้คืนสู่ท้องถิ่น การปรับโครงสร้างของระบบราชการให้มีขนาดและสมรรถนะอย่างเหมาะสม และสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดย่อมจะนำไปสู่การวางรากฐานระบบประชาธิปไตยไทยให้มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงต่อไป ในสังคมที่ด้อยพัฒนาทางการเมืองนั้น ประชาชนจะไร้ความสำนึกในความเป็นชุมชนทางการเมือง ผู้นำแต่ละคน ประชาชนแต่ละคนและกลุ่มแต่ละกลุ่มต่างก็จะมุ่งดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทางวัตถุในระยะสั้น โดยปราศจากการคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งความไม่ไว้วางใจกัน การรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นมีอุดมการณ์ มีเป้าหมายระยะยาวจะไม่เกิดขึ้น จะมีก็เฉพาะกลุ่มที่เกิดจากผลประโยชน์ระยะสั้นสมาคมท้องถิ่น ตลอดจนกลุ่มทางสังคมที่มีจุดประสงค์เพื่อการพบปะสังสรรค์มากกว่ากลุ่มทางการเมืองที่มุ่งที่จะเข้าไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายส่วนรวมโดยตรง ในสังคมที่ขาดการรวมกลุ่มสมาคม ไม่มีการพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันเป็นลักษณะหนึ่งของสังคมที่ประสบกับความแปรปรวนทางการเมือง มีการจลาจล การรัฐประหาร หรือมีลักษณะของการไร้เสถียรภาพทางการเมืองนั่นเอง

ในส่วนการเมืองของจังหวัดนครราชสีมา มีปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองออกมาเป็นระยะ ดังกรณีสำนักข่าวผู้จัดการออนไลน์ ได้นำเสนอข่าวการชุมนุมประท้วงของนักเรียน นักศึกษา และประชาชนบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2563 โดยมีกลุ่มนิสิตนักศึกษาเยาวชนคนโคราช โผล่ชุมนุมหน้าย่าโม แสดงพลังทวงคืนประชาธิปไตย คนโคราช

ไม่ทน เยาวชนปลดแอก พร้อมประกาศข้อเรียกร้องถึงรัฐบาล 4 ข้อ อ้างหุ้ดใช้สถาบันโจมตีนักศึกษาเมื่อเวลา 17.30 น.วันนี้ (24 ก.ค.) ที่ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (ย่าโม) อ.เมือง จ.นครราชสีมา ได้มีกลุ่มนิสิตนักศึกษาเยาวชนคนโคราช ซึ่งส่วนใหญ่มาจาก 4 มหาวิทยาลัยใน จ.นครราชสีมา คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จ.นครราชสีมา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล รวมทั้งนักเรียนจากสถาบันการศึกษาต่างๆ และ ประชาชนส่วนหนึ่ง เดินทางมาร่วมตัวชุมนุม “แสดงพลังเพื่อทวงคืน ประชาธิปไตย คนโคราชไม่ทน เยาวชนปลดแอก” พร้อมเปิดเวทีปราศรัยโจมตี ชูป้ายข้อความขับไล่รัฐบาล และตะโกนคำว่า “พล.อ.ประยุทธ์ จันทรโอชา นายกฯ ออกไป” “พล.อ.ประวิตร วงษ์สุวรรณ รองนายกรัฐมนตรี ออกไป” โดยมีแกนนำกลุ่มเยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา รวมถึงกลุ่มนักเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตย นำโดยนายปฏิภาณ สมพันธ์เพ็ญ แกนนำนักศึกษา หมุนเวียนกันกล่าวปราศรัย เรียกร้องให้รัฐบาลยุบสภา แก้อรัฐธรรมนูญ ให้นายกรัฐมนตรีลาออก พร้อมทั้งใช้โทรโข่งประกาศเชิญชวนให้ประชาชนมาร่วมชุมนุมแสดงพลัง ทั้งนี้ ก่อนช่วงเวลา 18.00 น. กลุ่มผู้ชุมนุมได้พากันลุกขึ้นยืนชู 3 นิ้ว เพื่อแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ต่อต้านเผด็จการ ก่อนยืนตรงเคารพธงชาติไทย พร้อมประกาศข้อเรียกร้อง 4 ประการถึงรัฐบาล ประกอบด้วย 1.หยุดใช้สถาบันโจมตีนักศึกษา 2.แก้รัฐธรรมนูญ 3.ยุบสภา และ 4.หยุดคุกคามประชาชน (ผู้จัดการออนไลน์, 2565, ออนไลน์)

จากความเป็นมาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่อศึกษาวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อศึกษาแนวทาง

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อสร้างพลังทางสังคม สร้างกลุ่มอาสาสมัครที่มีจิตอาสา ให้มีความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยเริ่มที่อาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา เพื่อเป็นต้นแบบในการสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอื่นต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาวิธีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

ขอบเขตของการวิจัย

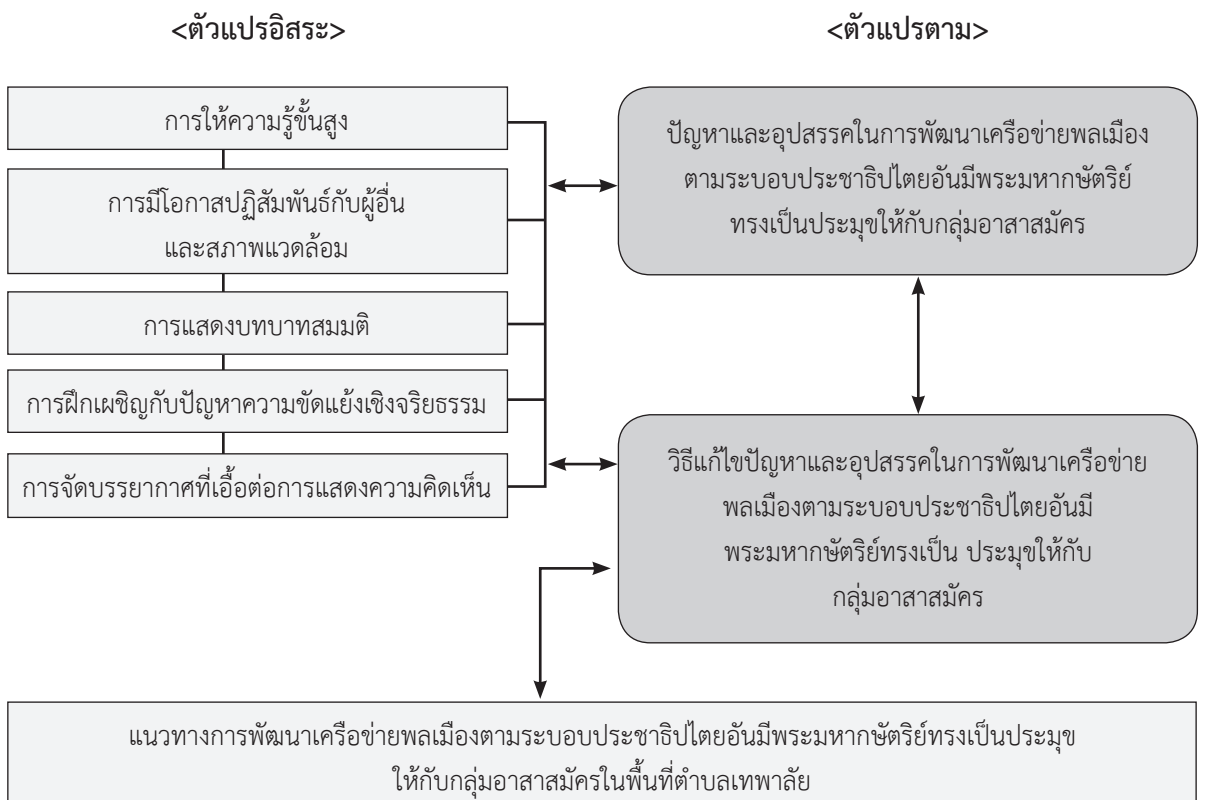
1. ขอบเขตด้านประชากร คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 40 คน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยหัวข้อดังนี้ (1) แนวคิดเกี่ยวกับ

การยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (2) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยและการพัฒนาการทางการเมือง (3) แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย (4) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม (5) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

4. ขอบเขตด้านเวลา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาศึกษา 12 เดือน โดยเริ่มทำการศึกษาค้นคว้าตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2565 – 28 กุมภาพันธ์ 2566

กรอบแนวคิดการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา
2. ได้ทราบวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา
3. ได้ทราบแนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การให้ความรู้ขั้นสูง หมายถึง การเสริมสร้างการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้รับเหตุผลใหม่และเหนือกว่าที่เคยเป็นอยู่ (ขั้นสูงกว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นๆ 1 ขั้น) ซึ่งการได้รับประสบการณ์ดังกล่าว จะทำให้บุคคลนำไปเปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมแล้วเกิดความขัดแย้งหรือความไม่สมดุลทางความคิดขึ้นและความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลเกิดการปรับโครงสร้างทางความคิดของตนเกิดความสมดุลขึ้นใหม่ที่จะช่วยให้บุคคลเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าเดิมให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

2. การมีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม หมายถึง การเสริมสร้างการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้มีโอกาสนปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยให้บุคคลเข้าใจความคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้นและสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะกับปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้นการที่บุคคลเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมต่างๆ จะช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น อันจะช่วยให้สามารถพัฒนาจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็วให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

3. การแสดงบทบาทสมมติ หมายถึง การเสริมสร้างการจัดให้บุคคลได้รับโอกาสสวมบทบาทอื่นนอกเหนือจากที่ตนเป็นอยู่และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม การรับเอาความคิดและความรู้สึกของคนอื่นจะก่อให้เกิดความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิมและไม่ยึดติดอยู่แต่ตนเองให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

4. การฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิง

จริยธรรม หมายถึง การเสริมสร้างการฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมจะช่วยฝึกให้บุคคลได้คิดวิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกันและตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม โดยปัญหาที่นำมาใช้ในการอภิปรายนั้นควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับระดับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่และระดับที่สูงกว่าของบุคคลนั้นให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

5. การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น หมายถึง การเสริมสร้างการที่บุคคลมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างเปิดเผยจะช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลให้สูงขึ้นได้ ซึ่งบรรยากาศในที่นี้ หมายถึง บรรยากาศของเสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น การได้รับการยอมรับและความรู้สึกปลอดภัยจากการถูกลดโทษ การวิพากษ์วิจารณ์และการกล่าวหาต่างๆ นอกจากนี้ ต้องสร้างบรรยากาศให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการอภิปรายอย่างเต็มที่และทำการสรุปแนวความคิดของกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันอย่างทั่วถึงให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

6. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มีผลกระทบต่อการทำงานในทางลบหรือไม่เป็นไป ตามวัตถุประสงค์รวมถึงปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานไม่ให้เป็นผล วัตถุประสงค์ ในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

7. วิธีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วทำให้มีผลกระทบต่อการทำงานในทางบวกหรือเป็นไปตามวัตถุประสงค์ รวมถึงปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ส่งเสริมการทำงานให้บรรลุ วัตถุประสงค์ ในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

8. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย หมายถึง รูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

บทความวิจัยเรื่อง ปัญหาและวิธีแก้ไขปัญหาใน

การพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับการยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จำเป็นจะต้องมีการทำความเข้าใจคำอธิบายและตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรม การยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามคู่มือคำอธิบายและตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ สำนักงาน ก.พ. (2563, น. 5-6) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 การยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

คำอธิบาย	ตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศฯ
หลักการ ส่งเสริม สนับสนุน และพิทักษ์รักษาสถาบันหลักของประเทศ โดยการรักษาลผลประโยชน์และชื่อเสียงของประเทศชาติ การปฏิบัติตามหลักศาสนา การเทิดทูนรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมทั้งปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย	เช่น 1. แสดงออกถึงความภูมิใจในชาติ และยึดถือผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ 2. ปกป้อง ดูแลผลประโยชน์และความมั่นคงของประเทศชาติ 3. ยึดมั่นและพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งเอกราชและอธิปไตยของชาติให้คงอยู่อย่างมีเกียรติภูมิ

คำอธิบาย	ตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศฯ
คำอธิบาย ยึดมั่น หมายถึง ยึดถืออย่างมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงง่ายๆ เช่น ยึดมั่นในหลักการ ยึดมั่นในตัวบุคคล ส่งเสริม หมายถึง เกื้อหนุน ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น สนับสนุน หมายถึง ส่งเสริม ช่วยเหลืออุปการะ พิทักษ์ หมายถึง ดูแลคุ้มครอง รักษา หมายถึง ระวัง เช่น รักษาสุขภาพ ดูแล เช่น รักษาทรัพย์สมบัติ, ป้องกัน เช่น รักษาบ้านเมือง สงวนไว้ เช่น รักษาไมตรี เทิดทูน หมายถึง ยกย่อง เชิดชูไว้เป็นที่เคารพ ต่อต้าน หมายถึง ปะทะไว้ ด้านทานไว้ สู้รบป้องกันไว้ ปฏิบัติ หมายถึง ฝ้ายตรงข้าม, ขัดศึก, ศัตรู	4. ไม่แสดงออกในลักษณะการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือไม่กระทำการอันเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติ รวมทั้งไม่กระทำการอันเป็นการให้ร้ายหรือก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อภาพลักษณ์ของประเทศ 5. ปฏิบัติตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ และเคารพในความแตกต่างของการนับถือศาสนา 6. ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี 7. ยกย่อง เชิดชู สถาบันพระมหากษัตริย์ 8. ไม่แสดงการต่อต้าน หรือกระทำการอันอาจเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2563). คู่มือคำอธิบายและตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ., น. 5-6.

2) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยและการพัฒนาการทางการเมือง

ระบอบประชาธิปไตย (Democracy) หมายถึง ระบบการปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้นการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยก็คือ รูปการปกครองที่ยึดถืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยนั้นจำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือเป็นกติกากำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองประชาชน และมีหลักการจัดระเบียบการปกครอง แต่รัฐธรรมนูญก็ไม่ใช่ว่าเครื่องหมายแสดงความเป็นประชาธิปไตย เพราะประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการก็มีรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกัน การที่จะพิจารณาว่าประเทศใดเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ จึงต้องดูว่ารัฐธรรมนูญของประเทศนั้นให้ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยหรือไม่

ประชาธิปไตยมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อในความสำคัญและศักดิ์ศรีของปัจเจกบุคคล ความเชื่อในความเสมอภาคของมนุษย์ และความเชื่อในความจำเป็นที่จะต้องมีความเป็นอิสระเสรี ประชาธิปไตยจึงประกอบด้วยหลักการต่างๆ ดังต่อไปนี้ (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2564, ออนไลน์)

1. เสรีภาพ (Liberty) คือ อิสระภาพของบุคคลที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตน โดยไม่อยู่ภายใต้การกดขี่ของรัฐ เว้นแต่อยู่ภายใต้กรอบกติกากฎหมายกำหนดไว้ เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ในหลักประชาธิปไตย เสรีภาพคือกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าของสังคม

2. ความเสมอภาค (Equality) คือ ความเท่าเทียมกันของคนในสังคม เป็นความเท่าเทียมกันในการเป็นมนุษย์ และเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม

เหมือนกัน มีศักดิ์ศรี เกียรติยศ และมีคุณค่าในความเป็นคน
อย่างเดียวกัน ความเสมอภาคประกอบไปด้วย

- 2.1 ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์
- 2.2 ความเสมอภาคตามกฎหมาย
- 2.3 ความเสมอภาคในด้านโอกาส
- 2.4 ความเสมอภาคในทางการเมือง
- 2.5 ความเสมอภาคในการใช้สิทธิเลือกตั้ง
- 2.6 ความเสมอภาคในการสมัครรับเลือกตั้ง
- 2.7 ความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ

3. อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน (Popular Sovereignty) คือ ปัจจัยที่เชื่อว่าสังคมก่อตั้งขึ้น
โดยความยินยอมของประชาชน ในการที่จะให้อำนาจอธิปไตยของสังคมส่วนรวมเข้ามาแทนที่เสรีภาพ
ธรรมชาติ โดยทุกคนจะมีส่วนร่วมในอธิปไตยนั้นๆ เท่าเทียมกัน ตามหลักการนี้ การปกครองในระบอบประชาธิปไตย
จึงเป็นการปกครองที่ประชาชนเป็นทั้งผู้ปกครอง และ
ผู้ถูกปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจาก
ผู้ปกครองมาจากการเลือกตั้งโดยยึดหลักการเสียง
ข้างมาก จึงมีสิทธิอำนาจอันชอบธรรมในการปกครอง
ประเทศเพราะได้รับสิทธิจากผู้ถูกปกครองโดยตรง

4. หลักการเสียงข้างมากที่คุ้มครองเสียงข้างน้อย (The Rule of Majority) เนื่องจากในระบอบ
ประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการตัดสินใจ
ปัญหาบ้านเมืองไม่ว่าจะโดยตรงหรือผ่านผู้แทนราษฎร
ซึ่งในความเป็นจริงประชาชนทุกคนย่อมมีความคิดเห็น
ไม่ตรงกัน ดังนั้นเพื่อเป็นการตัดสินใจจึงต้องยึดเสียง
ข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ

ความหมายของการพัฒนาการทางการเมือง

ก่อนที่จะศึกษาในรายละเอียดของเนื้อหาสาระของ
การพัฒนาการทางการเมือง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง
ศึกษาดูว่ามีความสำคัญๆ ไครบ้างที่ศึกษา
เกี่ยวกับเรื่องนี้ และแต่ละท่านได้เสนอแนะหรือให้

ข้อคิดเห็นหรือให้นิยามของคำว่าพัฒนาการทางการเมือง
ไว้อย่างไร

Almond and Powell (1966, pp. 229-300)
สองนักรัฐศาสตร์ผู้ริเริ่มนำเอาการวิเคราะห์เชิง
สังคมวิทยา มาใช้กับการศึกษาการเมืองเปรียบเทียบได้
ให้ความหมายของคำว่าพัฒนาการเมืองไว้ว่าจะต้อง
ประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญๆ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ความแตกต่าง หมายถึง ความแตกต่างแยกแยะ
ในหน้าที่ต่างๆ และมีโครงสร้างที่มีความชำนาญงาน
เฉพาะด้านในลักษณะเดียวกันกับที่ลักษณะร่วมของ
การพัฒนาได้กล่าวไว้

2. วัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นแบบโลก หมายถึง
วัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะเชิงปฏิบัติและหา
ข้อเท็จจริงได้ และมีลักษณะเฉพาะเจาะจง มากกว่าที่จะ
อยู่ในลักษณะกระจาย จึงเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทาง
การเมืองแบบโลกเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคม
ที่ทันสมัย ไม่เชื่อในสิ่งมโนโดยปราศจากการคำนึงถึง
เหตุผลและข้อเท็จจริงสามารถแยกแยะบทบาททาง
การเมืองออกจากบทบาททางสังคมได้อย่างชัดเจน
รวมทั้งสามารถเข้าใจถึงผลกระทบที่ระบบการเมือง
มีต่อตนเองด้วย ในการนี้พวกนี้จะมีความปรารถนาที่จะ
เข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะใดๆ เช่น อาจเข้าร่วมกับ
พรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ที่มีแนวทางเดียวกัน
เพื่อที่จะใช้สิทธิพลต่อผลลัพธ์ หรือนโยบายที่ออกมาจาก
ระบบการเมือง ดังนั้นในสังคมที่มีวัฒนธรรมทาง
การเมืองแบบโลกจะเป็นผลให้เกิดกิจกรรมทางการเมือง
ในรูปแบบต่างๆ ขึ้นในสังคม และทำให้พัฒนาการของ
โครงสร้างทางการเมืองในลักษณะของพรรคการเมือง
และกลุ่มผลประโยชน์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วย
ซึ่งเท่ากับเป็นการเอื้ออำนวยต่อการกระบวนการ
ความแตกต่างในส่วนหนึ่งอันจะนำไปสู่การพัฒนา
การเมืองของระบบ

3. ความเป็นอิสระของระบบย่อย ปัจจุบันนี้เป็นส่วนที่ต่อเนื่องมาจากปัจจัย โดยมองว่าเมื่อสังคมพัฒนาไปจะเกิดหน้าที่ต่างๆ ขึ้นมากมายอันจะนำไปสู่การปรับตัวของโครงสร้างเดิม โดยการสร้างระบบย่อยๆ ขึ้นมาเพื่อที่จะสนองตอบหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา แต่เมื่อเกิดระบบย่อยขึ้นมาแล้ว ถ้าระบบย่อยเหล่านั้นไม่เป็นตัวของตัวเอง กล่าวคือ ไม่สามารถดำเนินการใดๆ ได้ ถ้าไม่ได้รับคำสั่งหรือนโยบายจากองค์กรหรือหน่วยงานใดเสียก่อน อาจถือว่าระบบย่อยนั้นขาดความเป็นอิสระในตัวเอง สังคมที่มีลักษณะในระดับสูง แต่ถ้ามีระบบย่อยที่ขาดความเป็นอิสระในตนเองจะไม่นับว่าเป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว เช่นเดียวกันกับหนังสือเล่มโตๆ แต่ปราศจากสาระ จะไม่อาจกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนั้นเป็นหนังสือที่ดีได้

3) แนวคิดเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย

การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ไม่เพียงแต่มีกติกาหรือมีรัฐธรรมนูญที่จะกำหนดระบบการปกครองประเทศภายใต้หลักการของรัฐธรรมนูญเท่านั้น สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ คน หรือ ประชาชน ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ มีความแตกต่างหลากหลายภายใต้หลักสิทธิเสรีภาพ และหลักความเสมอภาค จำเป็นต้องมีความเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย ที่เกิดขึ้นเป็นการปกครองโดยประชาชน หรือ ประชาชนปกครองตนเอง ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้ “พลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตย ต้องลักษณะ 6 ประการ (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555, น. 31-36) ดังต่อไปนี้

1. มีอิสรภาพ รับผิดชอบและพึ่งตนเองได้

ระบอบประชาธิปไตย คือ ระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในประเทศ ประชาชนในประเทศมีฐานะเป็นเจ้าของประเทศ

เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงเป็นเจ้าของชีวิต และมีสิทธิเสรีภาพในประเทศของตนเอง ทำนองเดียวกับเจ้าของบ้านมีสิทธิเสรีภาพในบ้านของตน ระบอบประชาธิปไตยจึงทำให้เกิด หลักสิทธิเสรีภาพ และทำให้ประชาชนมี อิสรภาพ คือเป็นเจ้าของชีวิตตนเอง “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย เป็น ไทย คือเป็น อีสรชน ที่พึ่งตนเองและสามารถรับผิดชอบตนเองได้ และไม่ยอมตนอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจ หรือ ภายใต้ “ระบบอุปถัมภ์” ของผู้ใด และเป็น “พลเมือง” หรือสมาชิกคนหนึ่งของสังคมได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อสามารถรับผิดชอบตนเองได้

2. เห็นคนเท่าเทียมกัน/เคารพความเสมอภาค

ประชาธิปไตย คือระบอบการปกครองที่ให้อำนาจสูงสุดในประเทศเป็นของประชาชน ดังนั้น ในสังคมระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าประชาชนจะแตกต่าง หรือสูงต่ำ กันอย่างไร ไม่ว่าจะร่ำรวยหรือยากจน ไม่ว่าจะจบดอกเตอร์หรือจบ ป. 4 ไม่ว่าจะมีอาชีพอะไร ไม่ว่าจะเป็นเจ้านายหรือเป็นลูกน้อง ทุกคนล้วนแต่เท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ “พลเมือง” จึงต้อง เคารพหลักความเสมอภาค และเห็นคนเท่าเทียมกัน คือเห็นคนเป็นแนวระนาบ (horizontal) เห็นตนเท่าเทียมกับคนอื่น และเห็นคนอื่นเท่าเทียมกับตน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีของความเป็นเจ้าของประเทศเสมอกัน แม้จะมีการพึ่งพาอาศัยแต่จะเป็นไปอย่างเท่าเทียม แต่จะมีความแตกต่างอย่างโดยสิ้นเชิงจากสังคมแบบอำนาจนิยมในระบอบเผด็จการ หรือสังคมระบบอุปถัมภ์ ซึ่งโครงสร้างสังคมเป็น แนวตั้ง (vertical) ที่ประชาชนไม่เสมอภาค ไม่เท่าเทียม ไม่ใช่อีสรชน และมองเห็นคนเป็นแนวตั้ง มีคนที่อยู่สูงกว่า และมีคนที่อยู่ต่ำกว่า โดยจะ ยอม คนที่อยู่สูงกว่า แต่จะเหยียด คนที่อยู่ต่ำกว่า ซึ่งมีใช้ลักษณะของ “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย

3. เคารพและยอมรับความแตกต่าง

ประชาธิปไตย คือระบอบการปกครองที่ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ ประชาชนจึงมีเสรีภาพ ระบอบประชาธิปไตยให้เสรีภาพ และยอมรับความหลากหลายของประชาชน ประชาชนแตกต่างกันได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง อาชีพ วิถีชีวิต ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดเห็นทางการเมือง ดังนั้น เพื่อมิให้ความแตกต่าง และนำมาซึ่งความแตกแยกในสังคม “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย จึงต้อง ยอมรับ และเคารพความแตกต่าง ของกันและกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความแตกต่างกัน และต้องไม่มีการใช้ความรุนแรงต่อผู้ที่เห็นแตกต่างจากตนเอง ถึงแม้จะไม่เห็นด้วย แต่จะต้องยอมรับว่า คนอื่นมีสิทธิที่จะแตกต่างหรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากเราได้ และต้องยอมรับโดยไม่จำเป็นต้องเข้าใจ ว่าทำไมเขาถึงเชื่อหรือเห็นแตกต่างไปจากเรา “พลเมือง” จึงคุยเรื่องการเมืองกันในบ้านได้ ถึงแม้จะเลือกพรรคการเมืองคนละพรรค หรือมีความคิดเห็นทางการเมืองคนละข้างกันก็ตาม

4. เคารพสิทธิผู้อื่น

ในระบอบประชาธิปไตย ทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ ทุกคนจึงมี สิทธิ แต่ถ้าทุกคนใช้สิทธิโดยคำนึงถึงแต่ประโยชน์ของตนเอง หรือเอาแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงสิทธิผู้อื่น หรือไม่สนใจว่าจะเกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ใด ย่อมจะทำให้เกิดการใช้สิทธิที่กระทบกระทั่งกันจนกระทั่งไม่อาจที่จะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกต่อไปได้ ประชาธิปไตย ก็จะเป็นอนาธิปไตย เพราะทุกคนเอาแต่สิทธิของตนเองเป็นใหญ่ สุดท้ายประเทศชาติย่อมจะไปไม่รอด สิทธิในระบอบประชาธิปไตยจึงจำเป็นต้องมี ขอบเขต คือมีสิทธิและใช้สิทธิได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยจึงต้อง เคารพ สิทธิผู้อื่น และจะต้องไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของตนไป ละเมิด สิทธิของผู้อื่น

5. รับผิดชอบต่อสังคม

ประชาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครองตามอำเภอใจ หรือใครอยากจะทำอะไรก็ทำ โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม ดังนั้น นอกจากจะต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น และรับผิดชอบต่อผู้อื่นแล้ว “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยยังต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตน โดย รับผิดชอบต่อสังคมด้วย โดยเหตุที่สังคมหรือประเทศชาติมิได้ ดีขึ้น หรือ แย่ลง โดยตัวเอง หากสังคมจะดีขึ้นได้ ก็ด้วย การกระทำ ของคนในสังคม และที่สังคมแย่ลงไป ก็เป็นเพราะ การกระทำ ของคนในสังคม “พลเมือง” นั่นก็คือผู้ที่มีสำนึกของความเป็นเจ้าของประเทศ และเป็นเจ้าของสังคม “พลเมือง” จึงไม่ใช้คนที่ใช้สิทธิเสรีภาพตามอำเภอใจ แล้วทำให้สังคมเสื่อมลงไป หากเป็นผู้ที่ใช้สิทธิเสรีภาพโดยรับผิดชอบต่อสังคมและส่วนรวม มองตนเองเชื่อมโยงกับสังคม เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา

6. เคารพกติกาและเข้าใจระบอบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย คือการปกครอง โดย ประชาชน โดยใช้ กติกา หรือ กฎหมาย ที่มาจากประชาชนหรือผู้แทนประชาชน ระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จได้ ต่อเมื่อมี “พลเมือง” ที่เคารพกติกาและยอมรับผลของการละเมิดกติกา เข้าใจหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยตามสมควร ทั้งในเรื่อง หลักประชาธิปไตย หรือการปกครองโดยประชาชน และ หลักนิติรัฐ หรือการปกครองโดยกฎหมาย เข้าใจเรื่องการเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง ทั้งติดตามความเป็นไป และมีส่วนร่วมในเรื่องการบ้านการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองไปเลือกตั้ง และการมีส่วนร่วมในเรื่องอื่นๆ ตามสมควร ถ้ามีความขัดแย้งก็เคารพกติกา และใช้วิถีทางประชาธิปไตยในการแก้ปัญหา โดยไม่ใช้กำลังหรือความรุนแรง

4) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

นักทฤษฎีจริยธรรมได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมไว้หลากหลาย แต่ละแนวคิดมีความเชื่อพื้นฐานที่แตกต่างกัน กล่าวคือ บางแนวคิดเชื่อว่าสังคมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล ในขณะที่บางแนวคิดเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลมีแนวทางและขั้นตอนที่เป็นสากล

อันเป็นความเจริญทางจิตใจที่แฝงอยู่ในตัวของบุคคล ตั้งแต่แรกเกิด และเมื่อเติบโตขึ้นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลนั้นจึงจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดและเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์แวดล้อม และจากความเชื่อที่แตกต่างกัน ทำให้แต่ละแนวคิดมีแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคลที่แตกต่างกันไป ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะนำเสนอแนวคิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การพัฒนาจริยธรรมแนวคิดทฤษฎีพัฒนาการทางความคิด สามารถพัฒนาได้หลายวิธี โดยสรุปมีดังต่อไปนี้ (ทิสนา แคมมณี, 2542, น. 6-7; พยุงศักดิ์ จันทรสุรินทร์, 2541, น. 4-5)

1) การให้ความรู้ขั้นสูง เป็นการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้รับเหตุผลใหม่และเหนือกว่าที่เคยเป็นอยู่ (ขั้นสูงกว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลนั้นๆ 1 ขั้น) ซึ่งการได้รับประสบการณ์ดังกล่าว จะทำให้บุคคลนำไปเปรียบเทียบกับเหตุผลเดิมแล้วเกิดความขัดแย้งหรือความไม่สมดุลทางความคิดขึ้นและความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นนี้จะเป็เครื่องมือกระตุ้นให้บุคคลเกิดการปรับโครงสร้างทางความคิดของตน เกิดความสมดุลขึ้นใหม่ที่จะช่วยให้บุคคลเข้าใจและยอมรับเหตุผลในขั้นที่สูงกว่าเดิม

2) การมีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม เป็นการจัดประสบการณ์ให้บุคคลได้มีโอกาส

ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นและสภาพแวดล้อม ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยให้บุคคลเข้าใจความคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้นและสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะกับปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การที่บุคคลเข้าร่วมกลุ่มทางสังคมต่างๆ จะช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและผู้อื่น อันจะช่วยให้สามารถพัฒนาจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว

3) การแสดงบทบาทสมมติ เป็นการจัดให้บุคคลได้รับโอกาสสวมบทบาทอื่นนอกเหนือจากที่ตนเป็นอยู่และบทบาทนั้นควรเกี่ยวข้องกับจริยธรรม การรับเอาความคิดและความรู้สึกของคนอื่นจะก่อให้เกิดความคิดความเข้าใจแตกต่างไปจากเดิมและไม่ยึดติดอยู่แต่ตนเอง

4) การฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรม กล่าวคือ การฝึกเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมจะช่วยฝึกให้บุคคลได้คิดวิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกันและตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคม โดยปัญหาที่นำมาใช้ในการอภิปรายนั้นควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับระดับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่และระดับที่สูงกว่าของบุคคลนั้น

5) การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น กล่าวคือ การที่บุคคลมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น อภิปรายเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างเปิดเผยจะช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลให้สูงขึ้นได้ ซึ่งบรรยากาศในที่นี้ หมายถึง บรรยากาศของเสรีภาพในการพูด การแสดงความคิดเห็น การได้รับการยอมรับและความรู้สึกปลอดภัยจากการถูกลงโทษ การวิพากษ์วิจารณ์และการกล่าวหาต่างๆ นอกจากนี้ ต้องสร้างบรรยากาศให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการอภิปรายอย่างเต็มที่ และทำการสรุปแนวความคิดของกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันอย่างทั่วถึง

จะเห็นได้ว่า ตามความเชื่อของกลุ่มทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดนั้นเชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาและวัยของบุคคลนั้นๆ และเห็นว่าการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลควรที่จะพิจารณารูปแบบการพัฒนาที่แตกต่างกันตามความสามารถทางการคิดและวัยของบุคคล

5) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยหลักการแล้วหมายถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของประชาชน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะมีสิทธิมีส่วนในการปกครอง หรือเข้าไปมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2554, น. 315-317) มีทัศนะว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นทั้งเป้าหมาย และกระบวนการทางการเมือง กล่าวคือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย สังคมใดจะมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำพิจารณาได้จากระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สังคมที่ประชาชนมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง ย่อมมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูง ในทางตรงกันข้าม ถ้าสังคมใดมีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำ แสดงว่าสังคมนั้นมีระดับความเป็นประชาธิปไตยต่ำ

Weiner (1971, pp. 159-204) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นจะต้องมีองค์ประกอบย่อย 3 อย่าง ได้แก่ 1) ต้องมีกิจกรรมหรือการดำเนินการได้ เช่น การพบปะพูดคุยติดต่อประสานงาน 2) ต้องเป็นกิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจ หรือเป็นเรื่อง

การแสดงออกส่วนบุคคล และ 3) ต้องมีทางเลือกในการเข้าร่วมที่หลากหลายอยู่เสมอ

จึงสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพวกหรือกลุ่มการเมืองนี้จะปรากฏอยู่ในแวดวงการเมืองของทุกสังคม บางสังคมประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมมาก บางสังคมประชาชนถูกจำกัดให้มีส่วนร่วมเฉพาะบางเรื่องบางโอกาสถ้ามองว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของสังคมที่ทันสมัยแล้วนั้น พื้นฐานที่สำคัญในทำให้การเมืองที่ล้าหลังเป็นระบบการเมืองที่พัฒนาจะพบว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทางการเมืองโดยเฉพาะในประเทศเกิดใหม่ และประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลกซึ่งต่างพยายามเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในประเทศที่ยึดเอาอุดมการณ์ประชาธิปไตยเป็นหลักในการปกครอง ยึดหลักการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน จำเป็นต้องส่งเสริมให้ประชาชนภายในประเทศเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและโดยใช้การมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เองที่ผู้ปกครองอ้างในความชอบธรรมของอำนาจ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

ประชากรศึกษา คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต้องอาศัยความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดที่ดีต่อกัน และความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยและชุมชนเพื่อสะดวกในการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่างๆ จึงคัดเลือกประชากรที่ศึกษาจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ได้จำนวน 40 คนในการร่วมดำเนินโครงการ

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(Participatory Action Research ,PAR) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน (ประสิทธิ์ สิริพันธ์, 2564, ออนไลน์) คือ

1. ขั้นทำความเข้าใจปัญหา
2. ขั้นกำหนดรูปแบบแนวทางในการแก้ปัญหา
3. ขั้นดำเนินการ
4. ขั้นติดตามประเมินผล

ขั้นตอนการวิจัย

1. ขั้นเตรียมการ

1.1 เตรียมพื้นที่พบปะผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาสมัคร ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาอาชีพต่างๆ ของชุมชน ชี้แจงวัตถุประสงค์และแนวทางในการดำเนินงาน

1.2 เตรียมทีมพัฒนาในชุมชน โดยผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาสมัครคัดเลือกผู้สนใจร่วมทีมวิจัย

2. ขั้นดำเนินการตามกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.1. ขั้นทำความเข้าใจปัญหา

2.1.1 ประชุมผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาสมัคร ผู้ทรงคุณวุฒิสาขาต่างๆ ในชุมชน อย่างเป็นทางการเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และแนวทางในการดำเนินโครงการฯ

2.1.1.1 ผู้นำชุมชน ผู้นำอาสาสมัครแต่งตั้งทีมพัฒนารูปแบบการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัคร ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้แทนอาสาสมัครในชุมชน ประชุมเชิงปฏิบัติการเพิ่มทักษะแนวคิดหลักการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนให้พัฒนารูปแบบการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ศึกษาข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานลักษณะ

ทางประชากร สังคม ประชาธิปไตยในชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal, PRA) เพื่อให้ทีมพัฒนารูปแบบค่านิยมในชุมชนที่รับผิดชอบอย่างมีระบบโดยมีขั้นตอนดังนี้

1) กิจกรรมการทำแผนที่ของชุมชนและวิเคราะห์ชุมชน โดยมีขั้นตอนดังนี้

- ให้แต่ละทีมทำแผนที่ในโซนที่ทีมรับผิดชอบ โดยแสดงโครงสร้างทางกายภาพ ลักษณะการกระจายของประชากร

- นำแผนที่ของแต่ละกลุ่มมารวมกันเป็นแผนที่ของชุมชนและให้สมาชิกทุกคนอภิปรายแสดงความคิดเห็นตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วน

- ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ลักษณะทางประชากร สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ได้แก่ ลักษณะความเป็นอยู่ของชุมชน อาชีพ รายได้ วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของคนในชุมชน การรวมกลุ่มความเข้มแข็งในชุมชน ลักษณะของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และนำผลการวิเคราะห์ของแต่ละกลุ่มมารวมกันเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นตรวจสอบความถูกต้อง

2) กิจกรรม “ชุมชนที่ฉันภูมิใจ” และ “พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ควรมีในชุมชนเป็นอย่างไร”

- ให้สมาชิกแต่ละทีมวิเคราะห์ข้อดีข้อด้อยในชุมชน โดยให้แต่ละทีมทำ กิจกรรม “ชุมชนที่ฉันภูมิใจ” และ “พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ควรมีในชุมชนเป็นอย่างไร”

- นำผลการวิเคราะห์มารวมกันเป็นข้อมูลของชุมชนและให้สมาชิกอภิปราย แสดงความคิดเห็นตรวจสอบความถูกต้อง

3) สำรวจข้อมูลภาคสนาม

- สำรวจข้อมูลภาคสนามโดยผู้แทนแต่ละทีมออกสำรวจ พื้นที่ในโซนรับผิดชอบเพื่อศึกษาข้อมูลและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนโดยตรง

- นำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้อง โดยการตรวจสอบกับข้อมูลภาคสนามที่ผู้แทนแต่ละกลุ่มออกสำรวจพื้นที่กับข้อมูลการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

- ประชุมทีมพัฒนารูปแบบการสร้างความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยกับอาสาสมัครสรุปข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

2.1.2 ประชุมเชิงปฏิบัติการสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference FSC) เพื่อให้ทีมพัฒนารูปแบบการพัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทบทวนความเป็นมาของชุมชนในอดีต เชื่อมโยงกับปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต และนำการศึกษาทบทวนของแต่ละกลุ่มมารวมกันเป็นข้อมูลของชุมชนตำบลเทพาลัย เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนอภิปรายแสดงความคิดเห็นตรวจสอบความถูกต้อง

2.1.3 อบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การพัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ให้กับอาสาสมัครที่เข้าร่วมโครงการวิจัย

2.2 ขั้นตอนกำหนดรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciatory Influence Control AIC) เพื่อกำหนดประเด็นปัญหา จัดลำดับความสำคัญของ

ปัญหา และค้นหาสาเหตุของปัญหา กำหนดค่านิยมที่พึงปรารถนา กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา และวางแผนปฏิบัติการโดยมีขั้นตอนดังนี้

1. นำผลการวิเคราะห์ชุมชนมาทบทวนพิจารณาวิเคราะห์ประเด็นปัญหา โดยให้ทีมพัฒนารูปแบบการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยวิธีการให้คะแนนตามความรุนแรงของปัญหา และนำผลการพิจารณา รวมเป็นของชุมชน เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนอภิปรายแสดงความคิดเห็นตรวจสอบความถูกต้อง

2. ให้แต่ละทีมอภิปรายแสดงความคิดเห็นและวาดภาพพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ชุมชนที่พึงปรารถนาของทีมและนำภาพของแต่ละทีมมารวมเป็นของชุมชนและเปิดโอกาสให้สมาชิกทีมร่วมแสดงความคิดเห็น

3. ให้สมาชิกแต่ละทีมวิเคราะห์แนวทางการดำเนินการเพื่อพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยนำมาารวมเป็นแนวทางการดำเนินงานของชุมชนตำบลเทพาลัย โดยจำแนกกิจกรรมออก 2 ประเภท คือ

3.1 กิจกรรมที่ชุมชนทำได้เองแบ่งความรับผิดชอบตามโซนให้แต่ละทีมไปดำเนินการ

3.2 กิจกรรมที่ร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เช่น ขอกการสนับสนุนวิทยากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา เป็นต้น

4. มอบหมายความรับผิดชอบ และจัดทำแผนปฏิบัติการ ควบคุม กำกับการดำเนินและประเมินผล

2.3 ขั้นตอนการตามแผน

นำรูปแบบการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพลเมืองตาม ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา ไปดำเนินการ

2.4 ขั้นตอนประเมินผล

ประเมินผลการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา ไปดำเนินการ ตามกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมแต่ละเทคนิค

สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษา พบว่า นักวิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลจากแหล่งอื่นมาวิเคราะห์เรื่องเดียวกัน เพื่อตรวจสอบผลสรุปจะตรงกันหรือไม่ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของกิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช (2558, น. 182-184) เรื่อง การศึกษาระบบอุปถัมภ์กับปัญหาสังคมไทย: การประยุกต์ใช้ของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ และของฐานารินทร์ หาญเกียรติวงศ์ และคณะ (2563, น. 3) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีดังต่อไปนี้

ประเด็นสาเหตุของปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คือ ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้ ระบบอุปถัมภ์เป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาการเมืองการปกครอง เป็นต้นตอของปัญหาการทุจริต หรือทำให้การพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยล่าช้า-ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร เป็นอุปสรรคต่อระบบเศรษฐกิจเสรี การกระจายอำนาจและการปฏิรูประบอบราชการ อันที่จริงเมื่อพิจารณาว่าการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจเสรี การกระจายอำนาจ หรือแม้แต่การปฏิรูประบอบราชการล้วนเป็นเรื่องที่แนบแน่นกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ระบบอุปถัมภ์จึงเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ปัญหาสังคมและสวัสดิการสังคม ตลอดจนการสังคมสงเคราะห์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มิตรภาพซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่พึงพิจารณาอีกประการหนึ่ง คือ ความสัมพันธ์แนบแน่นที่ไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้คู่ความสัมพันธ์ที่คาดหวังการปฏิบัติต่อกันนั้นฝ่ายที่อยู่ต่ำขึ้นกว่า หรือด้อยกว่าไม่มีทรัพยากร อำนาจและสถานภาพที่จะตอบแทนผู้ที่อยู่เหนือกว่าได้อย่างเต็มที่ จึงตกอยู่ในสภาพของการติดหนี้บุญคุณ เมื่อบุคคลต้องติดหนี้บุญคุณในระบบอุปถัมภ์นั้น มีผู้วิเคราะห์ว่า ผู้ที่เป็นฝ่ายรับการอุปถัมภ์มีทางเลือกในการปฏิบัติอย่างน้อย 4 ประการ คือ ประการที่ 1 เขาสามารถตอบแทนหนี้บุญคุณไปยังผู้อุปถัมภ์ด้วยการบริการในสิ่งที่ผู้อุปถัมภ์ต้องการมาก จนถึงระดับที่มีคุณค่าการแลกเปลี่ยนที่ทัดเทียมกัน ประการที่ 2 การตอบแทนบางอย่าง อาทิ การตอบแทนด้านศาสนา การแพทย์ หรือการมีความชำนาญในการสู้รบ การตอบแทนเหล่านี้ อาจเป็นไปได้ ทว่าในกรณีที่ทรัพยากรของผู้อุปถัมภ์ที่มีฐานะต่ำ มักไม่เพียงพอที่จะให้การอุปถัมภ์ ผู้รับการอุปถัมภ์ อาจพยายามหาทางพึ่งพิงแหล่งอื่นหรือผู้อุปถัมภ์คนอื่น ถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้อุปถัมภ์มาก และหากมีการแข่งขันกันมากกระหว่างผู้อุปถัมภ์

หลายคน ข้อเรียกร้องของผู้อุปถัมภ์ก็จะลดลง ผู้รับการอุปถัมภ์อาจไม่เห็นความสำคัญในการตอบแทนบุญคุณมากนัก **ประการที่ 3** ในสังคมเกษตรกรรมส่วนใหญ่ การจัดให้มีการปกครองตนเองนั้นเป็นสิ่งที่สนับสนุนให้มีการผูกขาดอำนาจท้องถิ่นโดยเจ้าหน้าที่หรือเจ้าของที่นา ทว่าฝ่ายของผู้รับการอุปถัมภ์อาจมีอำนาจต่อรองและสามารถบังคับผู้อุปถัมภ์ให้บริการต่างๆ แม้ว่าในท้ายที่สุด ผู้รับการอุปถัมภ์จะหันหน้าเข้าหาผู้อุปถัมภ์ ซึ่งในความเป็นจริง กรณีการต่อรองของผู้รับการอุปถัมภ์น่าจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากผู้อุปถัมภ์มีอำนาจในท้องถิ่น และประชาชนท้องถิ่นมักขาดอิสระในการปกครองตนเอง **ประการที่ 4** ผู้อุปถัมภ์อาจไม่ต้องการความช่วยเหลือจากผู้รับการอุปถัมภ์เลยก็ได้ ทว่า ทางเลือกนี้จะดูห่างไกลด้วยเหตุที่ ผู้อุปถัมภ์คือผู้ครอบครองบริการสำคัญ เช่น การปกครอง การให้ความคุ้มครอง การเป็นเจ้าของที่ดิน และการจัดงานให้ทำ เป็นต้น นโยบายของแบบแผนการปฏิบัติตามค่านิยมที่ว่า “การที่เป็นฝ่ายให้ เพื่อหวังที่จะได้สิ่งตอบแทน-เป็นความคุ้มครองป้องกันหรือช่วยเหลือ” นั้น ทำให้วิเคราะห์ได้ว่าผู้ที่อยู่ในระดับต่ำชั้นกว่า ไม่มั่นใจในการเข้าถึงทรัพยากรที่ตนไม่มีอำนาจ หรือไม่อาจควบคุมความเป็นไปหรือผลที่ต้องการให้เกิดขึ้นได้ ในทางกลับกัน หากบุคคลทุกคนในสังคมได้รับหลักประกันความมั่นคงในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่ตอบสนองความต้องการจำเป็นของตนได้ ค่านิยมแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ก็จะเบาบางหรือลดลง และมีมิติความซับซ้อนของความสัมพันธ์ โดยฝ่ายที่อยู่ต่ำชั้นกว่าหรือไม่มีทรัพยากร อำนาจและสถานภาพที่จะตอบแทนผู้ที่อยู่เหนือกว่าได้อย่างเต็มที่ จะอยู่ในสภาพของการติดหนี้บุญคุณ และมีทางเลือกในการปฏิบัติ คือ

- 1) เขาสามารถตอบแทนหนี้บุคคลไปยังผู้อุปถัมภ์ด้วยการบริการในสิ่งที่ผู้อุปถัมภ์ต้องการ
- 2) การตอบแทนบางอย่าง เช่น การตอบแทนบุญคุณด้วยคะแนนเสียงหรือด้วยการปฏิบัติตามข้อร้องขอจากผู้อุปถัมภ์แม้จะผิด

ศีลธรรมหรือผิดกฎหมาย เช่น การซื้อเสียง หรือคอร์รัปชัน เป็นต้น นอกจากนี้ระบบอุปถัมภ์เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่ชอบธรรม ผิดกติกา และผู้ที่ไม่เข้าพรรค ไม่เข้าพวกในพื้นที่อาจได้รับผลกระทบจากการเลือกปฏิบัติ ยิ่งหากเป็นผู้ที่ยากจนอยู่แล้วไม่มีปากมีเสียง ทางราชการให้ทำเช่นไรก็ทำแบบนั้น ยิ่งส่งผลร้ายแรงในรูปแบบของการซ้ำเติม เช่น หลายครั้งเรื่องเกี่ยวกับการลงชื่อเข้ารับการชดเชยจากภัยแล้ง หากเป็นบุคคลที่รู้จักกันจะเขียนชดเชยให้เต็มพื้นที่นาที่ทำหรืออาจเกินกว่านั้น เพื่อให้ได้รับสิทธิที่เพิ่มมากขึ้น แต่หากไม่รู้จักรู้จักหรือไม่เข้าพวกกับกลุ่มคนผู้มีอำนาจในพื้นที่ท้องถิ่นเหล่านี้แล้ว สิทธิเหล่านี้อาจถูกริดรอน และเลวร้ายจนถึงขั้นไม่ได้รับสิทธิ เป็นต้น **ซึ่งตรงกับผลการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ** พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสามารถสรุปได้ดังนี้ (1) ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลเทพาลัย ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมายพื้นฐานในชีวิตประจำวัน (2) ผู้นำชุมชนยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงเพื่อให้ประชาชนในตำบลเทพาลัยรับทราบบทบาทหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (3) หน่วยงานราชการในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัยยังขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เห็นเพียงป้ายประชาสัมพันธ์ เท่านั้น (4) ประชาชนในชุมชนตำบลเทพาลัย ส่วนใหญ่สนใจแต่ตนเองและพวกพ้อง ไม่สนใจในปัญหาของการทำผิดกฎหมาย เช่น พบเห็นประชาชนบางคนเล่นการพนันในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัย แต่ไม่กล้าแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะกลัวจะมีปัญหากับคนในชุมชนเดียวกันและอาจมีปัญหามาในภายหลัง เป็นต้น (5) ประชาชนส่วนใหญ่ไม่กล้าร้องเรียนพฤติกรรมมการทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การเล่นการพนันของเจ้าหน้าที่รัฐ การเบียดบังเวลา

ราชการ การใช้รถของราชการไปธุระส่วนตัว เป็นต้น (6) ในโลกของสังคมออนไลน์มีการนำเสนอข้อมูลที่หลากหลาย ซึ่งบางเว็บไซต์มีการนำเสนอข้อมูลที่บิดเบือน ใส่ร้ายบิดเบือนข้อมูลอันเป็นเท็จต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่กล้าแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะกลัวจะเป็นภัยต่อตนเองและครอบครัว เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาวิธีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาชัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษา พบว่า ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลจากแหล่งอื่นมาวิเคราะห์เรื่องเดียวกัน เพื่อดูว่าผลสรุปจะตรงกันหรือไม่ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและงานวิจัย เรื่อง รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง ของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ์ (2557, น. 117-118) และแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม พบว่า วิธีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีดังต่อไปนี้

ข้อเสนอในการปฏิบัติเพื่อสร้างรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ์ (2557, น. 117-118) มีดังต่อไปนี้ 1) รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองต้องทำจากสองแนวทาง คือ การสร้างพลเมืองสร้างชุมชน-ประชาสังคม และสร้างศักยภาพกับเพิ่มแรงจูงใจในการจัดการ-พัฒนาดตนเอง ของท้องถิ่นต่างๆ โดยร่วมมือกับพลเมืองและประชาสังคม ทั้งหมดนี้คือแนวทางที่หนึ่ง ในทางกลับกัน รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองต้องสร้างจากแนวทางที่สองด้วย คือ ไม่ว่า

ราชการส่วนกลาง หรือส่วนภูมิภาคต้องส่งเสริมพลเมืองให้มากด้วย จากสองทางนี้ จึงจะไปบรรจบกันเป็นรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองที่ได้ผล 2) การบริหารงานแบบเครือข่าย คือ กระบวนทัศน์ใหม่ที่จำเป็นต่อภาครัฐ ในการทำรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองคล้ายๆ กับที่ประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเอง มีความจำเป็นในทางรัฐศาสตร์ เป็นกระบวนทัศน์ที่ขาดไม่ได้ในการทำรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองเช่นกัน แต่สำหรับนักการเมืองและข้าราชการแล้ว จะรับการปกครองตนเอง ไม่ได้มากนัก เพราะมันขัดกับอาชีพและผลประโยชน์ของคนสองกลุ่มนี้มาก แต่ถ้าใช้การบริหารงานแบบเครือข่ายแล้ว ทั้งสองกลุ่มน่าจะรับได้ เพราะสามารถเอาภาคเอกชน และกระบวนการ ติดต่อมาใช้ได้ เอามูลนิธิ สมาคม ประชาสังคมที่เรียบร้อยและบริหารดีมาร่วมงานก็ได้ ส่วนกลุ่มพลเมืองไหนที่ไม่น่าไว้วางใจ ก็ไม่ต้องดึงเข้ามาหรืออาศัยให้วุ่นอยู่ห่างๆ ก็ได้ ซึ่งจะทำให้ไม่ติดขัดกันมากจนเกินไป 3) หากจะทำรัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง จากภาครัฐตามที่กล่าวมาแล้วก็ต้องสำรวจตรวจสอบว่ากฎหมายและระเบียบโดยรวมทั้งระบบการคลังและงบประมาณใดที่เป็นพันนาการกับการนำประชาสังคม ภาคเอกชน และภาคพลเมือง เข้ามาร่วมงานกับรัฐและท้องถิ่นแล้ว แก้ไขยกเลิก หรือเขียนใหม่ขึ้นมา อาจต้องมีคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายและระเบียบคำสั่งทั้งปวงเพื่อให้เกิดการบริหารงานแบบเครือข่าย และรัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองให้มากขึ้น 4) ในทางยุทธศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์พลเมืองจะทำได้มากขึ้นจริงๆ ต้องทำให้ผู้ลงคะแนนเสียงหันมาสนใจวาระนี้ จึงต้องพยายามทำให้ผู้คนเห็นด้วยกับเราเป็นจำนวนมากและนำเสนอวาระนี้ต่อพรรคการเมืองใหญ่ๆ ให้นำมาทำเป็นนโยบายหลักของพรรคการเมืองต่อไป

และควรนำแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมมาปรับใช้ในวิธีการสร้างความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

โดยใช้กระบวนการทางสังคมเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้บุคคลได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ พ่อ- แม่- ครู- เพื่อน- พระสงฆ์ และสื่อมวลชน ซึ่งตรงกับผลการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการที่พบว่า (1) ทีมวิจัยทั้ง 2 ทีม จะร่วมแรงร่วมใจกันในการเป็นภาคี เครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตลอดไป (2) ทีมวิจัยทั้ง 2 ทีม จะนำความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ ไปเผยแพร่ให้ความรู้กับประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ รวมถึงการนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ครอบครัว เครือญาติของตนเอง (3) ทีมวิจัยทั้ง 2 ทีม ได้เสนอขอให้หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีโครงการสนับสนุนส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งของแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ (4) ทีมวิจัยทั้ง 2 ทีม ได้ขอรับแนวทางจากวิทยากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ถึงการร่วมเป็นเครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เช่น การขอรับการสนับสนุนวิทยากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาในการอบรมให้ความรู้ประชาชน เป็นต้น (5) ทีมวิจัยทั้ง 2 ทีม ได้เสนอขอให้หน่วยงานราชการในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัย เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จัดให้มีช่องทางสื่อสารในรูปแบบไลน์กรุป ระหว่างประชาชนในชุมชนตำบลเทพาลัย ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกในภาคี เครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ชุมชนตำบลเทพาลัย อย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ (6) การจัดให้มีเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ A-I-C กล่าวคือ กระบวนการ A-I-C มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นแนวทางให้ทุกภาคส่วนที่มี

ส่วนร่วมในการประชุม แบบ A-I-C เพื่อมาร่วมประกาศอุดมการณ์ร่วมว่า “ต้องให้อาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัยเป็นหน่วยงานที่โปร่งใสปราศจากการทุจริต” เช่น

ขั้น A : Appreciation = เป็นการให้ทุกคนสร้างอุดมการณ์ร่วม วิสัยทัศน์ร่วม สะท้อนอุดมการณ์หรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน “การบริหารงานโปร่งใส ได้รับการยอมรับจากประชาชน”

ขั้น I : Influence = เป็นการให้ทุกคนร่วมกันนำวิสัยทัศน์และอุดมการณ์ร่วม จากขั้น A มานำเสนอแนวทางและวิธีการที่ กลุ่มอาสาสมัครจะดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ ได้ร่วมคิดออกมาเป็นรูปโครงการและกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ คือ โครงการยกย่องคนทำความดี มีความซื่อสัตย์, โครงการหน่วยงานภาครัฐโปร่งใส จัดการเผยแพร่โครงการที่หน่วยงานภาครัฐดำเนินการแก่ประชาชนในรูปแบบวารสาร, และโครงการพัฒนาความรู้ของผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น บุคลากรท้องถิ่น และตัวแทนภาคประชาชน ในการปฏิบัติราชการที่ดี

ขั้น C : Control = เป็นขั้นการควบคุมเพื่อให้โครงการและกิจกรรม ได้รับการแปลงไปสู่การปฏิบัติร่วมกันโดยเฉพาะการร่วมทำงานเป็นทีมจากทุกภาคส่วน โดยให้ทุกกลุ่มที่เข้าร่วมประชุมเมื่อ หน่วยงานภาครัฐ จะเริ่มทำโครงการ โดยมีตัวแทนประชาชนเข้าร่วมการประชุม เพื่อรับทราบรายละเอียดโครงการ รับทราบวัตถุประสงค์โครงการ รับทราบผู้รับผิดชอบโครงการ รับทราบงบประมาณ และร่วมแสดงความคิดเห็นต่อผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินโครงการ

วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอดง จังหวัดนครราชสีมา

ผลการศึกษา พบว่า ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามคู่มือคำอธิบายและตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ สำนักงาน ก.พ. (2563, น. 5-6) และแนวคิดความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยของปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555, น. 31-36) ซึ่งเป็นการใช้ข้อมูลจากแหล่งอื่นมาวิเคราะห์เรื่องเดียวกัน เพื่อดูว่าผลสรุปจะตรงกันหรือไม่ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีดังต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการยึดมั่นในสถาบันหลักของประเทศ อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามคู่มือคำอธิบายและตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ สำนักงาน ก.พ. (2563, น. 5-6) มีหลักการ คือ ส่งเสริม สนับสนุน และพิทักษ์รักษาสถาบันหลักของประเทศ โดยการรักษาสถาบันและชื่อเสียงของประเทศชาติ การปฏิบัติตามหลักศาสนา การเทิดทูนรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมทั้งปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย และมีคำอธิบาย คือ ยึดมั่น หมายถึง ยึดถืออย่างมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงง่ายๆ เช่น ยึดมั่นในหลักการ ยึดมั่นในตัวบุคคล ส่งเสริม หมายถึง เกื้อหนุน ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น สนับสนุน หมายถึง ส่งเสริม ช่วยเหลืออุปการะ พิทักษ์ หมายถึง ดูแลคุ้มครอง รักษา หมายถึง ระวัง เช่น รักษาสุขภาพ ดูแล

เช่น รักษาทรัพย์สินสมบัติ, ป้องกัน เช่น รักษาบ้านเมือง สงวนไว้ เช่น รักษาไมตรี เทิดทูน หมายถึง ยกย่อง เชิดชูไว้เป็นที่เคารพต่อต้าน หมายถึง ปะทะไว้ ด้านทานไว้สู้รบป้องกันไว้ และ ปฏิบัติ หมายถึง ฝ่ายตรงข้าม, ข้าศึก, ศัตรู และแนวคิดความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยของปริญญา เทวานฤมิตรกุล (2555, น. 31-36.) พบว่า การปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ไม่เพียงแต่มีกติกาหรือมีรัฐธรรมนูญที่จะกำหนดระบบการปกครองประเทศภายใต้หลักการของรัฐธรรมนูญเท่านั้น สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ คนหรือ ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ มีความแตกต่างหลากหลายภายใต้หลักสิทธิเสรีภาพ และหลักความเสมอภาค จำเป็นต้องมีความเป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตย ที่เกิดขึ้นเป็นการปกครองโดยประชาชน หรือ ประชาชนปกครองตนเอง ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้ “พลเมือง” ของระบอบประชาธิปไตยต้องลักษณะ 6 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) มีอิสรภาพ รับผิดชอบและพึ่งตนเองได้ 2) เห็นคุณค่าที่เหมือนกัน/เคารพความเสมอภาค 3) เคารพและยอมรับความแตกต่าง 4) เคารพสิทธิผู้อื่น 5) รับผิดชอบต่อสังคม และ 6) เคารพกติกาและเข้าใจระบอบประชาธิปไตย

ซึ่งตรงกับผลการศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการที่พบว่า แนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสามารถสรุปได้ทั้งหมด 14 ข้อ ดังนี้ คือ (1) ประชาชนในชุมชนต้องพึ่งพาตนเองได้โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม (2) ประชาชนในชุมชนต้องเคารพกฎหมาย กฎ และกติกาของชุมชน ปกป้องรักษาสีทิวและเสรีภาพของประชาชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (3) ประชาชนในชุมชนต้องยอมรับการแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชนด้วยหลักการประนีประนอม โดยส่งเสริมให้มีกลไกการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งของคนในชุมชนโดยชุมชน เช่น ใช้พื้นที่บริเวณวัดเป็นสถานที่

จัดการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งของคนในชุมชน เป็นต้น (4) ผู้นำชุมชนสามารถส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้การยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน เช่น การช่วยกันตรวจสอบการเลือกตั้งท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างยุติธรรม เมื่อฝ่ายใดได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยเสียงส่วนใหญ่แล้วประชาชนในชุมชนก็ต้องยอมรับผลการเลือกตั้งเพื่อเป็นการปลูกฝังการเคารพกติกาและเคารพประชาธิปไตย เป็นต้น (5) ผู้นำชุมชนสามารถกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความสนใจเรื่องความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทำได้โดยวิธีง่ายๆ เช่น ผู้นำชุมชนเล่าข่าวเหตุการณ์ประจำวันที่คนในสังคมกำลังตั้งถามให้กับสังคม เช่น ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมคนร้าย ประชาชนแจ้งเบาะแสที่หลบซ่อนของคนร้ายให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น ให้กับประชาชนในชุมชนรับฟังอย่างสม่ำเสมอผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน หรือในรูปแบบออนไลน์ (6) การยกย่องสรรเสริญผู้ทำความดีต่างๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกถึงความเคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ประชาชนในชุมชนตัวอย่างที่น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้ในการดำรงชีวิต ประชาชนตัวอย่างในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการตามพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 10 อย่างสม่ำเสมอ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นต้น (7) การให้ประชาชนในชุมชนเสนอบุคคลตัวอย่างที่แสดงถึงความเป็นคนที่เคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยพูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อหาคนที่ชุมชนยกย่องนับถือและศึกษาจากหนังสือและให้บอกเหตุผลในการเลือกบุคคลนั้นมาเป็นตัวอย่าง (8) หน่วยงานราชการในชุมชนจัดนิทรรศการแสดงประวัติและความประพฤติดของบุคคลตัวอย่างที่ประชาชนในชุมชนยกย่อง ว่าเป็นคนที่เคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ประชาชน

ที่สนใจได้ศึกษา (9) ผู้นำชุมชนประกาศยกย่องประชาชนในชุมชน ที่มีความเคารพกฎหมายและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้ปรากฏแก่ประชาชน โดยทั่วไป ทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ขึ้น (10) ประชาชนในชุมชนจะต้องไม่นิ่งดูตายเมื่อเห็นผู้ทำผิดกฎหมาย และกระทำการที่ดูหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเมื่อทราบว่ามีกรกระทำที่ผิดจะต้องรีบแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจรับทราบโดยเร็ว (11) การมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบกลุ่ม โดยเริ่มจากกลุ่มคนที่มีอาชีพเดียวกัน หรือกลุ่มคนที่มีการทำงานในลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือกลุ่มคนที่มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ก่อนจะขยายผลไปยังกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่อาศัยในชุมชนให้ครบถ้วน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในกลุ่ม ได้แสดงทัศนะและการมีส่วนร่วมการตัดสินใจในด้านต่างๆ ของการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ ที่จะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน (12) ส่งเสริมให้มีระบบอาสาสมัครภาคประชาชน เพื่อได้มีโอกาสได้เข้ารับการอบรมความรู้ความเข้าใจในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ รวมถึง อบต. ให้เป็นไปโดยสุจริต (13) เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมการรับฟังการประชุมสภาท้องถิ่น หรือมีการถ่ายทอดสดการประชุมสภาท้องถิ่นในช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าวชุมชน ให้ประชาชนได้ทราบข่าวสารและเผยแพร่กิจการของสภาท้องถิ่นโดยสื่อต่างๆ ซึ่งเมื่อประชาชนติดตามตรวจสอบการทำงานของสมาชิกสภาท้องถิ่นจากช่องทางต่างๆ แล้ว จะทำให้สมาชิกสภาท้องถิ่นต้องแสดงบทบาทในฐานะผู้ควบคุมการบริหารของฝ่ายบริหารท้องถิ่น (14) ส่งเสริมให้ตัวแทนภาคประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องระเบียบฯ ว่าด้วยการพัสดุ และระเบียบฯ ว่าด้วยการจัดทำแผนฯ เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจระเบียบต่างๆ จะได้ตรวจสอบการทำงานของ อบต. ได้อย่างถูกต้อง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา

พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สามารถสรุปได้ดังนี้ (1) ประชาชนส่วนใหญ่ในตำบลเทพาลัย ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในกฎหมายในชีวิตประจำวัน (2) ผู้นำชุมชนยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึงเพื่อให้ประชาชนในตำบลเทพาลัยรับทราบบทบาทหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (3) หน่วยงานราชการในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัยยังขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เห็นเพียงป้ายประชาสัมพันธ์ เท่านั้น (4) ประชาชนในชุมชนตำบลเทพาลัย ส่วนใหญ่สนใจแต่ตนเองและพวกพ้อง ไม่สนใจในปัญหาของการทำผิดกฎหมาย เช่น พบเห็นประชาชนบางคนเล่นการพนันในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัย แต่ไม่กล้าแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะกลัวจะมีปัญหากับคนในชุมชนเดียวกันและอาจมีปัญหาด้านมาในภายหลัง เป็นต้น (5) ประชาชนส่วนใหญ่ไม่กล้าร้องเรียนพฤติกรรมหรือทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การเล่นการพนันของเจ้าหน้าที่รัฐ การเบียดบังเวลาราชการ การใช้รถของราชการไปธุระส่วนตัว เป็นต้น (6) ในโลกของสังคมออนไลน์มีการนำเสนอข้อมูลที่หลากหลาย ซึ่งบางเว็บไซต์มีการนำเสนอข้อมูลที่บิดเบือน ใส่ร้าย บิดเบือนข้อมูลอันเป็นเท็จต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่กล้าแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะกลัวจะเป็นภัยต่อตนเองและครอบครัว เป็นต้น

สอดคล้องกับผลการศึกษาของ นิภาพรรณ เจนสันติกุล (2556, น. 49-50) พบว่า ปัจจุบันสังคมไทยมีความขัดแย้งทางความคิดและการแตกแยกออกเป็นกลุ่ม นอกจากนี้ประชาธิปไตยแบบตัวแทนประสบปัญหาเรื่องบทบาทการเข้าไปมีส่วนร่วมและตัวแทนของประชาชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ประชาชนจึงให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยทางตรงและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นพลเมือง และการนำแนวคิดทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยา มาอธิบายถึงสถานการณ์และบทบาทของประชาชนที่เกิดขึ้นในบริบททางการเมืองไทย เพื่อแสวงหาปัจจัยหนุนเสริมความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมภายใต้ทิศทางการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ และกลไกรัฐ ซึ่งสรุปได้ว่า จุดเริ่มต้นของความเป็นพลเมืองเกิดขึ้นจากการตระหนัก การร้อยเรียง การร่วมกัน และการเสริมพลังอำนาจ โดยมีปัจจัยสำคัญคือ การที่ประชาชนเข้าใจและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาวิธีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอกง จังหวัดนครราชสีมา

พบว่า (1) ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้งหมดจะร่วมแรงร่วมใจกันในการเป็นภาคี เครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตลอดไป (2) ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้งหมดจะนำความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ ไปเผยแพร่ให้ความรู้กับประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ รวมถึงการนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ครอบครัว เครือญาติของตนเอง (3) ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้งหมดได้เสนอขอให้หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มีโครงการสนับสนุนส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งของเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ (4) ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้งหมดได้ขอรับแนวทางจากวิทยากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ถึงการร่วมเป็นเครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เช่น การขอรับการสนับสนุนวิทยากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาในการอบรมให้ความรู้ประชาชน เป็นต้น (5) ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทั้งหมดได้เสนอขอให้หน่วยงานราชการในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัย เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จัดให้มีช่องทางสื่อสารในรูปแบบไลน์กรุป ระหว่างประชาชนในชุมชนตำบลเทพาลัย ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกในภาคี เครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ชุมชนตำบลเทพาลัย อย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ (6) การจัดให้มีเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ A-I-C กล่าวคือ กระบวนการ A-I-C มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นซึ่งเป็นแนวทางให้ทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในการประชุม แบบ A-I-C เพื่อมาร่วมประกาศอุดมการณ์ร่วมว่า “ต้องให้อาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัย เป็นหน่วยงาน ที่โปร่งใสปราศจากการทุจริต”

สอดคล้องกับผลการศึกษาของ บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา (2557, น. 248) พบว่า สาเหตุหนึ่งของปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน คือ การบริหารราชการแผ่นดินที่ผิดพลาดและการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเกิดจากการที่ข้าราชการประจำและข้าราชการการเมืองส่วนใหญ่อยังขาดความรับผิดชอบและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศได้อย่างทั่วถึง กล่าวคือ ไม่สามารถทำให้เป็นไปตามความหมายที่ว่า “การเมือง และการบริหารราชการเป็นกระบวนการการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่อย่าง

จำกัดให้กับทุกคนในสังคมได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม” เนื่องจากปัญหาที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ตรวจสอบพบมากที่สุด คือ การทุจริตคอร์รัปชันรูปแบบใหม่ เช่น การคอร์รัปชันเชิงนโยบายและผลประโยชน์ทับซ้อน ดังนั้น การแก้ไขปัญหาก็ควรถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นการสร้างค่านิยมแบบใหม่ให้กับประชาชน โดยการสร้างจิตสำนึกของความเป็นไทย ค่านิยมเพื่อการต่อต้านป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน และร่วมตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของข้าราชการประจำและข้าราชการการเมืองให้เข้มข้นยิ่งขึ้น รวมถึงต้องสามารถจูงใจให้คนดีมีคุณธรรมจริยธรรมและความรู้ความสามารถ เป็นที่ยอมรับของสังคมเข้าสู่ระบบราชการและระบบการเมืองอันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว

ผลวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับกลุ่มอาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย อำเภอคง จังหวัดนครราชสีมา

พบว่า แนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสามารถสรุปได้ทั้งหมด 14 ข้อ ดังนี้ คือ (1) ประชาชนในชุมชนต้องพึ่งพาตนเองได้โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม (2) ประชาชนในชุมชนต้องเคารพกฎหมาย กฎ และกติกาของชุมชน ปกป้องรักษาสีทิวและเสรีภาพของประชาชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (3) ประชาชนในชุมชนต้องยอมรับการแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชนด้วยหลักการประนีประนอม โดยส่งเสริมให้มีกลไกการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งของคนในชุมชนโดยชุมชน เช่น ใช้พื้นที่บริเวณวัดเป็นสถานที่จัดการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งของคนในชุมชน เป็นต้น (4) ผู้นำชุมชนสามารถส่งเสริม

ให้ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้การยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน เช่น การช่วยกันตรวจสอบการเลือกตั้งท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างยุติธรรม เมื่อฝ่ายใดได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยเสียงส่วนใหญ่แล้ว ประชาชนในชุมชนก็ต้องยอมรับผลการเลือกตั้งเพื่อเป็นการปลูกฝังการเคารพกติกาและเคารพประชาธิปไตย เป็นต้น (5) ผู้นำชุมชนสามารถกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความสนใจเรื่องความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทำได้โดยวิธีต่างๆ เช่น ผู้นำชุมชนเล่าข่าวเหตุการณ์ประจำวัน ที่คนในสังคมทำสิ่งดีงามให้กับสังคม เช่น ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมคนร้าย ประชาชนแจ้งเบาะแสที่หลบซ่อนของคนร้ายให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น ให้กับประชาชนในชุมชนรับฟังอย่างสม่ำเสมอผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน หรือในรูปแบบออนไลน์ (6) การยกย่องสรรเสริญผู้ทำความดีต่างๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกถึงความเคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ประชาชนในชุมชนตัวอย่างที่น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้ในการดำรงชีวิต ประชาชนตัวอย่างในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการตามพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 10 อย่างสม่ำเสมอ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นต้น (7) การให้ประชาชนในชุมชนเสนอบุคคลตัวอย่างที่แสดงถึงความเป็นคนที่เคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยพูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อหาคนที่ชุมชนยกย่องนับถือและศึกษาจากหนังสือและให้บอกเหตุผลในการเลือกบุคคลนั้นมาเป็นตัวอย่าง (8) หน่วยงานราชการในชุมชนจัดนิทรรศการแสดงประวัติและความประพฤติดของบุคคลตัวอย่างที่ประชาชนในชุมชนยกย่อง ว่าเป็นคนที่เคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ประชาชนที่สนใจได้ศึกษา (9) ผู้นำชุมชนประกาศยกย่องประชาชนในชุมชน ที่มีความเคารพกฎหมายและเทิดทูนสถาบัน

พระมหากษัตริย์ ให้ปรากฏแก่ประชาชน โดยทั่วไป ทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ขึ้น (10) ประชาชนในชุมชนจะต้องไม่นิ่งดูดายเมื่อเห็นผู้ทำผิดกฎหมาย และกระทำการที่ดูหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเมื่อทราบว่ามีกระทำความผิดจะต้องรีบแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจรับทราบโดยเร็ว (11) การมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบกลุ่ม โดยเริ่มจากกลุ่มคนที่มีความเชื่อเดียวกัน หรือกลุ่มคนที่มีการทำงานในลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือกลุ่มคนที่มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ก่อนจะขยายผลไปยังกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่อาศัยในชุมชนให้ครบถ้วน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในกลุ่ม ได้แสดงทัศนะและการมีส่วนร่วมการตัดสินใจในด้านต่างๆ ของการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ ที่จะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน (12) ส่งเสริมให้มีระบบอาสาสมัครภาคประชาชน เพื่อได้มีโอกาสได้เข้ารับการอบรมความรู้ความเข้าใจในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ รวมถึง อบต. ให้เป็นไปโดยสุจริต (13) เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมการรับฟังการประชุมสภาท้องถิ่น หรือมีการถ่ายทอดสดการประชุมสภาท้องถิ่นในช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าวชุมชน ให้ประชาชนได้ทราบข่าวสารและเผยแพร่กิจการของสภาท้องถิ่นโดยสื่อต่างๆ ซึ่งเมื่อประชาชนติดตามตรวจสอบการทำงานของสมาชิกสภาท้องถิ่นจากช่องทางต่างๆ แล้ว จะทำให้สมาชิกสภาท้องถิ่นต้องแสดงบทบาทในฐานะผู้ควบคุมการบริหารของฝ่ายบริหารท้องถิ่น (14) ส่งเสริมให้ตัวแทนภาคประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง ระเบียบฯ ว่าด้วยการพัสดุ และระเบียบฯ ว่าด้วยการจัดทำแผนฯ เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจระเบียบต่างๆ จะได้ตรวจสอบการทำงานของ อบต. ได้อย่างถูกต้อง

สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาไถยน้อย ฐานเมธี และพระศิลาศักดิ์ สุเมธ (2562, น. 79-80) พบว่า แนวคิดในการสร้างความเป็นพลเมืองให้เกิดขึ้นกับประชาชนเป็นเรื่องที่แทบทุกประเทศในโลก พยายาม

ผลักดันให้เกิดขึ้นและให้ความสำคัญมาโดยตลอด เพราะต่างตระหนักถึงความจำเป็นและคุณค่า ของความเป็นพลเมืองที่จะเป็นเครื่องมือนำพาประเทศให้อยู่รอดและก้าวพ้นวิกฤตการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งเมื่อประชาชนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพแล้วย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพ และนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดรากฐานของสังคมที่เข้มแข็ง นับว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง หลายประเทศที่พัฒนาแล้วมีความตระหนักดีในเรื่องดังกล่าว จึงให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาคน ภาครัฐต้องเน้นหลักการพัฒนาเสริมสร้างความเป็นพลเมืองและตระหนักรู้ด้านการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อความเข้มแข็งได้นั้น ต้องเริ่มต้นจากการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองโดยการให้ความรู้แก่ประชาชน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมือง เพื่อกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของความเป็นพลเมืองว่ามีบทบาทสำคัญที่จะสร้างรากฐานประชาธิปไตยของประเทศสู่ความก้าวหน้าและมั่นคง

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. แนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขสามารถสรุปได้ทั้งหมด 14 ข้อ ดังนี้

(1) ประชาชนในชุมชนต้องพึ่งพาตนเองได้โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม

(2) ประชาชนในชุมชนต้องเคารพกฎหมาย กฎ และกติกาของชุมชน ปกป้องรักษาสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

(3) ประชาชนในชุมชนต้องยอมรับการแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชนด้วยหลักการประนีประนอม โดย

ส่งเสริมให้มีกลไกการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งของคนในชุมชนโดยชุมชน เช่น ใช้พื้นที่บริเวณวัดเป็นสถานที่จัดการไกล่เกลี่ยปัญหาข้อขัดแย้งของคนในชุมชน เป็นต้น

(4) ผู้นำชุมชนสามารถส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้เรียนรู้การยอมรับมติเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน เช่น การช่วยกันตรวจสอบการเลือกตั้งท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างยุติธรรม เมื่อฝ่ายใดได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยเสียงส่วนใหญ่แล้วประชาชนในชุมชนก็ต้องยอมรับผลการเลือกตั้งเพื่อเป็นการปลูกฝังการเคารพกติกาและเคารพประชาธิปไตย เป็นต้น

(5) ผู้นำชุมชนสามารถกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความสนใจเรื่องความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทำได้โดยวิธีง่ายๆ เช่น ผู้นำชุมชนเล่าข่าวเหตุการณ์ประจำวัน ที่คนในสังคมทำสิ่งดีงามให้กับสังคม เช่น ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตำรวจในการจับกุมคนร้าย ประชาชนแจ้งเบาะแสที่หลบซ่อนของคนร้ายให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นต้น ให้กับประชาชนในชุมชนรับฟังอย่างสม่ำเสมอผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน หรือในรูปแบบออนไลน์

(6) การยกย่องสรรเสริญผู้ทำความดีต่างๆ โดยเฉพาะผู้ที่แสดงออกถึงความเคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ประชาชนในชุมชนตัวอย่างที่น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้ในการดำรงชีวิต ประชาชนตัวอย่างในชุมชนที่เข้าร่วมโครงการตามพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 10 อย่างสม่ำเสมอ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นต้น

(7) การให้ประชาชนในชุมชนเสนอบุคคลตัวอย่างที่แสดงถึงความเป็นคนที่เคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยพูดคุยกับคนในชุมชนเพื่อ

หาคนที่ชุมชนยกย่องนับถือและศึกษาจากหนังสือและให้บอกเหตุผลในการเลือกบุคคลนั้นมาเป็นตัวอย่าง

(8) หน่วยงานราชการในชุมชนจัดนิทรรศการแสดงประวัติและความประพฤติดของบุคคลตัวอย่างที่ประชาชนในชุมชนยกย่อง ว่าเป็นคนที่เคารพกฎหมาย และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เพื่อให้ประชาชนที่สนใจได้ศึกษา

(9) ผู้นำชุมชนประกาศยกย่องประชาชนในชุมชนที่มีความเคารพกฎหมายและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้ปรากฏแก่ประชาชน โดยทั่วไป ทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ขึ้น

(10) ประชาชนในชุมชนจะต้องไม่นิ่งดูดายเมื่อเห็นผู้ทำผิดกฎหมาย และกระทำการที่ดูหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเมื่อทราบว่ามีกระทำความผิดจะต้องรีบแจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจรับทราบโดยเร็ว

(11) การมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบกลุ่ม โดยเริ่มจากกลุ่มคนที่มีความเชื่อเดียวกัน หรือกลุ่มคนที่มีความทำงานในลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือกลุ่มคนที่มีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ก่อนจะขยายผลไปยังกลุ่มคนต่างๆ ที่อยู่อาศัยในชุมชนให้ครบถ้วน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในกลุ่ม ได้แสดงทัศนะและการมีส่วนร่วมการตัดสินใจในด้านต่างๆ ของการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐ ที่จะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

(12) ส่งเสริมให้มีระบบอาสาสมัครภาคประชาชน เพื่อได้มีโอกาสได้เข้ารับการอบรมความรู้ความเข้าใจในการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ รวมถึง อบต. ให้เป็นไปโดยสุจริต

(13) เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมการรับฟังการประชุมสภาท้องถิ่น หรือมีการถ่ายทอดสดการประชุมสภาท้องถิ่นในช่องทางต่างๆ เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าวชุมชน ให้ประชาชนได้ทราบข่าวสารและ

เผยแพร่กิจการของสภาท้องถิ่นโดยสื่อต่างๆ ซึ่งเมื่อประชาชนติดตามตรวจสอบการทำงานของสมาชิกสภาท้องถิ่นจากช่องทางต่างๆ แล้ว จะทำให้สมาชิกสภาท้องถิ่นต้องแสดงบทบาทในฐานะผู้ควบคุมการบริหารของฝ่ายบริหารท้องถิ่น

(14) ส่งเสริมให้ตัวแทนภาคประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง ระเบียบฯ ว่าด้วยการพัสดุ และระเบียบฯ ว่าด้วยการจัดทำแผนฯ เพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจระเบียบต่างๆ จะได้ตรวจสอบการทำงานของ อบต. ได้อย่างถูกต้อง

2. วิธีแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนต่างๆ ได้ดังนี้

(1) ความร่วมแรงร่วมใจกันในการเป็นภาคี เครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของคนในชุมชนเดียวกัน

(2) มีการนำความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ไปเผยแพร่ให้ความรู้กับประชาชนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ รวมถึงการนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ครอบครัว เครือญาติของตนเอง

(3) หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีโครงการสนับสนุนส่งเสริมการสร้างความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

(4) ควรมีการร่วมกันเป็นเครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในชุมชน

(5) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดทำมีช่องทางสื่อสารในรูปแบบไลน์กลุ่ม หรือสื่อ

โซเซียลมีเดียอื่นๆ ระหว่างประชาชนในชุมชนตำบลเทพาลัย ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกในภาคี เครือข่ายพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ชุมชนตำบลเทพาลัย อย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ

(6) หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรจัดให้มีเวทีประชุมแบบมีส่วนร่วมโดยใช้กระบวนการ A-I-C กล่าวคือ กระบวนการ A-I-C มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็น ซึ่งเป็นแนวทางให้ทุกภาคส่วนที่มีส่วนร่วมในการประชุมแบบ A-I-C เพื่อมาร่วมประกาศอุดมการณ์ร่วมว่า “ต้องให้อาสาสมัครในพื้นที่ตำบลเทพาลัย ตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ชุมชนตำบลเทพาลัย เป็นหน่วยงาน ที่โปร่งใส ปราศจากการทุจริต” เช่น

ขั้น A : Appreciation = เป็นการให้ทุกคนสร้างอุดมการณ์ร่วม วิสัยทัศน์ร่วม สะท้อนอุดมการณ์หรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน “การบริหารงานโปร่งใส ได้รับความยอมรับจากประชาชน”

ขั้น I : Influence = เป็นการให้ทุกคนร่วมกันนำวิสัยทัศน์และอุดมการณ์ร่วม จากขั้น A มานำเสนอแนวทางและวิธีการที่ กลุ่มอาสาสมัครจะดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร ซึ่งผู้เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ ได้ร่วมคิดออกมาเป็นรูปโครงการและกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ คือ โครงการยกย่องคนทำความดี มีความซื่อสัตย์, โครงการหน่วยงานภาครัฐโปร่งใส จัดการเผยแพร่โครงการที่หน่วยงานภาครัฐดำเนินการแก่ประชาชนในรูปแบบวารสาร และโครงการพัฒนา

ความรู้ของผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้บริหารท้องถิ่น สมาชิกสภาท้องถิ่น บุคลากรท้องถิ่น และตัวแทนภาคประชาชน ในการปฏิบัติราชการที่ดี

ขั้น C : Control = เป็นขั้นการควบคุมเพื่อให้โครงการและกิจกรรม ได้รับการแปลงไปสู่การปฏิบัติร่วมกันโดยเฉพาะการร่วมทำงานเป็นทีมจากทุกภาคส่วน โดยให้ทุกกลุ่มที่เข้าร่วมประชุมเมื่อ หน่วยงานภาครัฐ จะเริ่มทำโครงการ โดยมีตัวแทนประชาชนเข้าร่วมการประชุม เพื่อรับทราบรายละเอียดโครงการ รับทราบวัตถุประสงค์โครงการ รับทราบผู้รับผิดชอบโครงการ รับทราบงบประมาณ และร่วมแสดงความคิดเห็นต่อผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐในการดำเนินโครงการ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้กับประชาชนทุกกลุ่มในสังคมไทย โดยแบ่งตามช่วงวัย อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาเครือข่ายความเป็นพลเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มในสังคม
2. ควรศึกษาการสร้างภาคี เครือข่ายพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขกับชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย เช่น ชุมชนคนไทยเชื้อสายจีน ชุมชนคนไทยเชื้อสายมลายู เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2564). *การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย*. สืบค้นจาก http://www.dla.go.th/work/e_book/eb7/eb7_4/p1.pdf
- กิตติพัฒน์ นนทปัทมกุล. (2558). การศึกษาระบบอุปถัมภ์กับปัญหาสังคมไทย: การประยุกต์ใช้ของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 23(1), 177-197.
- ฐานรินทร์ หาญเกียรติวงศ์ และคณะ. (2563). ระบบอุปถัมภ์กับปัญหาความยากจนในประเทศไทย. *วารสารวิชาการสังคมศาสตร์เครือข่ายวิจัยประชาชน*, 2(3), 1-14.
- ทศนา เขมมณี. (2542). *รูปแบบการเรียนการสอนทางเลือกที่หลากหลาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิภาพรณ เจนสันติกุล. (2556). โครงสร้างทางสังคม บทบาทและนโยบายสาธารณะกับความเป็นพลเมือง. *วารสารศิลปศาสตร์*, 5(1), 49-62.
- บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา. (2557). การสร้างจิตสำนึกของความเป็นไทย ค่านิยมเพื่อการต่อต้านป้องกันการทุจริตคอร์รัปชัน. *วารสารศรีนครินทร์ทวิโรฒวิจัยและพัฒนา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(11), 248-264.
- ปริญญ์ เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ประสิทธิ์ ลิระพันธ์. (2564). *ปฏิรูปการวิจัย: แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติการ*. สืบค้นจาก <http://203.157.168.42/bspp/uploads/download/20170809014418528.pdf>
- ผู้จัดการออนไลน์. (2565). *มีอบปลดแอกไฟล์หน้าอย่าโม ทวงคืนประชาธิปไตยอ้างคนโคราชไม่ทน เรียกร้อง 4 ข้อ*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/local/detail/9630000076190>
- พยุศักดิ์ จันทรสรินทร์. (2541). การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในระบบการศึกษาไทยท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม. ใน เพชรภรณ์ รื่นรมย์, (บรรณาธิการ). *คำบรรยายเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่เน้นความมีวินัยและความมีประชาธิปไตย* (น. 1-5). (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระมหาไทยน้อย ญาณเมธี และพระศิลาศักดิ์ สุขเมธ. (2562). รัฐกับการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยไทย. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 2(1), 79-93.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (2565). สืบค้นจาก www.soc.go.th > PDF > 2560 > 1.PDF
- วิชัย ต้นศิริ. (2565). *รัฐธรรมนูญของประเทศตะวันตกและไทย : กรณีศึกษาทางประวัติศาสตร์และกฎหมาย*. สืบค้นจาก <https://www.fpps.or.th/elibrary/download/book41.pdf>
- ศักดิ์ภัท เขาวนัฒนสกุล และยุพา ปราชนุกุล. (2561). รัฐประหารกับการเมืองไทย. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 1(3), 17-34.

- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2554). *การเมือง : แนวความคิดและการพัฒนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (สำนักงาน ก.พ.). (2563). *คู่มือคำอธิบายและตัวอย่างพฤติกรรมตามมาตรฐานทางจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และวลัยพร รัตนเศรษฐ. (2557). *รัฐประศาสนศาสตร์พลเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

ภาษาอังกฤษ

- Almon, Gabriel & Powell, Bingham. (1976). *Comparative Politics Today*. Boston: Little, Brown and Company.
- Weiner, Myron. (1971). Political Participation: Crisis of The Political Process. In L. Binder & others, *Crisis and Sequences in Political Development* (pp. 159-204). New Jersey: Princeton University Press.

การยกระดับการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ*

Enhancing Citizen Engagement in Public Service Delivery

วสันต์ เหลืองประภัสร์**

Wasan Luangprapat***

เกรียงชัย ปิงประวัติ****

Kriangchai Pungprawat*****

ชาย ไชยชิต*****

Chai Chaiyachit*****

บทความนี้

Received

5 เมษายน 2566

Revised

8 พฤษภาคม 2566

Accepted

21 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางในการออกแบบนโยบายและบริการสาธารณะเป็นทิศทางสำคัญในการปฏิรูปภาครัฐของหลายประเทศ บทความวิจัยนี้มุ่งนำเสนอผลการศึกษาแนวทางการกำหนดกรอบการดำเนินการ กลไกหรือหลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่างๆ ในการพัฒนา ออกแบบ หรือจัดบริการสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐที่เหมาะสมกับบริบทของไทย โดยอาศัยการวิจัยเอกสารเพื่อศึกษาทิศทางการปฏิรูประบบบริการสาธารณะในบริบทสากล ตลอดจนวิเคราะห์กรณีศึกษาต่างประเทศ ผลวิจัยพบว่า การพัฒนาตัวแบบการยกระดับการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะที่เหมาะสมกับบริบทของไทยนั้น จำเป็นต้องคำนึง

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การยกระดับการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ” สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสนอต่อสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

** รองศาสตราจารย์ สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ดร.) และผู้ประพันธ์อันดับแรก

*** Associate Professor, Department of Public Administration, Faculty of Political Science, Thammasat University (Ph.D) and First Author

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กลุ่มวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (ดร.)

***** Assistant Professor, Department of Government, Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University (Ph.D)

***** อาจารย์สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ดร.) และผู้ประพันธ์บรรณกิจ

***** Lecturer, Department of Public Administration, Faculty of Political Science, Thammasat University (Ph.D) and Corresponding Author

ถึงลักษณะการปฏิบัติภารกิจที่หลากหลายในกระบวนการจัดบริการสาธารณะ ซึ่งมีความเหมาะสมกับรูปแบบการเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่างกันไปด้วย โดยแบ่งเป็น 3 ตัวแบบ ดังนี้ 1) การร่วมกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะ (co-governance) เหมาะสมกับภารกิจด้านการบริหารนโยบาย 2) การร่วมจัดการภารกิจบางขั้นตอน (co-management) เหมาะสมกับภารกิจด้านการสนับสนุนภารกิจเชิงวิชาการ ภารกิจด้านการกำกับบังคับใช้กฎหมาย ภารกิจด้านการอนุมัติอนุญาต และภารกิจด้านการจัดการข้อพิพาทร้องเรียน และ 3) การร่วมจัดทำบริการสาธารณะทั้งกระบวนการ (co-production) เหมาะสมกับภารกิจด้านการให้บริการสาธารณะพื้นฐานของรัฐแก่ประชาชนหรือผู้รับบริการ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมทางสังคม, บริการสาธารณะ, นโยบายสาธารณะ, การอภิบาลบนฐานความร่วมมือ

Abstract

Citizen-centric public service delivery has been mainstreamed in worldwide public sector reform. This applied research aims to develop an institutional framework and appropriate citizen engagement toolkits for the Thai public sector. The research was carried out qualitatively. Data were primarily taken from documents on emerging trends in citizen engagement in global practice and some case studies. Findings revealed that the administrative agencies perform various functions in government services. Thus, to advance proper participatory programs, we need to consider different types of citizen engagement, which vary according to the nature of this kind of function. We create a typology of three citizen engagement models, including (1) co-governance that is suitable for policy administration, (2) co-management that is suitable for supporting, supervising, regulating, licensing, and adjudicating disputes functions, (3) co-production that is suitable for providing services function.

Keywords: Social participation, Public services, Public policy, Collaborative governance

บทนำ

การบริหารภาครัฐโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง เป็นทิศทางยุทธศาสตร์การพัฒนาภาครัฐในหลายประเทศ รัฐบาลมิได้มองประชาชนเป็นเพียงกลุ่มเป้าหมายของนโยบายเท่านั้น แต่ถือว่าประชาชนมีฐานะเป็นผู้ทำหน้าที่ร่วมออกแบบและขับเคลื่อนนโยบายของรัฐด้วยการดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมีเป้าหมายเพื่อให้ภาครัฐสามารถพัฒนานโยบายที่สอดคล้องกับบริบทเงื่อนไขเฉพาะของประชาชนแต่ละกลุ่มในสังคม รวมถึงออกแบบบริการสาธารณะที่ตอบสนองต่อสภาพความต้องการระดับปัจเจกบุคคลที่แตกต่างหลากหลายได้มากที่สุด นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของพลเมืองในกระบวนการนโยบายสาธารณะยังบ่งชี้ถึงความเป็นประชาธิปไตยในกระบวนการบริหารงานภาครัฐอีกด้วย

ผลการศึกษาในหลายกรณี (อาทิ Gaventa & Barrett, 2010, pp. 25-46; Holmes, 2011, pp. 39-41; Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2011, pp. 25-40; United Nations Development Program, 2015, pp. 9-14; Chwalisz, 2017, pp. 12-35) ชี้ให้เห็นว่า การเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมกับภาครัฐในฐานะภาคีหุ้นส่วนในกระบวนการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะสามารถช่วยให้รัฐบาลยกระดับผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนาและการจัดการปัญหาในสังคม พลเมืองในฐานะผู้รับบริการสาธารณะและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากนโยบายสาธารณะ มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ภาครัฐสามารถออกแบบนโยบายและนวัตกรรมการจัดการประเด็นสาธารณะที่ซับซ้อน การเปิดให้พลเมืองเข้ามาเป็นภาคีหุ้นส่วนร่วมดำเนินงานกับภาครัฐ (citizen engagement) จึงเชื่อมโยงกับระดับคุณภาพและประสิทธิภาพของการจัดบริการสาธารณะที่สูงขึ้น

ภายใต้กระแสดังกล่าว ในแวดวงวิชาการปรากฏมนทัศน์ “การร่วมสร้างสรรค์ออกแบบบริการ

สาธารณะ” (co-creation) (Brandsen, Steen & Verschuere, 2018, pp. 1-8) และ “การร่วมจัดบริการสาธารณะ” (co-production) (Alford, 2009, pp. 1-13; Brandsen, Pestoff & Verschuere, 2012, pp. 1-9) เพื่ออธิบายกระบวนการกำหนดนโยบายและการออกแบบบริการสาธารณะที่ดำเนินไปบนปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับภาคประชาชน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งพลเมืองผู้รับบริการ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชุมชน รวมถึงองค์กรภาคประชาสังคม ตัวแสดงทั้งสองฝ่ายมีบทบาทดำเนินงานร่วมกันในทุกขั้นตอน (collaboration) ไม่ว่าจะเป็นการร่วมกำหนดผลลัพธ์เป้าหมาย ร่วมออกแบบบริการ และร่วมขับเคลื่อนกิจการสาธารณะ

ผลการศึกษาของ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2009, p. 17) ชี้ว่า แม้การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นแนวปฏิบัติที่ยึดถือกันเป็นสากล แต่กระบวนการเปิดให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานกับภาครัฐในแต่ละประเทศ ก็ปรากฏผลลัพธ์ในลักษณะต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญคือ ชีตความสามารถของภาครัฐและภาคประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมร่วมกันดำเนินงานด้วยความเต็มใจ การมีความมุ่งมั่นตั้งใจของรัฐบาลในการเปิดช่องทางการมีส่วนร่วมหลากหลายรูปแบบที่เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ทุกระดับ การมีกฎหมายและมาตรการรองรับสิทธิในการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบาย การจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีระบบประเมินผล การดำเนินงานด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ตลอดจนการมีพลเมืองและภาคประชาสังคมที่แข็งแกร่ง

สำหรับประเทศไทย ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในทุกประเด็นยุทธศาสตร์ ดังเห็นได้จากแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นที่ 20 การบริการประชาชน และประสิทธิภาพภาครัฐ มีเป้าหมายเพื่อเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะและกิจกรรมสาธารณะอย่างเหมาะสม และเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการยกระดับการบริการสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐ แผนปฏิรูปประเทศด้านการเมือง กิจกรรมปฏิรูปประเทศที่ 2 มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะทุกระดับ โดยเป้าหมายย่อยที่ 2.1 มุ่งให้หน่วยงานภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่ บทความวิจัยนี้มุ่งนำเสนอผลการศึกษาตัวแบบแนวทางการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณะในประเทศไทยให้มีความเข้มแข็งและก้าวหน้ายิ่งขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่มีบทบาทส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามเป้าหมายของกิจกรรมการปฏิรูปประเทศดังกล่าวข้างต้น

ทบทวนวรรณกรรม

ในแวดวงรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ งานศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนมีขอบเขตกว้างขวางและมีจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation) การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม (participatory governance) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (participatory development) และการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น (local participation) งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนรากฐานของแนวคิดเกี่ยวกับการมีบทบาทของพลเมืองในฐานะภาคีหุ้นส่วนร่วมจัดบริการสาธารณะ (citizen engagement) การทบทวนวรรณกรรมเริ่มจาก

การสำรวจบริบทการพัฒนาแนวคิดดังกล่าว จากนั้นกล่าวถึงตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะ (co-production) ซึ่งนักวิชาการสังเคราะห์ขึ้นสำหรับนำไปปรับประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ

ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ถึงต้นทศวรรษ 1990 การปรับรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศตะวันตก เคลื่อนจากตัวแบบการจัดการภาครัฐแนวใหม่ไปสู่กรอบแนวคิดการอภิบาลโดยเครือข่าย (network governance) ดังปรากฏเป็นตัวแบบการบริหารงานภาครัฐที่มีชื่อเรียกหลากหลาย อาทิ บริการสาธารณะแนวใหม่ (new public service) หรือการอภิบาลสาธารณะแนวใหม่ (new public governance) (Löffler, 2009, pp. 215-232; Osborne, 2010, pp. 1-16) มีหลักการพื้นฐานสำคัญอยู่ที่การมุ่งเน้นกลไกเชื่อมโยงประสานการทำงานระหว่างองค์กรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกภาครัฐ โดยถือว่าพลเมืองมีบทบาทเป็น “ผู้ดำเนินงาน” (agents) ในกิจการสาธารณะที่ตนเป็นผู้ได้รับประโยชน์ พลเมืองมีสิทธิในการเข้าไปมีส่วนร่วมกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐในเรื่องที่กระทบต่อตนเองได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม สามารถร่วมกำหนดทิศทางการดำเนินภารกิจและร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมด้วยตนเอง อาทิ การมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ออกแบบนโยบายสาธารณะ (co-creating policies) การร่วมออกแบบบริการสาธารณะและวิธีการจัดบริการสาธารณะ (co-producing service design and service delivery) (Pestoff & Brandsen, 2010, pp. 223-236)

วิธีคิดที่ว่านักการเมือง ข้าราชการ หน่วยจัดทำบริการสาธารณะ และพลเมืองล้วนมีบทบาทเป็นผู้ร่วมกันสร้างสรรค์ออกแบบสินค้าและบริการสาธารณะ (co-creators of public goods) ส่งผลให้การกำหนดนโยบายสาธารณะปรับเปลี่ยนจากการยึดบทบาทของหน่วยงานผู้กำหนดนโยบายเป็นหลัก มาสู่การยึด

พลเมืองเป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจ มุ่งพัฒนานโยบายและออกแบบบริการสาธารณะที่สามารถสนองตอบความต้องการที่หลากหลายในหมู่พลเมือง และสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน ในขณะที่การออกแบบและจัดบริการสาธารณะ ก็เปลี่ยนจากการทำหน้าที่ตามอำนาจ โครงสร้างกลไกและระเบียบขั้นตอนที่กำหนดไว้แบบตายตัว มาเป็นการทำหน้าที่ภายใต้ปฏิสัมพันธ์กับพลเมืองหลากหลายกลุ่ม โดยยอมรับว่าคนแต่ละกลุ่มมีวิถีชีวิต สภาพปัญหาและความต้องการ ตลอดจนความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการตอบสนองจากรัฐไม่เหมือนกัน (Osborne & Strokosch, 2022, pp. 1-20)

มโนทัศน์ดังกล่าวเป็นฐานของการพัฒนาระบบบริการสาธารณะที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (citizen-centric service delivery system) (UNDP, 2016, p. 17) กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐจะสามารถจัดบริการสาธารณะที่มีคุณภาพสูงได้นั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีข้อมูลที่จะช่วยให้จัดบริการสาธารณะได้ดียิ่งขึ้นกว่าที่ผ่านมา ทั้งในแง่ความสามารถในการตอบสนองความต้องการและในแง่ความทั่วถึงและเป็นธรรม เข้าใจความคาดหวังและประสบการณ์ในการรับบริการของพลเมือง เข้าใจสิ่งสำคัญที่เป็นแรงผลักดันความพึงพอใจ มีกรอบนโยบายที่ยึดพลเมืองเป็นศูนย์กลางของกระบวนการตัดสินใจ มีกลไกรองรับความสัมพันธ์แบบสองทางระหว่างรัฐและพลเมือง มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานเพื่อให้สามารถสนองตอบความคาดหวังของพลเมืองได้อย่างมีพลวัต แม้จะอยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดด้านงบประมาณ ศักยภาพและขีดความสามารถของหน่วยงาน (World Bank Group, 2018, pp. 3-4)

ในบริบทการศึกษาระบบบริการสาธารณะที่ยึดพลเมืองเป็นศูนย์กลาง นักวิชาการหันมาใช้คำว่า “การมีบทบาทร่วมจัดบริการสาธารณะโดยพลเมือง” (citizen

engagement) เพื่อหลีกเลี่ยงความคลุมเครือของคำว่า “การมีส่วนร่วมของพลเมือง” (civic participation) และเพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมภายใต้กระบวนการทัศน์และตัวแบบปฏิบัติแนวใหม่ที่ปรากฏในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งรัฐบาลในหลายประเทศเริ่มยอมรับมากขึ้นว่าการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมีความจำเป็นต่อกระบวนการตัดสินใจสาธารณะและการจัดบริการสาธารณะทุกระดับ รัฐบาลในประเทศเหล่านั้นจึงพัฒนาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการดำเนินกิจการสาธารณะหลากหลายรูปแบบที่นอกเหนือไปจากการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Nabatchi, Sancino & Sicilia, 2017, pp. 766-776)

แม้ว่าการส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการนโยบายสาธารณะมีความจำเป็นและสำคัญต่อรัฐบาลในหลายมิติ แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในประเทศต่างๆ แสดงให้เห็นว่าการนำมาตราการส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชนในการร่วมจัดบริการสาธารณะมาปฏิบัติ นั้น มีทั้งกรณีที่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลว ด้วยเหตุนี้ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาจึงมีนักวิชาการมุ่งศึกษาวิจัยและพัฒนากลยุทธ์ส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชนหลากหลายรูปแบบอย่างต่อเนื่อง (อาทิ Alford, 2009, pp. 215-222; Gaventa & Barrett, 2010, pp. 56-60; Holmes, 2011, pp. 7-15; Laurian & Slotterback, 2021, pp. 1-8) ข้อสรุปที่สำคัญประการหนึ่งคือ บุคลากรหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในกระบวนการมีบทบาทร่วมจัดบริการสาธารณะของภาคประชาชน (engagement process) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ความเต็มใจและขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการทำงานร่วมกับภาคประชาชน (capacity for engagement) เจ้าหน้าที่ของรัฐมิได้มีบทบาทแต่เพียงทำหน้าที่ตามภารกิจที่รับผิดชอบเท่านั้น หากยังมีหน้าที่พัฒนากลยุทธ์สำหรับสร้างความเป็นหุ้นส่วนระหว่าง

ภาครัฐกับภาคประชาชน (strategies of partnership) ในการดำเนินงานภายใต้เป้าหมายร่วมที่กำหนดขึ้นด้วย

แวดวงวิชาการด้านการปฏิรูประบบบริการสาธารณะ ได้พัฒนาตัวแบบ “การร่วมจัดบริการสาธารณะ” (co-production approach) ขึ้นอย่างเป็นระบบ (ดู Parks et al., 1981, pp. 1001–1011; Brudney & England, 1983, pp. 59–65; Ostrom, 1996, pp. 1073–1087; Percy, 1984, pp. 431–446; Bracci, Fugini, & Sicilia, 2016, pp. 1–11; Brandsen & Honingh, 2016, pp. 427–435; Khine, Mi, & Shahid, 2021, pp. 1–7) กล่าวโดยรวม “การร่วมจัดบริการสาธารณะ” หมายถึงการให้ประชาชนเข้าร่วมกัน ทำหน้าที่ในกิจการสาธารณะต่างๆ ผ่านกระบวนการจัดบริการสาธารณะที่ดำเนินไปโดยผสมผสานการทำงานของเจ้าหน้าที่หน่วยจัดบริการสาธารณะ เข้ากับการทำหน้าที่ของผู้รับบริการในฐานะผู้ร่วมจัดบริการสาธารณะ นั้นๆ อาจเป็นการผสมผสานบทบาทของเจ้าหน้าที่และผู้รับบริการเข้าด้วยกันโดยตรงในกระบวนการเดียวกันของการจัดทำบริการสาธารณะ หรือเป็นการผสมผสานบทบาทระหว่างสองฝ่ายเข้าด้วยกันโดยอ้อม นั่นคือ แต่ละฝ่ายทำหน้าที่แยกต่างหากจากกันเป็นคนละขั้นตอน แต่บทบาทของทั้งสองฝ่ายมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน (Loeffler & Bovaird, 2021a, pp. 31–57)

การร่วมจัดบริการสาธารณะไม่จำกัดเฉพาะการร่วมดำเนินกิจกรรมในลักษณะให้บริการแก่ประชาชน กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่แม้จะไม่มีบทบาทจัดบริการสาธารณะแก่ประชาชนโดยตรง แต่การดำเนินการกิจของหน่วยงานเหล่านั้นก็ก่อให้เกิดคุณค่าต่อสาธารณะ (public values) ได้เช่นกัน เช่น การจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่ของหน่วยงานพัฒนานโยบายและยุทธศาสตร์ หน่วยงานวางกฎเกณฑ์และกำกับควบคุมการบังคับใช้

กฎหมาย หน่วยงานด้านภาษี หน่วยงานบริหารระบบสวัสดิการ เป็นต้น ภายใต้แนวคิดการร่วมจัดบริการสาธารณะ การมีบทบาทร่วมของภาคประชาชน จึงครอบคลุมการร่วมดำเนินกิจกรรมของภาครัฐที่มีได้ มีหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชนโดยตรง แต่เป็นการกิจที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่มีคุณค่าสำหรับสาธารณชนโดยรวม ด้วย โดยนัยนี้ การร่วมจัดบริการสาธารณะจึงนับเป็นเครื่องมือหนึ่งในการอภิบาลสาธารณะแนวใหม่ (new public governance) (Sorrentino, Sicilia, & Howlett, 2018, pp. 277–293)

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนภายใต้กรอบแนวคิดการร่วมจัดบริการสาธารณะ มีบางมิติคาบเกี่ยวกับแนวคิด “การร่วมสร้างสรรค์บริการสาธารณะ” (co-creation) ซึ่งหมายถึงการที่หน่วยงานผู้จัดบริการสาธารณะเปิดให้กลุ่มผู้รับบริการ มีบทบาทช่วยทำหน้าที่วางรูปแบบและเนื้อหาของบริการที่ตรงกับความต้องการเฉพาะบุคคล ผ่านกระบวนการคิดและออกแบบร่วมกันระหว่างผู้รับบริการกับผู้จัดทำบริการ ถือเป็นกระบวนการสร้างมูลค่าใหม่ให้กับการจัดบริการ และช่วยลดโอกาสการมีประสบการณ์ด้านลบของผู้รับบริการ ทั้งนี้ ตัวแสดงภาครัฐหมายถึง เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ในฐานะผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ ส่วนตัวแสดงภาคประชาชน หมายถึง ประชาชนผู้รับบริการสาธารณะในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นประชาคมหรือองค์กรภาคประชาสังคม (Brandsen, Steen & Verschuere, 2018, pp. 1–8)

หากพิจารณาปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการจัดบริการสาธารณะ นักวิชาการได้พัฒนาตัวแบบในการจำแนกบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนตามรูปแบบกิจกรรมในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการจัดบริการสาธารณะได้เป็น 4 ลักษณะ (Four Co’s) ซึ่งดำเนินสืบเนื่องกันไปในลักษณะเป็นวงจรโดยสรุปดังนี้

(Nabatchi, Sancino, & Sicilia, 2017, pp. 771-772; Loeffler & Bovaird, 2018, pp. 409-411; Loeffler & Bovaird, 2021b, pp. 47-52)

1. การร่วมกำหนดเป้าหมาย วางแผน และจัดสรรทรัพยากร (co-commissioning) หน่วยงานภาครัฐทำงานร่วมกับภาคประชาชนในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ร่วมกันตัดสินใจว่า มีผลลัพธ์ในเรื่องใดบ้างที่หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนต้องการปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุผล (co-prioritization) ร่วมกันวางแผนปฏิบัติการของหน่วยงาน แผนการจัดบริการสาธารณะแก่กลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการวางตัวแบบส่งเสริมศักยภาพชุมชนเป้าหมาย (co-planning) ร่วมกันวางแผนจัดสรรทรัพยากรเพื่อดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมายผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ (co-financing and resourcing) ทั้งที่เป็นงบประมาณจัดบริการและดำเนินโครงการของหน่วยงาน และเงินทุนที่ได้จากการระดมผ่านช่องทางสาธารณะ (crowdfunding) การระดมทรัพยากรบุคคลในระบบอาสาสมัคร รวมถึงโครงสร้างเทคโนโลยีสารสนเทศ

2. การร่วมออกแบบบริการสาธารณะ (co-design) หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนทำงานร่วมกันในขั้นตอนการแสวงหาแนวทางปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดบริการสาธารณะเพื่อให้มีคุณภาพสูงขึ้น นับตั้งแต่การร่วมกันหาวิธีปรับปรุงรูปแบบบริการสาธารณะตามแนวปฏิบัติเดิมอย่างค่อยเป็นค่อยไป รวมถึงการร่วมกันออกแบบการจัดบริการสาธารณะในวิถีทางใหม่ที่ตอบโจทย์เฉพาะได้ตรงกับบริบทของชุมชนมากยิ่งขึ้น (community-based solutions) มุ่งร่วมกันสร้างนวัตกรรมบริการหรือนวัตกรรมการดำเนินภารกิจที่นำไปสู่การบรรลุผลลัพธ์ที่ได้ร่วมกันตั้งเป้าหมายไว้ ในลักษณะการทดลองตัวแบบนวัตกรรม ซึ่งมีแนวปฏิบัติในลักษณะใหม่ที่พลิกผันไปจากวิถีปฏิบัติปกติของหน่วยงาน (experimentation)

3. การร่วมจัดทำบริการสาธารณะแก่กลุ่มเป้าหมาย (co-delivery) หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนร่วมกันปฏิบัติหน้าที่จัดบริการสาธารณะให้แก่กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการตามแผนและแนวทางปฏิบัติที่ได้ร่วมกันวางไว้ ร่วมกันบริหารจัดการโครงการ ร่วมกันจัดการกำลังบุคคล ร่วมกันจัดการงบประมาณและทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน (co-managing) ร่วมกันปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานของทุกฝ่ายให้ดำเนินไปในทิศทางที่เอื้อต่อการบรรลุผลลัพธ์ที่ร่วมกันตั้งไว้ (co-influencing) ร่วมกันทำหน้าที่สนับสนุนช่วยเหลือเติมเต็มการทำงานของอีกฝ่าย (co-performing) ร่วมกันดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนโครงการที่ออกแบบไว้ให้บรรลุผล (co-implementing)

4. การร่วมติดตามประเมินผลการให้บริการสาธารณะ (co-assessment) หน่วยงานภาครัฐทำงานร่วมกับภาคประชาชนในกระบวนการติดตามและประเมินผลการจัดบริการสาธารณะ ทั้งในมิติการประเมินคุณภาพและการประเมินผลลัพธ์ของภารกิจ ร่วมกันตั้งโจทย์สำหรับการติดตามและประเมินผลเพื่อค้นหาว่ากิจกรรมหรือการปฏิบัติในเรื่องใดที่ได้ผลและไม่ได้ผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และเพราะเหตุใดจึงปรากฏผลเช่นนั้น ร่วมกันรวบรวมข้อมูลสะท้อนกลับจากช่องทางต่างๆ อาทิ ระเบียบรับเรื่องร้องเรียน ระบบประเมินความพึงพอใจผู้รับบริการ สื่อสังคมออนไลน์ ร่วมกันวิเคราะห์และตีความหลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อเรียนรู้ร่วมกันว่าแต่ละฝ่ายมองเห็นความหมายของข้อมูลผลสะท้อนกลับเหล่านั้นอย่างไร ร่วมกันถอดบทเรียนและสังเคราะห์ประสบการณ์เพื่อนำไปต่อยอดในกระบวนการวางแผนการจัดบริการรอบถัดไป

การจัดบริการสาธารณะโดยส่วนใหญ่จะมีกลไกการร่วมมีบทบาทของภาคประชาชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และไม่จำเป็นที่การจัดบริการสาธารณะทุกประเภทจะต้องปรากฏรูปแบบการมีบทบาทร่วมของ

ภาคประชาชนทั้ง 4 ลักษณะพร้อมกัน รัฐบาลอาจเริ่มนำตัวแบบการมีบทบาทร่วมของภาคประชาชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งมาปฏิบัติเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงขยายเพิ่มเติมไปสู่รูปแบบที่เหลือเป็นลำดับไป การส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชนในทุกรูปแบบของตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะโดยสมบูรณ์ (full-cycle co-production) จำเป็นต้องอาศัยช่วงเวลาระยะหนึ่ง รัฐบาลต้องใช้เวลาสำหรับเอื้อให้หน่วยงานภาครัฐสามารถปรับตัว ทั้งในระดับวัฒนธรรมองค์กร และกลไกเชิงสถาบัน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องใช้เวลาในการดำเนิน

มาตรการส่งเสริมศักยภาพของภาคประชาชนและชุมชน ในการเข้ามามีบทบาทร่วมในกิจการสาธารณะ เพราะตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะจะสามารถนำมาปรับใช้ให้เกิดประสิทธิผลในการยกระดับบริการสาธารณะ หรือบรรลุผลลัพธ์ในการปฏิรูประบบบริการสาธารณะของประเทศได้นั้น ขึ้นอยู่กับการมีความพร้อมและขีดความสามารถที่จำเป็นทั้งในฝ่ายของภาครัฐและภาคประชาชน (Loeffler & Bovaird, 2018, p. 411)

แผนภาพที่ 1 ตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะ 4 ขั้นตอน

ที่มา : ดัดแปลงจาก Governance International. (2015). *The Co-production Star – Bringing Citizen into Public Services to Improve Outcomes*. Retrieved from https://static1.squarespace.com/static/5d1efbb18626780001013ede/t/607059bdf5bd157725f2930f/1617975750575/7_Introduction_to_the_Co-production_Star.pdf

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้น งานวิจัยนี้อาศัยตัวแบบการมีบทบาทของพลเมืองในการร่วม

จัดทำบริการสาธารณะเป็นฐานในการสร้างกรอบการศึกษา เนื่องจากเป็นนวัตกรรมที่ได้รับความสนใจอย่างจริงจัง ในแวดวงนักปฏิบัติและนักวิชาการในวงกว้างมากขึ้น อีกทั้งยังได้รับการผลักดันสู่การปฏิบัติในบริบทสากล

ผ่านสถาบันคลังสมองและองค์การระหว่างประเทศ (อาทิ OECD, 2009, pp. 200-205, 2011, pp. 45-82; National Coalition for Dialogue & Deliberation, 2010, online; European Platform for Rehabilitation, 2016, online; UNDP, 2016, pp. 10-15; Governance International, 2019, online) ปัจจุบัน นักวิชาการในแวดวงบริหารรัฐกิจจำนวนมากอาศัย มโนทัศน์ดังกล่าวศึกษาวิเคราะห์การปฏิรูประบบบริการ สาธารณะในประเทศต่างๆ มีทั้งกลุ่มที่มุ่งวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์จากกรณีศึกษาบริการ สาธารณะแต่ละด้านในบริบทประเทศต่างๆ (อาทิ Honingh, Bondarouk, & Brandsen, 2018, pp. 222-239; Palumbo, 2016, pp. 72-90; Loeffler & Bovaird, 2020, pp. 205-223) รวมถึง กลุ่มที่มุ่งสังเคราะห์มโนทัศน์และตัวแบบสำหรับปรับใช้ กับการบริหารภาครัฐเป็นการโดยทั่วไป (อาทิ Sicilia, Sancino, Nabatchi, & Guarini, 2019, pp. 233-240; Verschuere, Brandsen, & Pestoff, 2012, pp. 1083-1101; Voorberg, Bekkers, & Tummers, 2014, pp. 1333-1357; Cepiku, Marsilio, Sicilia, & Vainieri, 2020, pp. 1-10; Loeffler & Bovaird, 2021b, pp. 3-30; Loeffler, 2021, pp. 1-22)

หากพิจารณาการนำตัวแบบมาปรับประยุกต์ใช้ ในภาพรวม จะเห็นว่า รัฐบาลในหลายประเทศ นำตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะมาปรับใช้ ใน การปฏิรูประบบบริการสาธารณะด้วยเหตุผลหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นในแง่การลดขนาดและการงบประมาณของ ภาครัฐ การหาวิธีตอบสนองความต้องการของประชาชน ในบริบทการจัดบริการสาธารณะที่มีมิติซับซ้อนมากขึ้น ภายใต้สถานการณ์ปัญหาสังคมที่รุนแรงมากขึ้น การมุ่ง ออกแบบบริการสาธารณะที่สามารถเข้าถึงความต้องการ ที่เฉพาะเจาะจงของประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ หลากหลายได้ดียิ่งขึ้น การยกระดับประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพของการจัดบริการสาธารณะในภาพรวม

ตลอดจนการพัฒนาวัฒนธรรมบริการภาครัฐ การปรับปรุงคุณภาพของบริการสาธารณะและยกระดับ ความพึงพอใจของประชาชน การปรับระบบบริการ สาธารณะให้ตอบสนองต่อคุณค่าประชาธิปไตยและ เสริมสร้างอำนาจพลเมือง ผ่านการปรับบทบาทของ ตัวแสดงภาครัฐและจัดสรรบทบาทใหม่แก่ตัวแสดงที่เป็น พลเมืองปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กรภาคประชาสังคม (Boyle & Harris, 2009, pp. 13-15; Pestoff, 2009, pp. 197-224; Dunston, Lee, Boud, Brodie, & Chiarella, 2009, pp. 39-52; Brandsen, Verschuere & Pestoff, 2012, pp. 381-388; Osborne, Radnor, & Nasi, 2013, pp. 135-158; Cepiku & Giordano, 2014, pp. 317-340; Head & Alford, 2015, pp. 711-739; Nabatchi, Steen, Sicilia, & Brand, 2016, pp. 1001-1005; Nabatchi, Sancino, & Sicilia, 2017, pp. 766-776)

งานวิจัยนี้จึงวางอยู่บนกรอบแนวคิดที่มุ่งวิเคราะห์ บริบทและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับการมี ส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณะ ระดับชาติ ได้แก่ ปัจจัยเชิงนโยบาย คือการที่รัฐบาล มีนโยบายปฏิรูประบบบริการสาธารณะและกฎหมาย รองรับการมีบทบาทของพลเมืองในฐานะภาคีหุ้นส่วน ของหน่วยงานภาครัฐ ในขณะเดียวกันการส่งเสริมการนำ ตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะโดยพลเมืองมาปรับ ประยุกต์ใช้อย่างได้ผล ยังต้องพิจารณาองค์ประกอบ 2 ด้านประกอบกันด้วย ได้แก่ ด้านหน่วยงานภาครัฐที่ทำ หน้าที่จัดบริการสาธารณะ และด้านภาคประชาชน ที่ดำเนินกิจกรรมในภาคประชาสังคม เนื่องจากบริการ สาธารณะสามารถจำแนกได้หลายประเภท ซึ่งแต่ละ ประเภทมีความเหมาะสมสำหรับเปิดให้ประชาชนเข้ามา มีบทบาทร่วมดำเนินการในระดับมากน้อยแตกต่างกันไป

ในกระบวนการจัดทำบริการสาธารณะแต่ละประเภท นั้นเกี่ยวข้องกับการดำเนินภารกิจของหน่วยงานภาครัฐ ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป ภารกิจแต่ละประเภท

อาจปรากฏการรวมตัวของกลุ่มพลเมืองและองค์กรภาคประชาสังคมหลากหลายรูปแบบ ที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะคล้ายคลึงหรือเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอยู่ โดยมีลักษณะการจัดตั้งแตกต่างกัน เช่น กลุ่ม ชมรม เครือข่าย สมาคม สถาบัน มูลนิธิ เป็นต้น แต่ละรูปแบบมีขีดความสามารถในการดำเนินกิจกรรมการจัดบริการสาธารณะในขอบเขตและระดับความซับซ้อนมากขึ้นแตกต่างกันไป การพิจารณาบทบาทของ “ภาคประชาชน” ในฐานะกลุ่มคนที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานภาครัฐ สามารถจำแนกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) ประชาชนในฐานะพลเมืองปัจเจกชนทั่วไป ซึ่งมีบทบาทร่วมในกระบวนการตัดสินใจกำหนดนโยบายสาธารณะของรัฐ 2) ประชาชนในฐานะกลุ่มผู้รับบริการหรือกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์ และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งมีบทบาทในการให้ข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการวางแผน ออกแบบ บริการและวิธีการให้บริการ ตลอดจนร่วมให้ข้อมูลสะท้อนกลับเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อบริการที่ได้รับ 3) ประชาชนในฐานะกลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการร่วมเป็นภาคีหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อจัดทำบริการสาธารณะให้แก่กลุ่มเป้าหมาย (Brudney, 2021, p. 70)

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบดังกล่าว ทำให้เห็นว่าภารกิจที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน ย่อมมีขอบเขตและรูปแบบการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมดำเนินการในลักษณะที่แตกต่างกันตามไปด้วย ตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะโดยพลเมืองจึงเหมาะสมสำหรับนำมาปรับใช้กับหน่วยงานภาครัฐซึ่งมีลักษณะภารกิจในเชิงการให้บริการ และมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ภาคประชาชนมีศักยภาพในการร่วมปฏิบัติได้ตลอดทั้งกระบวนการ กล่าวคือ ลักษณะภารกิจที่แตกต่างกันของหน่วยงานภาครัฐมีความเหมาะสมกับรูปแบบการเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่างกันไป โดยแบ่งได้เป็น 3 ตัวแบบ ดังนี้ (ดู Pestoff, 2012, p. 18)

1) การร่วมกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะ (co-governance) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคธุรกิจเอกชน ในลักษณะการสร้างเครือข่ายระหว่างตัวแสดงหลายภาคส่วนหลายระดับ เพื่อร่วมขับเคลื่อนทิศทางการบริหารกิจการสาธารณะ มีเป้าหมายเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้ามามีบทบาทร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจกำหนดเป้าหมาย ทิศทางนโยบาย และวางแผนงานในการจัดทำบริการสาธารณะด้านต่างๆ หรือการจัดการประเด็นปัญหาสาธารณะ การประสานบทบาทและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ดำเนินไปบนความสัมพันธ์ในแนวราบ การปฏิสัมพันธ์ ที่เกิดขึ้นก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการการกำหนดกรอบนโยบายสาธารณะบนฐานการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เป็นรูปแบบการยกระดับการมีส่วนร่วมที่ภาคประชาชนในฐานะพลเมืองได้รับการเสริมอำนาจในการตัดสินใจสาธารณะร่วมกับภาครัฐ

2) การร่วมจัดการภารกิจบางขั้นตอน (co-management) เป็นการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรธุรกิจหรือองค์กรภาคประชาสังคม ในลักษณะการประสานบทบาทและความร่วมมือระหว่างกัน โดยหน่วยงานภาครัฐเปิดให้องค์กรภาคส่วนอื่นเข้ามามีบทบาทร่วมในการบริหารจัดการกิจการสาธารณะในบางขั้นตอน หรือร่วมกิจกรรมการให้บริการแก่ประชาชน หรือกลุ่มผู้รับบริการในบางกิจกรรม มักเป็นภารกิจซึ่งหน่วยงานภาครัฐต้องรับผิดชอบดูแลจัดการ แต่ภายใต้เงื่อนไขในทางปฏิบัติ หน่วยงานภาครัฐไม่อาจดำเนินการให้สำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายได้โดยลำพัง จึงต้องอาศัยการประสานความร่วมมือ เพื่อดึงศักยภาพขององค์กรภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมดำเนินการจัดการภารกิจดังกล่าว การเปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมเข้ามาร่วมจัดการภารกิจกับหน่วยงานภาครัฐในลักษณะนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการกิจของรัฐ หากยังช่วยให้องค์กรภาคประชาสังคมและชุมชน

สามารถผลักดันเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้บรรลุไปพร้อมกันด้วย

3) การร่วมจัดทำบริการสาธารณะทั้งกระบวนการ (co-production) เป็นการจัด รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ในลักษณะที่ภาคประชาชนมีบทบาทในการร่วมจัดทำบริการสาธารณะที่ตนเองเป็นผู้รับประโยชน์หรือรับบริการได้ทั้งกระบวนการ ถือเป็นรูปแบบการจัดบริการสาธารณะทางเลือก โดยหน่วยงานภาครัฐอาจมีบทบาทจัดทำบริการสาธารณะทั้งกระบวนการในบางส่วนหรือบางพื้นที่หรือลดบทบาทในการจัดทำบริการแก่ประชาชนเองฝ่ายเดียว โดยภาครัฐปรับบทบาทเป็นภาคีหุ้นส่วนจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดทำบริการสาธารณะนั้นๆ ร่วมกับบทบาทขององค์กรภาคประชาสังคมและชุมชน

หากพิจารณาเฉพาะตัวแบบการร่วมจัดบริการสาธารณะ จะสามารถจำแนกแนวทางการเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมได้ 3 ระดับ ดังนี้ (Nabatchi, Sancino, & Sicilia, 2017, pp. 767-771)

1) การมีบทบาทร่วมจัดบริการสาธารณะระดับปัจเจกบุคคล (individual co-production) ตัวแสดงที่เป็นหน่วยงานภาครัฐหนึ่งๆ มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงร่วมมือโดยตรงกับตัวแสดงระดับปัจเจกบุคคลที่เป็นประชาชน

ผู้รับบริการหรือผู้ใช้บริการ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ส่งผลให้เกิดการเสริมอำนาจแก่ตัวปัจเจกบุคคลที่เข้าร่วมจัดบริการสาธารณะกับหน่วยงานภาครัฐ

2) การมีบทบาทร่วมจัดบริการสาธารณะระดับกลุ่ม (group co-production) ตัวแสดงหน่วยงานภาครัฐหนึ่งๆ มีการทำงานร่วมกับประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการจำนวนหนึ่งหรือในขอบเขตหนึ่งๆ ซึ่งได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น กลุ่มผู้ใช้บริการของรัฐ กลุ่มผู้ป่วยที่ได้รับการดูแลรักษาจากหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มประชาชนในย่านชุมชน เป็นต้น เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การเสริมอำนาจระดับกลุ่มคน

3) การมีบทบาทร่วมจัดบริการสาธารณะระดับเครือข่ายภาคประชาสังคมและชุมชน (collective co-production) ตัวแสดงหน่วยงานภาครัฐจากหน่วยงานหนึ่งหรือหลายหน่วยงาน ต่างฝ่ายต่างทำงานร่วมมือกับตัวแสดงภาคประชาชนหลากหลายกลุ่มที่เป็นประชากรของพื้นที่หรือชุมชนเดียวกัน มีเป้าหมายเพื่อร่วมกันจัดการประเด็นปัญหาหรือตอบสนองความต้องการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง ภาคประชาชนที่เข้าร่วมทำงานกับตัวแสดงภาครัฐครอบคลุมตั้งแต่พลเมือง กลุ่มอาสาสมัคร องค์กรภาคประชาสังคม เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่นำไปสู่การเสริมอำนาจระดับชุมชน

แผนภาพที่ 2 กรอบการวิเคราะห์รูปแบบและแนวทางการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากองค์ประกอบการวิเคราะห์ดังกล่าว นำมาสู่การกำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์ขอบเขตและรูปแบบการมีบทบาทของประชาชนในการร่วมการจัดบริการสาธารณะในความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐ 3 ประการ คือ

1) เกณฑ์การวิเคราะห์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากมิติภารกิจของหน่วยงานภาครัฐ เป็นเกณฑ์

ในการพิจารณาว่า ลักษณะของงานในภารกิจนั้นๆ สามารถเปิดให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมดำเนินการได้มากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ โดยไม่กระทบต่อความชอบด้วยกฎหมาย และไม่มีความเสี่ยงต่อการบรรลุผลสัมฤทธิ์ของภารกิจ และรูปแบบการมีส่วนร่วมลักษณะใดที่เหมาะสมและสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของการดำเนินการกิจดังกล่าว

2) เกณฑ์การวิเคราะห์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากมิติรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่า ภารกิจนั้นๆ เหมาะสมสำหรับเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบใด การมีส่วนร่วมรูปแบบนั้นเหมาะสมกับบทบาทของภาคประชาชนที่รวมตัวในรูปแบบใด กล่าวคือ ภารกิจนั้นสามารถเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการแทนเจ้าหน้าที่รัฐได้โดยตรง หรือเป็นภารกิจที่เปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้บางขั้นตอน หรือเป็นภารกิจที่ขั้นตอนการปฏิบัติงานหลักไม่สามารถให้ภาคประชาชนเป็นผู้ร่วมดำเนินการได้

3) เกณฑ์การวิเคราะห์ความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากมิติศักยภาพและความพร้อมขององค์กรภาคประชาชน เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่า ในข้อเท็จจริงแล้ว ภารกิจด้านนั้นๆ มีกลุ่มพลเมืองที่ร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในสังคมอยู่หรือไม่ อย่างไร และมีองค์กรภาคประชาสังคมและชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกับภารกิจด้านนั้นๆ ปรากฏให้เห็นในลักษณะใดบ้าง และองค์กรรูปแบบใดที่มีศักยภาพเหมาะสมในการส่งเสริมให้มีบทบาทร่วมดำเนินการกิจนั้นๆ

คณะผู้วิจัยอาศัยเกณฑ์การวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นกรอบการศึกษาวิเคราะห์ภารกิจของหน่วยราชการพลเรือนในกำกับของฝ่ายบริหาร โดยอาศัยข้อมูลรายการภารกิจที่ปรากฏในกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ รวมทั้งภารกิจในอำนาจหน้าที่ที่มีกฎหมายอื่นกำหนดไว้ เพื่อจัดประเภทและขอบเขตกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมดำเนินการ และศึกษารูปแบบและแนวทางการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากการศึกษาประสบการณ์และแนวปฏิบัติที่ปรากฏในต่างประเทศ เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมกับบริบทภาครัฐของไทย

วิธีการศึกษา

การศึกษาตัวแบบแนวทางการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐการศึกษาในที่นี้ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารข้อมูลปฐมภูมิ รายงานของหน่วยงานภาครัฐ บทความทางวิชาการ งานวิจัย หนังสือวิชาการ เว็บไซต์ เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีขอบเขตครอบคลุมการศึกษาแนวคิด โมโนทัศน์ ตัวแบบ และแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน (public participation) การมีบทบาทของพลเมืองในฐานะภาคีร่วมดำเนินกิจกรรมสาธารณะ (citizen engagement) การร่วมจัดบริการสาธารณะ โดยภาคประชาชน (co-production) สถานการณ์และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ นอกจากนี้ การศึกษาข้อมูลเอกสารยังรวมถึงการวิเคราะห์กรณีศึกษาต่างประเทศในเชิงเปรียบเทียบ โดยคณะผู้วิจัยคัดเลือกประเทศที่รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายส่งเสริมการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะ 2 ประเทศ คือ ประเทศที่พัฒนาก้าวหน้า ได้แก่ สหราชอาณาจักร และประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองใกล้เคียงกับประเทศไทย ได้แก่ อินโดนีเซีย เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบกรอบนโยบายด้านการมีส่วนร่วม แนวทางของรัฐบาลในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม ตลอดจนกรณีตัวอย่างความสำเร็จ การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และนำข้อมูลต่างๆ มาตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (induction) จากเอกสารดังกล่าวประกอบกับเอกสารอื่นๆ

ผลการศึกษา

การมุ่งพัฒนารูปแบบการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม เป็นผลจากนโยบายการปฏิรูประบบราชการ

ที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ในขณะที่เดียวกันกระแสการเติบโตอย่างเข้มแข็งของภาคประชาสังคม รวมถึงความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมจัดการตนเองของพลเมืองและชุมชน นับเป็นแรงกดดันสำคัญที่ทำให้หน่วยงานภาครัฐพัฒนารูปแบบและวิธีการทำงานในลักษณะใหม่ๆ เพื่อเปิดให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทร่วมในการจัดบริการสาธารณะในระดับที่ก้าวหน้ายิ่งขึ้นอีกด้วย แม้หน่วยงานภาครัฐมีมาตรการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านการดำเนินงานและการจัดบริการ ทั้งในรูปแบบการรวมกลุ่มหรือเครือข่ายลักษณะต่างๆ เป็นจำนวนมาก แต่ก็มิผลการศึกษาจำนวนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ในทางปฏิบัติการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมยังประสบปัญหาหลายประการที่ทำให้การมีส่วนร่วมไม่สามารถยกระดับเป็นส่วนหนึ่งของกลไกหลักในการจัดบริการสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน (อาทิ ปัทมา สุภักดิ์, 2552, น. 42-59; อรทัย ก๊กผล, 2553, น. 88-92; วสันต์ เหลืองประภัสร์, เกรียงชัย ปิงประวดี, และชาย ไชยชิต, 2555, น. 124-159; พัชรีย์ สิริโรส และพรทิพย์ แก้วมูลคำ, 2560, น. 155-156; พรทิพย์ แก้วมูลคำ, 2560, น. 175-177; สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2562, น. 55-57; ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2561, น. 26-35; ถวิลวดี บุรีกุล, 2565, น. 9-10)

สภาพดังกล่าวมีที่มาจากปัจจัยต่างๆ โดยสรุปดังนี้ *ประการแรก* ในการส่งเสริมการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมที่ผ่านมา ช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยส่วนใหญ่จำกัดอยู่ในระดับที่ภาครัฐเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร หรือเปิดช่องทางให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อให้เป็นไปตามกรอบของกฎหมายที่กำหนดไว้ *ประการที่สอง* การจัดทำงบประมาณของหน่วยงานภาครัฐในภาพรวมยังขาดการจัดสรรงบประมาณรองรับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสียในการจัดทำ

แผนยุทธศาสตร์และการออกแบบหรือพัฒนาระบบการให้บริการสาธารณะอย่างต่อเนื่อง *ประการที่สาม* การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยหน่วยงานภาครัฐมักมีลักษณะชั่วคราวชั่วคราว มีรูปแบบโครงการเฉพาะกิจ การสนับสนุนการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนระดับพื้นที่มีรูปแบบจำกัด เช่น การตั้งตัวแทนภาคประชาชนเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินโครงการ หรือการจัดตั้งเครือข่ายอาสาสมัครของหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น

ประการที่สี่ การดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนขาดการผสมผสานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปกติของหน่วยงานภาครัฐ และไม่ถูกพัฒนาเข้าสู่ระบบการบริหารผลการปฏิบัติราชการ จึงกลายเป็นงานเฉพาะกิจที่ขาดความจริงจังและต่อเนื่อง *ประการที่ห้า* กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องสร้างข้อจำกัดการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะกรณีที่หน่วยงานภาครัฐใช้รูปแบบการจัดทำสัญญาจ้างหรือการจัดจ้าง เป็นเครื่องมือในการเปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมเข้ามาร่วมจัดทำบริการสาธารณะแบบเดียวกับภาครัฐกิจเอกชน ประการสุดท้าย การปฏิบัติงานของหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐขาดความชัดเจนเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่มักจะอ้างความถูกต้องชอบธรรมในการใช้อำนาจตามกฎหมายและกฎระเบียบซึ่งยังมิได้พัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ รวมถึงทัศนคติและค่านิยมที่แตกต่างกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและภาคประชาชน ทำให้มีการใช้และตีความ “การมีส่วนร่วม” ในมิติที่แตกต่างกัน ในลักษณะที่หน่วยงานของรัฐเข้าใจว่าได้ดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมแล้ว แต่ประชาชนบางส่วนกลับไม่ยอมรับแนวทางที่รัฐดำเนินการ

แน่นอนว่า การส่งเสริมการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมตลอดช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ก่อให้เกิด

นวัตกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานภาครัฐเป็นจำนวนมาก มีการศึกษาเพื่อสรุปบทเรียนของหน่วยงานที่ได้รับรางวัลผลการดำเนินงานเปิดระบบราชการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเผยแพร่แนวปฏิบัติหรือต้นแบบที่ดี (Best Practices) อย่างต่อเนื่อง แต่กระนั้นในทางวิชาการยังอาจตั้งคำถามได้ว่าการเปิดระบบราชการให้ประชาชนและภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการมีความก้าวหน้าถึงระดับใดเมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานแนวปฏิบัติสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่การประเมินว่าผลลัพธ์ของการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมโดยภาพรวมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบการจัดบริการสาธารณะของประเทศอย่างไร และความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในประเทศไทยปรับเปลี่ยนไปอย่างไร

ข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่สะท้อนถึงความสำคัญของคุณค่าเหล่านี้ ก็คือ ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐของไทยมุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารราชการอย่างต่อเนื่อง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็มีข้อเท็จจริงที่สะท้อนว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในการเปิดให้พลเมืองที่รวมตัวกันในฐานะองค์กรภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทร่วมดำเนินกิจกรรมสาธารณะในฐานะภาคีหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐอย่างเพียงพอ กล่าวคือ แม้ว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารราชการตลอดช่วงที่ผ่านมาจะมีผลสำเร็จเป็นรูปธรรมที่เด่นชัด ดังเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2560 มีจำนวนอาสาสมัครในภาครัฐทั่วประเทศรวมทั้งสิ้น 8,006,300 คน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560, น. 11) ซึ่งสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับการเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนภารกิจของส่วนราชการอย่างกว้างขวาง แต่การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมในทิศทางดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกกรอบ

ความร่วมมือระหว่างประเทศว่าด้วยหุ้นส่วนรัฐบาลที่เปิดรับการมีส่วนร่วม (Open Government Partnerships: OGPs)

ความพยายามดังกล่าวเริ่มต้นเมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2558 เห็นชอบให้ประเทศไทยสมัครเข้าเป็นสมาชิก OGPs และต่อมาเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2561 คณะรัฐมนตรีมีมติมอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการดำเนินการเรื่องการเข้าร่วมเป็นสมาชิก OGPs โดยมีโครงการนำร่องภายใต้โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาภาครัฐระบบเปิด จำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการ MY BETTER COUNTRY โครงการจากเสียงของชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และโครงการส่งเสริมเด็กไทยใส่ใจการมีส่วนร่วม ผลปรากฏว่า ประเทศไทยไม่ผ่านเกณฑ์คุณสมบัติของประเทศภาคีสมาชิก โดยเฉพาะเกณฑ์การประเมินมิติคุณค่าหลัก (OGP Values Check Assessment) ด้านการเปิดกว้างให้องค์กรภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในชีวิตสาธารณะ (CSO Entry and Exit) และด้านการจำกัดควบคุมการดำเนินงานขององค์กรภาคประชาสังคม (CSO Repression) จนถึงปัจจุบันประเทศไทยก็ยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิก OGPs (<https://www.opengovpartnership.org/process/joining-ogp/eligibility-criteria/>) ข้อเท็จจริงกรณีนี้จึงสะท้อนว่าทิศทางการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมและการเสริมสร้างภาครัฐระบบเปิดในประเทศไทยพึ่งมุ่งเน้นพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับบทบาทของประชาชนในภาคประชาสังคมในการร่วมเป็นภาคีหุ้นส่วนในการจัดทำบริการสาธารณะ ดังเช่นแนวปฏิบัติที่ปรากฏแพร่หลายในต่างประเทศ

หากพิจารณาบริบททางวิชาการสากล จะพบว่านักวิชาการเริ่มหันมาใช้แนวคิด “การมีบทบาทของภาคประชาชนในฐานะภาคีหุ้นส่วนกับภาครัฐ” (citizen

engagement) ในการอธิบายทิศทางความเปลี่ยนแปลงของแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมภายใต้กระบวนการทัศน์และตัวแบบปฏิบัติแนวใหม่ที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะสำคัญต่างจากกลยุทธ์การส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชนตามแนวทางเดิม กล่าวคือ ที่ผ่านมานั้น การมีบทบาทของประชาชนมักเกิดจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาล โดยมุ่งให้ระบบราชการเปิดช่องทางให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายหรือการจัดบริการสาธารณะมากขึ้น ส่วนใหญ่ปรากฏในรูปแบบงานและโครงการส่งเสริมบทบาทของประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของหน่วยงานภาครัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นไปในรูปแบบใด และมีระดับการมีส่วนร่วมในขอบเขตมากน้อยเพียงใดนั้น จึงขึ้นอยู่กับกรอบการออกแบบของแต่ละหน่วยงานเป็นสำคัญ (Mansuri & Rao, 2013, p. 286)

ข้อเท็จจริงที่ว่า มาตรการส่งเสริมบทบาทของประชาชนในหลายประเทศที่ปรากฏในช่วงที่ผ่านมา มีทั้งกรณีที่ประสบผลสำเร็จและล้มเหลว นำมาสู่การวิจัยและพัฒนาวิธีการยกระดับบทบาทของประชาชนภายใต้ตัวแบบใหม่หลากหลายรูปแบบ (ดู Gaventa & Barrett, 2010, pp. 19-24) ทั้งนี้ “การร่วมจัดบริการสาธารณะ” เป็นหนึ่งในตัวแบบสำคัญที่ได้รับการนำมาปฏิบัติอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่ส่งผลให้เกิดการปรับดุลอำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐในฐานะผู้จัดบริการสาธารณะมืออาชีพ กับประชาชนในฐานะผู้รับบริการของหน่วยงาน กล่าวคือ การมีบทบาทร่วมจัดบริการสาธารณะมิใช่แค่การเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทร่วมในการให้คำปรึกษาหารือแก่หน่วยงานภาครัฐ หรือการแต่งตั้งตัวแทนกลุ่มผู้รับบริการหรือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมในคณะกรรมการของหน่วยงานภาครัฐ เพราะเป็นการดึงภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการปรึกษาหารือที่หน่วยงาน

ภาครัฐดำเนินการให้มีขึ้น ซึ่งเป็นเพียงรูปแบบหนึ่ง การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามความหมายทั่วไป

นอกจากนี้ การมีบทบาทร่วมจัดบริการสาธารณะก็มิใช่การจัดตั้งระบบอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นการมีบทบาทแบบต่างฝ่ายต่างอยู่ในขอบเขตอำนาจและหน้าที่ของตนเอง เป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนเส้นแบ่งแยกเด็ดขาดชัดเจน ระหว่างผู้มีหน้าที่จัดบริการสาธารณะฝ่ายหนึ่ง และผู้รับบริการสาธารณะอีกฝ่ายหนึ่ง การดึงภาคประชาชนในฐานะกลุ่มผู้รับบริการให้เข้ามาเป็นอาสาสมัครร่วมดำเนินกิจการสาธารณะที่หน่วยงานภาครัฐกำหนดขึ้น แม้ว่าจะจะเป็นกิจกรรมในลักษณะการดูแลให้ความช่วยเหลือหรือให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายของหน่วยงาน ก็ไม่จัดอยู่ในกระบวนการร่วมจัดบริการสาธารณะ เพราะการทำหน้าที่ให้บริการของอาสาสมัครนั้น เป็นบทบาทที่ถูกกำกับควบคุมและออกแบบกิจกรรมโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในขณะที่การร่วมจัดบริการสาธารณะนั้น เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปบนความสัมพันธ์ในเชิงสนับสนุนบทบาทซึ่งกันและกันในฐานะภาคีหุ้นส่วนหรือเครือข่าย ต่างฝ่ายต่างแลกเปลี่ยนแบ่งปันทักษะความรู้ประสบการณ์ร่วมกันในการจัดบริการสาธารณะหนึ่งๆ (Boyle & Harris, 2009, pp. 17-18)

ผลการศึกษาแนวทางการยกระดับการมีส่วนร่วมในการจัดบริการสาธารณะในต่างประเทศ พบว่าการเปิดระบบบริการสาธารณะเพื่อให้พลเมืองและภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทในฐานะภาคีหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ เป็นหนึ่งในแนวทางการยกระดับการมีส่วนร่วมภายใต้ตัวแบบการบริหารภาครัฐระบบเปิด ซึ่งปรากฏให้เห็นในประเทศกรณีศึกษาในที่นี้ คือ สหราชอาณาจักรและอินโดนีเซีย ซึ่งทั้งสองประเทศได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกกรอบความร่วมมือระหว่าง

ประเทศว่าด้วยหุ้นส่วนรัฐบาลที่เปิดรับการมีส่วนร่วม (OGPs) ตั้งแต่แรกก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 2011 กล่าวคือ ผลการวิเคราะห์กรณีศึกษาประเทศสหราชอาณาจักร ในฐานะตัวอย่างประเทศที่มีความก้าวหน้าในการปฏิรูประบบบริการสาธารณะพบว่า รัฐบาลอังกฤษเริ่มผลักดันนโยบายการจัดบริการสาธารณะโดยยึดประชาชนพลเมืองเป็นศูนย์กลาง (citizen-centred public service) ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 นำมาสู่การเปิดให้หน่วยงานผู้จัดบริการสาธารณะในภาคประชาสังคมสามารถเข้ามาแข่งขันหรือร่วมจัดบริการสาธารณะควบคู่ไปกับหน่วยงานของรัฐบาล (contestability) เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้รับบริการมีทางเลือกในการรับบริการสาธารณะที่มีคุณภาพสูงขึ้น รวมทั้งผลักดันให้หน่วยงานภาครัฐสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ในระบบการจัดบริการสาธารณะ (The Prime Minister's Strategy Unit, 2006, p. 8)

การเปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทจัดทำบริการสาธารณะแทนหน่วยงานภาครัฐ เริ่มต้นปี ค.ศ. 1998 เมื่อมีการจัดทำข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการ (Compact) ระหว่างรัฐบาลกับภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงหุ้นส่วนรองรับการเปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมเข้ามามีบทบาทร่วมในกระบวนการจัดทำและให้บริการสาธารณะ (HM Government, 2010, pp. 1-13) อีกทั้งยังมีการสร้างกลไกเชิงสถาบันเพื่อพัฒนาระเบียบกฎเกณฑ์และกรอบการปฏิบัติสำหรับหน่วยงานภาครัฐ โดยได้จัดตั้ง “สำนักงานส่งเสริมกิจการภาคประชาสังคม” (Office of the Third Sector) เป็นหน่วยงานภายในสำนักงานคณะรัฐมนตรี (Cabinet Office of the UK) อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของ “รัฐมนตรีด้านกิจการภาคประชาสังคม” (Minister of the Third Sector) ในเวลาต่อมาหน่วยงานนี้เปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานส่งเสริมกิจการภาคประชาสังคม” (Office for Civil Society)

ในขณะที่สภาผู้แทนราษฎรได้ตั้ง “คณะกรรมการการว่าด้วยกิจการสาธารณกุศลแห่งอังกฤษและเวลส์” (Charity Commission for England and Wales) เพื่อเป็นกลไกการทำงานของฝ่ายนิติบัญญัติในการหนุนเสริมความเข้มแข็งขององค์กรภาคประชาสังคม ใน ค.ศ. 2005 คณะกรรมการดังกล่าวได้จัดทำข้อเสนอว่าด้วย “แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการทำบัญชีและรายงานการเงินขององค์กรสาธารณประโยชน์ที่เป็นภาคีหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ” (Accounting and Reporting by Charities: Statement of Recommended Practice: SORP) มีวัตถุประสงค์เพื่อเอื้อให้หน่วยงานภาครัฐสามารถติดตามและประเมินผลการดำเนินการกิจขององค์กรภาคประชาสังคมที่เป็นภาคีหุ้นส่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยให้องค์กรภาคประชาสังคมที่เข้ามารับจัดทำบริการสาธารณะร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ สามารถดำเนินการกิจได้อย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขด้านความรับผิดชอบต่อการใช้จ่ายงบประมาณสาธารณะ

ในช่วงทศวรรษ 2010 รัฐบาลอังกฤษดำเนินนโยบายส่งเสริมบทบาทของภาคประชาสังคมและพลเมืองภายใต้แนวคิด “สังคมเติบโตใหญ่” (Big Society) มีการจัดทำแผนระดับชาติเพื่อเสริมอำนาจชุมชนและส่งเสริมบทบาทของพลเมือง เพื่อให้พลเมืองปัจเจกบุคคล สมาคม มูลนิธิ องค์กรสาธารณประโยชน์ รวมถึงกลุ่มอาสาสมัคร เข้ามามีส่วนร่วมกันรับผิดชอบขับเคลื่อนระบบบริการสาธารณะทุกระดับให้มีคุณภาพสูงขึ้น มีการจัดทำเอกสารสรุปคณาว่าด้วย “ระบบบริการสาธารณะแบบเปิด” (Open Public Services White Paper) เพื่อวางกรอบการกำหนดแผนงานเกี่ยวกับการจัดบริการสาธารณะทั้งระบบ บนแนวคิดที่ว่ารูปแบบการให้บริการสาธารณะที่รวมศูนย์อยู่กับภาครัฐนั้น ไม่สามารถตอบสนองความท้าทายของสังคมปัจจุบัน ตลอดจนความคาดหวังและความต้องการของประชาชนได้เพียงพอ ภาครัฐจำเป็นต้องพยายาม

สร้างสรรค์บริการสาธารณะที่หลากหลายและสอดคล้องกับพลวัตของสังคม โดยสร้างทางเลือกบริการของบุคคลและตอบสนองความต้องการที่ซับซ้อนของประชาชนแต่ละกลุ่ม ผ่านกลไกการร่วมกันจัดทำบริการสาธารณะระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ (co-production) (HM Government, 2011, pp. 6-11) การปฏิรูประบบบริการสาธารณะภายใต้ “การบริการสาธารณะแบบเปิด” เริ่มปรากฏผลเป็นรูปธรรมใน ค.ศ. 2013 ประกอบด้วยมาตรการปรับปรุงพัฒนาระบบบริการสาธารณะในมิติต่างๆ ได้แก่ 1) การเปิดให้ประชาชนมีทางเลือกและสามารถควบคุมทิศทางการจัดบริการสาธารณะเพื่อให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคลได้ 2) การเปิดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีขอบเขตการตัดสินใจในกิจการสาธารณะของรัฐมากขึ้น และกระจายอำนาจให้ลงไปยังระดับที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด 3) การเปิดระบบบริการสาธารณะให้ผู้จัดบริการจากหลากหลายภาคส่วนเข้ามารับหน้าที่ให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย ลงทุนเพื่อสร้างนวัตกรรมทางสังคม และพัฒนาตัวแบบธุรกิจที่ทำนายสำหรับหน่วยงานภาครัฐ 4) การขจัดอุปสรรคให้กับองค์กรภาคประชาสังคม เป็นมาตรการเกื้อหนุนองค์กรอาสาสมัคร เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากโอกาสในกระบวนการปฏิรูประบบบริการสาธารณะมากที่สุด 5) การพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรของรัฐในหน่วยงานผู้จัดบริการสาธารณะให้มีความเป็นเลิศด้านการบริหารงานบนฐานความร่วมมือ อาทิ หลักสูตรสถาบันฝึกอบรมการมอบหมายภารกิจให้ภาคส่วนอื่นดำเนินการแทนรัฐ (Commissioning Academy) การจัดตั้งศูนย์เครือข่าย “วิธีที่ได้ผล” (What Works) มีศูนย์หลัก 6 แห่งทั่วประเทศ มีหน้าที่ศึกษาวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการจัดบริการสาธารณะ มีการทำงานในรูปเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันวิชาการในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ คณะกรรมการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม (Chwalisz, 2017,

pp. 6-13)

สำหรับผลการวิเคราะห์กรณีศึกษาประเทศอินโดนีเซีย ในฐานะประเทศที่มีระดับพัฒนาการใกล้เคียงกับไทย พบว่า ภายใต้บริบทการพัฒนาประชาธิปไตย รัฐบาลอินโดนีเซียมีการปฏิรูประบบราชการอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การกระจายอำนาจครั้งใหญ่ใน ค.ศ. 2001 ในระยะแรกรัฐบาลอินโดนีเซียมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านการจัดเวทีปรึกษาหารือประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความหลากหลายเพื่อการวางแผนพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐทุกระดับ เรียกว่า “มุสเรนบัง” (Musrenbang) มีชื่อภาษาอังกฤษว่า ‘Multi Stakeholder Consultation Forum for Development Planning’ เป็นกลไกการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่เป็นทางการตามกฎหมายฉบับที่ 25/2004 ว่าด้วยการวางแผนการพัฒนาประเทศ (Law No. 25/2004 on National Development Planning) มีเป้าหมายเพื่อเปิดให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในนโยบายสาธารณะทุกระดับ เข้าร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหา กำหนดวาระนโยบาย ตลอดจนอภิปรายถกเถียงเกี่ยวกับทางเลือก และสร้างข้อสรุปร่วมกันเกี่ยวกับแผนพัฒนาในพื้นที่ ซึ่งมีผลผูกพันต่อการจัดทำงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกองทุนหมู่บ้าน

นโยบายการพัฒนาระบบราชการอินโดนีเซียในปัจจุบัน ดำเนินไปภายใต้ตัวแบบแนวคิดการบริหารภาครัฐที่เปิดรับการมีส่วนร่วม (Open Government) โดยมุ่งยกระดับประสิทธิภาพของภาครัฐ ยกระดับความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดบริการสาธารณะ เพื่อตอบสนองต่อแรงกดดันและการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเติบโตของภาคประชาชน การตื่นตัวด้านสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ ตลอดจนแรงกดดันจาก

ข้อเรียกร้องผ่านช่องทางออนไลน์ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารภาครัฐ พฤติกรรมและวิถีชีวิตใหม่ในยุคดิจิทัล การปฏิรูประบบบริการสาธารณะภายใต้ตัวแบบการบริหารภาครัฐระบบเปิด มีที่มาจากการที่ประเทศอินโดนีเซียเป็น 1 ใน 8 ประเทศผู้ก่อตั้งเครือข่าย OGP's ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาแนวปฏิบัติในการปฏิรูประบบบริการสาธารณะ โดยมุ่งเปิดพื้นที่ให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐ ทั้งในขั้นตอนการตัดสินใจเชิงนโยบาย การออกแบบบริการสาธารณะ การจัดทำและให้บริการ ตลอดจนการติดตามและประเมินผล (Horhoruw, Karippacheril, Sutyono, & Thomas, 2014, online; Winarno, 2019, pp. 8-17)

ภายใต้นโยบายรัฐบาลที่มีการบริหารภาครัฐระบบเปิด รัฐบาลอินโดนีเซียมุ่งสร้างหลักประกันว่าสาธารณชนจะสามารถเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางและการตัดสินใจร่วมกับรัฐบาลได้อย่างกว้างขวาง โดยกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐต้องส่งเสริมปฏิสัมพันธ์กับภาคสังคมและพลเมืองอย่างเข้มข้น บนความสัมพันธ์แบบภาคีหุ้นส่วน (partnership) อาศัยกระบวนการสร้างกลไกและช่องทางที่หลากหลาย อาทิ เวทีประชุมค้นหาคำนวณมติ (consensus conferences) และสภาลูกขุนพลเมือง (citizens' juries) ซึ่งร่วมตัดสินใจในการวางแผนงบประมาณของหน่วยงานภาครัฐ นอกจากนี้ ในฐานะประเทศภาคีหุ้นส่วนเพื่อสร้างรัฐบาลแบบเปิด (OGPs) ในช่วงที่ผ่านมารัฐบาลอินโดนีเซียได้จัดทำและขับเคลื่อนแผนปฏิบัติการระดับชาติ (National Action Plans) อย่างต่อเนื่อง 3 ระยะ ได้แก่ แผนปฏิบัติการระดับชาติ ฉบับที่ 1 (ค.ศ. 2011-2013) มุ่งสร้างเวทีปรึกษาหารือสาธารณะและผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเปิดให้ตัวแทนขององค์กรภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง เนื่องจากอินโดนีเซียมีความหลากหลายในเชิงพื้นที่ภูมิศาสตร์ ภาษา ความเชื่อความศรัทธา และวัฒนธรรม แผนปฏิบัติการ

ระดับชาติ ฉบับที่ 2 (ค.ศ. 2014-2016) มุ่งเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมขององค์กรภาคประชาสังคมในการตัดสินใจวางแผนพัฒนาของภาครัฐทุกระดับเพื่อให้ตัวแทนองค์กรภาคประชาสังคมมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นในการร่วมออกแบบและจัดทำบริการสาธารณะในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ และแผนปฏิบัติการระดับชาติ ฉบับที่ 3 (ค.ศ. 2017-2019) มุ่งขยายรูปแบบการมีส่วนร่วมให้สามารถรองรับความต้องการของพลเมืองที่สูงขึ้น โดยเฉพาะการเปิดให้มีการแข่งขันทางความคิดเพื่อปรับปรุงบริการสาธารณะ รวมทั้งการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของรัฐที่จะเพิ่มช่องทางแพลตฟอร์มที่เปิดให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับ (OECD, 2016, pp. 112-116)

รัฐบาลอินโดนีเซียเริ่มต้นพัฒนาฐานข้อมูลการบริหารงานภาครัฐระบบเปิด (Open Government Data: OGD) มาเป็นเวลากว่าทศวรรษ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มบทบาทของภาคประชาชนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาระบบบริการสาธารณะ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการติดตามและตรวจสอบการบริหารภาครัฐ ตัวอย่างเช่น ใน ค.ศ. 2011 มีการพัฒนาแพลตฟอร์ม “เลโปร์” (LAPOR) ในภาษาอินโดนีเซียหมายถึง “การรายงาน” มีชื่ออย่างเป็นทางการในภาษาอังกฤษว่า ‘People’s Online Services and Complaints Aspiration System’ เป็นช่องทางที่ภาครัฐเปิดให้ประชาชนสามารถแจ้งเรื่องราวร้องทุกข์ร้องเรียนผ่านเว็บไซต์ <http://lapor.go.id/> ซึ่งผู้เข้าใช้บริการสามารถกรอกข้อมูลสำคัญ อาทิ ประเภทหัวข้อ (ร้องเรียน/ข้อเสนอแนะ/ขอข้อมูล) รายละเอียด วันที่ พิกัดผู้แจ้ง หน่วยงานที่รับเรื่องร้องเรียนปลายทาง รวมทั้งสามารถแนบเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ หลักฐานหรือรายงานเข้าไปในระบบได้ ประชาชนที่ต้องการข้อมูลหรือติดตามความคืบหน้าสามารถตรวจสอบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการถึง

ขั้นตอนใดได้ตามเวลาจริง ในกรณีที่ไม่มี การตอบสนอง ภายใน 5 วันทำการ ระบบจะแจ้งเตือนไปยังเจ้าหน้าที่ ระดับสูงของหน่วยงานนั้นๆ หากยังไม่ได้ รับการตอบสนองอีก ระบบแจ้งเรื่องไปยังสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน (Ombudsman) เพื่อตรวจสอบกรณีดังกล่าว และออกคำสั่งให้หน่วยงานดำเนินการ นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อขยายขอบเขต ของเวทีและอำนวยความสะดวกในการเชื่อมโยงข้อมูล ระหว่างเวทีมุสเร็นบังและระบบการจัดการข้อร้องเรียน เลิปร่วมเข้าด้วยกัน เรียกว่า อี-มุสเร็นบัง (eMusrenbang) อีกด้วย (ดู OECD, 2016, pp. 31-38)

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การยกระดับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน ภายใต้ตัวแบบ “การร่วมกันจัดทำบริการสาธารณะ” เป็นทิศทางนโยบายการปฏิรูประบบบริการสาธารณะ ในบริบทสากล มีลักษณะสำคัญคือการเน้นกระบวนการ มีส่วนร่วมโดยอาศัยปัจจัยนำเข้า (input) จากประชาชน พลเมือง เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ในการปรับเปลี่ยนรูปแบบ ความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในระบบบริการสาธารณะใน ทิศทางที่พลเมืองมีส่วนร่วมควบคุมทิศทางการจัดทำ บริการสาธารณะด้วยความตระหนักในความเป็นเจ้าของ กิจกรรมสาธารณะร่วมกัน (OECD, 2011, pp. 11-17)

ผลการวิเคราะห์กรณีศึกษาต่างประเทศสรุปได้ว่า การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามา มีบทบาทในฐานะภาคี หุ่นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐเป็นกระแสแนวโน้มที่เด่นชัด ในปัจจุบัน ผลลัพธ์ของความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ภาครัฐกับพลเมืองในลักษณะดังกล่าว นำไปสู่การริเริ่ม ออกแบบ ทดลอง และพัฒนาวิธีการจัดทำบริการ สาธารณะที่เป็นนวัตกรรม อย่างไรก็ตาม การยกระดับ บทบาทของภาคประชาชนในการจัดบริการสาธารณะ ไม่มีตัวแบบสำเร็จรูป การพัฒนาตัวแบบแนวปฏิบัติ ที่เหมาะสมกับบริบทการจัดบริการสาธารณะของไทยนั้น

ควรคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของภารกิจที่หลากหลาย ทั้งในแง่การใช้อำนาจของรัฐ บทบาทหน้าที่ ตลอดจน วิธีปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน โดยจำแนกได้ 7 ลักษณะ ดังนี้ 1) ภารกิจเชิงสนับสนุน 2) ภารกิจเชิงบริหาร นโยบาย 3) ภารกิจเชิงวิชาการ 4) ภารกิจเชิงกำกับ ควบคุมตามกฎหมาย 5) ภารกิจเชิงอนุมัติอนุญาต 6) ภารกิจเชิงวินิจฉัยข้อพิพาทและเรื่องร้องทุกข์ 7) ภารกิจให้บริการสาธารณะพื้นฐานของรัฐแก่ ประชาชน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจึงสามารถเปิดให้ ประชาชนเข้ามา มีบทบาทร่วมดำเนินการได้ภายใต้ รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะแตกต่างกันไป โดยขึ้น อยู่กับลักษณะเฉพาะของภารกิจนั้นๆ ลักษณะภารกิจ ของหน่วยงานภาครัฐที่แตกต่างกันสัมพันธ์กับลักษณะ ความแตกต่างของรูปแบบการเปิดให้ภาคประชาชน เข้ามามีส่วนร่วม ในขณะที่รูปแบบการมีส่วนร่วม ที่ต่างกันก็สัมพันธ์กับลักษณะของภาคประชาชนในฐานะ ตัวแสดงที่ต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นในฐานะพลเมือง ปึงเจกบุคคล ผู้ประกอบการเอกชน กลุ่มผู้รับ บริการ หรือองค์กรภาคประชาสังคม การเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหาร งานภาครัฐจึงควรมีตัวแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับ ลักษณะการดำเนินงานภายใต้ภารกิจที่แตกต่างกัน คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานกลางที่มีบทบาท เกี่ยวข้องกับการยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน มุ่งพัฒนากลไกและเครื่องมือการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้หน่วยงานภาครัฐนำไปปรับประยุกต์ใช้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการดำเนินงาน โดยจำแนก กลไกและเครื่องมือยกระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง การยกระดับการมีส่วนร่วมกำหนด ทิศทางนโยบายสาธารณะ (co-governance) เป็นตัวแบบการมีส่วนร่วมสำหรับหน่วยงานที่มีภารกิจ หลักด้านการบริหารนโยบาย เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างภาครัฐ ประชาชนพลเมือง ชุมชน ภาคธุรกิจ

เอกชน และภาคประชาสังคม ในลักษณะการสร้างเครือข่ายระหว่างตัวแสดงหลายภาคส่วนหลายระดับ เพื่อร่วมขับเคลื่อนทิศทางการบริหารกิจการสาธารณะ มีเป้าหมายเพื่อให้ทุกฝ่ายเข้ามามีบทบาทร่วมกัน ในกระบวนการตัดสินใจกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง นโยบาย และวางแผนงานในการจัดทำบริการสาธารณะ หรือการจัดการประเด็นปัญหาสาธารณะ การประสานบทบาทและความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ดำเนินไปบนความสัมพันธ์ในแนวนราบ เป็นรูปแบบการยกระดับการมีส่วนร่วมที่ภาคประชาชนในฐานะพลเมืองได้รับการเสริมอำนาจ (empower) ผ่านการร่วมตัดสินใจกำหนดทิศทางการจัดการประเด็นปัญหาสาธารณะ หรือจัดบริการสาธารณะในลักษณะใหม่ๆ ที่สอดคล้องต่อสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนกลุ่มเป้าหมายภายใต้บริบทสถานการณ์เฉพาะของพื้นที่นั้นๆ

สำหรับตัวอย่างกลไกและเครื่องมือการมีส่วนร่วมกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะ ซึ่งหน่วยงานกลางสามารถพัฒนาและถ่ายทอดให้หน่วยงานภาครัฐนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการดำเนินงานมีดังนี้

1) การแลกเปลี่ยนข้อมูลแบบสองทาง อาทิ การประชุมภาคีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียแบบทวิภาคี (Bilateral) การจัดเวทีผู้เชี่ยวชาญ (Expert panels) การประชุมเมือง (Townhall meetings) สมุดบันทึกการให้ปรึกษาหารือ (Consultation workbook)

2) การสานสนทนา อาทิ เวทีประชุมโต๊ะกลม (Round tables) พื้นที่เปิดสานสนทนา (Open space technology) วงประชุมกลุ่มศึกษา (Study circles) การสานเสวนาปรึกษาหารือ (Deliberative dialogues) การประชุมแสวงหาฉันทมติ (Consensus conferences) กลุ่มแลกเปลี่ยนข้อปรึกษาหารือ (Advisory groups) และตัวแบบชาร์เรตส์ (Charrettes)

3) การมีส่วนร่วมให้มุมมองความคิดเห็นของประชาชนระดับปัจเจกบุคคล อาทิ การสำรวจเพื่อรับฟังความต้องการ (Listening surveys) เวทีสาธารณะของพลเมือง (Citizen's panels) กล่องวิดีโอ (Video box) แผงลอยรับฟังความคิดเห็นบนทางเท้า (Street stalls)

4) การมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นระดับกลุ่มขนาดเล็ก จำนวน 5-10 คน อาทิ การประชุมเชิงปฏิบัติการโต๊ะกลม (Round table workshops) เวทีตัวแทนสะท้อนเสียง (Sounding board panels) เวทีกลุ่มผลประโยชน์แบบเฉพาะเจาะจง (Specific interest groups)

5) การมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นระดับเวทีประชุมใหญ่ จำนวน 15-500 คน อาทิ การประชุมสาธารณะ (Public Meetings) พื้นที่เปิด (Open space) การร่วมค้นหาภาพในอนาคต (Future search) การวางแผนเพื่อความเป็นจริง (Planning for real) การประชุมแบบองค์รวมทั้งระบบ (Whole system conferences) ตัวแบบตู้ปลา (Fishbowl) และการประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเพื่อหาทางออกของปัญหา (Brainstorming solutions workshop)

6) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของพลเมือง (active engagement methods) อาทิ กระดานอัจฉริยะ (interactive displays) โรงละครเวที (forum theatre) การบันทึกข้อมูลเป็นแผนภาพ (graphic recording) การสนทนาเล่าเรื่อง (story dialogue) การสร้างป้ายเล่าเรื่อง (banner making) การใช้ภาพจินตนาการ (imagine) ตัวแบบเดมอส์ (DEMOCS)

กลุ่มที่สอง การยกระดับการมีส่วนร่วมจัดการภารกิจบางขั้นตอน (co-management) เป็นตัวแบบการมีส่วนร่วมสำหรับหน่วยงานที่มีภารกิจหลักด้านการ

สนับสนุน การกิจเชิงวิชาการ การกิจด้านการกำกับ การบังคับใช้กฎหมาย การกิจด้านการอนุมัติอนุญาต และการกิจด้านการจัดการข้อพิพาทร้องเรียน เป็นการ จัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับประชาชน ในลักษณะการประสานบทบาทและความร่วมมือระหว่าง กัน โดยหน่วยงานภาครัฐเปิดให้ภาคประชาชนเข้ามามี บทบาทร่วมในการบริหารจัดการกิจการสาธารณะในบาง ขั้นตอน หรือร่วมกิจกรรมการให้บริการแก่ประชาชน หรือกลุ่มผู้รับบริการในบางกิจกรรม มักเป็นการกิจ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐต้องรับผิดชอบดูแลจัดการ แต่ภายใต้เงื่อนไขในทางปฏิบัติ หน่วยงานภาครัฐ ไม่อาจดำเนินการให้สำเร็จหรือบรรลุเป้าหมายได้โดย ลำพัง จึงต้องอาศัยการประสานความร่วมมือ เพื่อดึง ศักยภาพขององค์กรภาคเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม และองค์กรชุมชน เข้ามาร่วมดำเนินการจัดการการกิจ ดังกล่าว ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ใน การดำเนินการกิจของรัฐ หากยังช่วยให้องค์กรภาคต่างๆ สามารถผลักดันเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมของ องค์กรให้บรรลุไปพร้อมกันด้วย

การกิจที่มีความเหมาะสมสำหรับมอบให้ประชาชน ในฐานะองค์กรภาคส่วนต่างๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม จัดการการกิจของหน่วยงานภาครัฐในบางส่วน มักเป็น การกิจซึ่งเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจหน้าที่ของ ส่วนราชการ หรือมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ต้องอาศัยทักษะ ความเชี่ยวชาญและวิทยาการระดับสูงของหน่วยงาน หรือเป็นการกิจที่มีกฎหมายกำหนดกฎเกณฑ์และ มาตรฐานไว้ แต่ในทางปฏิบัติการดึงภาคประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมดำเนินงานในบางขั้นตอน ถือเป็นวิธีการที่มี ประสิทธิภาพกว่าการที่หน่วยงานภาครัฐดำเนินการเอง ฝ่ายเดียว การส่งเสริมบทบาทของประชาชนมีลักษณะ เป็นการประสานบทบาทและความร่วมมือระหว่างกัน ผ่านการออกแบบกระบวนการและขั้นตอนการ มอบหมายการกิจบางส่วนของหน่วยงานเจ้าของการกิจ ให้องค์กรภาคส่วนอื่นรับหน้าที่ดำเนินการแทน ภายใต้

กฎและระเบียบที่หน่วยงานภาครัฐกำหนด ตัวอย่าง เครื่องมือการมีส่วนร่วม อาทิ การร่วมกันวางกฎเกณฑ์ (Negotiated rulemaking) การร่วมกันจัดตั้ง ศูนย์บริการเบ็ดเสร็จจุดเดียว (Community one stop service) การจัดตั้งศูนย์บริการโดยชุมชน (Community service center) รวมถึงการปรับบทบาทของหน่วยงาน ภาครัฐจากผู้ปฏิบัติ (Operator) มาเป็นผู้กำกับดูแล (Regulator) โดยถ่ายโอนบทบาทหน้าที่บางขั้นตอนของ การกิจให้องค์กรภาคส่วนอื่นดำเนินการแทน อาทิ งานตรวจสอบและรับรองมาตรฐาน งานตรวจมาตรฐาน เพื่อออกไปสำคัญรับรองการตรวจ งานขึ้นทะเบียน งานรับรองหลักสูตรและสถานฝึกทักษะอาชีพ งานตรวจประเมินสถานประกอบการเพื่อขออนุญาต ประกอบกิจการ งานศูนย์ไกล่เกลี่ยภาคประชาชน เป็นต้น

กลุ่มที่สาม การร่วมจัดทำบริการสาธารณะทั้ง กระบวนการ (co-production) เป็นตัวแบบการมี ส่วนร่วมสำหรับหน่วยงานที่มีภารกิจหลักด้านการให้ บริการสาธารณะพื้นฐานของรัฐแก่สาธารณชนหรือ ผู้รับบริการ เป็นการ จัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง ภาครัฐกับภาคประชาชน ในลักษณะการมอบหมาย การกิจให้ประชาชนมีบทบาทในการร่วมจัดทำบริการ สาธารณะได้ทั้งกระบวนการ ถือเป็นรูปแบบการจัด บริการสาธารณะทางเลือก ภาครัฐมีบทบาทในฐานะ ภาควิชาส่วนจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดทำบริการ สาธารณะนั้นๆ รวมถึงกำกับดูแลคุณภาพบริการให้บรรลุ เป้าหมายตามผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ภายใต้สัญญาข้อตกลง การเป็นภาควิชาส่วน ประชาชนที่เข้ามาร่วมจัดบริการ สาธารณะอาจเป็นกลุ่มผู้รับบริการ กลุ่มผู้รับประโยชน์ รวมถึงพลเมืองที่รวมตัวกันในฐานะองค์กรภาค ประชาสังคม

การเปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมมีบทบาทร่วมจัด บริการสาธารณะแก่ประชาชนโดยตรง ปรากฏใน

ลักษณะที่หน่วยงานภาครัฐมอบหมายให้องค์กรภาคประชาสังคมร่วมรับผิดชอบดำเนินการกิจหนึ่งๆ ในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานทั้งกระบวนการ ภายใต้ขอบเขตภารกิจ กรอบระยะเวลา และกลุ่มเป้าหมาย เฉพาะที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในสัญญาข้อตกลง (performance-based contract) โดยหน่วยงานภาครัฐเจ้าของภารกิจจัดสรรงบประมาณที่เป็นต้นทุนในการจัดบริการสาธารณะดังกล่าวตามขอบเขตและผลลัพธ์ที่กำหนดไว้ องค์กรภาคประชาสังคมและชุมชนที่เป็นภาคีหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ มีบทบาทในการจัดบริการสาธารณะแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ในขณะที่หน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่ในฐานะผู้ค้นหาผู้จัดบริการสาธารณะที่มีคุณภาพสูงสุดเพื่อให้บริการตอบสนองแก่กลุ่มเป้าหมาย และกำกับดูแลการจัดบริการสาธารณะขององค์กรภาคประชาสังคมและชุมชนให้เป็นไปตามมาตรฐาน

การทำสัญญาเป็นภาคีหุ้นส่วนโดยหน่วยงานภาครัฐจัดสรรเงินสำหรับจัดบริการสาธารณะภายใต้ขอบเขตระยะเวลาและกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เป็นกลไกการสร้างความเป็นภาคีหุ้นส่วนระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับองค์กรภาคประชาสังคมและองค์กรชุมชน ในกรณีที่หน่วยงานภาครัฐประสบกับปัญหาข้อจำกัดด้านศักยภาพในการจัดบริการสาธารณะแก่กลุ่มเป้าหมาย ในขณะเดียวกันก็พบว่ามีองค์กรภาคประชาสังคมที่ดำเนินการกิจในลักษณะเดียวกันนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนกลุ่มเป้าหมายอย่างเด่นชัด หน่วยงานภาครัฐเจ้าของภารกิจจึงเปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมและชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมการจัดบริการสาธารณะดังกล่าวแก่ประชาชนในพื้นที่ เข้ามาทำสัญญาข้อตกลงเป็นภาคีหุ้นส่วนเพื่อรับมอบหมายการดำเนินการกิจดังกล่าว โดยมีกลไกและเครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1) การยกระดับการมีส่วนร่วมร่วมกำหนดเป้าหมายวางแผน และจัดสรรทรัพยากร (co-commissioning) อาทิ กลไกสมาชิกพลเมือง/ผู้รับบริการ (Citizen/User membership) สภาพลเมือง (Citizens Assemblies) การสานเสวนาพิจารณาทางเลือก (Choicework Dialogue) การจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม (Participatory budgeting) คณะกรรมการจัดการโดยผู้ใช้บริการสาธารณะ (User management committees)

2) การยกระดับการมีส่วนร่วมออกแบบบริการสาธารณะ (co-design) อาทิ เวทีการคิดเชิงออกแบบของกลุ่มผู้รับบริการ (User forums) ห้องปฏิบัติการออกแบบบริการ (Service Design Labs) การสร้างแผนที่เครือข่ายการบริการภาครัฐ (Network mapping) การสร้างแผนที่เส้นทางของผู้รับบริการ (Journey mapping) การสะท้อนคิดโดยกลุ่มผู้รับบริการ (Reflective practice)

3) การยกระดับการมีส่วนร่วมให้บริการสาธารณะแก่กลุ่มเป้าหมาย (co-delivery) อาทิ การร่วมกันจัดทำภารกิจภายใต้เป้าหมายที่ภาคีหุ้นส่วนกำหนดร่วมกันโดยอาศัยเงินอุดหนุนจากหน่วยงานภาครัฐเจ้าของภารกิจ (Grant) การทำสัญญาเป็นภาคีหุ้นส่วนโดยหน่วยงานภาครัฐจัดสรรเงินสำหรับจัดบริการสาธารณะภายใต้ขอบเขตระยะเวลาจำกัดและกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ (Performance-based contracting) และการเปิดให้องค์กรภาคประชาสังคมเข้ามาร่วมเป็นภาคีหุ้นส่วนรับมอบหมายหน้าที่จัดทำบริการสาธารณะจากหน่วยงานภาครัฐต่อเนื่องระยะยาว (Commissioning) อาทิ การจัดตั้งองค์กรความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนภารกิจร่วมกันของภาคีหุ้นส่วนในรูปองค์กรสาธารณประโยชน์หรือองค์กรจัดบริการสาธารณะแบบไม่แสวงผลกำไร

4) การยกระดับการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผล การให้บริการสาธารณะ (co-assessment) อาทิ

การรายงานผลคะแนนจากประชาชน (Citizen report card) การสำรวจความพึงพอใจของประชาชน (Citizen satisfaction surveys) การตรวจสอบโดยชุมชน (Community monitoring) การกำกับสอดส่องโดยชุมชน (Community oversight) กฎบัตรพลเมือง (Citizen charter) บัตรคะแนนศักยภาพชุมชน (Community scorecard) กลไกการแก้ไขข้อร้องเรียน (Grievance redress mechanism) คำมั่นสัญญาความซื่อตรง (Integrity pacts) และการตรวจสอบทางสังคม (Social audit)

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาภาครัฐระบบเปิดในมิติการยกระดับบทบาทของประชาชน ทั้งในฐานะพลเมือง กลุ่มผู้รับบริการหรือผู้ได้รับประโยชน์ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์กรภาคเอกชน และองค์กรภาคประชาสังคมนั้น รัฐบาลควรมุ่งพัฒนากลไกและเครื่องมือที่หลากหลายภายใต้ตัวแบบดังกล่าวข้างต้น เพื่อถ่ายทอดให้หน่วยงานภาครัฐนำไปปรับใช้โดยสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของภารกิจที่แตกต่างกัน โดยหน่วยงานกลางภายใต้สำนักนายกรัฐมนตรีทำหน้าที่พัฒนากระบวนการเสริมสร้างขีดความสามารถของบุคลากรภาครัฐในการออกแบบการยกระดับการมี

บทบาทร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน ตลอดจนดำเนินมาตรการเกื้อหนุนการทดลองใช้ชุดเครื่องมือภายใต้ตัวแบบร่วมจัดการสาธารณะอย่างครบวงจร ทั้งนี้ การมีบทบาทร่วมโดยตรงในขั้นตอนการจัดทำบริการสาธารณะจะส่งผลให้ประชาชนเปลี่ยนบทบาทจากเดิมที่เป็นเพียงผู้รับประโยชน์จากหน่วยงานภาครัฐมาเป็นภาคีหุ้นส่วนร่วมสร้างคุณค่าเพิ่มในการบริหารงานภาครัฐ ในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลให้การออกแบบบริการสาธารณะของหน่วยงานภาครัฐดำเนินไปภายใต้การคำนึงถึงผลประโยชน์จากมุมมองความต้องการและประสบการณ์ของผู้รับบริการมากที่สุด เพราะเป็นการจัดทำบริการและให้บริการโดยอาศัยการระดมกำลังทรัพยากร ประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญ และเจตนามุ่งมั่นของกลุ่มคนที่มีความคาดหวังต่อการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐโดยตรง หากภาครัฐยอมรับบทบาทของประชาชนในการร่วมดำเนินกิจการสาธารณะหรือการจัดการบริการสาธารณะอย่างกว้างขวางเพียงใด ย่อมบ่งชี้ถึงการปรับเปลี่ยนคุณภาพทางอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมในทิศทางที่สอดคล้องกับเป้าหมายของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นพลังทางสังคม ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ถวิลวดี บุรีกุล. (2565). *ตัวชี้วัดหลักการมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2561). งบประมาณแบบมีส่วนร่วม: บทเรียนจากต่างประเทศและความท้าทายสำหรับประเทศไทย. *วารสารการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน*, 20(1), 9-39.
- ปัทมา สุปกัปป. (2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทยในรอบทศวรรษที่ผ่านมา: สภาพปัญหาและความท้าทายในอนาคต. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 7(2), 42-59.
- พรทิพย์ แก้วมูลคำ. (2560). *การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม: เทคนิคและวิธีการนำไปสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.).
- พัชรี สีโรส และพรทิพย์ แก้วมูลคำ. (2560). การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม: ตัวแบบและกรณีศึกษาสู่ความสำเร็จ. *วารสารการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน*, 24(2), 139-160.
- วสันต์ เหลืองประภัสร์, เกรียงชัย ปิงประวดี, และชาย ไซยชิต. (2555). *การศึกษาและพัฒนาระบบและวิธีการทำงานเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการจัดทำบริการสาธารณะ*. (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). *รายงานของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน เรื่อง การพัฒนารูปแบบการดำเนินการกิจภาครัฐ: การปฏิรูประบบงานอาสาสมัครในภาครัฐ*. กรุงเทพฯ: สำนักกรรมการ 2 สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2562). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการงบประมาณ*. (รายงานวิชาการ สำนักงบประมาณ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อรทัย ก๊กผล. (2553). การมีส่วนร่วมของประชาชน: ความท้าทายของนักบริหารรัฐกิจในสังคมประชาธิปไตย. ใน อัมพร อารักษ์ (บรรณาธิการ), *การบริหารปกครองสาธารณะ (Public Governance): การบริหารรัฐกิจในศตวรรษที่ 21* (น. 85-105). ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Alford, J. (2009). *Engaging Public Sector Clients: From Service-delivery to Co-production*. New York: Palgrave Macmillan.
- Boyle, D., & Harris, M. (2009). *The Challenge of Co-production: How Equal Partnerships Between Professionals and the Public are Crucial to Improving Public Services*. London: NESTA.

- Brandsen, T., & Honingh, M. (2016). Distinguishing Different Types of Coproduction: A Conceptual Analysis Based on the Classical Definitions. *Public Administration Review*, 76(3), 427–435. doi:10.1111/puar.12465
- Brandsen, T., Steen, T., & Verschuere, B. (2018). Co-creation and Co-production in Public Services: Urgent Issues in Practice and Research. In Brandsen, T., Verschuere, B., & Steen, T. (Eds.), *Co-production and Co-creation: Engaging Citizens in Public Services* (pp. 1-8). New York: Routledge.
- Brudney, J. L. (2021). Co-production in Political Science and Public Administration. In Loeffler, E., & Bovaird, T. (Eds.), *The Palgrave Handbook of Co-production of Public Services and Outcomes* (pp. 61-77). Cham: Palgrave Macmillan.
- Brudney, J. L., & England, R. F. (1983). Toward a Definition of the Coproduction Concept. *Public Administration Review*, 43(1), 59–65.
- Cepiku, D. & Giordano, F. (2014). Co-production in Developing Countries: Insights from the Community Health Workers Experience. *Public Management Review*, 16(3), 317–340. doi:10.1080/14719037.2013.822535
- Cepiku, D., Marsilio, M., Sicilia, M., & Vainieri, M. (2020). *The Co-production of Public Service: Management and Evaluation*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Chwalisz, C. (2017). *Citizen Engagement in Politics and Policymaking: Lessons from the UK*. London: Westminster Foundation for Democracy.
- Dunston, R., Lee, A., Boud, D., Brodie, P., & Chiarella, M. (2009). Co-production and Health System Reform—From Re-imagining to Re-Making. *Australian Journal of Public Administration*, 68(1), 39–52. doi:10.1111/j.1467-8500.2008.00608.x
- Fugini, M., Bracci, E., & Sicilia, M. (2016). Co-production of Public Services: Meaning and Motivations. In Fugini, M., Bracci, E., & Sicilia, M. (Eds.), *Co-production in the Public Sector: Experiences and Challenges* (pp. 1-11). Cham: Springer International.
- European Platform for Rehabilitation (EPR). (2016). *Briefing Paper: Co-production of Services*. Retrieved from https://www.epr.eu/wp-content/uploads/EPR_Paper_on_Co-production_2016-1.pdf
- Gaventa, J., & Barrett, G. (2010). So What Difference does it Make? Mapping the Outcomes of Citizen Engagement. *IDS Working Papers*, 2010(347), 1-72. doi:10.1111/j.2040-0209.2010.00347_2.x

- Governance International. (2015). *The Co-production Star – Bringing Citizen into Public Services to Improve Outcomes*. Retrieved from https://static1.squarespace.com/static/5d1efbb18626780001013ede/t/607059bdf5bd157725f2930f/1617975750575/7._Introduction_to_the_Co-production_Star.pdf
- Governance International. (2019). *Co-Production Star*. Retrieved from <https://www.govint.org/our-services/co-production/>
- Head, B. W., & Alford, J. (2015). Wicked Problems: Implications for Public Policy and Management. *Administration and Society*, 47(6), 711–739. doi:10.1177/0095399713481601
- HM Government. (2010). *The Compact*. London: Cabinet Office.
- HM Government. (2011). *Open Public Services white Paper*. London: The Stationery Office.
- Holmes, B. (2011). *Citizens' Engagement in Policymaking and the Design of Public Services*. (Research Paper No.1, 2011-12). Canberra: Department of Parliamentary Services, Parliamentary Library. Retrieved from https://www.aph.gov.au/about_parliament/parliamentary_departments/parliamentary_library/pubs/rp/rp1112/12rp01
- Honingh, M., Bondarouk, E., & Brandsen, T. (2018). Co-production in Primary Schools: A Systematic Literature Review. *International Review of Administrative Science*, 86(2), 222–239. doi:10.1177/0020852318769143
- Horhoruw, M., Karippacheril, T. G., Sutiyono, W., & Thomas, T. (2014). *Transforming the Public Sector in Indonesia: Delivering total reformasi*. Retrieved from http://era.gov.kh/eraasset/uploads/2020/02/Transforming_Public_Sector_Indonesia.pdf
- Khine, P. K., Mi, J., & Shahid, R. (2021). A Comparative Analysis of Co-production in Public Services. *Sustainability*, 13(12), 6730. doi:10.3390/su13126730
- Laurian, M., & Slotterback, C. S. (Eds.). (2021). *Learning from Arnstein's Ladder: From Citizen Participation to Public Engagement*. New York: Routledge.
- Löffler, E. (2009). Public Governance in a Network Society. In Bovaird, T., & Löffler, E. (Eds.), *Public Management and Governance* (pp. 215-232). London: Routledge.
- Loeffler, E. (2021). *Co-production of Public Service and Outcomes*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Loeffler, E., & Bovaird, T. (2018). From Participation to Co-Production: Widening and Deepening the Contributions of Citizens to Public Services and Outcomes. In Ongaro, E. & S. Thiel, V. (Eds.), *The Palgrave Handbook of Public Administration and Management in Europe* (pp. 403-423). London: Palgrave Macmillan.

- Loeffler, E., & Bovaird, T. (2020). Assessing the Impact of Co-production on Pathways to Outcomes in Public Services: The Case of Policing and Criminal Justice. *International Public Management Journal*, 23(2), 205–223. doi:10.1080/10967494.2019.1668895
- Loeffler, E., & Bovaird, T. (2021a). User and Community Co-production of Public Value. In Loeffler, E., & Bovaird, T. (Eds.), *The Palgrave Handbook of Co-production of Public Services and Outcomes* (pp. 31-57). Cham: Palgrave Macmillan.
- Loeffler, E., & Bovaird, T. (2021b). User and Community Co-production of Public Services and Outcomes—A Map of the Current State of Play. In Loeffler, E. & Bovaird, T. (Eds.), *The Palgrave Handbook of Co-production of Public Services and Outcomes* (pp. 3-30). Cham: Palgrave Macmillan.
- Mansuri, G., & Rao, V. (2013). Can Participation be Induced? Some Evidence from Developing Countries. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 16(2), 286.
- Nabatchi, T., Sancino, A., & Sicilia, M. (2017). Varieties of Participation in Public Services: The Who, When, and What of Co-production. *Public Administration Review*, 77(5), 766–776. doi: 10.1111/puar.12765
- Nabatchi, T., Steen, T., Sicilia, M., & Brand, D. (2016). Understanding the Diversity of Co-production: Introduction to the IJPA Special Issue. *International Journal of Public Administration*, 39(13), 1001–1005. doi: 10.1080/01900692.2016.1177836
- National Coalition for Dialogue & Deliberation (NCDD). (2010). *Resource Guide on Public Engagement*. Retrieved from <https://www.ncdd.org/streams.html>.
- Open Government Partnership. (2023). *Eligibility Criteria & OGP Values Check Assessment*. Retrieved from <https://www.opengovpartnership.org/process/joining-ogp/eligibility-criteria/>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2009). *Focus on Citizens: Public Engagement for Better Policy and Services*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2011). *Together for Better Public Services: Partnering with Citizens and Civil Society*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2016). *Open Government in Indonesia*. Paris: OECD.
- Osborne, S. P. (2010). The (New) Public Governance: A Suitable Case for Treatment?. In Osborne, S. P. (Ed.), *The New Public Governance? Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (pp. 1-16). London: Routledge.

- Osborne, S. P., & Stokosch, K. (2022). Participation: Add-on or Core Component of Public Service Delivery?. *Australian Journal of Public Administration*, 18(1), 181-200. doi:10.1111/1467-8500.12536
- Osborne, S. P., Radnor, Z., & Nasi, G. (2013). A New Theory of Public Service Management: Towards a (Public) Service-dominant Approach. *American Review of Public Administration*, 43(2), 135-158. doi:10.1177/0275074012466935
- Ostrom, E. (1996). Crossing the Great Divide: Co-production, Synergy, and Development. *World Development*, 24(6), 1073-1087.
- Palumbo, R. (2016). Contextualizing Co-production of Health Care: A Systematic Literature Review. *International Journal of Public Sector Management*, 29(1), 72-90. doi:10.1108/IJPSM-07-2015-0125
- Parks, R. B., Baker, P. C., Kiser, L., Oakerson, R., Ostrom, E., Ostrom, V., Percy, S. L., Vandivort, M., Whitaker, G. P., & Wilson, R. (1981). Consumers as Co-Producers of Public Services: Some Economic and Institutional Considerations. *Policy Studies Journal*, 9(7), 1001-1011.
- Percy, S. L. (1984). Citizen Participation in the Coproduction of Urban Services. *Urban Affairs Review*, 19(4), 431-446.
- Pestoff, V. (2009). Towards a Paradigm of Democratic Participation: Citizen Participation and Co-production of Personal Social Services in Sweden. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 80(2), 197-224. doi:10.1111/j.1467-8292.2009.00384.x
- Pestoff, V. (2012). Co-production and Third Sector Social Services in Europe: Some Crucial Conceptual Issues. In Pestoff, V., Brandsen, T., & Verschuere, B. (Eds.), *New Public Governance, the Third Sector and Co-production* (pp. 14-34). New York: Routledge.
- Pestoff, V., & Brandsen, T. (2010). Public Governance and the Third Sector: Opportunities for Co-production and Innovation?. In Osborne, S. P. (Ed.), *The New Public Governance: Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance* (pp. 223-236). London: Routledge.
- Brandsen, T., Pestoff, V., & Verschuere, B. (2012). Co-Production as a Maturing Concept. In Pestoff, V., Brandsen, T., & Verschuere, B. (Eds.), *New Public Governance, the Third Sector and Co-production* (pp. 1-9). New York: Routledge.
- Brandsen, T., Verschuere, B., & Pestoff, V. (2012). Conclusion: Taking Research on Co-Production a Step Further. In Pestoff, V., Brandsen, T., & Verschuere, B. (Eds.), *New Public Governance, the Third Sector and Co-production* (pp. 381-388). New York: Routledge.

- Sicilia M., Sancino, A., Nabatchi, T., & Guarini, E. (2019). Facilitating Co-production in Public Services: Management Implications from a Systematic Literature Review. *Public Money & Management*, 39(4), 233–240. doi:10.1080/09540962.2019.1592904
- Sorrentino, M., Sicilia, M., & Howlett, H. (2018). Understanding Co-production as a New Public Governance Tool. *Policy and Society*, 37(3), 277-293. doi: 10.1080/14494035.2018.1521676
- The Prime Minister's Strategy Unit. (2006). *The UK Government's Approach to Public Service Reform*. London: Cabinet Office.
- United Nations Development Program (UNDP). (2015). *From Old Public Administration to the New Public Service: Implications for Public Sector Reform in Developing Countries*. Singapore: UNDP Centre for Public Service Excellence.
- United Nations Development Program (UNDP). (2016). *Citizen Engagement in Public Service Delivery: The Critical Role of Public Officials*. Singapore: Global Centre for Public Service Excellence.
- Verschuere, B., Brandsen, T., & Pestoff, V. (2012). Co-production: The State of the art in Research and the Future Agenda. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 23, 1083–1101. doi:10.1007/s11266-012-9307-8
- Voorberg, W. H., Bekkers, V. J. J. M., & L. Tummers, G. (2014). A Systematic Review of Co-creation and Co-production: Embarking on the Social Innovation Journey. *Public Management Review*, 17(9), 1333–1357.
- Winarno, R. (2019). Good Governance Based Public Services. *Jurnal Notariil*, 4(1), 8-17. doi: 10.22225/jn.4.1.1155.8-17.
- World Bank Group. (2018). *Indicators of Citizen-centric Public Service Delivery*. Washington, D.C.: The World Bank.

“เขาบอกว่าหนูถูกปั่น” : การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของ เยาวชนคนรุ่นใหม่ภายใต้การกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยที่จำกัด กรณีศึกษามือบนักเรียนไทยในปี 2563

They Said We Were Brain Washed: How Thai Students Learn
Democratic Values Under the Limited Socialization of Democratic
Values. The Case Study of the Thai Student Mob in 2020

จากรูวรรณ แก้วมะโน*
Jaruwan Kaewmano**

บทความนี้

Received

16 พฤษภาคม 2566

Revised

6 มิถุนายน 2566

Accepted

7 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขปัจจัยตลอดจนกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของไทยที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของประเทศไทยที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2563 จำนวน 70 คน และครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมจำนวน 31 คน โดยสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 24 แห่ง วิเคราะห์ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ด้วยแนวคิดวาทกรรมและโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (structuration theory) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่านักเรียนสามารถเกิดการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยได้แม้ภายใต้การกล่อมเกลาก้าวทางการเมืองเรื่องประชาธิปไตยอย่างจำกัด ทั้งนี้เพราะการกล่อมเกลาก้าวทางการเมืองมีข้อจำกัดในการปลูกฝังความคิดได้โดยสมบูรณ์และนักเรียนในฐานะปัจเจกบุคคลสามารถขบคิดไตร่ตรองต่อการกล่อมเกลาก้าวทางการเมืองของรัฐได้ อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนไม่ได้มีลักษณะเป็นพัฒนาการ แต่มีลักษณะของการตื่นรู้ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันภายหลังจากมีชุดข้อมูลใหม่เข้ามากระทบความคิดเดิม

* นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

** Senior Academics, The Office of Promoting Politics of the People, King Prajadhipok's Institute.

ให้เกิดข้อสงสัยและนำไปสู่การศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเองในเวลาต่อมา โดยการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ ประกอบกัน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างภายนอก 2) การตื่นรู้ทางความคิดภายใน และ 3) การมีชุดคำอธิบายที่เชื่อมต่อปรากฏการณ์ภายนอกเข้ากับความเข้าใจของปัจเจกในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์จับต้องได้ โดยที่กระบวนการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลจะมีลักษณะเป็นวงจรหมุนเวียนระหว่างช่วงของการตื่นรู้กับช่วงของการจำยอมทำตามอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้สองชั้นสืบเนื่องจากการปะทะกันของแนวคิดกับการปฏิบัติภายใต้โครงสร้างที่จำกัด

คำสำคัญ : การกล่อมเกลาทางการเมือง, การเมืองของอินเทอร์เน็ต, ทฤษฎีการก่อตัวโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม, ประชาธิปไตย--การศึกษาและการสอน, นักเรียนมัธยมศึกษา--กิจกรรมทางการเมือง, การชุมนุมสาธารณะ

Abstract

This article aims to understand the conditions that drive high school students in Thailand to protest the government in 2020, even though they are socialized with limited democracy under the Thai educational system. It uses qualitative research methods through documentary research and in-depth interviews with 70 high school students and 31 social-study teachers who were sampled from 24 schools that were involved in the political movement in 2020. This article uses content analysis along with discourse analysis and uses structuration theory to explain the findings. The study found that students can understand democratic values despite not being in a democratic environment under political socialization, which has limitations in dominating the thoughts and behaviour of the students. Meanwhile, students can consider and judge what to do under the limited socio-political structure. However, students cannot understand democratic values by evolution, instead by incidents that attack their former thoughts, which later leads to self-study of democratic values. The study found that democratic values learning would occur when three conditions come together: 1) changing of external structure, 2) enlightening of thought, and 3) an explanation that relates between the current situation and value of what the students hold in a way that could benefit them. However, the political values of the student can go back and forth like a cycle between enlightenment and compliance as the result of double learning due to the clash of ideas and practices of individuals under constraints of the structure.

Keywords: Political socialization, Politics of the internet, Structuration theory, Democracy-Study and teaching, High school students--Political activity, Public meetings

บทนำ

การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวนมากในช่วง พ.ศ. 2563 สร้างความประหลาดใจให้แก่ผู้คนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะภายใต้ระบบการศึกษาของไทยนักเรียนมักถูกพร่ำสอนอยู่เสมอว่า “การเมืองไม่ใช่เรื่องของเด็ก” ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับเนื้อหาในบทเพลงหน้าหนึ่งของเด็กซึ่งประพันธ์เนื้อร้องโดย ช่อม ปัญญาพรค์ ซึ่งมีการประชาสัมพันธ์และผู้คนในสังคมรับรู้กันมาอย่างยาวนาน กระทั่งคุ้นชินว่าหน้าที่ของเด็กมี 10 ประการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์ และปฏิบัติตามให้เป็นผู้ที่อ่อนน้อมสง่างาม ขณะที่ในแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ก็ได้ตอกย้ำค่านิยมที่ว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของเด็กไว้อย่างชัดเจน เช่น ในแบบเรียนรายวิชาดังกล่าวของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ระบุว่า “นักเรียนมีหน้าที่ต้องศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ ปฏิบัติตามกฎและระเบียบของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด เคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์” (กรมเลทองธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 62) ด้านแบบเรียนรายวิชาเดียวกันของสำนักพิมพ์เอมพันธ์ ระบุว่า “สถานภาพเป็นนักเรียนก็ต้องมีบทบาทเรียนหนังสือ ขยันหมั่นเพียร เป็นคนดีเชื่อฟังคำสั่งของครูอาจารย์” (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 42) เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ระบบการศึกษาของไทยจึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อจัดวางให้ผู้เรียนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กับการศึกษาเล่าเรียนทั้งในห้องเรียนและในการเรียนพิเศษ จนแทบไม่มีช่องทางให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และสัมผัสกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่นๆ นอกจากการเลือกตั้ง แม้ปัจจุบัน ภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทาง

การเมืองอันเป็นคุณค่าสากลของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นมากกว่าอดีต (นฤมล นิ่มนวล, 2559, น. 46-55) แต่ถึงอย่างนั้น เนื้อหาที่ว่าด้วยคุณค่าประชาธิปไตยก็ยังมีอยู่จำกัด ไม่มีการลงรายละเอียดหรือยกตัวอย่างการใช้เพื่อเสริมความเข้าใจแก่ผู้เรียนมากนัก

ยกตัวอย่างเช่น ในแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมของสำนักพิมพ์เอมพันธ์ กล่าวถึง สิทธิเสรีภาพของชาวไทยไว้โดยสังเขปว่า “สิทธิเสรีภาพของประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 24) แต่ไม่ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมถึงความสำคัญและการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพว่าพึงเป็นเช่นใด กล่าวแต่เพียงว่าสิทธิเสรีภาพมีความสำคัญและได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหลายมาตราเท่านั้น ด้านแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองฯ ของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ก็ระบุถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยเอาไว้เป็นภาพกว้างไม่ได้ลงรายละเอียด เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางประชาธิปไตยทุกระดับ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การไปออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนที่ดีเพื่อให้ได้คนดีมีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามารถเป็นตัวแทนในการบริหารบ้านเมือง ติดตามตรวจสอบการทำงานของผู้แทนทุกระดับเพื่อการเมืองที่สุจริต เป็นต้น (กรมเลทองธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 119)

ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านแบบเรียนในระบบการศึกษาของไทยเพียงลำพังจึงไม่มากเพียงพอที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจถึงเห็นถึงความสำคัญของสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยและศักยภาพในการมีส่วนร่วมของตน กระทั่งนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในเวลาต่อมาได้

และหากว่ากันตามทฤษฎีการกล่อมเกลாதทางการเมือง (political socialization) แล้ว นักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่ากระบวนการกล่อมเกลาททางการเมืองนั้นจะส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมให้ยินยอมรับเอามาตรฐานหรือแนวปฏิบัติที่สังคมยอมรับได้มาไว้กับตนเพื่อลดพฤติกรรมที่ยากจะคาดเดา (Dawson & Prewitt, 1969, pp. 11-13) โดยกระบวนการกล่อมเกลาททางการเมืองในวัยเด็กจะมีผลต่อแนวโน้มของทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองอย่างสำคัญ (Herbert, 1959, as cited in Richard, Kenneth, 1969, pp. 11-13) แม้ในช่วงหลังงานกลุ่มนี้จะเปิดพื้นที่ให้กับพลวัตของการกล่อมเกลาททางการเมืองมากขึ้น ทว่าสาระสำคัญยังคงวนเวียนอยู่กับความเชื่อว่าทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองของเด็กสามารถสร้างได้ในครอบครัวและผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน (Beck & Jennings, 1982, pp. 94-108.; Jennings, Stoker & Bowers, 2009, pp. 782-799) เมื่อเป็นเช่นนี้ภายใต้กระบวนการกล่อมเกลาททางการเมืองของรัฐไทยที่ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคุณค่าประชาธิปไตยไว้แบบจำกัดจึงไม่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนมากนัก

เมื่อประกอบกับคำอธิบายเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ที่เชื่อว่าผู้คนในสังคมมักมีพฤติกรรมทางการเมืองสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรม (Almond & Verba, 1963, pp. 3-42) ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองกระทั่งปัจจุบัน จึงยังชวนให้เชื่อว่านักเรียนไม่อาจออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ภายใต้การกล่อมเกลาคคุณค่าประชาธิปไตยแบบจำกัด เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยชี้ให้เห็นว่า ผู้คนในสังคมไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม ไม่ปฏิเสธเรื่องอำนาจบาบริ ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ยินยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันภายใต้คำอธิบายเรื่องโชคชะตาตามความเชื่อของพุทธศาสนา ส่งผลให้คนไทยมีวัฒนธรรม

ทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject cultures) ที่ไม่สนับสนุนต่อประชาธิปไตยเท่าใดนักกล่าวคือไม่กระตือรือร้นตั้งคำถามต่อความไม่เท่าเทียมเป็นธรรม จึงมักเฉื่อยชาทางการเมือง (Thinapan Nakata, 1977, pp. 1-29) ซึ่งการกล่อมเกลาททางการเมืองนั้นจะมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองและทัศนคติทางการเมือง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2529, น. 28)

จากคำอธิบายเรื่องการกล่อมเกลาททางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองจึงทำให้เชื่อได้ว่า ภายใต้กระบวนการกล่อมเกลาททางการเมืองเรื่องคุณค่าประชาธิปไตยอย่างจำกัดของระบบการศึกษาไทยนั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนจึงแทบเป็นไปไม่ได้ เนื่องจากนักเรียนถูกกล่อมเกลามาภายใต้สภาพแวดล้อมที่เน้นการเชื่อฟังและปฏิบัติตามมากกว่าจะสนับสนุนให้เด็กมีการแสดงออกและมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย เมื่อประกอบกับการที่เด็กรุ่นนี้เติบโตขึ้นท่ามกลางความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบายในชีวิตของพวกเขาอย่างมาก จึงยิ่งส่งผลให้คนส่วนใหญ่ในสังคมมองว่า การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของเด็กกลุ่มนี้แทบเป็นไปไม่ได้เลย ดังเช่น รองศาสตราจารย์ ดร. พวงทอง ภวัครพันธุ์ ได้ให้สัมภาษณ์แก่มติชนสุดสัปดาห์ ในประเด็นที่ว่า พลังของขบวนการนักศึกษาจะเกิดขึ้นได้อีกหรือไม่ว่า “คนรุ่นใหม่ในสังคมไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจการเมือง เราอยู่ในวิกฤตการเมืองในปี 2549 และตื่นตัวทางการเมืองซ้ำ เพิ่งจะสองสามปีนี้ที่เห็นปรากฏการณ์ของคนรุ่นใหม่ que เริ่มตื่นตัวทางการเมือง ขบวนการนักศึกษาไม่เกิดเลยด้วยซ้ำไป ...” (มติชนสุดสัปดาห์, 2562, ออนไลน์)

เมื่อเป็นเช่นนี้การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนจำนวนมากในช่วง 2563 จึงถูกมองว่าเป็นผลจากการที่นักเรียนถูกล้างสมองให้ “ซิงชาติ” ซึ่งแผ่นดินผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันท์ ศักดิ์วีระวิทย์ ได้กล่าวถึง

เหตุการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ดังกล่าวว่า รู้สึกเป็นห่วงกลุ่มคนรุ่นใหม่ และมองว่าการออกมาเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเป็นผลพวงมาจากขบวนการสังคมนิยมที่ยุ้งให้เกลียดชังประเทศบ้านเกิดเมืองนอนตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่อันตราย (ผู้จัดการออนไลน์, 2564, ออนไลน์) ขณะที่ นายแพทย์วรงค์ เดชกิจวิกรม ระบุในทำนองเดียวกันว่าลัทธิสังคมนิยมกำลังปลุกปั่นและล้าสมัยแก่เด็กรุ่นใหม่ให้เกลียดชังชาติตัวเอง ด้วยเชื่อว่าเด็กวัยนี้กำลังอยู่ในช่วงศึกษาค้นคว้าจึงถูกปลุกปั่นได้ง่าย เด็กรุ่นใหม่กำลังถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ถูกต้อง และกำลังกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองจากกลุ่มที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาล (เนชั่นออนไลน์, 2563, ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากบทสัมภาษณ์ของกลุ่มนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองจากสำนักข่าวต่างๆ จะเห็นได้ว่านักเรียนสามารถอธิบายและให้เหตุผลในการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนโดยเชื่อมโยงกับคุณค่าประชาธิปไตยอย่างเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น บทสัมภาษณ์ของนักเรียนจากกลุ่มเกียมอุดมไม่ก้มหัวให้เผด็จการ ซึ่งเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ให้เหตุผลว่า “วันนี้ที่เราได้มีพื้นที่ออกมาแสดงจุดยืนแต่ก็ยังคงตั้งคำถามมากมายจากสังคม แต่ก็ยังยืนยันนะค่ะว่า เรามีเพียงแค่เสี่ยงกับอุดมการณ์ ไม่มีแม้แต่อำนาจในมือ เพราะอำนาจที่เรา มี เหตุการณ์ได้พรากมันไปจากเราตั้งแต่เกิดแล้วค่ะ เราเรียกร้องความเท่าเทียมซึ่งเป็นแค่พื้นฐานของประชาธิปไตยเองนะค่ะ ... มันจะแปลกอะไรคะถ้าเราจะออกมาแสดงจุดยืน ออกมาแสดงสัญลักษณ์ซึ่งอยู่ในกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยทุกอย่าง เราหวังว่าเสียงของเราจะดังพอให้ผู้มีอำนาจในทุกสถาบันของสังคม ตระหนักได้ว่าใครคือเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง” (ประชาไท, 2563, ออนไลน์)

ขณะที่ นักศึกษาชายวัย 21 ปี จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ระบุถึงสาเหตุที่ทำให้เขาตัดสินใจออกมาร่วมชุมนุมว่า เป็นเพราะเขาเห็นถึงปัญหาจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของรัฐบาลเท่านั้น เขาไม่ได้ชิงชาติและต้องการให้ประเทศชาติดีขึ้น “ไม่มีใครชิงชาติ ทุกคนรักชาติหมด ถ้าชิงชาติ เราจะไม่เสียภาษีให้ชาติ จะไม่เสียภาษีให้พวกเขาเข้าไปนั่งกินเงินเดือนในสภา” (บีบีซี ไทย, 2563, ออนไลน์) ขณะที่ นิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมปลายในงานเสวนาเรื่อง Thailand Youth Movement and Political Direction In Search of A Common Future เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2563 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ว่า “ประชาชนเติบโตมาภายใต้ระบบการศึกษาที่ประชาชนไม่สามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์หรือวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ได้ แต่ตอนนี้อยู่ในยุคของการสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร พวกเราสามารถที่จะอ่านหนังสือ พวกเราสามารถจะหาข้อมูลได้จากอินเทอร์เน็ต แล้วพวกเราสามารถที่จะแสวงหาคุณครูดีๆ ให้กับพวกเราได้ผ่านทางอินเทอร์เน็ต พวกเราสามารถวิเคราะห์วิจารณ์ได้และสามารถที่จะเชื่อมโยงกับทั่วโลกได้ ... พวกเราติดต่อกัน เราเชื่อมโยงกันและออกมาร่วมกันโดยที่ไม่มีใครอยู่เบื้องหลังเรา ไม่มีใครที่ควบคุมจัดการเรา” (Institute of Security and International Studies (ISIS) Thailand, 2020, online)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจของกลุ่มนักเรียนและคนรุ่นใหม่ต่อการเมืองและการแสดงออกในระบอบประชาธิปไตยที่มากไปกว่าเรื่องของการเลือกตั้ง พวกเขาไม่ได้กล่าวถึงการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองว่าเป็นไปเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพโดยปราศจากคำอธิบาย แต่สามารถให้คำอธิบายและเชื่อมโยงประเด็นปัญหาเชิงโครงสร้างเข้ากับประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เป็น

อย่างดี ด้วยเหตุนี้ การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนจึงไม่อาจลดทอนให้เหลือเพียงเรื่องของ การยุบปลุกปั่นได้ แต่จำเป็นต้องขยายคำอธิบายออกไป เพื่อให้ครอบคลุมเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้นักเรียน เกิดการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองในลักษณะที่แตกต่าง ออกจากที่รัฐกล่อมเกล่า ทั้งนี้เพราะจากบทสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่าตัวผู้เรียนเองมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ที่แตกต่างออกไปจากที่ได้รับการกล่อมเกล่า ทางการเมืองเมื่อวัยเยาว์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิชาการ เรื่องการกล่อมเกล่าทางการเมืองในช่วงหลังๆ ที่เริ่มตั้ง ข้อสังเกตมากขึ้นต่อความเปลี่ยนแปลงแนวโน้มทาง การเมืองของเยาวชนที่อาจเกิดขึ้นได้เมื่ออายุผ่านไป เช่น Westholm A. (1999, pp. 525-551) ซึ่งให้เห็นว่า การ กล่อมเกล่าทางการเมืองไม่ใช่การเรียนรู้แบบสองทาง ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ผู้ปกครอง แต่มีปัจจัยอื่นร่วมด้วย ในแง่นี้เด็กจึงอาจปรับเปลี่ยนมุมมองแตกต่างไปจาก ผู้ปกครองได้เมื่อเติบโตขึ้น ด้าน Wolak J. (2009, pp. 573-583) ซึ่งให้เห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การสื่อสารทางการเมืองของพ่อแม่ไม่ได้มีความสมบูรณ์ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปกับบุคลิกภาพ ของผู้เรียนก็อาจมีส่วนให้ความคิดและพฤติกรรมของเด็ก ต่างไปจากผู้ปกครอง

บทความนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนจำนวนมาก ในปี 2563 โดยขยายมุมมองการอธิบายให้กว้างออกไป จากแนวคิดเรื่องการกล่อมเกล่าทางการเมือง (political socialization) แบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับ ความสามารถของโครงสร้างเหนือความคิดของ ปัจเจกบุคคล และมองไปที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ปัจเจกบุคคลและโครงสร้างสภาพแวดล้อมให้มากขึ้น ซึ่งในที่นี้ก็คือบทบาทของนักเรียนที่มีต่อโครงสร้างอย่าง ระบบการศึกษาที่ครอบงำยังนักเรียน โดยนำเอา แนวคิด โครงสร้าง ความสัมพันธ์ทาง สังคม (structuration theory) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ทำความเข้าใจกระบวนการกล่อมเกล่าทางการเมือง ในแบบที่ควรจะเป็น (Giddens, 1984, pp. 81, 281-354; Stones & Tangsupvattana, 2012, pp. 217-238.; อนุสรณ์ ล้อมมณี, 2542, น. 161-170) ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ ทางสังคมการเมืองอย่างมีพลวัตมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ มากขึ้นในแง่ของการตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ในการมีชีวิตทางสังคมและการเมืองที่ดี สอดคล้องกับ คุณค่าประชาธิปไตยและการพัฒนาของเทคโนโลยี ที่กำลังเติบโตทั่วโลกและกำลังเชื่อมโยงพลเมืองไทย สู่การเป็นพลเมืองโลกทุกขณะ

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสาร (documentary research) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานและแบบเรียนรายวิชาหน้าที่ พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมจาก 3 สำนักพิมพ์ ประกอบด้วย สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช สำนักพิมพ์เอมพันธ์ และสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์ที่ผลิตแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ระดับ มัธยมศึกษา 4-6 ที่ได้รับใบอนุญาตจากสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ ให้ใช้สื่อการเรียนรู้อันสถานศึกษา 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563 ทั้งส่วนของแกนนำและผู้เข้าร่วม การเคลื่อนไหว ร่วมกับสัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่ พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม โดย กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนใช้การสุ่มเลือกแบบลูกโซ่จาก โรงเรียนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 24 แห่ง โดยเริ่มต้นเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างจากแกนนำโดย

ติดต่อผ่านเพจของกลุ่มโรงเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองและใช้การแนะนำกลุ่มนักเรียนต่อกันไป ส่วนครูผู้สอนใช้การเลือกแบบเจาะจงจากครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ครอบครัวกลุ่มคุณครูที่ระดับอายุ 25-39 ปี เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มเจนเอเรชั่นเอกซ์วาย และระดับอายุ 40-60 ปี เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มเจนเอเรชั่นเบบี้บูมเมอร์ ดำเนินการสัมภาษณ์ผ่านระบบซูม (Zoom application) เพื่อความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยผู้ให้สัมภาษณ์สามารถปิดกล้องขณะให้สัมภาษณ์ได้หากต้องการเพื่อความเป็นส่วนตัว โดยข้อมูลที่ได้นำเสนอในภาพรวมโดยใช้นามสมมติเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบของจริยธรรมการทำวิจัยในคน

บทความวิจัยนี้วิเคราะห์และสังเคราะห์มาจากบทสัมภาษณ์ของนักเรียนจำนวน 70 คน แบ่งเป็นนักเรียนแกนนำ 17 คน ซึ่งมีเพศชาย 3 คน เพศหญิง 12 คน และเพศทางเลือก 2 คน เป็นนักเรียนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหว 53 คน ซึ่งมีเพศชาย 25 คน เพศหญิง 23 คน และเพศทางเลือก 5 คน ร่วมกับบทสัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมที่ยินดีให้สัมภาษณ์จำนวน 31 คน แบ่งเป็นเพศชาย 13 คน เพศหญิง 15 คน และเพศทางเลือก 3 คน และแบ่งเป็นคุณครูที่ระดับอายุ 25-39 ปี จำนวน 14 คน ระดับอายุ 40-60 ปี จำนวน 17 คน ร่วมกับการวิเคราะห์เอกสาร หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม โดยผลการศึกษาที่มีดังต่อไปนี้

การกล่อมเกลาคุณค่าประชาธิปไตยของ รัฐไทย

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาคุณค่าประชาธิปไตยในแบบเรียนภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 นั้น แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในแบบเรียนโดยเพิ่มเติมประเด็นปัญหาและคุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ก็ยังมีข้อจำกัดต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยอยู่หลายประการ ประการแรก เป็นข้อจำกัดด้านเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็นคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเนื้อหาดังกล่าวจะมีปรากฏอยู่ในรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นเพียง 1 ใน 5 สาระย่อยของสาระหลักสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น ขณะที่ เนื้อหาภายในเล่มก็ไม่ได้กล่าวถึงคุณค่าประชาธิปไตยที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหลัก เพราะยังมีเนื้อหาส่วนอื่นที่ว่าด้วยเรื่อง สังคม วัฒนธรรมไทย และกฎหมายในชีวิตประจำวัน ที่ได้รับการนำเสนอควบคู่กันไปด้วย ส่วนการนำเสนอประเด็นคุณค่าประชาธิปไตยก็มักน้อยแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักพิมพ์

ผลการศึกษาพบว่าพัฒนาพานิชเป็นสำนักพิมพ์ที่ระบุถึงคุณค่าประชาธิปไตยไว้มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับสำนักพิมพ์อื่น โดยมีการกล่าวถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและคนอื่น เสรีภาพในการสื่อสารและการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครองในรูปแบบต่างๆ นอกเหนือจากการเลือกตั้ง รวมไปถึงการร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือให้ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการทำงานของรัฐ (ธวัช ทันโตภาส และคณะ, 2558, น. 84-92) แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่ได้ลงรายละเอียดการประยุกต์ใช้คุณค่าเหล่านั้นไว้มากนัก ขณะที่แบบเรียนรายวิชาเดียวกันจากสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์และสำนักพิมพ์เอมพันธ์พบว่า มีการกล่าวถึงคุณค่าประชาธิปไตยไว้แบบภาพรวม ไม่มีการลงรายละเอียดหรือยกตัวอย่างเพื่อเสริมความเข้าใจคุณค่า

ประชาธิปไตยมากนัก ยกตัวอย่างเช่น สำนักพิมพ์ เอ็มพันธ์ ที่แม้จะระบุถึงคุณค่าประชาธิปไตยไว้หลาย ประการ อาทิ อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หลักสิทธิเสรีภาพ หลักภราดรภาพ หลักความเสมอภาค และหลักนิติธรรม แต่คำอธิบายที่ให้ไว้ในแต่ละหัวข้อยาว ประมาณ 4-5 บรรทัดเท่านั้น เช่น ในส่วนที่กล่าวถึง หลักสิทธิเสรีภาพพระบุเพียงว่า “หมายถึง สิทธิตาม ธรรมชาติที่ติดตัวมาพร้อมกับการเป็นมนุษย์ทั้งในการคิด การกระทำ โดยอยู่ในขอบเขตที่กฎหมายรับรองคุ้มครอง และการใช้สิทธิเสรีภาพจะต้องไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของ บุคคลอื่น” (ยุรรัตน์ พันธุ์ธูรา และคณะ, 2558, น. 75) ด้านสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ กล่าวถึงระบอบ ประชาธิปไตยไว้แบบภาพรวมเช่นกันว่าประชาชน สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการเลือกตั้งได้ทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น ทั้งยังสามารถ ติดตามตรวจสอบการทำงานของผู้แทนทุกระดับเพื่อ ร่วมกันป้องกันทุจริตและเพื่อให้คนดีได้ปกครอง บ้านเมือง (กระมล ทองธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และ ดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 119) เป็นต้น และถึงแม้ แบบเรียนทั้งสามเล่มจะนำปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิ มนุษยชนทั้ง 30 ประการมากล่าวไว้แต่ก็ไม่ได้ให้ คำอธิบายเพิ่มเติมหรือเชื่อมโยงเหตุการณ์ปัจจุบันเข้ากับ หลักการสากลเหล่านั้นเพื่อเสริมความเข้าใจ

นอกจากข้อจำกัดเรื่องปริมาณเนื้อหาแล้ว การร้อยเรียงเนื้อหาเพื่อนำเสนอเรื่องราวภายใน แบบเรียนก็เป็นข้อจำกัดประการที่สองในการกล่อมเกลาคคุณค่าประชาธิปไตยแก่ผู้เรียน เนื่องจากในแบบเรียน บางเล่มมีการร้อยเรียงเนื้อหาให้เชื่อได้ว่าประชาธิปไตย สากลกับประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขเป็นระบอบการปกครองที่ไม่มีความแตกต่างกัน ทั้งๆ ที่ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขนั้น จะมีหมายเหตุทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง และทำให้การแสดงออกภายใต้ระบอบการปกครอง ดังกล่าวแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ (สถาบัน

พระปกเกล้า, 2565, น. 83-86) ยกตัวอย่างเช่น การนำเสนอเนื้อหาของแบบเรียนจากสำนักพิมพ์ เอ็มพันธ์ที่ว่า “เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รวมทั้งเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ทำให้คนไทยประจักษ์ว่า การได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยต้องแลกด้วยชีวิต กลุ่มผู้ที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์ แน่วแน่ที่จะขจัดอิทธิพลและอำนาจเผด็จการ นำมาซึ่ง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข” (ยุรรัตน์ พันธุ์ธูรา และคณะ, 2558, น. 127) ซึ่งการนำเสนอในลักษณะนี้หากอ่านโดยไม่ตั้ง คำถามก็ชวนให้คิดไปได้ว่าเหตุการณ์เคลื่อนไหวทาง การเมืองของไทยหลายเหตุการณ์นั้นนำไปสู่ระบอบ ประชาธิปไตยแบบเป็นพัฒนาการต่อเนื่อง มองไม่เห็น การปะทะกันของชุดความคิดที่แตกต่าง จึงทำให้ การทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ ภาคประชาชนเป็นไปอย่างจำกัด ไม่เห็นพลวัตของ ภาคประชาชน

ประการที่สาม เป็นข้อจำกัดเรื่องจำนวนชั่วโมงใน การเรียนการสอนของรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคมในระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางกำหนดให้ รายวิชาหน้าที่พลเมืองต้องสอนร่วมกับอีก 3 วิชา คือ วิชาศาสนา ศีลธรรมจริยธรรม วิชาเศรษฐศาสตร์ และ วิชาภูมิศาสตร์ ภายใน 6 หน่วยกิต ซึ่งคิดเป็นราว 240 ชั่วโมงตลอดระยะเวลา 3 ปี ซึ่งหากหารเฉลี่ยแล้ว เท่ากับว่าตั้งแต่ชั้นปีที่ 4-6 นักเรียนจะมีเวลาเรียนรู้ คคุณค่าประชาธิปไตยในชั้นเรียนโดยเฉลี่ยเพียง 0.5 หน่วยกิตหรือคิดเป็น 20 ชั่วโมง หรือราว 6-7 ชั่วโมง ต่อปีเท่านั้น ส่งผลให้ในทางปฏิบัติโรงเรียนส่วนใหญ่ มัก จะนำเนื้อหาวิชานี้มาสอนในชั้นปีที่ 4 แทนการสอน กระจายออกไปเป็นรายปี ส่วนวิชาเศรษฐศาสตร์และ ภูมิศาสตร์นั้นมักจะสอนกันในชั้นปีที่ 5 สำหรับวิชา พระพุทธศาสนานั้นจะสอนแทรกทุกชั้นปี เมื่อเป็นเช่นนี้

จำนวนหน่วยกิตที่ควรได้รับการเรียนการสอนโดยเฉลี่ย เท่าๆ กันทั้ง 4 วิชา จึงอาจไม่เท่ากันโดยพฤตินัย เมื่อประกอบกับการกิจอื่นๆ ที่โรงเรียนและครูผู้สอน ได้รับ เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ของทางโรงเรียน จึงอาจทำให้การเรียนการสอนในรายวิชานี้ที่ พลเมืองฯ ลดลงไปอีกในทางปฏิบัติ

ประการที่สี่ คือข้อจำกัดเรื่องหลักสูตรการศึกษา ที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างให้ผู้เรียน “เข้าใจและปฏิบัติ หน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและดำรง รักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข ตลอดจนเข้าใจ ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธาและดำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 16) จากนิยามข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป้าหมายหลักที่ครูผู้สอนจะต้องตอบไม่ใช่ เรื่องของการสร้างให้ผู้เรียนเข้าใจสิทธิเสรีภาพและ ใช้สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลัก ประชาธิปไตยอย่างเหมาะสม แต่อยู่ที่การบ่มเพาะให้ ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีในลักษณะที่ยึดมั่นดำรงไว้ซึ่ง ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ซึ่งเรื่องดังกล่าวได้รับการตอกย้ำอีกครั้งในคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของ ผู้เรียน ที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กำหนดไว้ 8 ด้าน ประกอบด้วย 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 7)

เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้แบบเรียนทุกเล่มจะกล่าวถึงเรื่อง สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ แต่สุดท้ายทิศทางของคำอธิบายก็จะมุ่งไปที่การเป็น พลเมืองดีที่มีคุณธรรมจริยธรรมพร้อมที่จะร่วมมือกับรัฐ

และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เพื่อตอบรับ กับเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยกตัวอย่างเช่น สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ได้รับบุถึง คุณลักษณะของพลเมืองดีไว้ 8 ประการ ประกอบด้วย 1) การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 2) การรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่น 3) การมีระเบียบวินัยและ รับผิดชอบ ต่อหน้าที่ 4) ความซื่อสัตย์สุจริต 5) ความกล้าหาญและเชื่อมั่นในตนเอง 6) ความสามัคคี 7) ความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำชั่ว และ 8) การส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง อันที่จริง ประเด็นเรื่องการให้คนดีได้ปกครองบ้านเมืองนั้น เป็นประเด็นที่แบบเรียนทุกเล่มกล่าวถึง ซึ่งสะท้อน ให้เห็นได้ถึงเป้าหมายในการสร้างพลเมืองของประเทศไทย ให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างดี (กรมม ทองธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 119; ยุรรัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 130; ธวัช ทนโตภาส และคณะ, 2558, น. 48)

จึงเป็นที่ชัดเจนว่า แม้แบบเรียนภายใต้หลักสูตร การศึกษาแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จะมีการระบุคุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้มากขึ้น ทว่า ด้วยข้อจำกัดในเรื่องปริมาณเนื้อหา การยกตัวอย่าง จำนวนชั่วโมงในการเรียนการสอน และการให้คำอธิบาย ภาพรวมของแบบเรียนที่เน้นไปที่บทบาทของพลเมืองดี ในแง่ของผู้ที่ท่าบทบาทหน้าที่และมีความรับผิดชอบ มากกว่าจะเน้นไปที่การเป็นผู้ที่ตื่นรู้หรือแสดงออก ทางการเมืองโดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครอง บ้านเมืองกับภาครัฐอย่างกระตือรือร้น จึงไม่น่าแปลกใจ ที่ครูผู้สอนวิชานี้ส่วนใหญ่มักเลือกจัดกิจกรรมบำเพ็ญ ประโยชน์และการเป็นอาสาสมัครเพื่อตอบมาตรฐาน การเรียนรู้ของรายวิชานี้ ซึ่งการบำเพ็ญประโยชน์นั้น แม้จะเป็นเรื่องที่ดีแต่ก็ไม่ใช่ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามหลักประชาธิปไตยสากลเพราะไม่ส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจของผู้นำหรือการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ดังนั้น ถึงแม้การเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ ภายใต้ระบบการศึกษาของไทยจะตอบตัวชี้วัดตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางแต่ก็ไม่อาจส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียนได้

ข้อจำกัดของการกล่อมเกลາทางการเมือง

จากข้างต้นเป็นที่ชัดเจนว่าการกล่อมเกลາทางการเมืองของรัฐไทยภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยอย่างจำกัด แต่มีความชัดเจนในการสร้างตัวตนของพลเมืองแบบชาตินิยมที่มีสำนึกรับผิดชอบต่อนานาชาติ มีระเบียบวินัย รักษาและยึดมั่นต่อวัฒนธรรมและระบอบการปกครองของไทย การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่หลักสูตรแกนกลางยอมรับและส่งเสริมจึงไม่ใช่การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์เพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพในฐานะพลเมือง แต่เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะของจิตอาสาและการบำเพ็ญประโยชน์ อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนจำนวนมากในปี 2563 นับเป็นหลักฐานประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าแม้ภายใต้การกล่อมเกลາทางการเมืองในเรื่องคุณค่าประชาธิปไตยแบบจำกัด เด็กไทยก็ยังสามารถเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยและสามารถแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจและปกป้องสิทธิเสรีภาพของพวกเขาและผู้คนในสังคมได้ ซึ่งชวนให้ตั้งข้อสงสัยว่าการกล่อมเกลາทางการเมืองของรัฐไทยมีข้อจำกัดหรือไม่ จึงทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองแตกต่างออกไปจากที่รัฐกล่อมเกล่า

ผลการศึกษาพบว่า การกล่อมเกล่าทางการเมืองของรัฐไทยในการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม แท้จริงแล้วยังสามารถทำหน้าที่ต่อไปได้และยังทำหน้าที่ของมันอยู่แม้ท่ามกลางการพัฒนาเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตดังบทสัมภาษณ์ของนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ชี้ให้เห็นว่าก่อนหน้านี้พวกเขาจะออกมา

เคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น พวกเขาไม่ได้รู้สึกสนใจการเมือง ไม่แม้แต่จะเข้าใจว่าสิทธิเสรีภาพคืออะไรอย่างแท้จริง และไม่รู้ว่าจะแสดงออกทางการเมืองอย่างไรเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนแม้แต่เรื่องทรงผมและเครื่องแบบนักเรียน ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนรายหนึ่งกล่าวถึงเรื่องทรงผมและเครื่องแบบนักเรียนว่า “ตอนนั้นหนูก็ได้แบบว่าอะไรมา หนูก็ได้แบบว่าก็ได้ โอเคเขามีกฎก็ทำไป แต่ว่าก็ได้พอใจเท่าไร” (มะปราง, สัมภาษณ์, 2564, 11 กรกฎาคม) เช่นเดียวกันกับนักเรียนอีกรายที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความตระหนักรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพของตนนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักเรียนเลวที่ทำให้เริ่มเข้าใจว่าทรงผมและการแต่งกายเป็นสิทธิเสรีภาพประการหนึ่งของนักเรียน “เรื่องทรงผม ผมไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงอะไร เพราะตอน ม.ต้น ผมเป็นเด็กในระเบียบครับ มีแต่เพื่อนที่โดนจับตัดผมในห้องปกครองก็ไม่ใช่ ใช่มั้ยครับ คือเขามายุ่งอะไรกับหัวเรา เรื่องเหล่านี้มันสะสมมาเรื่อยๆ บวกกับเรื่องหมอบกราบที่ ผอ.พูดอะไรแบบนั้นขึ้นมา มันสะสมทั้งส่วนตัวและเพื่อนพอมีโรคระบาดด้วยก็เลยเป็นความโกรธแค้น เป็นความไม่สบายใจร่วมกัน” (คิวพี, สัมภาษณ์, 2564, 28 กรกฎาคม)

นักเรียนส่วนใหญ่รวมทั้งนักเรียนแกนนำการเคลื่อนไหวในปี 2563 ระบุว่าพวกเขาไม่ได้มองว่าทรงผมนักเรียนเป็นปัญหามาก่อน แม้จะรู้สึกไม่ชอบไม่พอใจอยู่บ้างเพราะทรงผมนักเรียนนั้นไม่สวยงามไม่ทันสมัย ทำให้มีนักเรียนบางส่วนออกมาวิพากษ์วิจารณ์เรื่องทรงผมผ่านโซเชียลมีเดียของตนอยู่บ้างแต่โดยมากมักเกิดขึ้นในช่วงก่อนเปิดภาคเรียนและหลังจากนั้นการวิพากษ์วิจารณ์ก็หายไป นักเรียนส่วนใหญ่ยอมรับว่าพวกเขาไม่ได้ตีความว่าทรงผมนักเรียนเป็นประเด็นปัญหาเรื่องสิทธิเหนือเนื้อตัวและร่างกายมาก่อน กระทั่ง มีชุดคำอธิบายดังกล่าวปรากฏ

ออกมาโดยกลุ่มนักเรียนแล้ว ซึ่งเปิดตัวเคลื่อนไหวเรื่องสิทธินักเรียนโดยเฉพาะในช่วงปี 2563 กรณีเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง ในการตีกรอบความคิดและพฤติกรรมให้นักเรียนปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามก็ไม่ได้หมายความว่านักเรียนเห็นด้วยกับแนวคิดที่รัฐกล่อมเกลาเสมอไป นักเรียนส่วนใหญ่ระบุว่าที่พวกเขาต้องปฏิบัติตามก็เพราะกติกาเหล่านั้นมีบทลงโทษกำกับอยู่และนักเรียนประเมินแล้วว่าไม่ต้องการมีปัญหาจึงเลือกที่จะปฏิบัติตาม ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยทางปฏิบัติมีข้อจำกัดในเรื่องการครองความคิดจิตใจของผู้คนได้อย่างสมบูรณ์ การกำกับพฤติกรรมของผู้คนไว้ได้ด้วยกฎระเบียบและการลงโทษ จึงไม่ได้หมายความว่าจะสามารถกำกับความคิดจิตใจของผู้คนไม่ให้เห็นต่างได้

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้นโดยตัวมันเองก็มีข้อจำกัดทางทฤษฎีอยู่เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่แนวคิดเรื่องการกล่อมเกลาทางการเมืองให้ความสนใจอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงกับปัจจัยในการกล่อมเกลาทางการเมือง (socializing agents) ต่างๆ น้อยเกินไป (Dinas, 2014, pp. 827-852; Neundorff, Niemi & Smets, 2016, pp. 921-949) ด้าน Erik Amna, Mats Ekstrom, Margaret Kerr และ Hakan Stattin (2009, pp. 27-40) กล่าวว่าแนวคิดเรื่องการกล่อมเกลาทางการเมืองมีข้อจำกัดอย่างน้อย 8 ประการ 1) การขาดการวิเคราะห์เยาวชนในฐานะตัวแสดงที่มีความกระตือรือร้นและสามารถเลือกพฤติกรรมของตนได้ 2) มองข้ามบริบทต่างๆ ในชีวิตประจำวันที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง 3) ไม่คำนึงถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา 4) ใช้แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบคับแคบและวัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบจำกัด 5) ขาดการศึกษาผลการกล่อมเกลาในระยะยาว 6) ขาดการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง

ตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกล่อมเกลาทางการเมือง 7) ไม่ให้น้ำหนักต่อประสบการณ์เฉพาะบุคคล และ 8) ขาดคำอธิบายเชิงทฤษฎีใหม่ๆ เกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางการเมือง

ในแง่นี้กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยที่พยายามปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมลงสู่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจึงมีข้อจำกัดทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยมีข้อจำกัดอย่างน้อย 4 ประการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากที่รัฐกล่อมเกลา

ประการที่ 1 ให้ความสำคัญกับโครงสร้างเหนือปัจเจกบุคคล

: ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ารัฐไทยเชื่อมั่นในอิทธิพลของโครงสร้างในการกล่อมเกลาทางการเมืองเหนือปัจเจกบุคคลอย่างมาก ดังปรากฏให้เห็นจากการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และโครงสร้างของเนื้อหาในแบบเรียนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด เพื่อกำกับให้ผู้เรียนมีทัศนคติและพฤติกรรมเป็นไปตามที่รัฐต้องการ แม้ต่อมาจะมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนที่วิพากษ์วิจารณ์หลักสูตรการศึกษาและการทำงานของรัฐบาลว่ารัฐก็ยังคงเลือกที่จะรับมือกับปัญหาดังกล่าวด้วยการกำหนดค่านิยม 12 ประการขึ้นเพื่อตอกย้ำคุณลักษณะของพลเมืองดีของรัฐไทย โดยกำหนดให้ค่านิยม 12 ประการเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองที่มีตัวชี้วัดและมีการวัดผลตามระบบ (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2557, ออนไลน์) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐไทยละเลยความสามารถในการคิดอิสระของปัจเจกบุคคลที่อาจทำให้เกิดต่างออกไปจากที่รัฐกล่อมเกลาได้ จึงยังคงกำหนดนโยบายเพื่อรับมือกับการเคลื่อนไหวแบบไม่มีความยืดหยุ่นและไม่สะท้อนต่อความเป็นจริง ส่งผลให้นอกจากจะไม่อาจรับมือกับความเห็นต่างได้แล้วก็ยิ่งกลายเป็นการกระตุ้นให้ความเห็นต่างรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก

ประการที่ 2 เชื่อในความเป็นเนื้อเดียวกันมากเกินไป : ปัญหาอีกประการของประเทศไทยในการกล่อมเกลாதองคาพยพที่ทำการกล่อมเกลาทองคาพยพที่ทำการกล่อมเกลาทองคาพยพที่ทำการกล่อมเกลามากเกินไป ทำให้ไม่เห็นความหลากหลายในการถ่ายทอดเนื้อหาซึ่งเป็นเรื่องปกติในทางปฏิบัติ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแม้รัฐไทยจะมีความพยายามในการวางกรอบการกล่อมเกลาทองคาพยพที่ทำการกล่อมเกลามากเกินไป ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่จากการสัมภาษณ์กลับพบว่าครูผู้สอนคือตัวแปรหนึ่งที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าทางการเมืองของนักเรียนไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่รัฐไทยกำหนดไว้ ทั้งนี้เพราะครูผู้สอนมีความสามารถแตกต่างกันในการถ่ายทอดความรู้ แม้แต่ครูกลุ่มอนุรักษนิยมที่ไม่ต่อต้านค่านิยม 12 ประการ ก็มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และสร้างทัศนคติที่ต่างกันไป บางรายก็สามารถอธิบายให้น่าฟัง เช่น ครูรายหนึ่งระบุถึงวิธีการเรียนการสอนของตนเพื่อสร้างให้นักเรียนรักชาติตามค่านิยม 12 ประการไว้ว่า “เรื่องการเมืองเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และที่สำคัญถ้าเราสอนการเมืองเราจะต้องเชื่อมโยงกับสถาบัน แต่ผมเสี่ยงจะไม่พูด บางเรื่องที่พูดได้ต้องพูดกลางๆ เพราะว่าการเป็นครูที่สอนการเมืองการปกครอง ถ้าคุณวางตัวไม่ถูกจะเป็นข้อเสีย คุณจะเห็นได้ว่าทำไมครูสอนการเมืองการปกครองแล้วเด็กไม่เข้าใจแล้วเด็กมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป เพราะครูวางตัวไม่เป็นกลาง” (ครูเขียว, สัมภาษณ์, 2565, 10 กรกฎาคม) ด้านครูผู้สอนอีกรายกล่าวถึงแนวทางการสอนของตนว่า “อาจารย์ใช้ชื่อว่าโครงการรักชาติสุภาพบุรุษ (ขอสงวนชื่อโรงเรียน) รักชาติอย่างถูกทาง ... สิ่งที่ยกมาให้เขาอยากจะทำคือคะแนนที่เราล่อเขาให้เขาทำ...ก็จะมีประกาศเกียรติคุณ...เป็นการบ่มเพาะการเข้าร่วมกระบวนการขัดเกลาทองคาพยพที่ทำการกล่อมเกลามากเกินไป การโซเซียไลเซชัน (socialization) จากกิจกรรม” (ครูจืด, สัมภาษณ์, 2565, 21 กรกฎาคม)

ขณะที่ครูผู้สอนบางรายก็ไม่อาจให้คำอธิบายในการเรียนการสอนค่านิยม 12 ประการและประชาธิปไตยให้น่าฟังและในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้ เช่น ครูผู้สอนรายหนึ่งกล่าวว่า “อันที่จริงไม่ได้สอนคุณค่าประชาธิปไตยเลย ก็จะไปสอนเรื่องพลเมืองดี...เช่น การเคารพกฎหมายและกติกาของสังคม...ก็ถือว่าพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยได้...อย่างเช่น การรู้จักทำงานร่วมกันกับเพื่อน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับทางโรงเรียน ช่วยกันดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม...จะให้ความสำคัญในเรื่องการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง” (ครูน้ำ, สัมภาษณ์, 2565, 19 กรกฎาคม) จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าค่านิยมทางการเมืองที่รัฐกำหนดไว้อาจถูกถ่ายทอดออกไปโดยครูผู้สอนด้วยประสิทธิภาพที่ไม่เท่ากัน

นอกจากประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ของครูผู้สอนจะแตกต่างกันแล้ว ตัวครูผู้สอนก็ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด แม้ว่าพวกเขาจะถูกกล่อมเกลามาเพื่อให้เป็น “พ่อแบบ” “แม่แบบ” แก่นักเรียน แต่ไม่ใช่ครูทั้งหมดที่ต้องการแสดงบทบาทนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูรุ่นใหม่ที่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 25-39 ปี กลุ่มนี้ส่วนมากมักเชื่อว่าพวกเขาเป็นเพียง “คนธรรมดา” ไม่สมบูรณ์แบบและไม่อาจเป็นตัวแบบให้แกใครได้ ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ที่ว่า “ส่วนตัวผมคิดว่าผมไม่ใช่แม่พิมพ์ ผมจะไปสร้างบล็อกในการผลิตคนอย่างนั้นหรอ มันก็ไม่ใช่ ใช่ไหม...ผมมองว่าผมก็เป็นปุถุชนคนหนึ่ง ไม่ใช่คนสูงส่ง มีคำว่าครูอาจารย์บนบ่าแล้วจะทำอะไรไม่ได้ ผมก็เป็นคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่ผมก็เชื่อมั่นว่าเด็กของผมทุกคนเขามีวิจารณญาณเพียงพอ ในการใช้ชีวิตของเขา” (ครูนิต, สัมภาษณ์, 2565, 30 มิถุนายน) “ผมมองผมไม่ได้มองว่าครูเป็นแบบอะไรที่ศักดิ์สิทธิ์เลย ผมพูดกับเด็กว่า นักเรียนรู้ไหมว่าครูขายบริการนะลูก แล้วหนูก็เป็นผู้รับบริการ ซึ่งมันก็จริงในครูสภาซึ่งจะมีจรรยาบรรณวิชาชีพ เขาจะเขียนจรรยาบรรณด้านหนึ่งว่าจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

งานครูนี้เป็นงานบริการนะ” (ครูสาม, สัมภาษณ์, 2565, 5 กรกฎาคม) เมื่อประกอบกับการที่ครูกลุ่มนี้มักมีแนวคิดเชิงวิพากษ์และไม่เชื่อในค่านิยม 12 ประการ จึงทำให้ครูกลุ่มนี้มักถ่ายทอด “วิธีคิด” แบบตั้งคำถามให้แก่กันเรียนในชั้นเรียนของตน ขณะเดียวกันก็พยายามเลี่ยงให้การสอนค่านิยม 12 ประการเป็นไปในลักษณะของการตั้งคำถามด้วย ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนรายหนึ่งที่ว่า “ผมก็จะบิ๊ดเนื้อหาว่า ใครก็ได้ในสังคมที่คุณรู้สึกว่าเป็นไอ้ดอลให้คุณหรือทำให้คุณรู้สึกว่าคุณอยากใช้ชีวิตต่อไป มาปรับใช้ แต่ว่าส่วนใหญ่วิชานี้มันเป็นวิชาที่เราจะเก็บโดยการใช้นั้นงานจะไม่มีการสอน ไม่มีการสอน เอาตรงๆ เลยนะ ไม่วัด คือวิชานี้บังคับให้เราต้องทำ...แล้วเราก็ส่ง เรามีการทำตัวชี้วัดแล้วเราก็ส่งไป แต่เราแค่ไม่ใช้ ให้รู้แค่นั้นมี” (ครูนิค, สัมภาษณ์, 2565, 30 มิถุนายน) ขณะที่ครูผู้สอนอีกรายเล่าถึงแนวทางการถ่ายทอดค่านิยม 12 ประการโดยสอนให้นักเรียนคิดวิเคราะห์แต่ไม่กระทบกับตัวชี้วัดว่า “บางโรงเรียนก็จัดเป็นอีกรายวิชาหนึ่งเพิ่มเติมขึ้นมาให้ทุกชั้นไปเรียน ก็อาจจะมีการวัดประเมินผลมีเกรดมีอะไรในทรานสคริปต์...แต่ว่าบางโรงเรียนก็ไม่มี หมายถึงไม่ได้มีเป็นรายวิชาแต่ว่าบอกไปว่าสอนแล้วนะ ผ่านวิชาลูกเสือ เป็นการบูรณาการแล้วก็มีมีการวัดประเมิน...ก็คือแค่ให้มันมีตามนโยบาย” (ครูนิค, สัมภาษณ์, 2565, 30 มิถุนายน)

สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองจะตีกรอบปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนแต่ในทางปฏิบัติการรับรู้เนื้อหา รวมไปถึงความสามารถของครูผู้สอนที่แตกต่างกันออกไปนั้นก็ทำให้เนื้อหาและการกล่อมเกลาทางการเมืองที่กำหนดไว้ไม่ได้มีความเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งข้อจำกัดในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐบาลไทยสู่ผู้เรียน

ประการที่ 3 ประเมินเหตุการณ์แทรกซ้อนต่ำไป :
สืบเนื่องจากรัฐไทยให้ความสำคัญกับโครงสร้าง

เหนือปัจเจกบุคคลอย่างมาก จึงทำให้ละเลยต่อปัจจัยแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ซึ่งกำลังเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้สภาพแวดล้อมในการเข้าถึงข้อมูลและการผลิตชุดข้อมูลในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมแตกต่างออกไปจากเดิมที่รัฐและสื่อมวลชนคือผู้ผูกขาดการผลิตชุดข้อมูลอยู่เพียงไม่กี่ราย กลายเป็นภาคประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตและส่งต่อชุดข้อมูลไปยังภาคส่วนต่างๆ ได้ ส่งผลให้ชุดข้อมูลมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น การกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐจึงมีข้อจำกัดในเรื่องความสามารถในการควบคุมชุดข้อมูลและความเห็นต่าง เพราะผู้คนสามารถเข้าถึงชุดคำอธิบายและบทวิเคราะห์ที่ต่างกันออกไปมากมายภายใต้เหตุการณ์เดียวกัน ทำให้โอกาสในการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากการกล่อมเกลารัฐเกิดได้มากขึ้น การพัฒนาของอินเทอร์เน็ต ทำให้โลกโซเชียลมีเดียกลายเป็นเวทีเสวนาขนาดใหญ่ที่ผู้คนสามารถแชร์เรื่องราวความเห็นของตนได้โดยเสรี และสามารถค้นหาข้อมูลที่ตนสนใจ รวมไปถึงผู้คนที่มีความเห็นทิศทางเดียวกันกับตนได้ในระยะเวลาอันรวดเร็วข้ามผ่านเวลาและสถานที่ ทำให้ผู้คนสามารถรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายผ่านอินเทอร์เน็ต (McNair, 2011, pp. 1-67) Hong, Y. & Lin, T. (2017, pp. 50-70) ซึ่งให้เห็นว่าสื่อมีความสำคัญต่อการขัดเกลาทางการเมือง โดยมักจะสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันกับครอบครัวและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของบทความนี้ที่พบว่านักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเข้าถึงชุดข้อมูลที่แตกต่างออกไปจากการกล่อมเกลาของภาครัฐ ผ่านโซเชียลมีเดีย โดยบางรายได้รับข้อมูลที่แตกต่างผ่านระบบเสิร์ชเอนจินอย่าง กูเกิล (Google) จากการทำรายงาน ขณะที่บางคนได้รับข้อมูลจากการแชร์ของญาติ กลุ่มเพื่อนๆ และเพจที่ตนติดตาม

ประการที่ 4 เนื้อหาที่จำกัดและไม่ปรับตัว: นับเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้กระบวนการกล่อมเกลாதองการเมืองของรัฐไทยมีข้อจำกัด เนื่องจากกระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองของรัฐที่มุ่งเน้นไปที่การสร้างพลเมืองดีมีศีลธรรมรู้หน้าที่และความรับผิดชอบโดยไม่มีคำอธิบายใดนอกเหนือไปจากคำอธิบายที่ว่าวัฒนธรรมตะวันตก (ซึ่งเป็นจุดตั้งต้นของประชาธิปไตย) มีลักษณะบริโภคนิยมล่อแหลมและขัดแย้งกับค่านิยมและประเพณีที่ดั้งเดิมของไทย (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 117; ธวัช ทนโตภาส และคณะ, 2558, น. 77) ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ซับซ้อนไปยังเรื่องของสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกทางการเมืองอยู่ทุกขณะและกำลังถูกแรงด้วยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต จึงไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้ไม่น่าฟังมากพอที่จะให้เชื่อและปฏิบัติตาม เพราะปัจจุบันผู้เรียนสามารถเข้าถึงวัฒนธรรมต่างชาติได้ทุกวันผ่านการท่องอินเทอร์เน็ต การนำเสนอเนื้อหาในลักษณะชาตินิยมเข้มข้น จนแทบไม่มีพื้นที่ให้กับคำอธิบายที่ทันตามกระแสโลก เช่นว่า “คนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในหลักจริยธรรมและศีลธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีความกตัญญูต่อบิดาแม่ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ การเคารพในระบอบอาวุโส การมีมารยาททั้งทางกิริยาและวาจาการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ทำให้สังคมไทยได้รับการยกย่องชมเชยจากนานาประเทศ...” (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 103-104) จึงเปรียบเสมือนเนื้อหาในแบบเรียนกำลังย้ายอยู่กับที่ ซึ่งไม่ต่างจากการถอยหลังลงไปทุกวัน

เมื่อเนื้อหาที่สอนไม่เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง ความสงสัย และความรู้สึกไม่พอใจจึงเกิดขึ้น ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของนักเรียนรายหนึ่งที่กล่าวถึงความรู้สึกต่อเรื่องทรงผมและเครื่องแต่งกายซึ่งไม่มีคำอธิบายอะไรที่น่าฟังไปกว่าเรื่องของระเบียบวินัยว่า “หนูรู้สึกว่าการทรงผมมันจะเป็นยังไงก็ได้ มันไม่ได้สำคัญกับเรื่องของ

การศึกษาเท่าไร... มันก็ไม่เกี่ยวอะไรกับการเรียน เพราะตอนที่เรายู่โรงเรียนเราก็เป็นนักเรียน แต่พอหมดเวลาเรียนแล้วก็ต้องออกไปภายนอกโรงเรียนเหมือนกัน และภายนอกโรงเรียนแล้วก็ทำสีผมได้ แล้วทำไมเราถึงทำเข้าโรงเรียนไม่ได้” (มะปราง, สัมภาษณ์, 2564, 11 กรกฎาคม) ขณะที่ นักเรียนอีกรายระบุถึงข้อสงสัยต่อการเรียนประชาธิปไตยว่า “ทำไมครูถึงต้องห้ามไม่ให้เราพูด หรือว่าหักคะแนน ทำไมเราถึงไม่สามารถวิจารณ์” (เม, สัมภาษณ์, 2564, 10 กรกฎาคม) ด้านนักเรียนอีกรายกล่าวในทำนองเดียวกันว่า “ผมสงสัยมาตั้งแต่เด็กแล้วว่าทำไมตอนเรียนระบอบการปกครอง... คนในห้องแม้แต่อาจารย์ก็จะ ‘จู้จี้’ ผมก็สงสัยว่าทำไมเราพูดไม่ได้ หรือมันอาจจะเป็นมุกของเขา แต่ว่าที่คณะรัฐศาสตร์เราไม่เคยมีการ ‘จู้จี้’ กันเลย เราคุยกันจริงๆ แต่พอมาอยู่ในห้องเรียนมันเป็นมุกหรือว่าเขาไม่กล้าพูด นี่คือสิ่งที่ห้องเรียนไม่มี แต่สมัยชาลิ่งหัดดำมี” (คิวพี, สัมภาษณ์, 2564, 28 กรกฎาคม)

เนื้อหาที่จำกัดและไม่ปรับตัวของแบบเรียนและหลักสูตรการศึกษาไทยจึงกำลังกลายเป็นชนวนเหตุที่กัตร้อนตัวเอง และชวนให้ตั้งคำถามว่าแบบเรียนมีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้เรื่องประชาธิปไตยเพียงใด เมื่อประกอบกับการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงของรัฐไทย ที่มีจะตอบโต้โดยการไม่ตอบสนองต่อคำถามและปล่อยให้เรื่องเงียบไป พร้อมๆ กับซับซ้อนนโยบายชาตินิยมแบบเข้มข้นซ้ำลงไปอีกผ่านการกำหนดรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง จึงยิ่งส่งผลให้ประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นยังคงค้างคาอยู่ในใจของผู้คน เมื่อวันเวลาผ่านไปคำถามเหล่านั้นก็ยิ่งสะสมกลายเป็นตะกอนทางความคิดที่พร้อมจะปะทุขึ้นมาเมื่อโอกาสเหมาะสม

ทั้งนี้เพราะ แม้การกล่อมเกลาทองการเมืองในแง่หนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการใช้อำนาจทางด้านวัฒนธรรมในการกำหนดความคิดและพฤติกรรมของผู้คนให้เป็นไปใน

ทิศทางเดียวกันเพื่อความสะดวกสบายและเพื่อประโยชน์ในการปกครองโดยไม่ใช้กำลังบังคับ (Steven L., 1974, pp. 108-151) แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่มีอำนาจใดที่ปราศจากการต่อต้าน (Faubion, 1994, pp. 326-348; Ernesto & Chantal, 2001, pp. 1-193; วัชรพล พุทธิรักษา, 2541, น. 12-15) ซึ่งนั่นรวมไปถึงกรณีของนักเรียนที่แม้จะถูกตีกรอบให้เชื่อและปฏิบัติตาม แต่ในฐานะปัจเจกบุคคลที่สามารถคิดอิสระได้ ย่อมเกิดโอกาสที่นักเรียนจะคิดเห็นแตกต่างออกไปและมีพฤติกรรมท้าทายได้ในหลายลักษณะ เช่น ตั้งข้อสงสัย ไม่เชื่อ ไม่รับฟัง ท้าทายกระทั่งปฏิเสธการกล่อมเกลாதิศาสตร์ทางการเมืองนั้นเมื่อโอกาสเหมาะสม

การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยภายใต้การกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยแบบจำกัด

แม้ผลการศึกษาจะชี้ให้เห็นว่าการกล่อมเกลาทิศาสตร์ทางการเมืองนั้นมีข้อจำกัดอันอาจเป็นเหตุให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยที่แตกต่างออกไปจากที่รัฐไทยกล่อมเกลามาได้ แต่ถึงอย่างนั้น ผลการศึกษาก็พบว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของผู้เรียนนั้นเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ไม่อาจจะบ่งชี้ได้ทันทีว่าเป็นผลจากตัวแปรใดที่แน่ชัด ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าตัวแปรอย่างชุดความรู้ ค่านิยม ครอบครัวยุค เพื่อน และสื่ออินเทอร์เน็ต ต่างก็ไม่ใช่ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนโดยตรง ดังปรากฏว่านักเรียนจำนวนไม่น้อยที่มีครอบครัวเป็นสื่อแดงและพ่อแม่พยายามที่จะถ่ายทอดความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพให้แก่ลูกในรูปแบบต่างๆ เช่น ส่งเสริมบทความของนักวิชาการที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้นักเรียนทางเฟซบุ๊ก เพื่อให้นักเรียนได้อ่านทำความเข้าใจประเด็นทางการเมืองของไทยให้มากขึ้น แต่นักเรียนก็ไม่ได้สนใจสิ่งดังกล่าวจนกระทั่งเกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนแล้ว จึงทำให้ต้องไปค้นหาสิ่งดังกล่าว

กลับมาอ่านอีกครั้ง เป็นต้น

กรณีของครูผู้สอนก็ประสบกับเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ แม้จะมีความพยายามเผยแพร่ความคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้นักเรียน เช่น ผ่านการเล่าประวัติศาสตร์เดือนตุลาคม ทว่าก็ไม่ได้ทำให้นักเรียนสนใจมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับความสนใจของนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงปี 2563 ภายหลังจากมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและนักเรียนแล้ว ครูผู้สอนรายหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าเทียบกับเด็กช่วงที่ยังไม่มีการเคลื่อนไหว การพูดประเด็นเหล่านี้ น้อย แต่ถ้ามองผิวเผินก็เปลี่ยนจริงๆ เด็กพูดประเด็นที่ลุ่มลึกและจำนวนที่พูดก็มากขึ้น ...” (ครูสอง, สัมภาษณ์, 2565, 4 กรกฎาคม) ด้านครูผู้สอนอีกรายหนึ่งกล่าวว่า “เด็กเริ่มสนใจมากขึ้นคือเขาจะเริ่มสนใจว่า...บทเรียนนี้มันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขา...มันก็เริ่มมีการตั้งคำถามออกมา” (ครูบ, สัมภาษณ์, 2565, 10 มิถุนายน)

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องเกิดขึ้นจากตัวเอง (self-learning) เพราะต่อให้มีคนมาบอกว่าการเมืองไม่ใช่อะไรและนักเรียนควรออกมาเรียกร้องอะไร เพื่ออะไร เพราะอะไร แต่หากนักเรียนไม่เห็นความสำคัญ ไม่มีความสนใจและไม่ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองเสียแล้ว การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ในแง่นี้กระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ช่วงประกอบด้วย 1) ช่วงสนใจ 2) ช่วงเรียนรู้ 3) ช่วงตื่นรู้ 4) ช่วงแสดงออก และ 5) ช่วงตกผลึก

จากการสัมภาษณ์พบว่า “ความสนใจ” คือจุดตั้งต้นสำคัญที่จะนำไปสู่การแสวงหาข้อมูลและนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยด้วยตัวของนักเรียนเองในเวลาต่อมา โดยสิ่งที่ทำให้เกิดความสนใจทางการเมืองของ

นักเรียนแต่ละรายก็แตกต่างกันออกไป จากผลการศึกษาพบว่า การกล่อมเกลாதองการเมืองของรัฐสามารถสร้างความรู้สึกสนใจให้แก่ผู้เรียนในการเข้าไปศึกษาเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยได้น้อยกว่าการกล่อมเกลามาผ่านเครือข่ายปฏิบัติการนอกระบบการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อน สื่อและสถานการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้น สำหรับนักเรียนแล้วเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนเลวในช่วงปี 2563 คือสิ่งที่กระตุ้นให้พวกเขาเกิดความรู้สึกสนใจและต้องการศึกษาค้นคว้าประชาธิปไตยเพิ่มเติมด้วยตนเอง ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนรายหนึ่งกล่าวว่า “เหมือนคนในสังคมขาดการรับรู้เรื่องสิทธิไปแล้วคิดว่าทำอะไรได้บ้าง ทำอะไรไม่ได้บ้าง แต่พอมีมือขึ้นมา มันก็ทำให้เราได้คิดว่าการไปมีมือก็เป็นอีกเสรีภาพหนึ่งที่เราทำได้อะค่ะ” (พก, สัมภาษณ์, 2565, 5 กุมภาพันธ์) ขณะที่ นักเรียนอีกรายกล่าวว่า “กลุ่มเยาวชนปลดแอกเป็นอีกแรงบันดาลใจหนึ่งที่ทำให้เราออกมาแอคชั่น เพราะเห็นว่าแกนนำเริ่มมีคนออกมาแล้วและประชาชนหลายคนออกมาและเรารู้สึกว่าถ้ามีเพื่อนออกมาตั้งเยอะตั้งแยะเราก็เลยอยากออกมาด้วย” (กาฟ, สัมภาษณ์, 2564, 15 กรกฎาคม)

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนเลว นั้นมีความสำคัญต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียน ในแง่ปัจจัยชักนำให้นักเรียนส่วนใหญ่สนใจตั้งคำถามและศึกษาค้นคว้าประชาธิปไตยด้วยตนเองในเวลาต่อมา เพราะปฏิเสธไม่ได้ว่าข้อมูลเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือเนื้อตัวร่างกายในประเด็นเรื่องทรมานเครื่องแบบนักเรียนและกฎระเบียบของโรงเรียนนั้นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มาก่อนหน้าที่จะมีการเคลื่อนไหวมาแล้วระยะหนึ่ง รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและรัฐประหารก็ไม่ใช่ประเด็นใหม่แล้วแต่ได้รับการกล่าวถึงมาแล้วทั้งผ่านหนังสือ บทความ สื่อบุคคล รวมไปถึงสื่อออนไลน์ (เนติวิทย์

โชติภัทร์ไพศาล, สัมภาษณ์, 2565, 11 กุมภาพันธ์) ทว่าบรรดาข้อมูลเหล่านั้นกลับเข้าไปไม่ถึงกลุ่มเป้าหมายและไม่ได้รับความสนใจเข้าถึงโดยกลุ่มเป้าหมายอย่างนักเรียนจนนำไปสู่การศึกษาเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยในเวลาต่อมา ความสนใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างแรกที่ต้องเกิดขึ้นก่อนนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ขั้นต่อไป

เมื่อนักเรียนเริ่มสนใจก็จะนำไปสู่ความต้องการค้นหาคำตอบซึ่งเรียกว่าช่วง “เรียนรู้” โดยในช่วงนี้นักเรียนจะได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับชุดคำอธิบายใหม่ๆ ซึ่งข้อมูลบางเรื่องก็แตกต่างไปจากคำอธิบายที่นักเรียนคุ้นชินหรือได้เรียนรู้มาก่อน ทำให้นักเรียนเริ่มเกิดการเรียนรู้ว่าภายใต้เหตุการณ์หรือประเด็นเดียวกันก็มีชุดคำอธิบายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับจุดเน้นและมุมมอง ในช่วงนี้นักเรียนจะเริ่มเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเองเข้ากับชุดคำอธิบายใหม่ที่พบในกรณีที่ชุดคำอธิบายนั้นเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าไปเป็นหนึ่งในตัวแสดงที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับเหตุการณ์ภายใต้หลักประชาธิปไตย การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกทางการเมืองจะเริ่มเกิดขึ้นได้ในขั้นนี้

กระบวนการเรียนรู้ในช่วงถัดมาคือช่วงของการ “ตื่นรู้” ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้เรียนจะนำชุดคำอธิบายใหม่ที่ได้มีโอกาสสัมผัสในช่วงของการเรียนรู้มาเปรียบเทียบกับชุดคำอธิบายเดิมในเหตุการณ์เดียวกันบนฐานคิดเรื่องประโยชน์ที่ตนจะได้รับ ทำให้มองเห็นประเด็นทางการเมืองเชื่อมโยงกับสิทธิเสรีภาพของตนเองมากขึ้น อันนำไปสู่ความเข้าใจสังคมที่ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป ภายใต้กระบวนการนี้ผู้เรียนจะเกิดความตื่นรู้และตั้งข้อสงสัยต่อระบบที่เคยคุ้นชิน ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะนำนักเรียนไปสู่การเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากที่ได้รับการกล่อมเกลามาโดยรัฐผ่านระบบการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยในช่วงต่อไปคือช่วงของการ “แสดงออก”

ตั้งแต่ละคน ก็จะมีการแสดงออกแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับ การประเมินต้นทุนที่ต้องจ่ายประโยชน์และโทษที่จะ ได้รับ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการแสดงออกของนักเรียน ที่ตื่นรู้คุณค่าประชาธิปไตยไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ การเคลื่อนไหวทางการเมืองเสมอไป แต่อาจเป็น การแสดงออกในรูปแบบอื่นๆ ได้มากมาย ง่ายที่สุดคือ การแซวครูผู้สอนในประเด็นทางสังคมการเมืองที่กำลังได้ รับความสนใจ การนำเรื่องการเมืองมาล้อกันในเชิงขำขัน การแสดงความเห็นต่อท้ายความเห็นทางการเมือง ที่ถูกใจ เรือโยไปจนถึงการตั้งกระทู้ทางการเมืองของตน บนโลกโซเชียลมีเดีย และการรวมกลุ่มนักเรียนเพื่อ ต่อรองเรียกร้องต่อกฎระเบียบปฏิบัติบางอย่างของ โรงเรียน เป็นต้น การแสดงออกทางการเมืองเหล่านี้ นับเป็นอีกช่วงเวลาสำคัญที่นักเรียนจะได้เรียนรู้คุณค่า ประชาธิปไตยจากเหตุการณ์จริง ซึ่งมีส่วนช่วย ให้ นักเรียนเกิดความเข้าใจสิทธิเสรีภาพมากขึ้น เป็นการ เรียนรู้อีกหนึ่งขั้นผ่านประสบการณ์ของผู้เรียนเอง ซึ่งจะ นำไปสู่การ “ตกผลึก” ทางความคิดที่จะส่งผลต่อ พฤติกรรมในเวลาต่อมา โดยในช่วงนี้นักเรียนจะได้เรียนรู้ ว่าสิ่งใดทำได้หรือทำไม่ได้ในความเป็นจริง อุดมการณ์ มีข้อจำกัดในทางปฏิบัติอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจ อีกครั้งว่าพวกเขาจะมีการแสดงออกทางการเมือง อย่างไรต่อไป

ข้างต้นเป็นวงจรการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของ นักเรียน จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาสำคัญที่สุดที่จะนำไปสู่ การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยก็คือช่วงสนใจ ซึ่งปฏิเสธ ไม่ได้ว่าการเกิดขึ้นของม็อบเยาวชนปลดแอกและม็อบ ของกลุ่มนักเรียนเลวนั้นนำความสนใจมาสู่ผู้เรียน ให้เข้าไปศึกษาและทำความเข้าใจคุณค่าประชาธิปไตย ด้วยตนเองในเวลาต่อมาผ่านสื่อที่อยู่บนกระบวน การศึกษา แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้อีกเช่นกันว่ายังมีนักเรียน อีกไม่น้อยที่ไม่ได้ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง แม้จะมี

ม็อบนักเรียนออกมา ดังนั้นโดยตัวม็อบเองจึงเป็นเพียง ตัวจุดประกายให้สนใจเท่านั้น ส่วนการที่นักเรียนจะเกิด ความรู้สึกสนใจอยากเรียนรู้ต่อและจะออกมาเคลื่อนไหว ทางการเมืองหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการขบคิด ภายในของนักเรียนผู้นั้นประกอบกัน แต่กระบวนการ ขบคิดภายในก็จะเกิดขึ้นไม่ได้เช่นกันหากนักเรียนไม่มี โอกาสพบชุดคำอธิบายใหม่ (ซึ่งแน่นอนว่าส่วนหนึ่งเกิด จากม็อบ) ในทางกลับกันหากไม่มีเหตุให้สนใจแม้จะมี ข้อมูลชุดใหม่นักเรียนก็ไม่สนใจเข้าถึงข้อมูลนั้นเช่นกัน กระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยจึงซับซ้อน เกินกว่าจะลดทอนคำอธิบายลงมาที่การปลุกปั่นได้

ความซับซ้อนของการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย ส่วนหนึ่งอยู่ที่ช่วงของความสนใจว่าจะคลี่คลายตัวลงไป ในลักษณะใด เพราะผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าไม่เสมอไป ที่เมื่อนักเรียนได้รับชุดข้อมูลใหม่จะเกิดความรู้สึกสนใจ และต้องการเข้าไปศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยด้วยตัวเอง ในเวลาต่อมา หากนักเรียนไม่เห็นคุณค่าของข้อมูล ชุดใหม่ และประเมินว่าพวกเขาเลือกจะเชื่อข้อมูลชุดเก่า มากกว่า ดังจะเห็นได้ว่า ยังมีนักเรียนอีกจำนวนมาก ที่ไม่ได้เกิดความรู้สึกสนใจหรือตื่นตัวอยากเรียนรู้ทาง การเมืองและออกมาเรียกร้องเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพ ของตน สิ่งนี้เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่า ประชาธิปไตยนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แม้กระแสการชุมนุม ทางการเมืองมีส่วนทำให้นักเรียนสามารถตื่นรู้ทาง การเมืองในเรื่องสิทธิเสรีภาพของตนขึ้นมา กระแสและ ชุดข้อมูลที่แตกต่างจึงไม่ใช่เพียงเงื่อนไขเดียวที่จะเข้ามา กระตุ้นและนำไปสู่ความรู้สึกสนใจและนำไปสู่การเรียนรู้ ทางการเมืองของนักเรียน ยังต้องประกอบกับความคิด ของนักเรียนเองด้วยว่าคิดหรือประเมินข้อมูลชุดใหม่ อย่างไร คิดว่าประเด็นที่มีการกล่าวถึงโดยม็อบ เพื่อน หรือครู เป็น “ปัญหา” หรือไม่ เพราะหากเขาไม่คิดว่า นั้นเป็นปัญหาและไม่เห็นความผิดปกติอะไร ความรู้สึก สนใจย่อมไม่เกิดขึ้น แต่ถึงแม้จะเห็นด้วยว่าเป็นปัญหา ก็ต้องมาดูว่านักเรียนรายนั้นยังยอมรับผลกระทบจาก

เหตุการณ์ดังกล่าวได้หรือไม่ เพราะถ้ายังยอมรับได้ แม้จะมีข้อมูลใหม่ก็อาจไม่นำไปสู่ความรู้สึกสนใจและเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยอย่างจริงจัง ซึ่งการประเมินเรื่องการยอมรับผลกระทบนี้ก็มีข้อขัดแย้งอีกเช่นกัน ขึ้นอยู่กับการประเมินต้นทุนประโยชน์และโทษที่จะได้รับ เช่น มีผู้ออกมาเคลื่อนไหวหรือไม่ มีโอกาสชนะหรือไม่ ครอบครัวและสังคมเห็นอย่างไรและอนาคตจะเจออะไรหากออกมาเคลื่อนไหว เป็นต้น

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยนั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นพัฒนาการที่มีการสะสมหรือเพิ่มพูนมากขึ้นตามระดับการศึกษาและช่วงอายุที่เพิ่มมากขึ้น แต่เป็นการเรียนรู้แบบรู้แจ้งฉับพลัน (enlightenment) อันเกิดจาก **“จุดแตกหักทางความคิด”** เมื่อมีชุดข้อมูลที่แตกต่างกระแทกเข้ามาพร้อมๆ กับที่ตัวปัจเจกบุคคลเองก็มีการขบคิดตั้งคำถามต่อตัวโครงสร้างระเบียบปฏิบัติต่างๆ ที่โอบล้อมตนอยู่ กระทั่งนำไปสู่การเรียนรู้ทั้ง 5 ช่วงในเวลาต่อมา จากการศึกษานักเรียนส่วนใหญ่ระบุว่าแรงกระแทกสำคัญที่สุดที่ส่งผลให้พวกเขาเกิดการรู้แจ้งแบบฉับพลัน ก็คือการเกิดขึ้นของม็อบเยาวชนปลดแอกและการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวที่นำพวกเขาให้รู้สึกสนใจศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยในเวลาต่อมา จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนนั้นเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและตัวปัจเจกบุคคล ไม่ใช่ผลจากการกระทำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ามีเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อนำไปสู่จุดตั้งต้นในการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย 5 ช่วง ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างภายนอก 2) การตื่นรู้ทางความคิดภายใน และ 3) การมีชุดคำอธิบายที่เชื่อมต่อการปรากฏการณ์ภายนอกเข้ากับ ความเข้าใจของปัจเจกบุคคลในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์จับต้องได้ สำหรับโครงสร้างภายนอก

ที่เปลี่ยนแปลงไปในนี้มีสองส่วนใหญ่ๆ ประกอบกัน คือ โครงสร้างการกล่อมเกลາทางการเมืองของรัฐที่เต็มไปด้วยข้อจำกัดและกำลังกีดกันตัวเอง กับโครงสร้างการพัฒนาเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ทำให้ผู้คนสามารถสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็ว สามารถค้นหาข้อมูลที่ต้องการรวมไปถึงผู้คนที่สนใจได้โดยง่าย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอกทั้งสองประการนี้ได้ส่งผลให้ชุดข้อมูลและอุดมการณ์ด้านแนวคิดรัฐสามารถกระจายตัวออกไปในวงกว้างมากขึ้น เมื่อประกอบกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนเลวที่ช่วยกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนเข้าไปหาข้อมูลเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเอง จึงยิ่งส่งผลให้เกิดการสั่นคลอนของชุดคำอธิบายทางการเมืองที่เคยได้รับการกล่อมเกลาโดยรัฐมาก่อนหน้านานำไปสู่การตั้งคำถามอันเป็นจุดตั้งต้นของการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การตื่นรู้ทางความคิดภายในของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นเงื่อนไขข้อที่สองที่จะนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของผู้เรียนในเวลาต่อมา

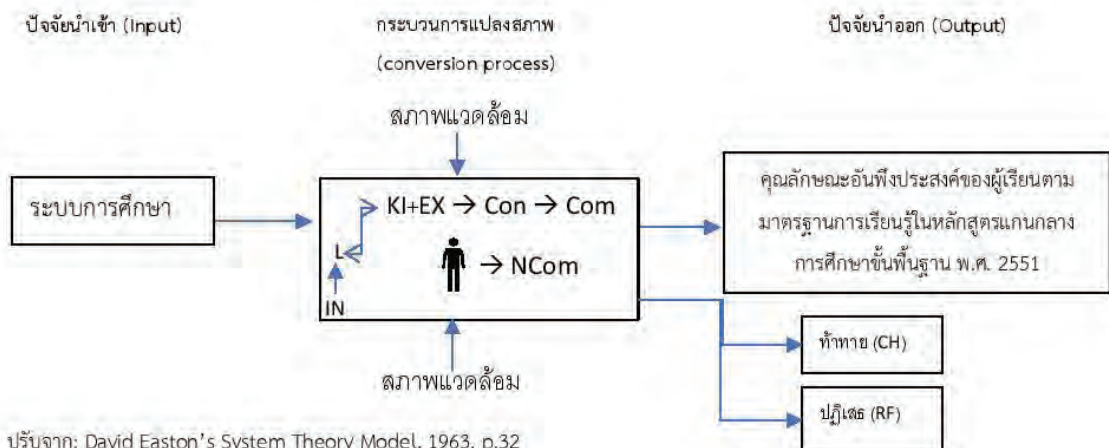
ดังที่กล่าวไปแล้วว่าตัวผู้เรียนคือเงื่อนไขอีกประการที่จะนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะแม้จะมีโครงสร้างทางการเมืองที่โอบล้อมให้ชวนคิดและตั้งคำถาม แต่หากตัวปัจเจกบุคคลไม่ได้มองว่าเรื่องดังกล่าวเป็นปัญหาหรือคิดว่ายังสามารถยอมรับที่จะปฏิบัติตามข้อเสนอจากชุดคำอธิบายเดิมได้ ก็จะไม่สนใจเรียนรู้ทางการเมืองด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ เงื่อนไขอีกประการที่จะต้องมาคู่กันก็คือ **“ชุดคำอธิบายใหม่”** ที่จะเชื่อมต่อโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงภายนอกเข้ากับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลเพื่อสร้างการเรียนรู้จากภายใน โดยสิ่งสำคัญที่ชุดคำอธิบายใหม่ต้องมีก็คือการเชื่อมโยงสิทธิประโยชน์ที่จับต้องได้เข้ากับประสบการณ์ที่ปัจเจกบุคคลส่วนใหญ่มีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การตั้งคำถามเชิงโครงสร้าง ไม่เช่นนั้นต่อให้มีคำอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ๆ แต่ก็อาจมีพลังไม่มากพอที่จะก่อให้เกิดความสนใจกระตือรือร้นเข้าไปศึกษาเรียนรู้ในขั้นนี้

ชุดคำอธิบายใหม่ที่มีพลังและผลักดันให้นักเรียนออกมาเคลื่อนไหวจำนวนมากก็คือ การนำชุดคำอธิบายเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือเนื้อตัวร่างกายมาอธิบายปรากฏการณ์ที่นักเรียนส่วนใหญ่รู้สึกไม่พอใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้วอย่างเรื่องทรงผมและเครื่องแบบนักเรียน ซึ่งช่วยขยายประเด็นสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมให้ใกล้ตัวนักเรียนมากขึ้น จำต้องได้มากขึ้นกว่าการอธิบายเรื่องความเท่าเทียมด้วยประเด็นเรื่องชนชั้นและแรงงานอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต ดังนั้นแม้โดยตัวโครงสร้างจะไม่เปลี่ยนแต่หากชุดคำอธิบายเปลี่ยน ก็เท่ากับตัวโครงสร้างถูกรับรู้และถูกมองในแง่มุมใหม่ พลังของอำนาจเก่าจึงเบาบางลงไปในแง่หนึ่ง และจะเบาบางลงไปเรื่อยๆ หากยังไม่มีการปรับตัว

เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย ภายใต้การกล่อมเกลาคุณค่าประชาธิปไตยแบบจำกัดของประเทศไทย กระทบ นำมาสู่

ปรากฏการณ์แสดงออกทางการเมืองของนักเรียนจำนวนมากในปี 2563 บทความนี้จะจึงพัฒนาแบบจำลองคำอธิบายแนวคิดการกล่อมเกลาทางการเมืองขึ้นมาโดยหยิบยืมแบบจำลองทฤษฎีระบบ (system theory) ของเดวิด อีสตัน (Easton D., 1965, p. 32; 1957, pp. 383-400.) ที่พยายามแสดงให้เห็นกระบวนการทางการเมืองในภาพใหญ่ๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการแปลงสภาพ (process) และปัจจัยนำออก (output) มาปรับใช้ร่วมกับคำอธิบายเรื่องสังคมเครือข่าย (Network Society) ของ Manuel Castells (1998, pp. 1-255) เพื่อเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและปัจเจกบุคคลภายในระบบ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยๆ ภายในระบบการเมืองใหญ่ โดยผู้วิจัยเรียกแบบจำลองนี้ว่าแบบจำลองกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของเยาวชนคนรุ่นใหม่ภายใต้การกล่อมเกลาคุณค่าประชาธิปไตยที่จำกัด (ดังแผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของเยาวชนคนรุ่นใหม่ภายใต้การกล่อมเกลาคุณค่าประชาธิปไตยที่จำกัด

ปรับจาก: David Easton's System Theory Model, 1963, p.32

หมายเหตุ:

KI = ความรู้ (Knowledge) อุดมการณ์ (Ideology) Ex = ประสบการณ์ (experience) Con = การใคร่ครวญไตร่ตรอง (consider) Com = ยอมทำตาม (compliance) NCom = ไม่ยอมทำตาม (noncompliance) CH = ท้าทาย (challenge) RF = ปฏิเสธ (refuse) IN = ความรู้สึกสนใจ (interesting) L = การเรียนรู้ (learning)

จากแผนภาพ ผู้เขียนตั้งต้นการทำความเข้าใจการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของผู้เรียนจากปัจจัยนำเข้าซึ่งในที่นี้ก็คือ ระบบการศึกษา ไปสู่กระบวนการแปลงสภาพข้อมูล ซึ่งในที่นี้ก็คือปฏิสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างภายนอก กระบวนการขบคิดของปัจเจกต่อชุดคำอธิบายต่างๆ ก่อนแปลงไปสู่ปัจจัยนำออก ซึ่งในที่นี้ก็คือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ทั้ง 8 ประการ ซึ่งประกอบด้วย 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ

โดยเพื่อให้เกิดความเข้าใจความซับซ้อนของกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียน ผู้เขียนจึงพยายามคลี่ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรภายในกระบวนการแปลงสภาพด้วย โดยเชื่อมโยงระหว่างสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป เข้ากับกระบวนการขบคิดสาระตะภายในของปัจเจกบุคคล โดยในกระบวนการขบคิดนั้นผู้เขียนได้เผยให้เห็นความซับซ้อนและการวกกลับไปมาของกระบวนการขบคิดด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ เริ่มตั้งแต่ความรู้สึกรสนใจ (interest) ซึ่งในที่นี้แทนด้วย IN อันอาจเป็นผลมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอก โดย IN จะเป็นจุดตั้งต้นของการเรียนรู้ (learning) ในที่นี้แทนด้วย L ซึ่งจะกระแทกไปสู่ความรู้อุดมการณ์ (knowledge & ideology) ซึ่งในที่นี้แทนด้วย KI และประสบการณ์ (experience) ของผู้เรียนทั้งประสบการณ์เก่าที่ได้จากระบบการศึกษาและประสบการณ์ใหม่ที่ได้จากการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งแทนด้วย E จากนั้นจึงนำไปสู่การใคร่ครวญไตร่ตรอง (consider) ซึ่งในที่นี้แทนด้วย Con ซึ่งผลที่เกิดอาจเป็นได้อย่างน้อย 2 ทางคือยืนยันที่จะยังทำตาม (compliance) แนวทางเดิมซึ่งในที่นี้แทนด้วย Com หรือไม่ยอมทำตาม (noncompliance) แนวทางเดิม

อีกต่อไป ซึ่งในที่นี้แทนด้วย NCom ทั้งนี้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับการประเมินต้นทุนประโยชน์และโทษที่จะได้รับของแต่ละปัจเจกบุคคล ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยนำออกให้เป็นไปได้อย่างน้อยใน 3 ลักษณะคือ มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ทำทาย (challenge: CH) ในลักษณะที่ตั้งคำถาม วิพากษ์วิจารณ์ หรือปฏิเสธชุดคุณค่าเหล่านั้น (refuse: RF) ซึ่งในกรณีนี้ก็คือการที่นักเรียนบางรายนั้นเลือกที่จะออกจากระบบการศึกษาไปเลย แทนที่จะเลือกออกมาวิพากษ์วิจารณ์หลักสูตร เป็นต้น

ด้วยตัวแบบนี้ จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นกระบวนการขบคิดก่อนออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนในช่วงปี 2563 ได้อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้น รวมไปถึงเห็นความเป็นไปได้ในการแสดงพฤติกรรมออกมาของผู้เรียนในหลายลักษณะ จากตัวแบบจะเห็นได้ว่ากระบวนการกล่อมเกลางานการเมืองไม่ใช่ปฏิบัติการที่จะโน้มน้าวหรือกล่อมเกลาคำให้ ผู้เรียนมีทัศนคติและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระบบได้เสมอไป เพราะการที่ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับหลักสูตรไม่ใช่สิ่งที่สะท้อนว่าผู้เรียนเห็นด้วยกับแนวคิดนั้นแต่อาจเป็นเพียงผลการประเมินของผู้เรียนที่เห็นว่าการทำงานดีนั้นกว่าเพราะต้นทุนและโทษน้อยกว่า ไม่ปฏิบัติตามเท่านั้น ขณะเดียวกันความพยายามกล่อมเกลาคิดโดยกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางการกล่อมเกลารัฐ ก็ไม่อาจนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของผู้เรียนโดยทันทีได้เช่นกัน หากผู้เรียนไม่รู้สึกรสนใจและไม่เข้าไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นเพียงแต่การสร้างสภาพแวดล้อมจูงใจให้รู้สึกรสนใจศึกษาด้วยตนเองเท่านั้น ต่อเมื่อมีการเรียนรู้แล้วก็ไม่จำเป็นอีกเช่นกันที่ผู้เรียนจะต้องมีทัศนคติและพฤติกรรมสอดคล้องกับชุดคำอธิบายใหม่และออกมาทำทายหรือปฏิเสธกระบวนการกล่อมเกลารัฐทั้งหมด และก็ไม่ได้เสมอไปอีกเช่นกันที่ผู้เรียนซึ่งตื่นรู้กับ

ชุดข้อมูลใหม่จะกระตุกรื้อรันทงการเมืองอยู่เสมอ

ผลการศึกษาพบว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนที่ผ่านมา สามารถเกิดการคลี่คลายได้ใน 3 ลักษณะ ภายหลังจากนักเรียนเข้าสู่ช่วงทดลองฝึกทางความคิด คือ 1) นักเรียนยังเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเนื่อง สำหรับนักเรียนกลุ่มนี้ประสบการณ์จากการปฏิบัติตามอุดมการณ์ทางการเมืองไม่ว่าจะดีหรือร้ายไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางการเมืองอันเกิดขึ้นในช่วงต้นรู้ได้ จึงทำให้ยังคงมีการแสดงออกและเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่องโดยไม่หวั่นแม้ว่าจะโดนคดีทางการเมือง 2) กลุ่มที่ถอยออกจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง หมายถึง กลุ่มนักเรียนที่ถอยออกไปจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองและเลือกที่จะกลับไปใช้ชีวิตภายใต้ระบบการเมืองแบบเดิม ภายหลังจากเกิดการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยผ่านการลงมือปฏิบัติที่ทำให้เรียนรู้ถึงข้อจำกัดและข้อท้าทายในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียม ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ที่เคลื่อนไหวทางการเมืองมักจะจบลงด้วยการคลี่คลายรูปแบบที่ 2 สุดท้าย กลุ่มที่ 3) เป็นกลุ่มที่ยกระดับการเรียนรู้ทางการเมืองยิ่งขึ้นมาอีกขั้น นักเรียนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่สามารถมองเห็นจุดอ่อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตน มองเห็นพลวัตของการเคลื่อนไหว ไม่ยึดติดกับอุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายตน ไม่ได้มุ่งเอาชนะ แต่เรียนรู้ที่จะประนีประนอมกับโครงสร้างเดิมเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการปกป้องสิทธิเสรีภาพกับการอยู่รอดในสังคมที่ยังมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างบางประการ ตัวอย่างการคลี่คลายในลักษณะที่ 3 นี้ก็คือนักเรียนที่เปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนไหวและการแสดงออกทางการเมืองไปในรูปแบบต่างๆ ได้ไม่จำเป็นจะต้องออกมาเคลื่อนไหวหรือแสดงออกในพื้นที่สาธารณะอย่างโจ่งแจ้งเสมอไป แต่อาจเป็นการเลือกเรียนในสายการเรียนนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เพื่อให้ตนเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือสังคม หรือเลือกที่จะทำงานกับพรรคการเมือง เป็นสมาชิกพรรคการเมือง

เลือกที่จะผลิตองค์ความรู้ผ่านโซเชียลมีเดียเพื่อปรับปรุงสังคมการเมือง เป็นต้น

บทสรุป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นได้แม้ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองที่มีการกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยแบบจำกัด ทั้งนี้เพราะการกล่อมเกลารัฐธรรมนูญทางการเมืองนั้นมีข้อจำกัดในการปลูกฝังความคิดและพฤติกรรมทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ และมักละเลยที่จะศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับโครงสร้างที่อาจนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างบางประการได้ กรณีการกล่อมเกลารัฐธรรมนูญการเมืองของประเทศไทยเพื่อมุ่งสร้างพลเมืองตามแนวชาตินิยมนั้น ในทางปฏิบัติแม้ที่นักเรียนจะมีพฤติกรรมสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ทั้ง 8 ประการ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่านักเรียนเห็นด้วยและไม่มีคำถามต่อการกล่อมเกลารัฐธรรมนูญทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาที่ผ่านมา เพียงแต่นักเรียนประเมินแล้วพบว่าต้นทุนในการเข้าปะทะกับโครงสร้างนั้นมากเกินไป ไม่เกิดประโยชน์ ทั้งยังมีบทลงโทษที่รุนแรงกระทบต่อการใช้ชีวิต การแสดงออกจึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับทัศนคติเสมอไป ซึ่งนั่นนำไปสู่ช่องว่างที่ปัจเจกบุคคลอาจเกิดการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากการกล่อมเกลารัฐธรรมนูญทางการเมืองที่เป็นอยู่ได้

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563 เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างภายนอก 2) การตื่นรู้ทางความคิดภายใน และ 3) การมีชุดคำอธิบายที่เชื่อมต่อการปรากฏการณ์ภายนอกเข้ากับ ความเข้าใจของปัจเจกบุคคลในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์จับต้องได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

ภายนอกอย่างสำคัญนั้นมียู่ 2 ส่วนประกอบกันคือ การเสื่อมคลายลงของความสามารถในการกล่อมเกลาราชการเมืองของรัฐไทย ที่ยังคงมุ่งเน้นส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและการเชื่อมพ้องเป็นหลัก ท่ามกลางกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ ที่ส่งผลให้มีการรับวัฒนธรรมประชาธิปไตยทุนนิยมสิทธิเสรีภาพเข้ามาไม่ขาดสาย กระทั่งคุณค่าทางการเมืองแบบเดิมไม่สามารถตอบโจทย์การใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบันได้ ทำให้พลังในการถ่ายทอดเรื่องราวแบบอุดมคติของหมู่บ้านไทยไม่อาจกินใจผู้คนให้ยอมทำตามโดยยินดี ทั้งยังนำไปสู่ข้อสงสัยคับข้องใจที่ไม่มีคำตอบอันยอมรับได้ เมื่อประกอบกับการเกิดขึ้นของชุดคำอธิบายที่เข้ามาเชื่อมต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเข้ากับผลประโยชน์ของผู้คนตามหลักประชาธิปไตย โอกาสที่จะผู้เรียนจะรู้สึกสนใจและอยากเข้าไปศึกษาเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเองจึงเกิดขึ้นได้แม้ภายใต้โครงสร้างการกล่อมเกลาราชการเมืองที่จำกัด

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยก็เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากผู้เรียนไม่รู้สึกลงใจและทำการศึกษาคุณค่าดังกล่าวด้วยตัวเองอย่างแท้จริง โดยกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยมีลักษณะเป็นวงจร แบ่งออกเป็น 5 ช่วงประกอบด้วย ช่วงสนใจ เรียนรู้ ตีความ รู้ และแสดงออก และตกผลึก ซึ่งกระบวนการที่ยากที่สุดคือช่วงสนใจ เพราะหากปราศจากความรู้สึกสนใจแล้วการเข้าไปสัมผัสกับชุดข้อมูลและคำอธิบายใหม่ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เช่นกัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอกและมีชุดคำอธิบายใหม่มากมายรออยู่ ที่พร้อมจะกล่อมเกลารให้คิดเห็นประเด็นใหม่ๆ ในมุมมองใหม่ๆ จึงไม่แปลกที่แม้แต่เดิมจะมีชุดคำอธิบายเกี่ยวกับปัญหาเชิงโครงสร้าง ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียม การละเมิดสิทธิเสรีภาพปรากฏอยู่ก่อนมากมาย โดยเผยแพร่ผ่าน

ช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือผ่านการบอกเล่าของครอบครัวครูและเพื่อน รวมไปถึงเริ่มมีการเผยแพร่แนวคิดเหล่านั้นในโลกออนไลน์ แต่ก็มีนักเรียนเพียงส่วนน้อยที่เลือกจะเข้าถึงข้อมูลเหล่านั้น

หากมองในแง่การเกิดขึ้นของม็อบเยาวชนปลดแอก และกลุ่มนักเรียนเลวจึงมีบทบาทเพียงสร้างความรู้สึกลงใจและเปิดพื้นที่ให้แก่กลุ่มนักเรียนได้เข้าไปสัมผัสศึกษาชุดข้อมูลใหม่ๆ ด้วยตนเองเท่านั้น เพราะการตัดสินใจที่จะเชื่อชุดข้อมูลใหม่หรือชุดข้อมูลเดิมนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของตัวปัจเจกบุคคลเองภายหลังจากที่เขาได้ประเมินต้นทุนที่ต้องจ่ายประโยชน์และโทษที่จะได้รับการกระทำ จึงเป็นเรื่องปกติที่เมื่อภายหลังจากนักเรียนได้เข้าไปเรียนรู้และแสดงออกทางการเมืองแล้วท้ายที่สุดนักเรียนจะตกผลึกความคิดและพฤติกรรมในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยที่บางรายอาจยืนยันที่จะเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ตนได้เรียนรู้มาเช่นเดิม แต่บางรายก็ประเมินแล้วเลือกที่จะถอยกลับไปอยู่ภายใต้โครงสร้างและชุดคำอธิบายที่รัฐให้การรับรอง ขณะที่บางรายก็เลือกที่จะถอยกลับมาเพื่อแสวงหาการแสดงออกในรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะประนีประนอมกับโครงสร้างเก่าของสังคมให้มากขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ได้หมายความว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองจะหายไปและไม่เกิดขึ้นอีก ทั้งนี้เพราะวงจรการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นได้เสมอ ตราบใดที่ผู้คนเริ่มเห็นความผิดปกติของระบบและนำไปสู่ความสนใจวิพากษ์วิจารณ์ศึกษาเรียนรู้ต่อประเด็นเหล่านั้นกระทั่งได้คำอธิบายชุดใหม่ต่อความผิดปกติที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะเรื่องหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้คือ เมื่อมีการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยเกิดขึ้นแล้วครั้งหนึ่งแม้สุดท้ายผู้คนอาจเลือกที่จะถอยออกจากการเคลื่อนไหว แต่สำนึกของผู้คนที่มิต่อสิทธิเสรีภาพของพวกเขาจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปและพร้อมที่จะปะทุขึ้นมาใหม่เมื่อโอกาสเหมาะสม

ต้องไม่ลืมว่าแม้จะมีความพยายามกล่อมเกลาทางการเมืองโดยกลุ่มต่างๆ แต่สุดท้ายตัวผู้เรียนเองจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าเขาจะเริ่มเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยหรือไม่ และจะถอยออกจากวงจรการเรียนรู้ตอนไหน หรือจะเริ่มกลับเข้ามาสนใจและเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยภายใต้คำอธิบายชุดใหม่เมื่อใด การจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่าง

รวดเร็วและพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้นจึงควรได้รับการทบทวนให้เป็นการกล่อมเกลาในเชิงบวกที่เน้นการคิดวิเคราะห์ให้มากขึ้น นักเรียนควรได้รับโอกาสในการซักถามและแสดงความคิดเห็นได้เป็นปกติ เพื่อตอบโจทย์ในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเพื่อยกระดับพลเมืองไทยสู่พลเมืองโลกซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ไม่ไกลเกินไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2557). *แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติม หน้าที่พลเมือง*. เอกสารประกอบการอบรมวิทยากรแกนนำในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง. สืบค้นจาก <https://www.sl.ac.th/files/civics.pdf>
- กรมพล ทอรรถธรรมาชาติ, ดำรงค์ ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์. (2558). *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-6*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- กาฬ. นักเรียน. โรงเรียนแห่งหนึ่งที่ย้ายมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2564, 15 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- คิวพี. นักเรียน. โรงเรียนแห่งหนึ่งที่ย้ายมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2564, 28 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูกบ. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 10 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ครูเขียว. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 10 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูจืด. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 21 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูนัด. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ครูนิค. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ครูน้ำ. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 19 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูสอง. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 4 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูสาม. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 5 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ธวัช ทันทิภาส และคณะ. (2558). *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-6*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- นฤมล นิมนท. (2559). *การเมืองในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2503-2551*. (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, สาขาการปกครอง. กรุงเทพฯ.

- เนชั่นออนไลน์. (2563). หมอวรงค์ “ชี้” ลัทธิชังชาติ”กำลังปลุกปั่นเด็กรุ่นใหม่. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=3d2a_Q7PdAc
- เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล. นิสิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2565, 11 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- บีบีซี ไทย. (2563). นักศึกษาประท้วง: คนรุ่นใหม่เผยเหตุผลที่ออกมาชุมนุมต่อต้านรัฐบาลประยุทธ์. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-51716774>
- ประชาไท. (2563). นักเรียนเตรียมอุดมฯ ชุมนุมต้านเผด็จการแกล้งสิทธิพลเมืองเป็นของทุกคน. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/02/86540>
- ผู้จัดการออนไลน์. (2564). “ลัทธิสามก๊ပ်” ชังชาติอันเลวร้ายของผู้พ่ายแพ้เสมอในชีวิตจริง. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/daily/detail/9640000126506>
- พก. นักเรียน โรงเรียนแห่งหนึ่ง ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563. (2565, 5 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- มติชนสุดสัปดาห์. (2562). คนรุ่นใหม่หันมาแสดงออกการเมืองก็เพราะพฤติกรรมรัฐบาลเองล้วนๆ! จะมีโอกาสลงถนนหรือไม่ปัจจัยใดส่งผล. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=kMyustDFW34>
- มะปราง. นักเรียน โรงเรียนแห่งหนึ่ง ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563. (2564, 11 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- เม. นักเรียน โรงเรียนแห่งหนึ่ง ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563. (2564, 10 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ. (2558). หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-6. กรุงเทพฯ: เอ็มพันธ์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2529). วัฒนธรรมทางการเมืองและการเรียนรู้กล่อมเกลาก่อนทางการเมือง (เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 28). กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชรพล พุทธรักษา. (2541). แนวความคิดการครองอำนาจนำของกรมชี่: บททดลองเสนอในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย. สืบค้นจาก https://www.academia.edu/518933/2007_แนวความคิดการครองอำนาจนำของกรมชี่_บททดลองเสนอในการอธิบายปรากฏการณ์_ทางการเมืองไทย_in_Thai_
- สถาบันพระปกเกล้า. (2565) ความรู้เบื้องต้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. (2542). การอธิบายกับกรณีวิเคราะห์ทางการเมือง : ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Almond G. A. & Verba S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston: Little & Brown.
- Amna E., Ekstrom M., Kerr M. & Stattin H. (2009). Political Socialization and Human Agency: The Development of Civic Engagement from Adolescence to Adulthood. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 111(1), 27-40.

- Beck, P.A., & Jennings, M.K. (1982). Pathways to Participation. *American Political Science Review*, 76(1), 94-108.
- Castells M. (1998). *The Rise of the Network Society*. Malden, Mass.: Blackwell Publishers.
- Dawson R. E. & Prewitt K. (1969). *Political Socialization*. USA: Little, Brown and Company.
- Dinas, E. (2014). Why does the Apple Fall Far from the Tree? How Early Political Socialization Prompts Parent-child Dissimilarity. *British Journal of Political Science*, 44(4), 827-852.
- Easton D. (1957). An Approach to the Analysis of Political Systems. *World Politics*, 9(3), 383-400.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.
- Ernesto L. & Chantal M. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. (2nd edition). London: Verso.
- Faubion J. D. (1994). *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984 Vol. 3*. London: Penguin Books.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Hong, Y. & Lin, T. (2017). The Impacts of Political Socialization on People's Online and Offline Political Participation—Taking the Youth of Singapore as an Example. *Advances in Journalism and Communication*, 5, 50-70.
- Institute of Security and International Studies (ISIS) Thailand. (2020). *Thailand's Youth Movement and Political Directions In Search of A Common Future Wednesday, 26th August 2020*. Retrieved from <https://www.facebook.com/ISISThailand/videos/747334535832336/?extid=jHO3Mh4XyWFquzC0>
- Jennings, M. K., Stoker, L., & Bowers, J. (2009). Politics Across Generations: Family Transmission Reexamined. *The Journal of Politics*, 71(3), 782-799.
- McNair, Brian. (2011). *An Introduction to Political Communication*. (5th edition). London: Routledge.
- Neundorf A., Niemi R., Smets K. (2016). The Compensation Effect of Civic Education on Political Engagement: How Civics Classes Make Up for Missing Parental Socialization. *Political Behavior*, 38, 921-949.
- Richard E. Dawson & Kenneth Prewitt. (1969). *Political Socialization*. USA: Little, Brown and Company.
- Steven L. (1974). *Power a Radical View*. London: Macmillan press.
- Stones R. & Tangsupvattana A. (2012). Social Theory, Current Affairs, and Thailand's Political Turmoil: Seeing Beyond Reds vs. Yellow. *Journal of Political Power*, 5(2), 217-238.

- Thinapan Nakata. (1977). Thai Political Culture and Socialization. In *Thai Political Culture and Socialization, from the Review of Thai Social Science : A Collection of Articles by Thai Scholars* (pp. 1-29). Bangkok: The Social Science Association of Thailand.
- Westholm, A. (1999). The Perceptual Pathway: Tracing the Mechanisms of Political Value Transfer across Generations. *Political Psychology*, 20(3), 525-551.
- Wolak J. (2009). Explaining Change in Party Identification in Adolescence. *Electoral Studies*, 28(4), 573-583.

แนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองและการปรับใช้ในการเมืองไทย*

Conceptions of Political Representation and its Application in Thai Politics

วณัส ปิยะกุลชัยเดช**

Wanas Piyakulchaidech***

เอกวิทย์ มีสุข****

Eakkawee Meesuk*****

บทความนี้

Received

6 มิถุนายน 2566

Revised

17 กรกฎาคม 2566

Accepted

21 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

ความเป็นผู้แทนทางการเมืองเป็นหนึ่งในมโนทัศน์ที่สำคัญที่สุดมโนทัศน์หนึ่งในยุคสมัยการเมืองปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามมโนทัศน์ความเป็นผู้แทนทางการเมืองประสบปัญหาเช่นเดียวกับมโนทัศน์ทางการเมืองอื่น เช่น ความยุติธรรม สิทธิ ความเสมอภาค ฯลฯ ที่หนึ่งมโนทัศน์มีหลากหลายแนวคิด นอกจากนี้เมื่อมโนทัศน์ถูกนำเข้าจากบริบทการเมืองตะวันตกและแปลมาใช้ในการบริบทการเมืองไทย มโนทัศน์ได้ถูกบิดและยืดความหมายเดิมและเพิ่มเติมความหมายใหม่

การวิจัยนี้มีมุ่งจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอความหมายและแนวคิดต่างๆ ของความเป็นผู้แทนทางการเมืองให้ชัดเจนและเสนอแนวคิดที่เป็นไปได้มากที่สุดที่มาจากบริบทตะวันตกและการปรับใช้ในทางการเมืองไทย สมมติฐานการวิจัยขึ้นนี้คือความคิดเรื่องความเป็นผู้แทนทางการเมืองมีผลต่อการเมืองไทย แต่บริบทการเมืองไทยได้ลดทอนผลของความคิดและการประยุกต์ใช้ความคิด ผู้ร่างรัฐธรรมนูญให้ความสำคัญแก่ปัญหาการทุจริตการเลือกตั้งมากกว่าการทำให้ผู้แทนทางการเมืองทำหน้าที่แทนความต้องการและผลประโยชน์ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

* บทความนี้มาจากงานวิจัยเรื่อง แนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองและการปรับใช้ในการเมืองไทย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันพระปกเกล้า

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ดร.)

*** Assistant Professor, School of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University (Ph.D)

**** อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

***** Lecturer, School of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University

คณะผู้วิจัยใช้การวิจัยเอกสารเพื่อนำเสนอแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองที่แตกต่างหลากหลาย และการปรับใช้ในทางการเมืองไทย คณะผู้วิจัยยังสัมภาษณ์บางส่วนของผู้ร่างรัฐธรรมนูญปัจจุบันในฐานะผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อให้ภาพของการปรับใช้แนวคิดและข้อจำกัดของการปรับใช้แนวคิดนั้น

ความคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองสามารถจำแนกได้เป็น 3 แนวคิดหลัก แนวคิดผู้แทนแบบตัวแทนแบบได้รับมอบหมาย แบบอาสา โดยการเปรียบเทียบแนวคิดทั้งสาม คณะผู้วิจัยพบว่าแนวคิดความเป็นผู้แทนฯ แบบอาสามีความเหมาะสมที่สุดที่จับภาพความสลับซับซ้อนของปรากฏการณ์ทางการเมือง และเอาชนะข้อจำกัดของแนวคิดอื่นๆ ที่เหลือ ความคิดความเป็นผู้แทนแบบอาสาจะให้ภาพกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างผู้แทนทางการเมืองกับผู้ถูกแทน (พลเมืองในเขตเลือกตั้ง) ผ่านการเลือกตั้งหรือกระบวนการทางการเมืองอื่น (การถอดถอน, การกดดัน) ที่จะสร้างความสัมพันธ์แบบวิภาษวิธีระหว่างผู้แทนและผู้ถูกแทน ในการปรับใช้ความคิดความเป็นผู้แทนทางการเมือง ผลของการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานที่ผู้ร่างรัฐธรรมนูญให้ความสำคัญแก้ปัญหาการทุจริตการเลือกตั้งเป็นหลัก

คำสำคัญ: การเลือกตั้ง--กฎหมายและระเบียบข้อบังคับ, กฎหมายเลือกตั้ง, สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร--การเลือกตั้ง, ผู้นำทางการเมือง, รัฐธรรมนูญ-ไทย

Abstract

Political representation is one of the most essential concepts in the contemporary political era, especially in democratic regimes. However, the concept faces the same problem as other political concepts (such as justice, rights, equality, etc.), in that one idea has several conceptions. Whenever the idea was transliterated from the Western to a political context in Thailand, the concept was twisted and stretched by incorporating the original meanings with new connotations.

This research presents the meanings and conceptions of political representation from the Western context and its application in Thai politics. It also suggests a plausible concept. The analysis assumes that the idea of political representation affects and shapes Thai politics, but the Thai political context reduces the idea's impact and its applications. The constitutional drafting committee is more concerned with the problems of election fraud than with how the representatives effectively represent the needs and the interests of the voters.

The researchers use documentary research to portray the various conceptions of political representation and its adaptation to Thai political contexts. This research also interviews some members of the drafting committee of the current constitution as critical informants to view the adaptation of the very ideas and their limitations.

The idea of political representation was categorized into three main conceptions: delegation, trustee and advocated. By comparing these three conceptions, the researchers find that the advocacy conception is the most suitable for capturing the complexity of political phenomena, and it overcomes the limitation of the other two contesting concepts. The advocacy conception presents the process that connects the represented (voters, citizens in the constituency), and representatives with the election and other political processes (recall, press) to create the dialectic relationship between the represented and the representatives. From the perspective of applying the concept, the interview results confirm the assumption that the drafting committee is primarily concerned with the problem of fraud in elections.

Keywords: Elections, Election law, Members of parliaments--Election, Political leadership, Constitutions--Thailand

บทนำ

แนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมือง (Political Representation) เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบอบประชาธิปไตยปัจจุบัน เนื่องจากจำนวนประชากร ความห่างไกลของพื้นที่ และการปราศจากเวลาว่างที่เพียงพอจึงทำให้พลเมืองในประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่สามารถแสดงความคิดเห็น ความต้องการหรือความประสงค์ของตนแล้วแปรรูปความคิดเห็น ความต้องการนั้นๆ ให้กลายเป็นกฎหมายหรือนโยบายสาธารณะได้ด้วยตนเองตามแบบประชาธิปไตยทางตรงในอดีต ความจำเป็นที่กล่าวข้างต้นเป็นข้อจำกัดทางวัตถุ (material conditions) ที่ทำให้ต้องมีผู้แทนทางการเมือง คำถามที่ตามมาคือผู้แทนทางการเมืองดังกล่าวจะทำหน้าที่แทนสิ่งใดของผู้ถูกแทน หรือพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งนั้น การเกิดขึ้นของระบบเลือกตั้งและกำหนดเขตเลือกตั้งทำให้การแทนระหว่างผู้แทนทางการเมืองและผู้ถูกแทนเป็นไปได้ แต่ระบบเลือกตั้งและเขตเลือกตั้งได้ทำให้เกิดคำถามใหม่ต่อการเป็นผู้แทนกล่าวคือผู้แทนทางการเมืองเป็นตัวแทนของความเห็นของคนทั้งประเทศหรือเป็นแต่เพียงพลเมืองในเขตเลือกตั้งนั้นๆ แม้แต่ในเขตเลือกตั้งเดียวกันความต้องการและความเห็นของพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งก็มีความแตกต่างหลากหลาย แล้วผู้แทนทางการเมืองที่อาศัยกระบวนการเลือกตั้งไม่ว่าจะเป็นอาศัยเสียงข้างมากธรรมดา (simple majority) ที่อาศัยคะแนนเสียงมากที่สุดในเขตเลือกตั้ง หรือแม้แต่การอาศัยเสียงข้างมากเด็ดขาด (absolute majority) ที่อาศัยคะแนนเสียงเกินกว่ากึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิออกเสียงในเขตเลือกตั้งว่าจะเป็นตัวแทนของผู้ใด ยังไม่ต้องกล่าวถึงระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนที่มีความแตกต่างหลากหลายในระบบการให้คะแนนและการกำหนดเขตเลือกตั้ง

แนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองคือความพยายามที่ตอบคำถามดังกล่าวข้างต้นว่า

ผู้แทนทางการเมืองและผู้ถูกแทนมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร และผ่านกลไกหรือวิธีการแบบไหน การแทนคือการแทนในสิ่งใดในตัวพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้ง นอกจากนี้แนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองยังเป็นการตอบได้นักคิดหรือนักทฤษฎีการเมืองที่ปฏิเสธการเป็นตัวแทนทางการเมืองอย่าง ฌอง ฌากส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) (Rousseau, 1999, p. 127) จากความคิดเรื่องไม่สามารถมีใครแสดงออกถึงเจตจำนงร่วมได้นอกจากตัวพลเมืองเองอีกด้วย

ในกรณีของประเทศไทย เมื่อมีการนำเอาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมาใช้ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศักราช 2475 ที่ทำให้เกิดการเลือกตั้งและผู้แทนราษฎร การใช้ระบบเลือกตั้งก็เท่ากับต้องรับเอาแนวความคิดเรื่องการเป็นผู้แทนทางการเมืองมาด้วย ประเด็นปัญหาต่างๆ ตามแนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองจึงกลายเป็นประเด็นที่ปรากฏร่องรอยในรัฐธรรมนูญตั้งแต่ฉบับพุทธศักราช 2475 เป็นต้นมา ซึ่งพบว่า รัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเลือกตั้งและผู้แทนราษฎร เมื่อเป็นเช่นนี้การปรับใช้แนวคิดผู้แทนทางการเมืองในการเมืองผ่านรัฐธรรมนูญมีเนื้อหาอย่างไร และให้ความสำคัญแก่ประเด็นใดบ้างในการร่างรัฐธรรมนูญ จึงเป็นที่มาของการวิจัยและบทความวิจัยชิ้นนี้

ทบทวนวรรณกรรมและสมมติฐาน

ทบทวนวรรณกรรม

การเป็นผู้แทนทางการเมือง (political representation) เป็นคำที่มีที่มาจากภาษาอังกฤษ โดยมีความหมายที่แตกต่างหลากหลายทั้งความหมายทั่วไป และความหมายทางวิชาการ ในกรณีของภาษาไทยคำที่ใกล้เคียงที่สุดคือผู้แทนที่มีความหมายว่า “(1) น. ผู้ที่ทำหน้าที่ในฐานะเป็นตัวแทนของบุคคล หน่วยราชการ หรือหน่วยงาน (2) (ปาก) น. ผู้แทนราษฎร.” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 785) จะเห็น

ได้ว่าความหมายดังกล่าวกินความถึงการเป็นตัวแทนของบุคคล หรือหน่วยงาน และผู้แทนทางการเมืองอย่างผู้แทนราษฎร เป็นที่น่าสังเกตว่าความหมายของการเป็นผู้แทนหรือตัวแทนปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2470 หรือที่เรียกว่าพจนานุกรม พุทธศักราช 2470 (กระทรวงธรรมการ, 2470, น. 486) แต่ความหมายของผู้แทนราษฎรได้ถูกบรรจุลงในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานในพุทธศักราช 2525 เป็นต้นมา

การศึกษาแนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองในทางวิชาการที่มาจากตะวันตกได้ให้ความหมายที่แตกต่างหลากหลายขึ้นไปอีก ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาความหมายของการเป็นผู้แทนทางการเมืองของโทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ในฐานะของบุคคลเทียม (artificial being) ที่เกิดขึ้นจากความยินยอมของผู้ถูกแทนให้กระทำการ การให้ความยินยอมนี้จึงถือว่าเป็นการให้อำนาจ (authorize) ให้การกระทำของผู้แทนทางการเมืองมีผลเช่นเดียวกับการกระทำของผู้ถูกแทน (Hobbes, 1998, pp. 107–108)

หรือประเด็นในสิ่งที่ถูกแทนว่าการแทนเป็นการแทนในสิ่งใด ดังจะเห็นได้จากการศึกษาของ เจ โรแลนด์ เพนน็อก (J. Roland Pennock) ได้เสนอการแบ่งแยกสิ่งที่ผู้แทนทางการเมืองได้ทำการแทนออกเป็นผลประโยชน์ (interest) กับความปรารถนา (desire) กล่าวคือ ความปรารถนาของบุคคลเป็นความต้องการที่กระหนัสนเฉพาะหน้า ในขณะที่ผลประโยชน์เป็นสิ่งที่ต้องไตร่ตรอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือความปรารถนาคือความต้องการเฉพาะหน้าที่ได้รับการตอบสนอง ในขณะที่ผลประโยชน์คือผลตอบสนองที่เป็นคุณในระยะยาว (Pennock, 1968, p. 13) ความต่างระหว่างความปรารถนาและผลประโยชน์ในแง่นี้อาจจะจำแนกได้ประเด็นเรื่องการขึ้นภาษีเพื่อเพิ่มสวัสดิการของสังคม หากมองแต่ผลประโยชน์เฉพาะการขึ้นภาษีจึงเป็นสิ่งที่

ไม่พึงปรารถนา ในทางตรงกันข้าม หากสวัสดิการทางการแพทย์หรือการศึกษาเพิ่มขึ้นก็จะเป็นผลประโยชน์ระยะยาวของพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งเมื่อเป็นเช่นนั้นผู้แทนทางการเมืองจะแทนสิ่งใดระหว่างผลประโยชน์ระยะยาวที่พลเมืองผู้เลือกตั้งอาจจะไม่ต้องการในขณะนั้น และปรารถนาที่จะได้ตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้าเช่น การลดภาษี เป็นต้น

นอกจากนี้การศึกษาในการเป็นตัวแทนของแฮนนา เฟนิเชล พิตคิน (Hanna Fenichel Pitkin) ได้เสนอนิยามเกี่ยวกับการเป็นตัวแทนไว้ว่า “re-presentation, a making present again” (Pitkin, 1967, p. 8) หรือหากถอดเป็นภาษาไทยคือ ‘การเป็นตัวแทนคือการกลับมาแนะนำเสนอใหม่’ การให้คำนิยามในลักษณะนี้ไม่ใช่การเล่นคำถึงการใช้ ‘re’ ต่อด้วย ‘presentation’ แต่หมายถึง การกลับมาแนะนำเสนอในสิ่งที่ตอนแรกไม่ได้แนะนำเสนอหรือแสดงออกมา นิยามแบบนี้ของพิตคินได้กำหนดองค์ประกอบของการเป็นตัวแทนหรือเป็นผู้แทนว่า จะต้องประกอบด้วยการนำเสนอบางสิ่งในสิ่งที่ถูกนำเสนอไม่ได้แสดงออกมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งหากสิ่งที่ถูกนำเสนอได้แสดงออกหรือนำเสนอออกมาในทุกประเด็นก็ไม่จำเป็นต้องมีการนำเสนอโดยตัวแทนอีกต่อไป เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายคือ หากผู้แทนหรือตัวแทนได้นำเสนอหรือได้แสดงการเป็นผู้แสดง ผู้ถูกนำเสนอ (หรือพลเมืองผู้เลือกตั้ง) ก็จะได้ถูกนำเสนอ ในขณะที่ผู้แทนหรือตัวแทนได้นำเสนอนั้น การแทนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อสิ่งที่นำเสนอบางสิ่ง (ที่อยู่ในสิ่งที่ถูกนำเสนอ) และพร้อมกันนั้นสิ่งที่ถูกนำเสนอจะต้องไม่ได้นำเสนอบางสิ่งนั้น

เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นอาจใช้ตัวอย่างแบบนี้ กำหนดให้สิ่งที่ถูกนำเสนอ A มีส่วนประกอบ (element) a, b และ c และสิ่งที่นำเสนอคือ B ที่นำเสนอ A การนำเสนอหรือการเป็นตัวแทนคือการที่ B นำเสนอองค์ประกอบ a โดยระหว่างการนำเสนอของ

B องค์ประกอบ a ของสิ่งที่ถูกนำเสนอ A จะต้องไม่แสดงออกมา แสดงออกมาเฉพาะ b และ c มิเช่นนั้น การนำเสนอหรือการเป็นตัวแทนของ B จะไม่เกิดขึ้น หากทุกองค์ประกอบถูกนำเสนอแสดงออกมาทั้งหมด จะไม่ใช่เป็นการนำเสนอแต่เป็นการผลิตซ้ำสิ่ง A ขึ้นมาใหม่

จะเห็นได้ว่าการศึกษาแนวความคิดการเป็นผู้แทนสามารถศึกษาได้ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนกับสิ่งที่ถูกแทนตามความคิดของฮอบส์และพิตคิน หรือการศึกษาในสิ่งที่ถูกแทนตามความคิดของเพนนิอก นอกจากนี้หากนำความคิดเรื่องการเป็นผู้แทนมาอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองแล้วจะพบว่าแนวความคิดดังกล่าวออกเป็น 3 แนวความคิดด้วยกัน ประกอบด้วย แนวคิดแรกการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน (delegation) แนวคิดที่สอง การเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมาย (trustee) และแนวคิดสุดท้าย การเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบอาสา (advocated)

แนวคิดแรกเรื่องการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนหมายถึง ผู้แทนทางการเมืองที่จะต้องทำตามความต้องการของผู้เลือก หรือพลเมืองในเขตเลือกตั้งนั้นๆ ผู้แทนฯ ในลักษณะนี้ไม่ได้มีวิจรรย์ญาณที่จะตัดสินว่า อะไรคือผลประโยชน์ของเขตเลือกตั้ง ผู้แทนฯ ทำหน้าที่แต่เพียงสะท้อนผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้งตนเท่านั้น โดยแนวคิดแรกนี้สามารถสืบย้อนได้ไปจากความคิดของมองเตสกีเอร์ (Montesquieu, 1689-1755) นักปรัชญาและทฤษฎีทางการเมืองชาวฝรั่งเศสผู้เขียนงานเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย (The Spirit of Law) ที่แสดงถึงมนุษย์โดยทั่วไปยอมเลือกคนที่รู้จักคุ้นเคยกับตนมาเป็นผู้แทนของตนในการทำกิจการต่างๆ มากกว่าที่จะเลือกคนที่ตนไม่รู้จักหรือไม่คุ้นเคย (Montesquieu, 1989, p. 159) ซึ่งเท่ากับเป็นการเสนอให้มีแต่เขตเลือกตั้งที่ขนาดเล็กเพียงพอที่จะทำให้ผู้แทนทางการเมืองหรือตัวแทน

ทางการเมืองสามารถรับรู้ผลประโยชน์ความต้องการหรือเจตนารมณ์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้งได้

แนวคิดการเป็นผู้แทนแบบที่สองหรือผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมายหมายถึง ผู้แทนฯ ที่ได้รับอำนาจมอบหมายจากพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตน ผู้แทนฯ สามารถอาศัยเหตุผลไตร่ตรองว่าสิ่งใดคือผลประโยชน์สาธารณะ ซึ่งผลประโยชน์ที่ว่านี้จึงครอบคลุมถึงผลประโยชน์ของคนทั้งหมดทั้งประเทศและรวมถึงผู้เลือกตนในเขตเลือกตั้งของตนด้วย นักคิดหรือนักทฤษฎีทางการเมืองที่เป็นตัวแทนของแนวคิดนี้สามารถพบได้จากเอ็ดมันด์ เบิร์ก (Edmund Burke, 1729-1797) นักทฤษฎีการเมืองและรัฐบุรุษชาวไอร์แลนด์ที่เขียนผลงานที่มีชื่อเสียงเรื่อง บันทึกรวมความทรงจำเกี่ยวกับการปฏิวัติในฝรั่งเศส (Reflections on the Revolution in France) เบิร์กได้กล่าวถึงการเป็นผู้แทนทางการเมืองในทางตรงกันข้ามกับมองเตสกีเอร์โดยชี้ให้เห็นว่า ผู้แทนทางการเมืองเป็นผู้แทนทางการเมืองของทั้งประเทศไม่ได้เป็นแต่เพียงผู้แทนของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง การให้เหตุผลไตร่ตรองไม่ได้คิดจากผลประโยชน์ของพื้นที่เลือกตนเข้ามาแต่ให้คำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ (Burke, 1999, pp. 11-12)

แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบที่สาม หรือผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาหมายถึง ผู้แทนฯ ที่อาสาตนต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้งโดยทำหน้าที่ในการรวบรวมประมวลความเห็น เจตนารมณ์ที่แตกต่างหลากหลายในเขตเลือกตั้ง และนำข้อเสนอมาสู่การตัดสินใจสาธารณะ โดยสามารถไตร่ตรองได้ ตัวอย่างของนักคิด นักคิดที่น่าเสนอแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาคือ นาเดีย อูร์บินาทิ (Nadia Urbinati) ทั้งนี้ผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาต้องมีความเหมือนหรือมีลักษณะร่วมกับพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตน การเป็นผู้แทนทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการทางการเมืองที่ไม่ได้แล้ว

เสร็จในการเลือกตั้ง แต่ดำเนินการตลอดไปเรื่อยๆ ในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนฯ กับพลเมืองนั้น (Urbinati, 2011, pp. 44–48) แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาขัดแย้งกับระหว่างแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนที่ให้ความสำคัญแก่เขตเลือกตั้งและการแทนที่มาจากเขตเลือกตั้งที่เล็กและแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมายที่ให้ความสำคัญแก่การแทนคนทั้งประเทศ

จะเห็นได้ว่าจากความหมายของการเป็นผู้แทนทั้งความหมายทั่วไปตามพจนานุกรมทั้งภาษาไทย และการใช้ความหมายทางวิชาการที่แสดงให้เห็นถึงประเด็นต่างๆ ในการศึกษาไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนและผู้ถูกแทนผ่านการให้อำนาจตามแนวความคิดของฮอบส์ หรือการเป็นตัวแทนที่หมายถึงนำเสนอใหม่ของพิตคิน หรือการศึกษาในสิ่งที่ถูกแทนว่าเป็นผลประโยชน์หรือความต้องการของเพนน็อก ตลอดจนสามแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมือง อาทิ การเป็นผู้แทนแบบตัวแทน การเป็นผู้แทนแบบได้รับมอบหมาย และการเป็นผู้แทนแบบอาสา แต่เมื่อความคิดดังกล่าวถูกนำมาปรับใช้ในทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองไทย เราจะเห็นช่องว่างระหว่างความคิดและการปรับใช้และช่องว่างระหว่างการปรับใช้ที่เกิดขึ้นที่เป็นที่มาของการวิจัยครั้งนี้

สมมติฐานการวิจัย

แนวความคิดผู้แทนทางการเมืองตะวันตกมีผลต่อแนวความคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองไทย แต่ด้วยข้อจำกัดของโครงสร้างทางวัฒนธรรม ระดับการพัฒนาประชาธิปไตย และปัญหาการทุจริตในการเลือกตั้ง ทำให้แนวความคิดผู้แทนทางการเมืองไทยให้ความสำคัญแก่การแก้ปัญหการทุจริตเลือกตั้ง มากกว่าการสร้างการเชื่อมโยงผู้แทนทางการเมืองกับพลเมืองในเขตพื้นที่

วิธีวิจัย

งานวิจัยจะใช้วิธีวิทยาเชิงคุณภาพ (qualitative research methodology) โดยอาศัยวิธีการศึกษาการวิจัยเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interviews) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งนี้ในการเลือกใช้วิธีการศึกษาแบบการวิจัยเชิงคุณภาพเนื่องจากวิธีวิทยาดังกล่าวให้ความสำคัญแก่บริบท (context) การตีความ (interpretation) ความเป็นอัตวิสัย (subjectivity) การให้ความสำคัญแก่ภาพแทน (representation) และการคำนึงว่านักวิจัยไม่สามารถเป็นกลางได้ (non-neutrality of the researcher) ว่าเป็นแง่มุมสำคัญในกระบวนการสืบเสาะค้นหาความจริงที่ยืนยันถึงการไม่สามารถแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงและคุณค่าของผู้วิจัย

ผลของการวิจัย

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงเนื้อหาใน 2 ส่วนคือ ในส่วนแรกจะกล่าวถึง การวิเคราะห์แนวคิดผู้แทนทางการเมืองตะวันตกถึงจุดแข็งและข้อจำกัดต่างๆ ในการให้เหตุผลของแต่ละแนวคิด โดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงทางการเมืองและความสมเหตุสมผลในตัวแนวคิด โดยในส่วนแรก จะครอบคลุม 3 ประเด็นคือ

1. ความหมายของผู้แทนทางการเมือง
2. ความจำเป็นหรือการควรจะมีอยู่ของผู้แทนทางการเมือง
3. บทบาทของผู้แทนทางการเมือง

ในส่วนที่ 2 จะกล่าวถึงการปรับใช้ในเมืองไทย จะครอบคลุม 3 ประเด็นเช่นกันคือ

1. อิทธิพลของแนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองต่อการร่างรัฐธรรมนูญ

2. ความรับผิดชอบของผู้แทนทางการเมืองแบบเขตเลือกตั้งกับแบบบัญชีรายชื่อ

3. การออกแบบการเลือกตั้งกับการให้ความสำคัญแก่ผู้แทนฯ ในฐานะผู้แทนของปวงชนชาวไทยหรือผู้แทนฯ ที่อิงกับพื้นที่แบบใดเป็นหลัก และอย่างไร

ความหมายของผู้แทนทางการเมือง

จากความหมายที่ใช้โดยทั่วไปของพจนานุกรมฉบับต่างๆ หรือความหมายของนักวิชาการที่ศึกษามโนทัศน์เรื่องความเป็นผู้แทนทางการเมือง ความหมายทั้งหมดสามารถสรุปลงได้ว่าเป็นระบบและกลไกได้ดังนี้ โดยอาศัยนิยามการแทนหรือการเป็นตัวแทนคือ การทำให้เป็นปัจจุบัน (re-presentation) ของพิติดิน และองค์ประกอบของการเป็นผู้แทนทางการเมืองมี 3 ประเด็นร่วมกันคือ การเป็นผู้แทนทางการเมืองต้องสัมพันธ์กับ สิ่งที่แทน (representative) สิ่งที่ถูกแทน (represented) กระบวนการแทน (representative process) โดยผู้วิจัยขอเสนอให้เพิ่มจุดมุ่งหมาย (purposiveness) เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบการเป็นผู้แทนทางการเมืองด้วยจะทำให้สามารถเข้าใจมโนทัศน์เรื่องการเป็นตัวแทนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อทำความเข้าใจมโนทัศน์ดังกล่าวจะใช้ตัวอย่างแจกันกับภาพแจกัน และพนักงานรับชำระเงินทางด่วนกับพนักงานแทน

การเป็นตัวแทนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อกระบวนการแทนได้สร้างสิ่งที่แทนขึ้น กระบวนการแทน สามารถอธิบายได้ไม่ว่าจะเป็นการแทนวัตถุ หรือการแทนบุคคลดังนี้ ในกรณีของการแทนวัตถุ หากให้แจกันเป็นสิ่งที่ถูกแทน การวาดภาพแจกันคือกระบวนการแทน ภาพวาดแจกันเป็นสิ่งที่แทน และภาพวาดแจกันถูกกระทำขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายในการสร้างภาพแทน (representative image) ต่อตัวแจกันจริง ภาพวาดแจกันที่เกิดขึ้นจึงทำให้ตัวแจกันกลายเป็นสิ่งที่ถูกนำเสนอหรือเป็นปัจจุบัน

ในตัวผู้รับ หรือเกิดภาพในใจของตัวผู้รับนั้น (mental representation) สิ่งที่เกิดขึ้นคือภาพแจกันซึ่งเกิดจากกระบวนการแทน และตัวแจกันเดิม กลายเป็นวัตถุสองสิ่งที่แยกขาดออกจากกัน แต่เชื่อมโยงกันผ่านกระบวนการแทน หากปราศจากกระบวนการแทนหรือการวาดภาพแจกันที่สัมพันธ์กับแจกัน ภาพแจกันก็จะไม่เกิดขึ้น ผู้รับรู้สามารถที่จะรับรู้การดำรงอยู่ของภาพแจกันแยกขาดออกจากแจกัน เพราะผู้รับรู้ไม่จำเป็นที่จะต้องเข้าใจการดำรงอยู่ของแจกัน

ในกรณีของการแทนตัวบุคคลสามารถอธิบายด้วยโครงสร้างเดียวกัน กล่าวคือหากเจ้าพนักงานรับชำระเงินทางด่วนเกิดเป็นโรคปัจจุบันไม่สามารถเข้าทำหน้าที่ได้ทางหน่วยงานต้นสังกัดส่งพนักงานท่านอื่นมาปฏิบัติหน้าที่แทน ความสัมพันธ์ก็ยังเป็นเช่นเดิมคือ สิ่งที่ถูกแทนคือพนักงานเดิม กระบวนการแทนคือการที่ต้นสังกัดตัดสินใจส่งคนมาปฏิบัติหน้าที่ สิ่งที่แทนคือพนักงานคนใหม่ที่ทำหน้าที่ และการแทนนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาคนทำการแทนพนักงานที่ป่วย หากเจ้าหน้าที่คนเดิมที่เป็นโรคปัจจุบันนอกจากที่จะขอลาป่วยแล้วยังร้องขอให้เจ้าหน้าที่ที่รู้จักปฏิบัติหน้าที่แทน และต้นสังกัดอนุญาต สิ่งที่แทนก็คือเจ้าหน้าที่ใหม่ กระบวนการแทนคือการร้องขอของเจ้าหน้าที่เดิมและการอนุญาตของต้นสังกัด สิ่งที่ถูกแทนคือเจ้าหน้าที่เดิม และจุดมุ่งหมายก็เป็นเช่นเดิมคือการหาเจ้าหน้าที่มาปฏิบัติหน้าที่แทน ความต่างที่เกิดขึ้นระหว่างสองกรณีคือได้เพิ่มการร้องขอหรือเจตนาของเจ้าหน้าที่เดิมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

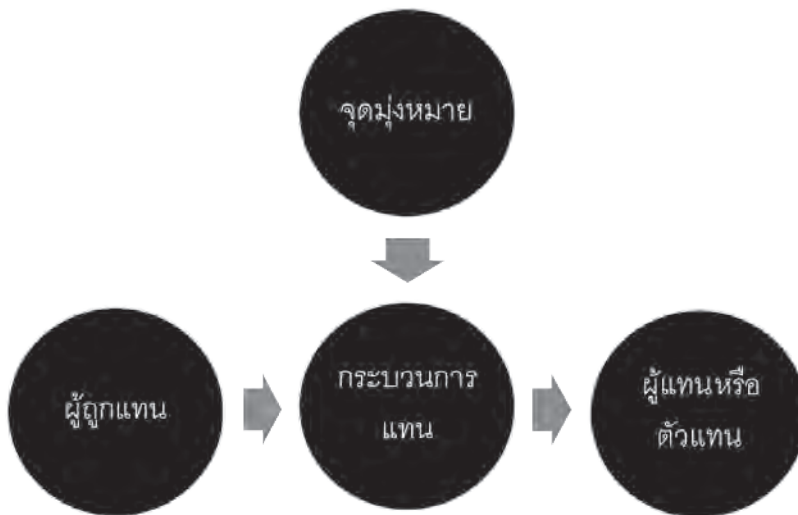
ผู้วิจัยขอเสนอว่าโดยกระบวนการแทนและการเกิดขึ้นของสิ่งที่แทน และสิ่งที่ถูกแทน เมื่อเกิดสิ่งที่แทน (ภาพวาดแจกัน, พนักงานรับชำระเงินแทน) ไม่จำเป็นต้องทำให้สิ่งที่ถูกแทนสลายหรือหายไปเสมอไป แต่จะเกิดความหมายใหม่จากหน้าที่ใหม่ที่สิ่งที่ถูกแทนนำเสนอขึ้น กล่าวคือ ภาพแจกันไม่ได้ทำให้การดำรงอยู่ของตัวแจกันจริงสิ้นสุดไป แต่ภาพแจกันได้สร้างความหมาย

ใหม่ และทำหน้าที่ในการเป็นภาพแสดงตัวแฉกที่แยก
ขาดจากตัวแฉกจริง ๆ ขึ้นมา เช่นเดียวกับพนักงาน
รับชำระเงินแทน ไม่ได้ทำให้การดำรงอยู่ของพนักงาน
รับชำระเงินเดิมสูญหายไป และการปฏิบัติหน้าที่แทนได้
ทำให้พนักงานใหม่ได้ทำหน้าที่แทนพนักงานเดิม

การแทนดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งๆ และหมดไป
เมื่อผ่านเวลา พนักงานเดิมก็กลับทำหน้าที่ตามปกติ

เราสามารถสรุปความองค์ประกอบของการเป็น
ตัวแทนได้โดยอาศัยแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงองค์ประกอบของการเป็นตัวแทน

ความสัมพันธ์กับการเมือง

จะเห็นได้ว่าการแทนในกรณีของภาพหรือในกรณี
ของเจ้าหน้าที่รับชำระเงินกรณีแรกนั้น กระบวนการ
นำเสนอไม่จำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญแก่เจตนาหรือ
ความต้องการของผู้ที่ถูกแทน ตราบเท่าที่การทำหน้าที่
แทนเกิดขึ้น เช่นในกรณีของภาพแฉก แต่มีกรณีหลัง
ของการทำหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รับชำระเงินเท่านั้น
ที่ความต้องการหรือเจตนาของสิ่งที่ถูกแทนได้รับการมา
คำนึงในกระบวนการแทน และความต้องการนี้เอง
ที่สัมพันธ์กับการเป็นผู้แทนทางการเมือง

การเป็นตัวแทนทางการเมืองจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ถูกแทน
มีเจตนาที่จะทำให้เกิดตัวแทนเพื่อทำหน้าที่บางประการ
โดยเจตนานี้ต้องเกิดขึ้นจากความยินยอมหรือ

ความต้องการของผู้ถูกแทน การทำหน้าที่บางประการนี้
เองที่สัมพันธ์กับประเด็นถัดมากล่าวคือการเป็น
ผู้แทนทางการเมืองนั้น ผู้ที่แทนนำเสนอหรือแทนสิ่งใด
ในผู้ถูกแทน การแทนของผู้แทนทางการเมืองย่อม
แตกต่างจาก การแทนของภาพแฉกต่อตัวแฉก
ที่เป็นการแทนลักษณะ (descriptive representation)
หรือการนำเสนอแฉกในแง่รูปภาพ แต่ผู้แทน
ทางการเมืองไม่สามารถที่จะนำเสนอหรือแทนลักษณะ
ของผู้ถูกแทนได้ เนื่องจากความแตกต่างหลากหลายของ
ผู้ถูกแทน หากเราจินตนาการถึงเขตเลือกตั้งที่มีพลเมือง
ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 1 หมื่นคน คนหนึ่งหมื่นคนมี
ความแตกต่างกันทั้งเพศ อายุ ชนชั้น ระดับการศึกษา
เชื้อชาติ ศาสนา โลกทัศน์ ผู้แทนทางการเมืองจะแทนสิ่งใด
ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ของอัตลักษณ์

ความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้แทนทางการเมืองไม่สามารถจะแทนที่ได้

ผู้วิจัยมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกับอูร์บินาคีที่ว่า ผู้แทนทางการเมืองจะไม่ได้แทนความแตกต่างหลากหลายข้างต้น แต่เป็นทำหน้าที่นำเสนอกลั่นกรอง ผสานความเห็นต่างๆ นานาของการเจตจำนงของผู้เลือกตั้งไว้ด้วยกัน ผ่านประเด็นที่นำเสนอในการหาเสียงโดยการเป็นตัวแทนในความเห็น และเจตจำนงนี้เกิดขึ้นอย่างเป็นพลวัต หรือที่อูร์บินาคีเรียกว่าเป็นแบบวิพากษ์วิธี (dialectics) การแทนจึงไม่เป็นแต่เพียงการส่งผ่านความเห็น ความต้องการของผู้ถูกแทน (พลเมืองในเขตเลือกตั้ง) ไปยังผู้แทน (สมาชิกสภานิติบัญญัติ) ผ่านกระบวนการแทน (การเลือกตั้ง) แต่เพียงอย่างเดียว แต่ผู้ถูกแทนสามารถส่งความเห็น และเจตจำนงของตนไปยังผู้แทนตั้งแต่มานานดำรงตำแหน่งทางการเมือง ระหว่างและภายหลังการดำรงตำแหน่งทางการเมือง (หากประสงค์จะลงรับสมัครใหม่ในครั้งหน้า)

ความจำเป็นหรือการควรจะมีอยู่ของผู้แทนทางการเมือง

จากที่ได้แสดงให้เห็นไปแล้วในส่วนที่ว่าด้วยการทบทวนวรรณกรรมที่นักทฤษฎีและปรัชญาการเมืองมีความเห็นที่แตกต่างกันถึงความจำเป็นหรือการควรจะมีอยู่ของผู้แทนทางการเมือง นักทฤษฎีหรือปรัชญาการเมืองที่สนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตยทางตรงอย่างรัสโซถึงกับปฏิเสธการเป็นผู้แทนทางการเมืองในการออกกฎหมายว่าเท่ากับเป็นการส่งมอบอำนาจอธิปไตยของพลเมืองไปให้ผู้อื่น เกิดสภาพเป็นไท 4 นาทีเป็นทาสไป 4 ปี (ระหว่างและหลังคุหาเลือกตั้ง) ซึ่งเท่ากับว่ามีแต่ประชาธิปไตยทางตรงหรือการถ่ายทอดเจตจำนงของพลเมืองโดยตรงมาเป็นกฎหมายเท่านั้นจึงจะยอมรับได้ในทางตรงกันข้าม มองเตสกีเออร์ และนักทฤษฎีอื่นๆ เช่น มองเตสกีเออร์ เบิร์ก อูร์บินาคีกลับมองเห็นถึงความจำเป็นของการมีผู้แทนทางการเมืองแต่มองบทบาท

ของผู้แทนทางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป หากเรายอมรับว่าระบบประชาธิปไตยทางตรงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในการปกครองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบัน เนื่องจากขนาดของประชากร ความห่างไกลของพื้นที่ เวลาว่าง และอาจจะรวมถึงทักษะของพลเมืองในการกำหนดประเด็นหรือตัดสินใจออกกฎหมายที่จะกลายมาเป็นนโยบายสาธารณะแล้ว ข้อเสนอของมองเตสกีเออร์ เบิร์ก และอูร์บินาคีจึงน่าจะเป็นสิ่งที่ยอมรับได้มากกว่าของรัสโซ

นอกจากนี้ในประเด็นการเลือกตั้งมีความหมายเท่ากับการสร้างทาสหรือไม่ หากเปรียบเทียบกับความเป็นทาสแล้ว ผู้เป็นทาสย่อมไม่สามารถปล่อยตนเองจากการเป็นทาสได้ หากเรายอมรับอุปมาของรัสโซว่าการเลือกตั้งคือกระบวนการเปลี่ยนนายให้เป็นทาสคำถามที่ต้องตอบคือ นายทาสคือผู้แทนทางการเมืองและทาสคือ พลเมืองผู้ออกเสียงเลือกตั้งใช่หรือไม่ หากใช่การเป็นทาสผ่านกระบวนการเลือกตั้งก็เป็นกระบวนการที่มีลักษณะประหลาดกล่าวคือเมื่อเวลาผ่านไปตามวาระของผู้แทนทางการเมือง นายทาสจะสูญเสียสถานะ และทาสจะกลับเป็นไทตามช่วงเวลา ยังไม่ต้องกล่าวถึงระบอบประชาธิปไตยปัจจุบันที่พลเมืองมีอำนาจในการถอดถอน (recall) ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างการเป็นทาสผ่านกระบวนการเลือกตั้งยังเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดยิ่งขึ้นไปอีก

เมื่อเป็นเช่นนี้หากประชาธิปไตยทางตรงแบบรัสโซไม่สามารถที่จะปฏิบัติได้ไม่จะเป็นปัญหาในทางประวัติศาสตร์ หรือปัญหาในการอ้างเหตุผลเรื่องอำนาจอธิปไตย และประเด็นเรื่องการเลือกตั้งกับการสร้างทาสแล้ว ผู้แทนทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงบทบาทของผู้แทนทางการเมืองและข้อโต้แย้งระหว่างแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน แบบได้รับมอบหมาย และแบบอาสา รวมถึงข้อจำกัดในแต่ละรูปแบบ รวมถึงแนวคิดผู้แทนทางการเมืองที่น่าจะเป็นไปได้ และมีเหตุผลมากที่สุด

บทบาทของผู้แทนทางการเมือง

จากส่วนที่ผ่านมาผู้วิจัยได้นำเสนอการให้ความหมายและแนวคิดต่างๆ ของผู้แทนทางการเมือง ซึ่งแต่ละแนวคิดมีจุดแข็งและข้อจำกัดของตน ในส่วนนี้จะวิเคราะห์ และกล่าวถึงแนวคิดผู้แทนทางการเมืองในส่วนของการบทบาทผู้แทนทางการเมืองเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน แบบได้รับมอบหมาย และแบบอาสา เพื่อนำเสนอแนวคิดที่สามารถข้ามผ่านข้อจำกัดและมีจุดแข็งที่ดีที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน

แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนดังที่ได้แสดงให้เห็นข้างต้นแล้ว ผู้แทนทางการเมืองทำหน้าที่เหมือนกับผู้นำเสนอความคิดของพลเมืองผู้อยู่ในเขตเลือกตั้ง และนำเสนอความเห็นของพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งไปยังเวทีในการตัดสินใจนโยบายสาธารณะ เช่น สภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา รัฐสภา ฯลฯ ลักษณะเฉพาะแนวคิดมี 2 ประการคือ ประการแรก ผู้แทนทางการเมืองทำหน้าที่เหมือนเครื่องมือของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง และประการที่สอง การควบคุมของพลเมืองผู้เลือกตั้ง และความรับผิดชอบของผู้แทนทางการเมือง ในลักษณะเฉพาะประการแรกผู้แทนทางการเมืองทำหน้าที่ประหนึ่งเครื่องมือของพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งในพื้นที่ที่เลือกตนขึ้นมา ความแตกต่างหลากหลายของความคิดความเห็นของผู้แทนทางการเมืองในแต่ละเขตเลือกตั้ง ไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญตราบเท่าที่พื้นที่ทั้งประเทศกว้างใหญ่เพียงพอ ผลประโยชน์ที่ขัดกันของพลเมืองในเขตเลือกตั้งแต่ละแห่งไม่ได้ทำให้พลเมืองของประเทศเสียประโยชน์ แต่กลับทำให้พลเมืองมีเสรีภาพ เพราะสามารถเปลี่ยนถิ่นฐานเคลื่อนย้ายไปมาได้ หากประสบกับการกดขี่ข่มเหงละเมิดเสรีภาพ

ลักษณะเฉพาะประการที่สองคือ การควบคุมโดย

พลเมืองในเขตเลือกตั้ง และความรับผิดชอบของผู้แทนทางการเมือง ตามแนวคิดของการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนทำให้พลเมืองสามารถควบคุมผู้แทนทางการเมืองของเขตเลือกตั้งตนจากความสามารถในการนำเสนอผลประโยชน์หรือความเห็น ความต้องการของเขตเลือกตั้งตน หากผู้แทนฯ ทำหน้าที่ดังกล่าวได้ไม่ดีก็จะเป็นเหตุผลที่ทำให้พลเมืองในเขตเลือกตั้งสามารถเลือกผู้แทนฯ คนใหม่มาทำหน้าที่แทนในการเลือกตั้งครั้งต่อไปได้ ในทางตรงกันข้ามผู้แทนทางการเมืองก็มีความรับผิดชอบที่จำกัดกล่าวคือ ตราบเท่าที่ตนได้นำเสนอความเห็น ความต้องการหรือผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตนก็ถือว่าตนได้ทำหน้าที่เพียงพอแล้ว

ลักษณะเฉพาะทั้งสองประการดังกล่าวจึงเป็นจุดแข็งของแนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน แต่จุดแข็งนี้ก็กลับนำมาสู่ปัญหาด้วยเช่นกันกล่าวคือ ประการแรกการเป็นเครื่องมือของพลเมืองในเขตเลือกตั้งและประการที่สอง ปัญหาการตัดสินใจในทางสาธารณะ

ปัญหาประการแรก การเป็นเครื่องมือของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง มีประเด็นดังนี้ หากพลเมืองในเขตเลือกตั้งมีผู้สมัครผู้แทนฯ จะแทนผลประโยชน์ ความเห็นอย่างไร ซึ่งประสบกับปัญหาในเรื่องช่วงเวลา และประเภทของผลประโยชน์หรือความเห็น ในกรณีของความต่างของช่วงเวลา หากสมมติว่าความเห็น ความต้องการและผลประโยชน์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด (homogeneity) ผลประโยชน์ดังกล่าวยังมีความแตกต่างระหว่างความต้องการระยะสั้น และผลประโยชน์ระยะยาว (ความปรารถนาและผลประโยชน์ตามความคิดของเพนน็อก) สิ่งที่เกิดขึ้นคือหากผู้แทนฯ คิดว่าตนต้องรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ระยะยาว แต่พลเมืองผู้เลือกตั้งต้องการให้นำเสนอผลประโยชน์ระยะสั้น หรือในทางกลับกันคือผู้แทนฯ คิดว่าตนต้องรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ระยะสั้นของพลเมืองผู้เลือกตั้ง แต่พลเมืองผู้เลือกตั้ง

ต้องการให้ผู้แทนฯ นำเสนอผู้ประโยชน์ระยะยาว เป็นที่แน่นอนว่าหากยอมรับแนวคิดการเป็นผู้แทนแบบ ตัวแทน พลเมืองผู้เลือกตั้งควบคุมผู้แทนฯ หากผู้แทนฯ ทางการเมืองไม่นำเสนอสอดคล้องกับความต้องการของ พลเมืองผู้เลือกตั้งก็จะประสบกับการไม่ได้รับเลือกเข้ามา ในสมัยถัดไปซึ่งในแง่นี้ควรถือเป็นความรับผิดชอบของผู้แทนทางการเมืองเช่นนั้นหรือ?

การเป็นเครื่องมือของพลเมืองผู้เลือกตั้งยังประสบกับ ปัญหาอีกว่าเป็นเครื่องมือของพลเมืองผู้เลือกตั้งใด กล่าวคือ หากในเขตเลือกตั้งที่ใช้กติกาว่าเป็น เสียงข้างมากธรรมดา มีพลเมืองผู้เลือกตั้ง 10,000 คน และมีผู้สมัครหมายเลข 1 มีผู้เลือก 3,300 คน หมายเลข 2 3,000 คน หมายเลข 3 3,700 คน นั่นเท่ากับว่า หมายเลข 3 ได้เป็นผู้แทนฯ และให้ผลประโยชน์ของผู้เลือกหมายเลข 3 มีลักษณะเป็นเอกภาพไม่มีความแตกต่าง คำถามที่ตามมาคือ พลเมืองในเขตเลือกตั้งที่ถูก นำเสนอผลประโยชน์ และความเห็นตามแนวคิดแบบนี้ คือ พลเมืองที่เลือกหมายเลข 3 เท่านั้นหรือ? หากใช้ตาม กติกาเสียงข้างมากธรรมดา หรือหากให้ใช้เสียงข้างมาก เด็ดขาด ความเห็นหรือผลประโยชน์หรือเสียงของ พลเมืองที่เหลือไม่ถึงกึ่งหนึ่งก็ไม่ได้ถูกนำเสนอ

นอกจากนี้ หากผลประโยชน์ของพลเมืองในเขต เลือกตั้งไม่มีลักษณะเป็นเอกภาพและความแตกต่าง หลากหลาย และด้วยระบบเลือกตั้งไม่ว่าจะเป็น การเลือกตั้งแบบเสียงข้างมากธรรมดาที่อาศัยเสียง มากที่สุด หรือเสียงข้างมากเด็ดขาดที่อาศัยเสียงเกิน กึ่งหนึ่งของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ปัญหาที่ตามมาคือในกรณี แรก พลเมืองที่มีเลือกผู้แทนฯ ที่ชนะการเลือกตั้งต่าง มีความแตกต่างหลากหลาย ผู้แทนทางการเมืองจะแทน ความต้องการหรือผลประโยชน์ของผู้ใด สิ่งที่จะเกิดขึ้น ในทางการเมืองจะกลายเป็นการที่นำเสนอผลประโยชน์ หรือความต้องการของพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งในกลุ่มที่มี การจัดตั้งเข้มแข็ง และมีการติดต่อสื่อสารสม่ำเสมอ และ

สามารถส่งผลกระทบต่อคะแนนเสียงในการเลือกตั้งได้ ในขณะที่ คนที่เหลือก็จะถูกให้ความสำคัญน้อยลงตามลำดับตาม การจัดตั้งและจัดการสื่อสาร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ นำเสนอตามความดังของเสียง ไม่ใช่จำนวนเสียง ปัญหา จึงเกิดขึ้นทั้งสิ้นไม่ว่าจะเกิดที่สภาพที่เสียงข้างมาก ที่ดังกลบเสียงข้างน้อย หรือเสียงข้างน้อยที่มีการจัดตั้งที่ เข้มแข็งดังกลบเสียงข้างมากที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย

ปัญหาดังกล่าวอาจแก้ไขด้วยการติดต่อสื่อสารกัน ตลอดเวลาระหว่างผู้แทนฯ และพลเมืองผู้เลือกตั้ง และ วางอยู่บนพื้นฐานที่ว่าพลเมืองผู้เลือกตั้งต้องตระหนัก และมีความชัดเจนต่อความต้องการของตนทั้งในระยะสั้น และระยะยาว จึงจะทำให้การนำเสนอของผู้แทนฯ กับความต้องการ ผลประโยชน์ของพลเมืองผู้เลือกตั้ง มีความสอดคล้องกันซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากมากที่จะ เกิดขึ้น นอกจากนี้การติดต่อสื่อสารไม่ได้แก้ปัญหา การรับผิดชอบของผู้แทนฯ ว่าต้องรับผิดชอบต่อพลเมือง ผู้เลือกตั้งกลุ่มใด กลายเป็นว่าในกรณีของผลประโยชน์ และความเห็นของพลเมืองในเขตเลือกตั้งมีความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ผู้แทนฯ ก็เพียงแต่รับผิดชอบต่อ ผู้ที่เลือกตนขึ้นมา ก็เพียงพอแล้วเพราะจะเป็นการเพิ่ม โอกาสที่จะทำให้ตนได้รับเลือกในอีกสมัยหนึ่ง หรือ ในกรณีที่คะแนนเสียงไม่เป็นเอกภาพ ผู้แทนฯ เพียงรับ รับผิดชอบต่อผู้ที่มีเสียงดังที่สุดก็เพียงพอแล้ว หากยอมรับ กระบวนการแบบนี้ กระบวนการเลือกตั้งจะกลายเป็นแต่ เพียงกระบวนการในการแต่งตั้งผู้มีอำนาจทางการเมือง ของคนกลุ่มน้อยเพื่อใช้ในการปกครองคนกลุ่มใหญ่โดย อาศัยกระบวนการเลือกตั้งเพื่อสถาปนาระบอบ ธิปไตยขึ้นมา

ปัญหาประการที่สองในการตัดสินใจสาธารณะ เมื่อผู้แทนฯ ได้รับการเลือกตั้งมาแล้ว และต้องเข้าไปทำ หน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อตัดสินใจสาธารณะใน การออกกฎหมายกฎระเบียบเพื่อใช้ในการปกครอง ประเทศ ประเด็นที่ตามมาคือการต่อรองระหว่างกัน

ในระหว่างการออกกฎหมายนั้น ผู้แทนฯ ตามแนวคิดแบบนี้สามารถทำได้หรือไม่ หากสามารถรับรองได้สิ่งที่ตามมาคือการเปิดโอกาสให้ผู้แทนฯ สามารถตีความขอบเขตของผลประโยชน์ว่าสิ่งใดสามารถสละได้ และสิ่งใดที่ไม่สามารถสละได้เมื่อกำหนดนโยบายสาธารณะเมื่อเป็นเช่นนี้ผู้แทนฯ ก็จะไม่เป็นแต่เพียงตัวแทนทางการเมืองที่จะต้องรับผิดชอบนำเสนอความเห็นผลประโยชน์ของพลเมืองผู้เลือกตั้งของตนแต่อย่างเดียวยกต่อไป ซึ่งก็เท่ากับว่าไม่ได้เป็นไปตามแนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน

แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนทางการเมืองสร้างความสัมพันธ์และหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างพลเมืองผู้เลือกตั้งกับผู้แทนทางการเมือง ในแง่ของพลเมืองผู้เลือกตั้งกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบต่อผู้แทนฯ แต่พร้อมกันนั้นปัญหาการเป็นเครื่องมือของพลเมืองผู้เลือกตั้ง และปัญหาในการตัดสินใจสาธารณะทำให้แนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนประสบปัญหาว่าจะกำหนดผู้แทนทางการเมืองจะรับผิดชอบต่อผู้ใดในเขตเลือกตั้งนั้น รวมถึงปัญหาการตัดสินใจสาธารณะที่หากมีการรับรองจริงจะทำให้ผู้แทนฯ ไม่ได้เป็นแต่เพียงเครื่องมือของพลเมืองผู้เลือกตั้งอีกต่อไป ปัญหาทั้งสองประการนี้จะไม่เป็นปัญหาอีกต่อไปในแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมาย

แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมาย

แนวคิดทางการเมืองแบบได้รับมอบหมายกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนทางการเมืองและพลเมืองผู้เลือกตั้งในทิศทางที่ต่างออกไปอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนดังจะเห็นได้จากความรับผิดชอบและบทบาทของผู้แทนฯ และการเลือกตั้งในฐานะการแต่งตั้งผู้มีอำนาจทางการเมือง

ในประเด็นแรกความรับผิดชอบและบทบาทของผู้แทนฯ ที่ผู้แทนฯ แบบได้รับมอบหมายไม่ได้รับผิดชอบต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้ง ผู้แทนฯ ตามแนวคิดนี้รับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของพลเมืองทั้งประเทศผู้แทนฯ จึงไม่ประสบปัญหาว่าจะนำเสนอผลประโยชน์ของผู้ใดในเขตเลือกตั้งของตน แต่ต้องใช้จินตนาการและการไตร่ตรอง ตีความว่าสิ่งใดคือผลประโยชน์ของประเทศในการตัดสินใจสาธารณะ

ในการตัดสินใจสาธารณะ ผู้แทนฯ ตามแนวคิดแบบได้รับมอบหมาย ผลประโยชน์ หรือความต้องการของพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตนเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการไตร่ตรอง ตีความในการตัดสินใจสาธารณะของผู้แทนฯ แบบได้รับมอบหมาย การรับรอง เจจในสภานิติบัญญัติ ดังจะเห็นได้จากข้อความของเบิร์กที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนฯ กับพลเมืองในเขตเลือกตั้งไว้ดังนี้

(การ) นำเสนอความเห็นเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคน และเป็นสิ่งที่มีน้ำหนักและพึงรับฟังของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ความเห็นที่ถูกนำเสนอนี้ผู้แทนฯ จะต้องยินดีที่จะรับฟัง และควรเป็นอย่างไรที่จะพิจารณาอย่างจริงจังมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่คำสั่งที่ได้รับมอบอำนาจหรือได้รับอาณัติให้ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องกระทำตามในการออกเสียงการโต้แย้งอย่างมีเดบอด ไม่ขัดแย้งตรงกันข้ามกับความชัดเจนของมโนสำนึกและการให้เหตุผลความมีเดบอดดังกล่าวเป็นมาจากความไม่รู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในกฎหมายของประเทศนี้และเกิดขึ้นจากความผิดโดยมูลฐานของระเบียบและธรรมเนียมของประเทศของเรา (Burke, 1999, p. 11) (แปลโดยผู้เขียน)

สำหรับเบิร์กแล้วการปฏิบัติตามความต้องการความเห็น เสียงของประชาชน และผลประโยชน์ของ

พลเมืองในเขตเลือกตั้งโดยปราศจากการไตร่ตรอง เป็นการกระทำที่มาจากความเขลาและมีอคติ และหากการกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นโดยทั่วไปแล้วก็จะเป็นเพราะเป็นความผิดพลาดในกฎระเบียบทางสังคม หรือ กฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐานของประเทศอังกฤษในขณะนั้น ที่ทำให้เกิดขึ้น ผู้แทนฯ จะต้องรับฟังอย่างจริงจัง ต่อความเห็นความต้องการของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งคือการไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลที่จะ ทำให้ความเข้าใจถึงผลประโยชน์ของประเทศที่สำคัญยิ่งกว่าผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้งที่เลือกตน ขึ้นมา

เมื่อเป็นเช่นนี้ความรับผิดชอบของผู้แทนฯ แบบได้รับมอบหมายจึงแตกต่างออกไปกล่าวคือ ผู้แทนฯ ตามแบบนี้จะต้องมีหน้าที่รับฟังความเห็นความต้องการของพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตน และต้องไข่มโนสำนึกในการไตร่ตรองว่าสิ่งใดคือผลประโยชน์ของประเทศ และตัดสินใจตามการไตร่ตรองประการหลัง และการตัดสินใจสาธารณะที่จะเกิดขึ้นก็เป็นผลจากกระบวนการรับฟัง และการไตร่ตรองข้างต้น

แม้ว่าแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมายจะเอาชนะข้อจำกัดในเรื่องการแทนผู้ใดของผู้แทนทางการเมืองกับการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะตามแนวคิดผู้แทนฯ แบบตัวแทน แต่ตัวแทนแนวคิดผู้แทนฯ แบบได้รับมอบหมายกับประสบข้อจำกัดที่ต่างออกไป กล่าวคือ การประสบกับปัญหาการไม่ได้รับติดต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้งหรือปัญหาการไม่ยึดโยงกับพลเมืองในเขตเลือกตั้ง และปัญหาการแต่งตั้งผู้มีอำนาจทางการเมือง

การให้ความสำคัญแก่มนธรรมสำนึก และการไตร่ตรองที่สำคัญยิ่งกว่าเสียงหรือความต้องการผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง ถึงแม้ว่าจะสามารถจัดปัญหาการแทนผู้ใดในเขตเลือกตั้งได้ ไม่ประสบกับปัญหาความแตกต่างของคะแนนเสียง

ไม่ประสบปัญหาการเป็นตัวแทนของเสียงข้างมากข้างน้อย ไม่ประสบกับปัญหาการเป็นตัวแทนของเสียงที่ดังกว่าหรือการมีการจัดตั้งที่ดีกว่า แต่กลับประสบปัญหาการไม่เป็นตัวแทนของเสียงใดๆ แทน ผู้แทนฯ แบบได้รับมอบหมายอาศัยเขตเลือกตั้งเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจประเด็นสาธารณะในระดับชาติ ผลประโยชน์ของชาติมีความสำคัญยิ่งกว่าผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง สิ่งก็ตามมาก็คือพลเมืองในเขตเลือกตั้งจะกำกับหรือควบคุมผู้แทนทางการเมืองของตนอย่างไร (หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่ใช่ของตน เพราะไม่ได้เป็นตัวแทนของพื้นที่หรือเขตเลือกตั้ง แต่เป็นตัวแทนของทั้งประเทศ) การควบคุมของพลเมืองผู้เลือกตั้งจะกลายเป็นการควบคุมผ่านการผลักดันนโยบาย หรือการตัดสินใจสาธารณะในระดับประเทศ ซึ่งการเรียกร้องให้พลเมืองในเขตเลือกตั้งสนใจและมีความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวที่เป็นเรื่องไกลตัว ทำให้เกิดข้อเรียกร้องที่เกินความเป็นไปได้ต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้ง ในด้านผู้แทนทางการเมือง นอกจากนี้ความสำเร็จหรือล้มเหลวของการผลักดันนโยบายหรือการตัดสินใจสาธารณะที่เกิดขึ้นยังไม่สัมพันธ์กับผู้แทนทางการเมืองโดยตรง ภายใต้ระบบพรรคการเมืองในระบบรัฐสภา หากผู้แทนฯ ที่ได้รับเลือกตั้งไม่ได้เป็นพรรครัฐบาลหรือพรรคร่วมรัฐบาลความสามารถในการผลักดันนโยบายสาธารณะก็จะเป็นไปได้อย่างจำกัด เนื่องจากไม่สามารถครองเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร หรือแม้แต่ในกรณีของการเป็นสมาชิกพรรคร่วมหรือพรรครัฐบาลการให้ความสำคัญแก่มนธรรมสำนึกยังไปกระทบกับวินัยพรรคที่จะทำให้เกิดพรรคการเมืองที่เข้มแข็งต่อไปอีกด้วย

ปัญหาการแต่งตั้งผู้มีอำนาจทางการเมือง เมื่อปราศจากความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างผู้แทนฯ กับพลเมืองในเขตเลือกตั้งในการนำเสนอผลประโยชน์หรือความต้องการของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง พลเมืองในเขตเลือกตั้งกระทำแต่เพียงการแต่งตั้งหรือไม่แต่งตั้งบุคคลใดบุคคลหนึ่งขึ้นเป็นตัวแทนของตนในการตัดสินใจกิจการ

สาธารณะ การไม่ทำตามความต้องการหรือผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้งไม่อาจจะเป็นสาเหตุในการถอดถอนหรือควบคุมพฤติกรรมของผู้แทนฯ ด้วยเหตุนี้ผู้แทนฯ ตราบเท่าที่การกระทำของตัวผู้แทนฯ เกิดขึ้นจากการไตร่ตรองจากมโนธรรมสำนึกอย่างแท้จริงผู้แทนฯ เสมือนจะเป็นอิสระจากพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตนหลังจากที่ได้รับเลือกแล้ว

จะเห็นได้ว่าเมื่อเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน และผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมายทั้งสองแนวคิดมีทั้งจุดแข็งและข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกัน จุดแข็งของแนวคิดหนึ่งกลายเป็นข้อจำกัดของอีกแนวคิดหนึ่ง เช่น ความรับผิดชอบ ที่ผู้แทนทางการเมืองมีต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้งตามแนวคิดผู้แทนฯ แบบตัวแทน ทำให้พลเมืองในเขตเลือกตั้งสามารถควบคุมผู้แทนฯทางการเมืองให้ตอบสนองและนำเสนอความต้องการผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้งนั้นๆ ในทางตรงกันข้ามกลับสร้างปัญหาว่า จะรับผิดชอบต่อผู้ใดในเขตเลือกตั้งดังกล่าว แนวคิดผู้แทนแบบได้รับมอบหมายสามารถข้ามผ่านปัญหาดังกล่าวด้วยการรับผิดชอบต่อพลเมืองทั่วประเทศ แต่กลับสร้างข้อจำกัดกลายเป็นไม่ต้องรับผิดชอบต่อพลเมืองในเขตที่เลือกผู้แทนฯ ดังกล่าวขึ้นมาแทน ซึ่งเท่ากับทำให้กระบวนการเลือกตั้งกลายเป็นกระบวนการแต่งตั้งหรือมอบอำนาจทางการเมืองให้กับผู้แทนฯ ทางการเมืองไป หรือในกรณีปัญหาการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะที่ผู้แทนฯ ตามแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทนจะประสบข้อจำกัดว่าผู้แทนฯ ตามแนวคิดไม่สามารถไตร่ตรองตีความผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นระยะสั้นหรือระยะยาวของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง แต่ผู้แทนฯ ต้องทำหน้าที่นำเสนอไม่ใช่ตีความหรือใคร่ครวญในการต่อรอง ในทางตรงกันข้ามผู้แทนฯ แบบได้รับมอบหมายสามารถตีความใคร่ครวญได้อย่างเต็มที่โดยอาศัยมโนธรรมสำนึก นักคิดทางทฤษฎีการเมืองได้เสนอแนวคิดผู้แทนทางการเมือง

ที่พยายามแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวและคงไว้ซึ่งจุดแข็งในแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาของอูร์บินาติที่จะกล่าวต่อไป

แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสา

แนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาวางอยู่บนพื้นฐานการให้เหตุผลที่แตกต่างจากแนวคิดแบบตัวแทนและแบบได้รับมอบหมายใน 2 ประเด็นคือ 1. เรื่องกระบวนการในการแทนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ในส่วนประชาสังคม (civil society) และสังคมการเมือง (political society) หรือรัฐ 2. บทบาทความรับผิดชอบของผู้แทนทางการเมือง

ในการให้เหตุผลประเด็นแรก กระบวนการในการแทนเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่แทนและสิ่งที่ถูกแทน ในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย กระบวนการในการแทนที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการเลือกตั้งที่เชื่อมโยงระหว่าง ผู้แทนทางการเมือง (ผู้แทน) และพลเมืองในเขตเลือกตั้ง (ผู้ถูกแทน) ตามแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาเสนอให้พิจารณากระบวนการแทนที่มากกว่าการเลือกตั้ง หากเรายอมรับว่าในกระบวนการแทนคือการนำเสนอบางอย่างประกอบที่มีอยู่ในสิ่งที่ถูกแทนดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น กระบวนการแทนจึงไม่ได้สิ้นสุดไปพร้อมกับการเลือกตั้งว่าเป็นการเริ่มกระบวนการแทนในขั้นตอนต่อไปที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนและผู้ถูกแทน

กระบวนการแทนตามแนวคิดผู้แทนฯ แบบอาสาจะเริ่มตั้งแต่การเลือกตั้งทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ประชาสังคมกับสังคมการเมืองเข้าไว้ด้วยกัน การให้เหตุผลแบบดังกล่าวของอูร์บินาติอาศัยการแบ่งแยกพื้นที่สาธารณะออกเป็น 2 ส่วนคือส่วนที่มีอำนาจรัฐกำกับกับส่วนที่อำนาจรัฐดำเนินการโดยตรง โดยในส่วนแรกหรือประชาสังคมเป็นที่มาของความต้องการ ผลประโยชน์ หรือความเห็นของพลเมือง

ที่อยู่ในองค์การ หรือการรวมกลุ่มประเภทต่างๆ กระบวนการแทนที่เริ่มต้นด้วยการเลือกตั้งในการทำความเข้าใจผลประโยชน์เข้าสู่รัฐหรือสังคมการเมืองโดยผ่านผู้แทนทางการเมือง การเชื่อมโยงดังกล่าวเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เริ่มต้นที่การเลือกตั้ง และตลอดการดำรงตำแหน่งของผู้แทนทางการเมืองนั้น กระบวนการแทนดำเนินการในฐานะปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนฯ และพลเมืองในเขตเลือกตั้งที่พลเมืองพยายามในการส่งอิทธิพลไปยังผู้แทนของตน ยิ่งพลเมืองในเขตเลือกพยายามส่งเสียง หรือพยายามมีอิทธิพลต่อผู้แทนฯ ทางการเมืองเท่าใด ผู้แทนการเมืองก็จะสามารถนำเสนอความเห็น หรือผลประโยชน์ได้มากและตรงกับความต้องการของพลเมืองผู้เลือกตั้งเท่านั้น ในแง่นี้แนวคิดของผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาได้เปลี่ยนปัญหาของผู้แทนทางการเมืองที่จะรับผิดชอบเสียงของผู้ใดที่แต่เดิมเป็นข้อจำกัดของแนวคิดผู้แทนแบบตัวแทน ให้กลายเป็นภารกิจของพลเมืองผู้เลือกตั้งแทน การเลือกตั้งเป็นเพียงแต่กระบวนการในการสร้างตัวเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ประชาสังคม และสังคมการเมือง (หรือรัฐที่ผู้แทนทางการเมืองใช้อำนาจทางการเมืองที่ได้รับมา) ผู้แทนทางการเมืองจึงทำหน้าที่ทั้งในการส่งผ่าน และกระบวนการแทน เช่น การเลือกตั้ง และความพยายามในการส่งอิทธิพลต่อผู้แทนทางการเมืองกลายเป็นพื้นที่ในการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ ระหว่างอุดมการณ์แบบต่างๆ ที่จะมามีอิทธิพลต่อผู้แทนการเมือง ในการนำเสนอความเห็นหรือผลประโยชน์ของตน และอูร์บินาทิเรียกการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบนี้ว่าเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบประชาธิปไตย (democratic conception of representation)

หากตีความตามแนวคิดของอูร์บินาทิ นอกจากการพยายามส่งความเห็นความต้องการของพลเมืองผู้เลือกตั้งไปยังผู้แทนทางการเมืองในเขตเลือกตั้งของตนแล้ว พลเมืองในเขตเลือกตั้งยังมีเครื่องมืออื่นที่หลากหลายในการกำกับผู้แทนทางการเมืองของตน

ไม่ว่าจะเป็นการใช้กระบวนการถอดถอน การแสดงประชามติ ซึ่งในแง่ปฏิสัมพันธ์และกระบวนการต่อเนื่องของการเป็นตัวแทนจึงทำให้การเลือกตั้งไม่ได้เป็นเพียงแต่การแต่งตั้งผู้มีอำนาจทางการเมือง และสร้างการเป็นทาสตามแนวคิดของรุสโซ เพราะไม่ได้มีการส่งมอบอำนาจอธิปไตยจริง และกระบวนการแทนไม่ได้เสร็จสิ้นลงภายหลังการเลือกตั้ง

ในประเด็นเรื่องความรับผิดชอบและบทบาทของผู้แทนทางการเมือง ตามแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสา ผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาสามารถข้ามผ่านข้อจำกัดเรื่องผู้แทนฯ ที่เป็นแต่เพียงเครื่องมือทางการเมืองอย่างเดียวตามแนวคิดผู้แทนฯ แบบตัวแทน และการไม่รับผิดชอบต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้งตามแนวคิดผู้แทนฯ แบบได้รับมอบหมาย จากการที่ผู้แทนฯ แบบอาสาสามารถที่จะไตร่ตรองได้ โดยการไตร่ตรองนี้อาศัยเหตุผล แต่ไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลแบบเดียวกับผู้พิพากษา แต่เป็นการให้เหตุผลตามสิ่งที่พยายามนำเสนอโดยพลเมืองในเขตเลือกตั้ง แต่เนื่องจากผู้แทนตามแนวคิดแบบอาสาจะเชื่อมโยงกับพลเมืองในเขตเลือกตั้งตามความพยายามในการส่งอิทธิพลของตัวพลเมืองในเขตเลือกตั้งนั่นเอง ผู้แทนฯ จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงที่จะต้องเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ของกลุ่มต่างๆ ที่พยายามจะมีอิทธิพลต่อตนด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวคิดการเป็นผู้แทนทั้งสาม จะพบว่า แนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาสามารถแก้ไขข้อจำกัดของแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน และแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมาย โดยการกำหนดความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างผู้แทนทางการเมืองและพลเมืองในเขตเลือกตั้ง โดยอาศัยกระบวนการทางการเมืองที่ต่อเนื่องที่เริ่มต้นตั้งแต่การเลือกตั้งจนการสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งของผู้แทนทางการเมืองทำให้ผู้แทนทางการเมืองไม่ได้แยกขาดออกจากพลเมืองในเขตเลือกตั้ง และขึ้นกับ

ความพยายามของพลเมืองในเขตเลือกตั้งเองที่จะพยายามในการส่งอิทธิพลต่อผู้แทนทางการเมือง และโดยกระบวนการนี้เองยังสามารถที่จะข้ามพ้นข้อจำกัดเรื่องการแต่งตั้งผู้มีอำนาจทางการเมืองและการที่ผู้แทนทางการเมืองทำการประหนึ่งเป็นอิสระจากพลเมืองในเขตเลือกตั้งตามแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบได้รับมอบหมายอีกด้วย อย่างไรก็ตามแนวคิดดังกล่าวให้ข้อเรียกร้องต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้งที่จะต้องมีการแสดงออกและเรียกร้องทางการเมืองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้แทนทางการเมืองสามารถนำเสนอผลประโยชน์และความเห็นได้อย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการ ทั้งยังไม่สามารถแก้ปัญหาว่าผู้ที่กระทำการดังกล่าวได้มักจะเป็นพลเมืองในเขตเลือกตั้งที่จะมีการจัดตั้งที่ดีที่สุดซึ่งจะมีเสียงดังที่สุด

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงผลวิเคราะห์การสัมภาษณ์จากผู้มีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญที่ทำให้เกิดความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวของการเป็นตัวแทนทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญ

แนวคิดการเป็นผู้แทนราษฎรต่อการร่างรัฐธรรมนูญ

จะเห็นได้ว่าแนวคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองตะวันตกไม่ได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการร่างรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ดังจะเห็นได้จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ที่ 1 ได้กล่าวถึงข้อความในรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้ผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทยตามกฎหมาย และการกำหนดวิธีได้มาซึ่งผู้แทนราษฎรมีทั้งวิธีการเลือกตั้งตามเขตเลือกตั้ง และวิธีการเลือกตั้งโดยอาศัยบัญชีรายชื่อที่มีทั้งประเทศเป็นเขตเลือกตั้ง

สิ่งที่เกิดขึ้นคือเกิดความแตกต่างในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในฐานะตัวแทนปวงชน และวิธีการที่จะได้มาหรือรักษาไว้ซึ่งตำแหน่งผู้แทนฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้แทนทางการเมืองที่มาจากเขตเลือกตั้งตามเขตเลือกตั้ง การดูแลสวัสดิภาพของประชาชนหรือพลเมืองในเขต

เลือกตั้งจึงกลายเป็นวิธีการหนึ่งในการรักษาไว้ซึ่งตำแหน่งทางการเมืองของผู้แทนฯ

ผู้ให้ข้อมูล (ผู้รับการสัมภาษณ์ที่ 1 และผู้รับการสัมภาษณ์ที่ 2) ได้กล่าวตรงกันว่า การเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งผู้แทนทางการเมืองไม่ใช่การเลือกเจ้านาย (ผู้รับการสัมภาษณ์ที่ 2) ไม่ใช่กบเลือกนาย (ผู้รับการสัมภาษณ์ที่ 1) ซึ่งความคิดที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองไทยเป็นตัวกำหนดบทบาทที่แตกต่างออกไป หากผู้แทนทางการเมืองเกิดขึ้นจากความเสมอภาคกันระหว่างผู้เลือก และผู้ถูกเลือก บทบาทในกระบวนการแทนก็จะสามารถดำเนินได้ทั้งจะเป็นแนวคิดผู้แทนฯ แบบตัวแทน แบบได้รับมอบหมาย หรือแบบอาสา แต่ถ้าหากพลเมืองผู้มีสิทธิเลือกตั้งรวมถึงตัวผู้สมัครรับเลือกตั้งมองว่าผู้แทนทางการเมืองไทยคือ กระบวนการเลือกผู้ปกครอง หรือเลือกนายสิ่งที่เกิดขึ้นจะกลายเป็นความกังวลของรฐโซที่ให้เกิดการเป็นทาสไปสี่ปี และเป็นไทสี่นาที่ระหว่างที่อยู่คุหาเลือกตั้ง

ซึ่งประเด็นดังกล่าวผู้ร่างรัฐธรรมนูญตระหนักดีจึงมีกระบวนการในการเพิ่มอำนาจให้กับประชาชนเพื่อทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองผู้เข้มแข็งที่จะสามารถกำกับผู้แทนทางการเมืองของตนได้ วิธีการที่ว่่านี้นั้นเช่น การเปิดโอกาสให้มีการงดออกเสียง และผู้ที่ได้รับเลือกในเขตเลือกตั้งต้องให้มีคะแนนเสียงสูงกว่าคะแนนที่งดออกเสียง การเพิ่มอำนาจนี้เองที่สอดคล้องกับแนวคิดการออกเสียงเลือกตั้งไม่ว่าจะเป็นในด้านการกำหนดให้การออกเสียงเลือกตั้งเป็นหน้าที่ และความแตกต่างระหว่างการงดออกเสียงกับการไม่ไปเลือกตั้ง เนื่องจากการให้ความสำคัญแก่การงดออกเสียงเป็นการคำนึงถึงเสียงของทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง และนำเสียงดังกล่าวมาใช้ในการตัดสินใจเลือกผู้แทนทางการเมือง หากพลเมืองผู้เลือกตั้งตัดสินใจเข้าคุหาเลือกตั้งแต่งดออกเสียงนั้นย่อมเท่ากับว่าเป็น

การปฏิเสธผู้แทนทางการเมืองเท่าที่มี และการต้องจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่โดยไม่ปฏิบัติต่อการงดออกเสียงตามรัฐธรรมนูญ ฉบับพุทธศักราช 2560 ยิ่งเท่ากับการให้ความสำคัญแก่เสียงของการงดออกเสียงนั้น

เมื่อเป็นเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า ตามแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแล้ว ผู้ร่างรัฐธรรมนูญให้ความสำคัญแก่องค์ประกอบในด้านผู้ถูกแทน (พลเมืองในเขตเลือกตั้ง) กระบวนการแทน โดยผู้ถูกแทนจะถูกเพิ่มอำนาจให้มีความเข้มแข็งเพื่อกำกับผู้แทนฯ กระบวนการแทนที่มีความซับซ้อนทั้งในระบบเขตเลือกตั้งและระบบสัดส่วนที่กินพื้นที่ทั้งประเทศ และการให้ความสำคัญแก่การออกเสียงในฐานะที่เป็นหน้าที่

ความรับผิดชอบของผู้แทนฯ แบบเขตเลือกตั้งและแบบบัญชีรายชื่อ

เมื่อแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตะวันตกมีอิทธิพลน้อยต่อการร่างรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 ความรับผิดชอบของผู้แทนฯ แบบเขตเลือกตั้งและบัญชีรายชื่อก็มีความต่างออกไปจากแนวคิดตะวันตก โดยพิจารณาใน 2 ประเด็นคือ ความรับผิดชอบตามกฎหมาย และความรับผิดชอบทางการเมือง

ในประเด็นแรกความรับผิดชอบตามกฎหมายผู้แทนฯ ในฐานะผู้แทนของปวงชนชาวไทยย่อมต้องทำหน้าที่ในการเสนอ แก้ไข พิจารณากฎหมายในการตัดสินใจสาธารณะร่วมกันในสภาฯ รวมไปถึงการทำหน้าที่กรรมาธิการชุดต่างๆ ที่สภาฯ แต่งตั้งเพื่อควบคุมกลไกต่างๆ ของหน่วยงานรัฐ ซึ่งหน้าที่ในลักษณะนี้ผู้แทนฯ แบบเขตเลือกตั้ง และแบบบัญชีรายชื่อไม่มีความแตกต่างกัน แต่ในแบบเขตเลือกตั้งการเชื่อมโยงกับเขตเลือกตั้งจะทำให้ผู้แทนฯ สามารถนำเสนอผลประโยชน์ความต้องการของพลเมืองในเขตเลือกตั้งได้ชัดเจน และครอบคลุมกว่า

ทั้งด้วยมาตรา 114 ที่กำหนดให้ “สมาชิกสภาผู้แทน

ราษฎรและสมาชิกวุฒิสภาย่อมเป็นผู้แทนปวงชนชาวไทย ไม่อยู่ในความผูกมัดแห่งอาณัติมอบหมายหรือความครอบงำใดๆ และต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม โดยปราศจากการขัดกันแห่งผลประโยชน์” ได้กำกับไม่ให้ผู้แทนฯ นำเอางบประมาณส่วนกลางไปเป็นงบ สส. ซึ่งจะทำได้ขัดแย้งกับการทำหน้าที่ในฐานะผู้แทนของปวงชนชาวไทย ไม่ใช่แค่เพียงของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง

สิ่งที่น่าสนใจคือผู้ให้ข้อมูล (ผู้รับการสัมภาษณ์ที่ 2) ได้กล่าวถึงบทบาท ความรับผิดชอบของผู้แทนฯ แบบเขตเลือกตั้งว่าต้องทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงความเห็น ผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้ง มาสู่การตัดสินใจสาธารณะในสภาฯ ไม่ใช่เป็นผู้ริเริ่มหรือกำหนดว่าสิ่งใดคือผลประโยชน์ของพลเมืองในเขตเลือกตั้งเสียเอง ทั้งผู้แทนฯ ตามความเห็นของผู้รับการสัมภาษณ์ที่ 2 ยังต้องทำหน้าที่กลั่นกรองผลประโยชน์ที่แตกต่างหลากหลายเพื่อใช้ในการตัดสินใจสาธารณะในสภาฯ อีกด้วยเมื่อเป็นเช่นนี้ การปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของผู้แทนทางการเมืองกลับมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสามากที่สุด เนื่องจากผู้แทนฯ ต้องทำหน้าที่ในการนำเสนอแล้ว ยังต้องทำหน้าที่ในการตีความกลั่นกรองความเห็นผลประโยชน์ก่อนนำเสนอในการตัดสินใจสาธารณะในสภาผู้แทนราษฎรต่อไป

ความรับผิดชอบทางการเมืองในความหมายของการรักษาไว้หรือได้มาซึ่งตำแหน่งทางการเมือง หรือตำแหน่งผู้แทนฯ นั้นเองที่ทำให้ผู้แทนฯ จำต้องลงพื้นที่หรือทำหน้าที่นอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ รวมถึงหากการทำหน้าที่ของหน่วยงานการปกครองส่วนท้องถิ่นทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ หน้าที่ในการดูแลสวัสดิภาพ ของผู้แทนฯ ก็จะลดทอนลงทำแต่หน้าที่ในการนำเสนอ กลั่นกรองผลประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้น

สิ่งที่จะเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการขัดกันของหน้าที่ ความรับผิดชอบของผู้แทนทางการเมืองตามกฎหมาย และความรับผิดชอบทางการเมืองที่ทำให้ตนได้รับการเลือกตั้งคือ ผู้แทนฯ ย่อมเลือกที่รักษาไว้ซึ่งตำแหน่งทางการเมืองของตนมากกว่า การทำหน้าที่ตามกฎหมาย หากเผชิญกับความเสี่ยงที่จะไม่ได้รับเลือกตั้ง ในประเด็นนี้ผู้แทนฯ แบบบัญชีรายชื่ออาจจะทำหน้าที่ตามกฎหมายได้ดีกว่าเพราะไม่จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับพลเมืองในเขตเลือกตั้ง

นอกจากนี้สำหรับผู้รับการสัมภาษณ์ที่ 2 แล้ว พรรคการเมืองยังทำหน้าที่สำคัญยิ่งในการช่วยกลั่นกรอง รวบรวมความเห็นที่แตกต่างหลากหลายจากพื้นที่ ที่แตกต่างกันในการนำเสนอนโยบายในระดับชาติ แล้วนำนโยบายดังกล่าวไปนำเสนอในการรณรงค์ การเลือกตั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างความเห็นความต้องการ และผลประโยชน์ของคนในพื้นที่ ผู้แทนฯ (หรือผู้สมัครผู้แทนฯ) พรรคการเมืองมีลักษณะไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบอาสาสมัครมากกว่า แนวคิดแบบอื่น แต่ทั้งนี้เนื่องจากผู้แทนทางการเมืองแบบเขตเลือกตั้งเป็นผู้แทนของประชาชนหรือพลเมืองในเขตเลือกตั้ง ผู้แทนฯ ย่อมต้องรับผิดชอบต่อพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตนเป็นอันดับแรก หากมีความเห็นที่ขัดแย้งกันระหว่างพรรคที่ตนสังกัดกับพลเมืองในเขตเลือกตั้ง ผู้แทนฯ ย่อมมีสิทธิที่จะตัดสินใจตามพลเมืองในเขตเลือกตั้งของตนมากกว่าพรรคที่ตนสังกัด

การออกแบบการเลือกตั้งให้ความสำคัญแก่ผู้แทน ในแบบเขตเลือกตั้งหรือแบบบัญชีรายชื่อ

ผู้ให้ข้อมูลทั้งสองท่านกล่าวตรงกันว่า การออกแบบการเลือกตั้งให้ความสำคัญแก่ลักษณะเฉพาะทางการเมืองไทยมากกว่าการที่จะกระทำตามรูปแบบวิธีการเลือกตั้งแบบตะวันตก โดยประเด็นสำคัญคือการออกแบบการเลือกตั้งที่มีการเชื่อมโยงระหว่างผู้แทนฯ ในเขตเลือกตั้งเข้ากับผู้แทนแบบบัญชีรายชื่อ

ในรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560

การเชื่อมโยงดังกล่าววางอยู่บนพื้นฐานของการเพิ่มอำนาจในการเลือกตั้งให้กับพลเมืองโดยให้พลเมืองไม่เพียงแต่เลือกตั้งผู้แทนฯ ในเขตเลือกตั้งของตน แต่ยังเลือกผู้แทนแบบบัญชีรายชื่อ ซึ่งย่อมมีผลต่อการเลือกนายกรัฐมนตรีตามมาอีกด้วย หากผู้แทนฯ ที่ตนเลือกอยู่ในพรรคที่มีคะแนนเสียงสูงที่สุด นอกจากนี้ระบบการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสม ยังเป็นระบบที่ออกแบบมาเพื่อไม่ให้มีคะแนนเสียงใดสูญหายไปจากการเลือกตั้ง ดังจะเห็นได้จากการนำคะแนนของผู้ที่ไม่ได้รับเลือกมาใช้ในการคำนวณผู้แทนแบบบัญชีรายชื่อ

อย่างไรก็ตามระบบจัดสรรปันส่วนผสมสำหรับผู้ให้ข้อมูลทั้งสองท่านล้วนยอมรับถึงข้อจำกัดหากจำนวนเสียงที่เลือกได้ไม่ถึงขั้นต่ำที่จะได้มาซึ่งตำแหน่งผู้แทนฯ ทำให้ระบบเลือกตั้งมีความสลับซับซ้อน และเกิดปัญหาพรรคเล็กพรรคน้อย ซึ่งอาจจะแก้ไขโดยการกำหนดคะแนนเสียงขั้นต่ำที่จะนำมาคำนวณจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนฯ แต่หากกำหนดเกณฑ์ขั้นต่ำก็จะกระทบต่อหลักการที่คำนึงถึงเสียงทุกเสียงที่เป็นพื้นฐานของการสร้างระบบการเลือกตั้งแบบจัดสรรปันส่วนผสมแทน

สรุปผลและข้อเสนอแนะการวิจัย

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงสรุปผลของการวิจัยจากสมมติฐานและข้อเสนอแนะการวิจัยในสองเรื่องคือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นสถาบันความเป็นผู้แทนทางการเมือง และข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาความเป็นผู้แทนทางการเมืองในอนาคต

สรุปผลการวิจัย

จากสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดว่าแนวความคิดผู้แทนทางการเมืองตะวันตกมีผลต่อแนวความคิดการเป็นผู้แทนทางการเมืองไทย จากข้อค้นพบที่ได้ใน

งานวิจัยแสดงให้เห็นว่ายังไม่พบการแนวคิดผู้แทนทางการเมืองแบบตะวันตกที่คณะผู้วิจัยเสนอโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบตัวแทน ผู้แทนแบบได้รับมอบหมาย และผู้แทนแบบอาสา แต่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญมีความคาดหวังให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่ของตนโดยมีความสัมพันธ์กับประชาชนอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะก่อนหรือหลังการเลือกตั้งซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองแบบอาสา แต่ไม่ได้หมายความว่าแนวคิด หรือหลักวิชาของโลกตะวันตกจะมีได้ส่งผลกระทบต่อเรื่องผู้แทนทางการเมือง เพราะในการออกแบบระบบการเลือกตั้งและการบริหารจัดการเลือกตั้งมีการถกเถียงถึงระบบการเลือกตั้งแบบต่างๆ ที่อาศัยแนวคิดและประสบการณ์จากต่างประเทศมาใช้ ขณะที่ในสมมติฐานการวิจัยที่เสนอว่าข้อจำกัดของโครงสร้างทางวัฒนธรรมระดับการพัฒนาประชาธิปไตย และปัญหาการทุจริตในการเลือกตั้ง ทำให้แนวความคิดผู้แทนทางการเมืองไทยให้ความสำคัญแก่การแก้ปัญหาการทุจริตเลือกตั้งมากกว่าการสร้างการเชื่อมโยงผู้แทนทางการเมืองกับพลเมืองในเขตพื้นที่ คณะผู้วิจัยพบว่าจากการสัมภาษณ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการร่างรัฐธรรมนูญที่มีความกังวลต่อความเป็นผู้แทนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยว่ามีปัญหาด้านการทุจริตและการประพฤติมิชอบในการใช้อำนาจที่ตนมี ทั้งก่อนและภายหลังการเลือกตั้งเพื่อเอื้อให้ตนได้มาหรือรักษาไว้ซึ่งตำแหน่งทางการเมืองโดยที่สาเหตุการทุจริตของนักการเมืองไทยผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองที่เน้นการพึ่งพาแบบระบบอุปถัมภ์แบบผู้ใหญ่-ผู้น้อยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ และทิศทางการพัฒนาประชาธิปไตยไทยเองที่เผชิญปัญหามานับจากการจากการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การประพฤติมิชอบของตัวนักการเมืองและพรรคการเมือง และรวมถึงการเกิดรัฐประหารที่สร้างความชะงักงันต่อการพัฒนาประชาธิปไตยทั้งในสถาบันและกระบวนการทาง

การเมืองกับจิตสำนึกด้านประชาธิปไตย

การให้ความสำคัญกับการทุจริตของผู้แทนทางการเมืองและโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ผลต่อการใช้อำนาจทางการเมืองของผู้ร่างรัฐธรรมนูญสามารถแสดงออกอย่างชัดเจนในรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 มาตรา 98 ที่กำหนดลักษณะต้องห้ามหลากหลายประการในการสมัครเป็นผู้แทนราษฎร หรือการเพิ่มอำนาจให้กับคณะกรรมการการเลือกตั้งในมาตราที่ 225 ที่สามารถสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ก่อนการประกาศผลการเลือกตั้ง หากผลหลักฐานที่เชื่อได้ว่าการเลือกตั้งดังกล่าวไม่เป็นไปอย่างสุจริตเที่ยงธรรม และเสนอเรื่องไปยังศาลฎีกาหากพบการทุจริตการเลือกตั้งภายหลังการเลือกตั้งเพื่อเพิกถอนสิทธิการรับสมัครและสิทธิการเลือกตั้งในมาตรา 226 หรือในกรณีการโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการออกแบบรัฐธรรมนูญสามารถพบได้จากความพยายามในการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ปรากฏในมาตรา 185 ที่ห้ามไม่ให้ผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาใช้สถานะหรือตำแหน่งเพื่อก้าวกายแทรกแซงหรือให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์จากการปฏิบัติงาน การใช้จ่ายงบประมาณและการบริหารงานบุคคลของหน่วยงานรัฐ

อนึ่ง คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าการพิจารณาถึงผู้แทนทางการเมืองในการร่างรัฐธรรมนูญของไทยถูกใช้เพื่อพิจารณาตัวแสดงทางการเมืองอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งนอกเหนือจากตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเนื่องการลงคะแนนเสียงไม่ได้เป็นเรื่องแต่เพียงเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะการเลือกตั้งยังสัมพันธ์กับการเลือกพรรคการเมือง และผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่นๆ อย่างเช่นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วย แม้ว่าแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองในงานศึกษานี้จะพิจารณาถึงการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐสภา แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าความเป็นผู้แทน

ทางการเมืองก็ส่งผลต่อการจัดวางความสัมพันธ์ของประชาชนต่อพรรคการเมืองและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่นๆ ด้วย สะท้อนได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญที่กล่าวถึงบทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอย่างนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าเป็นผู้แทนทางการเมืองกลุ่มเดียวกัน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาสถาบันความเป็นผู้แทนทางการเมือง

จากการศึกษาความเป็นผู้แทนทางการเมืองในบริบททางการเมืองไทย คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการเพื่อใช้เป็นหลักคิดสำหรับการพัฒนาความเป็นผู้แทนทางการเมืองที่สัมพันธ์กับการพัฒนากระบวนการได้มาซึ่งผู้แทนและการปฏิบัติงานของผู้แทนในสถาบันทางการเมือง ขอบข่ายของข้อเสนอแนะดังกล่าวจะให้น้ำหนักกับความเป็นผู้แทนทางการเมืองไทยที่มาจากการเลือกตั้งเป็นสมาชิกรัฐสภา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) ความเป็นผู้แทนทางการเมืองไทยในตำแหน่งประเภทอื่น อาทิ ผู้แทนทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น (สมาชิกสภาท้องถิ่น) หรือการเป็นผู้แทนทางการเมืองที่ดำรงตำแหน่งในฝ่ายบริหารที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน (ผู้บริหารท้องถิ่น) จะไม่อยู่ในขอบข่ายของข้อเสนอแนะนี้

ข้อเสนอแนะประการแรก การทำหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไทยควรมุ่งพิจารณาถึงบทบาทในการเสนอ กลั่นกรอง และผานความเห็นและความต้องการของประชาชนเป็นหลักที่สำคัญทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากระบบแบ่งเขตและระบบบัญชีรายชื่อ เพิ่มเติมจากการถ่ายทอดความเห็นและความต้องการของประชาชนตามแหล่งที่มาของเขตเลือกตั้งหรือกลุ่มคน เพื่อแก้ไขปัญหา 2 ประการ คือ หนึ่ง การทำให้ผู้แทนทางการเมืองเป็นตัวแทนของ

ประชาชนทุกกลุ่มในการพิจารณาและตัดสินใจในเชิงนโยบายและการออกกฎหมาย เนื่องจากแม้ว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตและระบบบัญชีรายชื่อจะมีที่มาแตกต่างกันก็จริง แต่การปฏิบัติงานของพวกเขายังคงต้องดำเนินการภายใต้การตัดสินใจและกระทำที่กระทบต่อภาพรวม มิใช่ทำตามความต้องการของประชาชนที่เลือกตนมาในเขตเลือกตั้ง อีกทั้งลักษณะการทำงานของนักการเมืองมิได้เป็นตัวแทนของผู้ถูกแทนโดยสมบูรณ์เสียทีเดียว นักการเมืองสามารถไตร่ตรองและพิจารณาตัดสินใจในประเด็นต่างๆ ที่อาจแตกต่างจากผู้ออกเสียงลงคะแนนในเขตพื้นที่ตน แต่อาจสอดคล้องกับความต้องการของผู้ออกเสียงลงคะแนนอื่น ตัวอย่างเช่น นักการเมืองในพื้นที่เขตนิคมอุตสาหกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากแรงงานในพื้นที่ อาจตัดสินใจสนับสนุนนโยบายการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมที่อาจกระทบต่อการผลิตและต้นทุนของนิคมอุตสาหกรรมก็ได้ และสอง เพื่อทำให้เกิดกระบวนการแปลงเจตนารมณ์ของประชาชนมาสู่การได้มาซึ่งผู้แทนเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายและมีความต่อเนื่อง เนื่องจากกระบวนการแทนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนเจตจำนงของประชาชนเพื่อให้ได้มาซึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีที่มาแตกต่างกันทั้งจากระบบแบ่งเขตและระบบบัญชีรายชื่อให้ความสำคัญแก่การออกแบบระบบเลือกตั้งและการบริหารจัดการเลือกตั้งเป็นหลัก แม้การออกแบบระบบและวิธีการเลือกตั้งจะส่งผลต่อลักษณะของผู้แทนว่าจะมีแนวโน้มทำหน้าที่แทนคนกลุ่มใดก็จริง แต่ในจุดหมายปลายทางที่พวกเขาต้องทำงานให้กับประชาชนทุกกลุ่ม แม้ว่าจะมีที่มาจากระบบเลือกตั้งแตกต่างกันก็ตาม ดังนั้นในการพัฒนากระบวนการแทนที่จะทำให้ความต้องการและเจตจำนงของผู้ถูกแทน (ประชาชน) ถ่ายทอดไปสู่ผู้แทน (ผู้แทนทางการเมือง) จึงควรพิจารณากระบวนการแทนในฐานะกระบวนการแทนเพื่อการกำหนดจุดมุ่งหมายที่จะช่วยเสนอ กลั่นกรอง และผานความเห็นของประชาชนเข้ามาเพิ่มเติมด้วย

สอง การสร้างกระบวนการแทนเพื่อการกำหนดจุดมุ่งหมาย ควรอาศัยการพัฒนากลไกการทำงานของรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐต่างๆ เพื่อหนุนเสริมให้การทำงานของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรยังรักษาความสัมพันธ์ให้การถ่ายทอดเจตจำนงของประชาชนไปสู่ผู้แทนอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงให้ความสำคัญแก่กระบวนการแทนผ่านระบบเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งการมีผู้แทนทางการเมืองเป็นกระบวนการหลัก ในการพัฒนากระบวนการแทนเพื่อการกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อดำเนินการดังกล่าวจะต้องช่วยให้เกิดการรวบรวมและนำเอาความเห็นของพลเมืองที่มีอย่างแตกต่างหลากหลายสามารถนำมาถ่ายทอด และมาถึงตัวผู้แทนทางการเมือง ขณะเดียวกันกระบวนการแทนนี้ก็ช่วยผู้แทนทางการเมืองในการเสนอ กลั่นกรอง พิจารณา และไตร่ตรองเพื่อให้ตัวผู้แทนสามารถพูดหรือกระทำการสิ่งใดได้ดียิ่งขึ้นสอดคล้องกับแนวคิดแนวคิดผู้แทนแบบอาสาของอูร์บินาทิจึงสำคัญ แต่ทั้งนี้กระบวนการแทนโดยอาศัยระบบเลือกตั้งเพื่อแปลงคะแนนเสียงของพลเมืองสู่การได้มาซึ่งผู้แทนราษฎรก็ยังคงเป็นกระบวนการแทนหลักที่ต้องมีอยู่ เนื่องจากการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรมยังคงเป็นเงื่อนไขจำเป็นที่ไม่สามารถขาดได้ของระบอบประชาธิปไตย ทั้งการประเมินคุณภาพของประชาธิปไตยที่ถือเอาเกณฑ์การมีการเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งผู้แทนทางการเมืองเป็นเกณฑ์พื้นฐาน (Diamond & Morlino, 2004, pp. 20-31) เช่นเดียวกับทฤษฎีประชาธิปไตยที่หัวใจหลักของทฤษฎีถือว่าการเลือกตั้งเป็นกลไกที่ทำให้รัฐบาลลงความเป็นตัวแทนได้อย่างเป็นระบบ ความเป็นตัวแทนจึงเป็นสาระสำคัญของประชาธิปไตย (Przeworski, 2018, p. 92) กล่าวคือต้องคำนึงอยู่เสมอว่าการเลือกตั้งยังคงเป็นกระบวนการแทนหลักของการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างผู้แทนทางการเมืองกับประชาชน กระบวนการแทนแบบอื่นๆ จึงเป็นเพียงส่วนเสริม

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาความเป็นผู้แทนทางการเมืองในอนาคต

สำหรับการศึกษาเรื่องแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองและการปรับใช้ในการเมืองไทยผ่านการพิจารณาแนวคิดนี้ในฐานะความคิดทางการเมืองของโลกตะวันตกว่าส่งผลต่อแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองในกรณีของประเทศไทยอย่างไร แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้วัตถุประสงค์และระยะเวลาหนึ่งที่เป็นกรอบจำกัดต่อการออกแบบและขอบเขตการศึกษารวมถึงตัววิธีการวิจัยที่ใช้ ตั้งแต่การเลือกแนวคิดความเป็นผู้แทนใดมาศึกษา ขอบข่ายการศึกษาความเป็นผู้แทนทางการเมืองควรไปในทางใด หรือหลักฐานกับข้อมูลที่ใช้จะอาศัยวิธีการวิจัยรูปแบบใดด้วยเหตุนี้ จึงได้จัดทำข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาความเป็นผู้แทนทางการเมืองไทยในอนาคต ดังนี้

หนึ่ง ควรขยายศึกษาและทบทวนในเรื่องความเป็นผู้แทนทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งอย่างรอบด้านจากข้อเสนอของ อูร์บินาทิและวอร์เรนที่เสนอว่าในระบบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้ง ความเป็นผู้แทนทางการเมืองจะพิจารณาจากการที่ผู้แทนได้รับอนุญาตและมอบอำนาจผ่านการเลือกตั้งโดยที่ผู้แทนเหล่านั้นต้องกระทำการใดๆ ในนามของผลประโยชน์ของผู้ออกเสียงเลือกตั้ง และผู้แทนทางการเมืองจะต้องมีความพร้อมรับผิดชอบต่อเหล่าผู้ออกเสียงเลือกตั้ง (Urbinati & Warren, 2008, pp. 387-412)

สอง ควรศึกษาความเป็นผู้แทนทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งด้วยการใช้เอกสารชั้นต้นเพิ่มเติมและศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ เนื่องจากการศึกษาความเป็นผู้แทนทางการเมืองของคณะผู้วิจัยจะให้น้ำหนักกับความคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการร่างรัฐธรรมนูญพุทธศักราช 2550 และพุทธศักราช 2560 แต่มีการศึกษาเชิงเอกสารที่จำกัดเนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลาและการเข้าถึงหลักฐานจึงเลยใช้หลักฐานในส่วนนี้ไม่มากนัก ทั้งนี้

หากมีการศึกษาแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองผ่านการร่างรัฐธรรมนูญในแต่ละยุคก็ควรอาศัยหลักฐานจากบันทึกการประชุมทั้งของที่ประชุมรัฐสภา ที่ประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ และที่ประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างรอบด้านให้มากขึ้น

นอกจากนี้ การศึกษาแนวคิดความเป็นผู้แทนทางการเมืองในการร่างรัฐธรรมนูญสามารถศึกษาด้วยวิธีการเปรียบเทียบจากการร่างรัฐธรรมนูญฉบับต่างๆ ตั้งแต่พุทธศักราช 2475 จนถึงปัจจุบัน รวมถึงสามารถนำเอาบริบททางการเมืองและสังคมเข้ามาเป็นปัจจัยในการวิเคราะห์กระบวนการร่างรัฐธรรมนูญแต่ละฉบับว่า ได้ส่งผลต่อการคำนึงถึงความเป็นผู้แทนทางการเมืองอย่างไร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงธรรมการ, กรมตำรา. (2470). *ปทานุกรม พ.ศ. 2470*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมตำรา กระทรวงธรรมการ.
ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ภาษาอังกฤษ

- Burke, E. (1999). Speech To the Electors of Bristol. In F. Canavan & E. J. Payne (Eds.), *Select Works of Edmund Burke: A New Imprint of the Payne Edition* (pp. 3-14). Indianapolis: Liberty Fund.
- Diamond, L. J., & Morlino, L. (2004). The Quality of Democracy: An Overview. *Journal of Democracy*, 15(4), 20–31. doi.org/10.1353/jod.2004.0060
- Hobbes, T. (1998). *Leviathan*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Montesquieu, C. de S. (1989). *Montesquieu: The Spirit of the Laws*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Pennock, J. R. (1968). Political Representation: An Overview. In J. R. Pennock & J. W. Chapman (Eds.), *Representation* (pp. 3-27). New York: Atherton Press.
- Pitkin, H. F. (1967). *The Concept of Representation*. California: University of California Press.
- Przeworski, A. (2018). *Why Bother with Elections?* Cambridge, UK; Medford, MA, USA: Polity Press.
- Ravitch, S. M., & Carl, N. M. (2016). *Qualitative Research: Bridging the Conceptual, Theoretical, and Methodological*. Los Angeles: SAGE.
- Rousseau, J.-J. (1999). The Social Contract. In *Trans Discourse on Political Economy; and the Social Contract [Discours sur l'oeconomie politique] (C. Betts, Translate)* (pp. 43-168). Oxford; New York: Oxford University Press.
- Urbinati, N. (2011). Representative Democracy and Its Critics. In S. Alonso, J. Keane, W. Merkel, & M. Fotou (Eds.), *The Future of Representative Democracy* (pp. 23-49). Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Urbinati, N., & Warren, M. E. (2008). The Concept of Representation in Contemporary Democratic Theory. *Annual Review of Political Science*, 11(1), 387–412. doi.org/10.1146/annurev.polisci.11.053006.190533

เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามามีบทบาท ในกีฬาวัวในจังหวัดพัทลุง*

The Political and Economic Conditions that Allow Politicians to
Play a Role in Bullfighting in Phatthalung Province

สุทธิชัย รักจันทร์**
Suttichai Rakjan***

บทความนี้

Received

10 พฤษภาคม 2566

Revised

21 มิถุนายน 2566

Accepted

24 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องกีฬาพื้นบ้านหรือการพนัน: เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามามีบทบาทในกีฬาวัวในจังหวัดพัทลุง ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเฉพาะเจาะจงสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามาแสดงบทบาทในกีฬาวัวพัทลุง และ 2. เพื่อวิเคราะห์สายสัมพันธ์ทางการเมืองของเครือข่ายกีฬาวัวพัทลุงต่อการรักษาสถานะทางการเมืองท้องถิ่นพัทลุง

ผลวิจัยพบว่า 1. นักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงเข้ามาบงการเข้ามาในกีฬาวัวด้วยเหตุต้องการสร้างอุปถัมภ์ระหว่างเครือข่ายสังคมที่เป็นพื้นที่สังคมการเมืองทุนเศรษฐกิจการพนันจำนวนมาก และความรักและความชอบวัวชน 2. นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดพัทลุงความสัมพันธ์ทางการเมืองต่อการรักษาสถานะ ด้วยการใช้ภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือมีชื่อเสียง สนามกีฬาวัวถือเป็นอำนาจการเมืองท้องถิ่นเข้าไปมีความสัมพันธ์กับทุนวัฒนธรรมที่เป็นระบบอุปถัมภ์ ทุนทางสังคมและนำไปสู่การสร้างทุนทางการเมืองในท้องถิ่นส่งผลให้เกิดผู้นำการเมืองท้องถิ่น

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งการพัฒนาหัวข้อวิจัยจากโครงการ “อาศรมวิจัยมนุษยศาสตร์ ครั้งที่ 5” โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และได้รับทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยหาดใหญ่

** อาจารย์, สาขาวิชาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

*** Lecturer Department of Politics and Government, Faculty of Political Science, Hatyai University.

นักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงใช้ทุนทางการเมืองผสานระหว่างทุนวัฒนธรรมและทุนทางเศรษฐกิจมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการรักษาสถานะโดยอ้อมกับประชาชนจำนวนมากที่เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้ง

คำสำคัญ : การปกครองท้องถิ่น--ไทย, นักการเมือง--ไทย, วัวชน--ไทย--พัทลุง, การสู้วัวกระทิง--ไทย--พัทลุง, ระบบอุปถัมภ์

Abstract

This research paper focuses on the political and economic conditions that allow politicians to play a role in bullfighting in Phatthalung Province. Using qualitative research, in-depth interviews, and interview critical informants for purposive sampling.

The purpose of this research is 1) to analyze the economic and political conditions that encourage politicians to play a role in bullfighting in Phatthalung Province, 2) to analyze the political relationship of the Phatthalung bullfighting network to maintain the political local vote in Phatthalung Province.

Research findings show that 1) local politicians participated in the bullfighting sport because they desired to create patronage between social networks and capitalized on a large gambling economy. Furthermore, they love and personally favour bullfighting. 2) local politicians in Phatthalung Province, political relations towards maintaining the vote based on their political credibility. The bullfighting arena is considered as where local political power relates to cultural capital and leads to a patronage system. Social capital led to the creation of local political capital, resulting in local charismatic leaders.

Phatthalung local politicians use political capital combined with cultural and economic capital to benefit indirectly to maintain the vote from a large number of people who are voters.

Keywords: Local Politics--Thailand, Politicians--Thailand, Bullfighting bulls--Thailand--Phatthalung, Patronage Political

บทนำ

การเมืองระดับพื้นฐานเป็นกระบวนการต่อสู้เพื่อแย่งชิงในอำนาจการตัดสินใจเพื่อการควบคุมระบบการผลิต การแบ่งสรรทรัพยากร และผลประโยชน์อื่นๆ ที่มีอยู่ในสังคม ทั้งการเมืองยังเป็นกระบวนการต่อสู้เพื่อต้องการ นิยามความหมายของ “อำนาจ” รูปแบบและความชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจในการตัดสินใจ การกำหนดและปรับเปลี่ยน “กติกาของสังคม” การควบคุมให้สมาชิกในสังคมทำตามกติกาเพื่อความมีระเบียบและสงบเรียบร้อย (ยศ สันตสมบัติ, 2548, น. 188, 191) การศึกษาในเรื่องอำนาจทางสังคม (Social Power) และสิทธิของอำนาจเป็นส่วนที่สำคัญในการทำให้เราเข้าใจว่าอำนาจทางการเมืองและสังคมได้เกิดขึ้น การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ แก่นแท้ของการเมืองคือ “อำนาจ” ซึ่งเป็นความสามารถในการควบคุมอิทธิพลของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมที่จะกระทำการใดๆ ถึงแม้ว่ากลุ่มคนเหล่านั้นจะไม่ปรารถนาที่จะให้ความร่วมมือก็ตาม ทว่าไปแล้วการเมืองเป็นเรื่องของการตัดสินใจหรือการใช้อำนาจของบุคคลหนึ่งส่งต่ออิทธิพลต่อกลุ่มหนึ่ง ซึ่งก่อให้เกิดการตอบสนองการกระทำในลักษณะต่างๆ (เอกพลณัฐ ญัฐพัถพันธ์, 2560, น. 50-51)

เมื่อพิจารณาการทำความเข้าใจอำนาจฐานล่างของประชาชนธรรมดา ไม่ใช่แบบทางการของสถาบันทางการเมือง ดังนั้นความสนใจเครือข่ายการเมืองของก๊ฬาชนว้าว จึงเป็นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางอำนาจไม่เป็นทางการ วัฒนธรรมทางการเมืองที่ไม่เป็นทางการ ย่อมเป็นประโยชน์สำหรับนักการเมืองท้องถิ่นหรือระดับชาติ เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของท้องถิ่นและวัฒนธรรมการเลือกตั้งที่เป็นทางการได้ถูกทักทอเข้าไว้ด้วยสายสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์จกนแยกออกได้ยาก

“ก๊ฬาชนว้าว” จัดว่าเป็นก๊ฬาพื้นบ้านหรือก๊ฬาประจำถิ่นอย่างหนึ่งที่อยู่ในสายเลือดคนภาคใต้ ความเป็นนักสู้และ

ความเอาใจใส่ที่คอยพุมพิ้ววชนเสมือนคนในครอบครัวคือส่วนหนึ่งที่ทำให้ว้าวชนอยู่คู่กับคนใต้มาอย่างยาวนาน ทั้งนี้การชนว้าวเป็นความบันเทิงของพื้นที่ชุมชนในแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ลุ่มน้ำปัตตานี ลุ่มน้ำโกลก และไชยาพุมเรียง มาแต่เกาก่อน จวบจนมีการตราพระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 สนามชนว้าวที่เคยอยู่ตามลานบ้านหรือหัวไร่ปลายนาถูกจัดที่ทางให้มีความชัดเจนขึ้นกลายเป็น “สนามก๊ฬาชนว้าว” หรืออีกนัยหนึ่งคือ “บ่อนชนว้าว” จากนั้นในปี พ.ศ. 2540 ก๊ฬาชนว้าวในภาคใต้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสนามชนว้าวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การบริหารจัดการแบบใหม่ในระบบธุรกิจและการเลี้ยงว้าวชนได้เริ่มนำวิทยการสมัยใหม่มาผสมผสานกับภูมิปัญญาพื้นบ้านมากขึ้นเพื่อชัยชนะในสังเวียน กระทั่งปี 2555 ใน 7 จังหวัดภาคใต้ - สงขลา นครศรีธรรมราช พัทลุง กระบี่ ตรัง สุราษฎร์ธานี และสตูล ซึ่งทั้ง 7 จังหวัดถือเป็นจังหวัดที่มีสนามก๊ฬาชนว้าวและมีความนิยมชนว้าวและเลี้ยงว้าวมากในภาคใต้ ทั้งมีสนามชนว้าวถูกกฎหมายอยู่ถึง 26 แห่ง และบ่อนซ้อมหรือสนามชนว้าวผิดกฎหมายอีก 32 แห่ง (กฤษฎา ศุภวรรณะกุล, 2556, ออนไลน์)

การชนว้าว เดิมเป็นพัฒนาการของวัฒนธรรมพื้นบ้านและกลายเป็นธุรกิจการพนันว้าวชน กล่าวคือเครือข่ายก๊ฬาชนว้าว นับเป็นเครือข่ายทางสังคมที่รวมตัวขึ้น สมาชิกในเครือข่ายก๊ฬาชนว้าวต่างเข้าร่วมโดยวางอยู่บนพื้นฐานของความสนใจและผลประโยชน์ของก๊ฬาชนว้าวร่วมกัน ตลอดจนถึงการพัฒนาเพาะเลี้ยงจนถึงชั้นชนว้าว แล้วยังเกี่ยวพันถึงเศรษฐกิจในพื้นที่ในท้องถิ่น ในนามธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับ “บ่อนว้าวชน” ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงข้อเท็จจริงพบว่า สนามชนว้าวแต่ละแห่งต้องมีว้าวชนวันละ 10-15 คู่ หรือ 20-30 ตัว ถ้าดูทั้งระบบนั้นหมายความว่าต้องมีว้าวพร้อมชนประมาณ 12,000 ตัว เพราะว้าวหนึ่งตัวสามารถชนได้ 3-4 ครั้งต่อปี ว้าวพร้อมชนต้องมีอายุ 5 ปี ราคา 35,000-50,000 บาท โดยเริ่มต้นชนในสนามซ้อมหรือบ่อนเถื่อน แล้วขยับสู่บ่อน

ถูกกฎหมายหรือบ่อนหลวง ราคาวัวจะขยับขึ้น “วัวเก่ง วัวดัง” อาจมีราคาสูงถึง 350,000 บาท ช่วงวัยรุ่น อายุ 14-15 ปี ชนไม่ได้ ก็ขายกันถูกๆ หรือให้ฟรีกับคนที่เคยช่วยเหลือ เพื่อนำไปเป็นพ่อพันธุ์ (รงค์ บุญสวยขวัญ, 2559, ออนไลน์) มูลค่าจำนวนมากนี้ทำให้การพนันที่บ้านนี้เป็นที่นิยมอย่างยาวนานในพื้นที่ภาคใต้ แต่เราก็อาจจะแยกแยะได้ลำบากมากระหว่างศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีกับการพนันที่คนทั่วไปคุ้นชิน แม้งานวิจัยของรงค์ บุญสวยขวัญ (2559, น. 241-264) จะศึกษาการพนันวัวในพื้นที่ทั้งภาคใต้และเห็นความสัมพันธ์ของการเมืองกับการพนันวัวชนก็ตาม หรืองานอาคมเดชทองคำ (2543, น. 1-5) ศึกษาวัวชนในเชิงวัฒนธรรมทุกมิติในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งการเลี้ยงวัวชน การชนวัว พนันและอัตลักษณ์นิสัยของคนภาคใต้ก็ตาม แต่ไม่พบว่าทั้งสองงานวิจัยได้ศึกษาถึงพื้นที่จังหวัดพัทลุงเป็นการเฉพาะแต่อย่างใด ซึ่งมีบริบทเฉพาะทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองที่แตกต่างออกไป

งานวิจัยหัวเชือกวัวชนของอาคมเดชทองคำที่มีการวิจารณ์อย่างกว้างขวาง ถูกร้องทุกข์กล่าวโทษผู้บังคับบัญชาของผู้วิจัยตั้งคณะกรรมการสอบสวนและเอาผิดทางวินัยต่อผู้วิจัยในข้อกล่าวหาว่าดูหมิ่นเหยียดหยามน้ำใจของคนใต้ หัวหนาโครงการฯ สุริวงศ์พงศ์ไพบุลย์ ถูกนายชวน หลีกภัย สั่งการให้นายนิพนธ์ บุญกัษเฐียร เลขานุการส่วนตัวตรวจสอบถึงความเป็นมา เป็นไปและการใช้จ่ายงบประมาณที่ สกว. อนุมัติให้ว่าทำไม สกว. จึงให้งบประมาณแก่นักวิจัยที่เอาผลงานวิจัยมาวิจารณ์รัฐบาล (จรรยา หยุทอง, 2555, ออนไลน์)

วัวชนมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง เป็นกิจกรรมที่ถือเป็นแหล่งอำนาจของสังคมต่างๆ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และได้รับการยอมรับสูงจากหน่วยงานราชการ บุคลิกของผู้นำที่เป็นนักเลงวัวชนที่เป็นลักษณะเฉพาะต้องเป็นนักเลงในบริบทที่เป็น คนใจถึงฟังได้ เป็นคนดีทุกๆ ฝ่ายยอมรับของนักการเมืองและข้าราชการใน

ท้องถิ่น ที่สำคัญคือเป็นการชี้ว่าเกือบทุกบ่อนการพนันวัวชนจะมีเครือข่ายของบ่อนวัวชนเป็นพลังทางสังคมที่เกิดจากการที่ชุมชนที่มี “ผู้คน” รวมตัวกัน รวมทั้งเข้าไปมีอิทธิพลในการเมืองท้องถิ่น (อาคมเดชทองคำ, 2543, น. 151)

ผู้วิจัยเลือกจังหวัดพัทลุงผู้วิจัยเลือกจังหวัดพัทลุงเป็นกรณีศึกษา จังหวัดพัทลุงอยู่ภาคใต้ตอนล่าง เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็ก ขนาด 3,424.5 ตารางกิโลเมตร เคยเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่แห่งหนึ่ง ภูมิประเทศเป็นทั้งที่ราบ เนินเขา และชายฝั่ง โดยทางทิศตะวันตกของจังหวัดจะเป็นพื้นที่ราบสูงและที่ราบเชิงเขาเพราะมีพื้นที่ติดกับเทือกเขาานครศรีธรรมราช ถัดมาจากทางตอนกลางและทิศตะวันออกของจังหวัด จรดทะเลสาบสงขลาจะเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาข้าว ชาวภาคใต้จะเรียกจังหวัดนี้ว่า “เมืองลุง”

จังหวัดพัทลุงเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคใต้จุดแข็งของการคงวิถีชีวิตดั้งเดิมตั้งอยู่กึ่งกลางของภาคใต้เชื่อมโยงการท่องเที่ยวและการค้า พื้นที่มีต้นทุนทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือ มีภูมิประเทศที่ครบทั้ง “ป่า นา เล” ทำให้เศรษฐกิจหลักมาจากภาคการเกษตรโดยเป็นแหล่งผลิตอาหารแหล่งใหญ่ของภาคใต้ และอยู่ในลำดับ 1 ใน 55 จังหวัดที่ได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง ทั้งยังเคยสร้างเงินหมุนเวียนสะพัดในจังหวัดได้กว่าสามพันล้านบาท

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอย่างยิ่งในจังหวัดพัทลุง การชนวัวในจังหวัดพัทลุงมีสนามกีฬาชนวัวมีสนามกีฬาชนวัวที่ถูกกฎหมายใหญ่ที่สุดตั้งแต่ในอดีตก่อนที่จะมีสนามกีฬาชนวัวสมัยใหม่ขึ้น คือสนามชนวัวหิโน และปัจจุบันมี จำนวน 3 สนามที่ทำการแข่งขัน ได้แก่ สนามกีฬาชนวัวหิโน อำเภอควนขนุน สนามกีฬาชนวัวท่ามิหรำ อำเภอเมืองพัทลุง และสนามกีฬาชนวัวบ้านปากพล อำเภอบางแก้ว ทั้งสองสนามนักการเมืองท้องถิ่น

มีการจัดตั้งขึ้นและขออนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด (ส่วนภูมิภาค) ให้สัตว์ต่อสู้กัน (ชนวัว) อยู่ในบัญชี 3 ตาม พ.ร.บ. การพนัน พ.ศ. 2478 ซึ่งในสนามกีฬาชนวัว ท่ามิหรำ อำเภอเมืองพัทลุงเป็นสนามชนวัวที่ใหญ่ที่สุดของภาคใต้ มีการสืบทอดมาจากนักการเมืองรุ่นเก่า ที่ก่อตั้งมาก่อนที่จะได้รับอนุญาตจากกระทรวงมหาดไทย

ด้านอำนาจและภาพลักษณ์มีการสะท้อนการเปิดสนามกีฬาชนวัวที่ไม่ใช่ใครก็ได้ที่สามารถเปิดสนามกีฬาชนวัว แต่ต้องมีเครือข่ายกว้างขวางพอที่จะจัดหาวัวจากพื้นที่ต่างๆ มาชนในสนามได้ อีกทั้งสามารถรักษากฎเกณฑ์ภายในสนามได้อย่างเด็ดขาด คุณเจริญ เสงส์สัน อดีตสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง อำเภอศรีนครินทร์ ปัจจุบันเป็นนายกเทศมนตรีท่ามิหรำ กล่าวว่า วัวต้อนกัน คนก็ไม่มา เสียชื่อ เขาประกาศชัดว่า บ่อนของเขาต้องไม่มีการต้มวัวเด็ดขาด “ใครจะมาขอโกงสนามผม ไม่ต้อง ไม่ขอ ไม่ว่าจะป็นพี่น้องหรือใคร มันทำให้พวกที่เล่นเสียหาย แท่งแล้วเสีย 2 หมื่นไม่เป็นไร แต่ถ้าโดยเพื่อนโกงแค่ 20 บาทก็เสียใจแล้ว” (กฤษฎา ศุภวรรธกุล, 2556, ออนไลน์)

จากการทบทวนวรรณกรรมและเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจวิเคราะห์ถึงเศรษฐกิจการเมืองของพัทลุง เป็นการวิเคราะห์ในด้านการเมืองของเครือข่ายวัวชน ในลักษณะบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันและได้ชี้ถึงนัยสำคัญของความสัมพันธ์กับอำนาจและการเมืองท้องถิ่น ทั้งเป็นกิจกรรมเชื่อมโยงร้อยรัดผู้คน มีปฏิสัมพันธ์ในวงกว้าง ไม่ว่าจะเป็นเฉพาะเลี้ยงวัวชน การเลี้ยงวัวชน การเลี้ยงวัวชนกับการเลี้ยงวัวเพื่อขายเนื้อ นายหน้า ผู้มีอิทธิพล และเข้าอกเข้าใจด้วยมิตรภาพผ่าน “กิจกรรมชนวัว” อย่างไม่เป็นทางการอีกมาก ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกต ประเด็นที่ชวนให้คิดลักษณะของสังคมในปักษ์ใต้ ด้านการเมืองวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของเครือข่ายวัวชนจำเป็นต้องอธิบายถึงรายละเอียดของความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองท้องถิ่น

กับการทำความเข้าใจเครือข่ายชนวัวเป็นอย่างไร มีนัยสำคัญเป็นเช่นไร ทั้งยังเป็นการตั้งคำถามว่า สำนักทางการเมืองของเครือข่ายทางสังคม ผู้คนในเครือข่ายที่เข้าร่วมในกิจกรรม “ชนวัว” มีความสัมพันธ์ทางอำนาจในท้องถิ่นและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นอย่างไร สอดคล้องกับการรักษาอำนาจทางการเมืองท้องถิ่นต่อการเลือกตั้งเช่นไร

คำถามการศึกษา

1. เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองใดบ้างที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามาแสดงบทบาทในกีฬาชนวัว
2. สาเหตุหรือแรงจูงใจที่ทำให้นักการเมืองแต่ละคนแต่ละกลุ่มตัดสินใจสนับสนุนกีฬาชนวัวอย่างไร
3. เครือข่ายกีฬาชนวัวมีสายสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างไร มีนัยยะอย่างไรต่อการสร้างและรักษาฐานเสียงทางการเมืองท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามาแสดงบทบาทในกีฬาชนวัวพัทลุง
2. เพื่อวิเคราะห์สายสัมพันธ์ทางการเมืองของเครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุงต่อการรักษาฐานเสียงทางการเมืองท้องถิ่นพัทลุง

สมมุติฐานการวิจัย

เงื่อนไขด้านเศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงทุนทางสังคมในท้องถิ่นเปิดโอกาสให้นักการเมืองสนใจและเข้ามามีบทบาทในเครือข่ายกีฬาชนวัว ได้แก่ประเด็นต่างๆ คือ

- (1) การเข้ามาของรายได้จำนวนมากในท้องถิ่นจากการแข่งขันกีฬาชนวัวทั้งระบบไม่ว่าจะเป็นการเพาะเลี้ยง

การฝึกวัวชน การพนัน ซึ่งส่งผลก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลในพื้นที่

(2) การกระจายอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ส่งผลให้เกิดการแข่งขันในการเลือกตั้งอย่างเข้มข้นและได้การสนใจจากนักการเมืองท้องถิ่น และยังทำให้การเมืองส่วนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญกับกีฬาชนวัวด้วย

(3) การเลือกตั้งเป็นช่องทางเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง นักการเมืองท้องถิ่นจึงให้ความสำคัญกับการรักษาฐานเสียงมากขึ้นด้วย ด้วยอาศัยเครือข่ายชนวัวเป็นฐานเสียงอย่างมีนัยสำคัญ

(4) นักการเมืองท้องถิ่นระดมทุนที่เป็นการพนันในกีฬาชนวัว และการสนับสนุนกีฬาชนวัวได้ดีกว่าคนกลุ่มอื่น ทั้งยังมีทุนทางสังคมและเครือข่ายวัวที่ผนึกตัวอย่างเข้มแข็ง

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตทางพื้นที่ การศึกษานี้กำหนดพื้นที่สนามวิจัยกิจกรรมของเครือข่ายกีฬาชนวัวไว้ที่จังหวัดพัทลุง

ขอบเขตด้านเอกสาร การศึกษานี้ประเด็นการค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับประวัติการชนวัวภาคใต้ การเลี้ยงวัวชน การชนวัว วัฒนธรรม อัตลักษณ์ของวัวชน การพนันกีฬาชนวัว

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้กับการเมืองเข้ามามีบทบาทในกีฬาชนวัวในจังหวัดพัทลุง การปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจในเครือข่ายชนวัวที่มีกลุ่มต่างๆ ได้แก่ นักการเมืองท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน คนเลี้ยงวัวชน นักพนันวัวชน และวัยรุ่นนที่ชื่นชอบกีฬาชนวัว

นิยามศัพท์

เครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุง หมายถึง คนที่มีสายสัมพันธ์ในกิจกรรม “กีฬาชนวัวพัทลุง” ได้แก่ คนเลี้ยงวัว นายทุน นักการพนันวัวชน ผู้จัดการสนามกีฬาชนวัว ผู้ชมวัวชน

นักการเมืองท้องถิ่น หมายถึง นักการเมืองที่เข้าสู่พื้นที่ทางการเมือง ลงสมัครและได้รับการเลือกตั้งเข้าปฏิบัติงานในหน่วยงานองค์กรท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล เป็นต้น

สนามกีฬาชนวัว หมายถึง พื้นที่ที่ขออนุญาตเพื่อกิจกรรมชนวัวที่ถูกกฎหมาย แทนการใช้คำว่า “บ่อน” และคำที่เป็นทางการ “สนามชนโค” เพื่อต้องการให้เข้าใจแจ่มชัดยิ่งขึ้น

ทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการเมืองท้องถิ่นกับสายสัมพันธ์อุปถัมภ์

อุปถัมภ์ หมายถึง เป็นระบบในสังคมที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และยึดมั่นในตัวบุคคลตั้งแต่อดีตมานาน เรียกชื่อกันหลายอย่าง เช่น ระบบอุปถัมภ์ ระบบเลือกที่รัก ระบบเล่นพวก ระบบอุปถัมภ์แบ่งได้ออกเป็นรูปแบบ คือ

- (1) ระบบอุปถัมภ์ในหมู่เครือญาติ
- (2) ระบบอุปถัมภ์ในหมู่มิตรสหาย
- (3) ระบบอุปถัมภ์ในองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรของรัฐหรือเอกชนก็ตาม
- (4) ระบบอุปถัมภ์ระหว่างอาชีพ ซึ่งเป็นประเภทการอุปถัมภ์ที่คงทนน้อยกว่าระบบอื่น

การเมืองในท้องถิ่นเป็นการเมืองที่อยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ เหตุที่ว่าระดับท้องถิ่นประชาชนส่วนใหญ่

ขาดการศึกษา มีฐานะที่ยากจน ประกอบกับมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบยอมอยู่ภายใต้อำนาจ จึงทำให้เข้าไปผูกพันกับระบบอุปถัมภ์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และการเข้าร่วมทางการเมืองนั้นถูกชักจูงจากชนชั้นนำหรือผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นมากกว่าที่จะตัดสินใจทางการเมืองด้วยตนเอง

อุปถัมภ์ที่มีมาจากการสำนึกบุญคุณและความยืนนานของความสัมพันธ์ที่มาจากการสร้างเครือข่ายอาจไม่สำคัญอีกต่อไป แต่เปลี่ยนแปลงเป็นการแสวงหาประโยชน์จากการกระจายอำนาจ ลดทอนการอุปถัมภ์ ทำให้การอุปถัมภ์กลายเป็นตัวและลทธิอิทธิพลในการเมืองท้องถิ่นลง ทั้งนี้เครือข่ายทางการเมืองใช้กลไกการกระจายอำนาจในการสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายทางการเมืองเอง และที่สำคัญเครือข่ายทางการเมืองของผู้มีอิทธิพลใช้กลไกของการปกครองท้องถิ่นได้เชื่อมโยงกับการเมืองระดับชาติและพรรคการเมือง สร้างความมั่นคงให้กับเครือข่ายและแปรเปลี่ยนการแข่งขันที่ใช้ความรุนแรงไปเป็นการแข่งขันเพื่อคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง

ระบบอุปถัมภ์มีพลวัตจะเห็นได้จากภายหลังการเปลี่ยนแปลงจากการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 เมื่อรัฐบาลไปสู่ระบอบเผด็จการอำนาจนิยม ความสัมพันธ์ทางการเมืองแบบอุปถัมภ์ก็ถอยหลังย้อนกลับไปสู่สภาวะก่อนการใช้รัฐธรรมนูญปี 2540 อีกครั้ง กล่าวคือ รัฐบาลพยายามรวบรวมอำนาจกลับคืนสู่ส่วนกลาง ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นเหมือนส่วนหนึ่งของรัฐบาลส่วนกลาง หน่วยงานราชการเข้ามามีบทบาทในส่วนของงบประมาณไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน นักการเมืองส่วนท้องถิ่นไม่อำนาจและสิ่งต่างตอบแทนประชาชนพื้นที่ผ่านโครงการ และพรรคการเมืองหรือกลุ่มทางการเมืองเคลื่อนไหวในพื้นที่ได้ลำบาก (เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2558, น. 135-136) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเครือข่ายสังคมของ

การชนวน นักการเมืองท้องถิ่นอยู่ในพื้นที่ที่พหุยังคงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นและคนในพื้นที่ด้วยความสัมพันธ์ส่วนบุคคลและการร่วมกิจกรรมการกุศล

งานที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ท้องถิ่นกับการเมือง “ขบวนการเมือง” โดยแอนดรู วอลล์เกอร์ จักริช สังขมณี แปล (2559, น. 13-15) ความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลที่มีบทบาทและฐานะที่แตกต่างกัน โดยผู้อุปถัมภ์เป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสูงกว่าและใช้อิทธิพลหรือสิ่งของของตนคุ้มครองหรือให้ประโยชน์แก่ผู้รับอุปถัมภ์ที่มีสถานะด้อยกว่า ผู้รับอุปถัมภ์จะตอบแทนผู้อุปถัมภ์ด้วยความจงรักภักดี ให้ความช่วยเหลือหรืออุทิศตนรับใช้ผู้อุปถัมภ์ งานชิ้นนี้ยังชี้ให้เห็นว่าชาวชนบทได้เปลี่ยนจากสภาพทางเศรษฐกิจที่ปฏิบัติตามศีลธรรมและวิถีชีวิตการพึ่งตนเองเปลี่ยนเป็นสังคมทางการเมือง (political society) เข้าไปเรียกร้องกับต่อรองกับรัฐบาล ในขณะที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523, อ้างถึงใน เอกกรินทร์ ต่วนศิริ, 2563, น. 21) ได้กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับอุปถัมภ์เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับไพร่ในสังคมสมัยก่อน ปัจจุบันสังคมไทยจะนำระบบการปกครองและกลไกบริหารแบบประเทศตะวันตกมาใช้ แต่ความสัมพันธ์ในระบบเจ้าขุนมูลนายในอดีตยังคงมีอยู่ในลักษณะความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งทางปฏิบัติแล้วความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์มีความสำคัญและอิทธิพลมากยิ่งขึ้นกว่าความสัมพันธ์ทางการเมืองเสียอีก

เวียงรัฐ เนติโพธิ์ (2558, น. 135-136) ได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์ในมิติการเลือกตั้ง หลังจากการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับนักการเมือง ระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่น ระหว่างนักการเมืองระดับต่างๆ กับ

ตัวกลางทางการเมือง ได้แก่ ห้วคเนน ผู้นำชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับการเมือง ผลสรุปคือมีแนวโน้มที่ครั้งกษาศถนความสัมพันธ์เดิมอยู่มาก การสนับสนุนพรรคไทยรักไทย การให้สิ่งตอบแทนที่เป็นทางการเมืองมากขึ้น

สำหรับในระบอบประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้งคเนนเสียงกลายเป็นทรัพยากรใหม่ของผู้รับอุปถัมภ์ที่พวกเขาใช้ต่อรองผลประโยชน์ในความสัมพันธ์แบบแลกเปลี่ยกับผู้อุปถัมภ์ ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้แทนที่ระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่เดิม แต่เข้าไปบูรณาการเครือข่ายอุปถัมภ์จนเกิดความสัมพันธ์ทั้งในแนวตั้งการเมืองระดับชาติระดับท้องถิ่นและที่สำคัญคือส่งผลให้เกิดตัวกลางที่เรียกว่า “ห้วคเนน”

งานต่างๆ เหล่านี้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่เกะเกี่ยวระหว่างเครือข่ายอุปถัมภ์ ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ อดีตข้าราชการ กลุ่มผู้นำและนักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มผู้นำศาสนา กลุ่มพ่อค้าและนักธุรกิจท้องถิ่น รวมทั้งเจ้าพ่อ นักเลง และผู้มีอิทธิพล ดับห้วคเนนในหมู่บ้าน จังหวัดมีความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อมกับบรรดาผู้สมัครและพรรคการเมืองได้ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติกับนักการเมืองท้องถิ่นเป็นความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายมีแรงจูงใจของตนเองในการสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองเพื่อเป็นการวางฐานเสียงของตนในพื้นที่ให้หนาแน่น

การพัฒนาสายสัมพันธ์การเมืองท้องถิ่นในรูปแบบของเครือข่าย โดยที่แนวคิดด้านเครือข่าย (Network Concept) มีพัฒนาการมาจากพื้นฐานทฤษฎีสังคมวิทยา ผู้เชี่ยวชาญทางสังคมวิทยาให้นิยามคำว่า เครือข่าย หมายถึงสายใยความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเป็นเอกภาพ มีพลังยึดโยงสนับสนุนกันและอีกความหมายหนึ่ง กลุ่มคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารข้อมูลระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันและยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตน

สรุปได้ว่าการเมืองท้องถิ่นเป็นเรื่องของอำนาจเข้าไปมีความสัมพันธ์กับระบบอุปถัมภ์ นักการเมืองท้องถิ่นมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับประชาชนในท้องถิ่นเอง และเชื่อมโยงพรรคการเมืองระดับชาติส่งผลให้เกิดห้วคเนนอันถือเป็นฐานเสียงหลักในเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

2. การเมืองกับความสัมพันธ์ด้านการกีฬา

การจัดการแข่งขันกีฬามีการใช้ทรัพยากรต่างๆ ใน 3 ลักษณะ

1) ทรัพยากรตัวเงินต่อการจัดการแข่งขันกีฬาต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก เงินการสนับสนุนที่มกีฬและเงินสนับสนุนการแข่งขันกีฬา การจ่ายค่าธรรมเนียมในการอนุมัติการได้สิทธิ์ผู้จัดการแข่งขัน

2) ผู้สนับสนุนด้านการแข่งขัน ทรัพยากรที่เป็นบุคคลหรือบริษัทผู้สนับสนุนพบเห็นได้จากการแข่งขัน ผู้สนับสนุนจะสนับสนุนมูลค่าของเงินสนับสนุนมาพร้อมกับสิทธิประโยชน์ที่ได้รับ เช่น การมีชื่อสินค้าร่วมในชื่อรายการแข่งขัน

3) ภาครัฐและระเบียบ เป็นการใช้อำนาจรัฐในการวางระเบียบการแข่งขัน การขออนุญาต ตลอดจนข้อตกลงการแข่งขัน รวมถึงการจัดตั้งสมาคมด้านกีฬาประเภทต่างๆ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบที่ภาครัฐกำหนดไว้

กรณีกีฬาฟุตบอลกับการเมืองถือว่ามีความสัมพันธ์จะเห็นได้จากนักการเมืองท้องถิ่นและนักการเมืองระดับชาติเข้าไปมีบทบาทกับทีมฟุตบอลเสมอ และฟุตบอลไทยกับการเมืองไทย และสร้างฐานเสียงก่อนการเลือกตั้ง การสร้างเครือข่ายที่สร้างฐานเสียง การมีตระกูลทางการเมืองมาช่วยสมเสร และเป็นส่วนเสริมด้านการระดมเงินและกลุ่มธุรกิจมาอุดหนุนด้วย

ข้อมูลจากการสำรวจได้ยืนยันว่ากึ่งหนึ่งของทีมฟุตบอลในระบบสโมสรฟุตบอลไทยเรียกได้ว่าการยึดโยงกับการเมืองโดยตรง ซึ่งมีนักการเมืองหรือเครือข่ายดำรงตำแหน่งประธานสโมสรหลายทีมมีความเกี่ยวข้องทางการเมืองระดับชาติและการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดอยู่ด้วยพร้อมๆ กัน เช่น นายวิทยา คุณปลื้ม ประธานสโมสรชลบุรีเอฟซี ก็เป็นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ชลบุรี ขณะเดียวกันมีพี่ชายคือนายสนธยา เป็นหัวหน้าพรรคพลังชล นายเนวิน ชินชอบ ประธานสโมสรบุรีรัมย์ยูไนเต็ด แกนนำนาคกรมมโหรีไทยก็มีภรรยา อดีตเคยดำรงตำแหน่งเป็น นายก อบจ.บุรีรัมย์ คือนางกรุณา ชิตชอบ (ณัฐกร วิทิตานนท์, 2557, น. 127-131)

งานวิจัยของชาลินี สนพลาย (2557, น. 24; 2559, น. 135) ได้ชี้ว่า นักการเมืองและเครือข่ายที่ได้เข้ามามีบทบาทโดยตรงในสโมสรฟุตบอลจำนวนมาก นักการเมืองที่สนับสนุนสโมสรจำนวน 12 สโมสร คิดเป็นร้อยละ 46.15 ของสโมสร เหตุผลที่ดึงดูดให้นักการเมืองสนใจกีฬาประเภทนี้แตกต่างกันก็จริง แต่ปัจจัยเชิงโครงสร้างมีส่วนสำคัญในการเปิดทางให้นักการเมืองสามารถเข้าสู่พื้นที่สโมสรฟุตบอลได้ ปรากฏการณ์ที่นักการเมืองหันเข้ามาเป็นเจ้าของผู้สนับสนุนสโมสรฟุตบอลอาชีพนั้นไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองได้แก่ การเป็นแหล่งการระดมเงินของหลายสโมสรได้รับจำนวนมาก และการแข่งขันฟุตบอลกลายเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมจากแฟนบอลมากขึ้น การกระจายอำนาจในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ส่งผลให้เกิดการแข่งขันในการเลือกตั้งของท้องถิ่นที่มีความเข้มข้นมากขึ้น และการที่นักการเมืองในท้องถิ่นมีความได้เปรียบด้านทรัพยากร ทำให้นักการเมืองสามารถที่จะสนับสนุนสโมสรฟุตบอลมากคนกลุ่มอื่นๆ ในท้องถิ่นและเอื้อให้นักการเมืองเข้ามามีบทบาทในสโมสรฟุตบอลเป็นไปทิศทางเดียวกับกรณีชลบุรีเอฟซี โดยขึ้นชนก

ศิริวัฒน์ (Chenchanok Siriwat, 2012, pp. 24-25) เสนอว่ากีฬาฟุตบอลเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางการเมืองที่นักการเมืองใช้เป็นเครื่องมือขยายอำนาจและความนิยมให้กับตนเอง เมื่อเข้าไปมีตำแหน่งทางการเมืองแล้วก็ย่อมที่จะจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งมาอุดหนุนช่วยเหลือการทำทีมสโมสรที่ประสบความสำเร็จอย่างบุรีรัมย์ อยู่ในเต็ดก็สร้างตัวเองจากการพึ่งพิงรัฐมาก่อนการทำทีมสโมสรโดยปราศจากอำนาจทางการเมืองในทั้งสองระดับ (ระดับประเทศและท้องถิ่น) ต้องทำให้เผชิญความลำบาก

การชวนว่าถือเป็นกีฬาที่ไปเกี่ยวข้องกับการเมืองผู้มีอิทธิพลของวัวชนที่เรียกว่า “นายหัววัวชน” ได้รับความเกรงใจจากนักการเมืองระดับชาติ นักการเมืองท้องถิ่น และสร้างเครือข่ายชวนวัวที่กว้างขวางผลักดันไปสู่ตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นและเจ้าพนักงานท้องถิ่น ดังนั้นนักการเมืองท้องถิ่นและนักการเมืองระดับชาติต้องการที่จะเข้าไปมีบทบาทต่อการจัดการแข่งขันและจัดสร้างสนามชวนวัว

3. อำนาจกับกีฬาชวนวัว

การจัดการแข่งขันชวนวัวแต่ละครั้งต้องใช้ทรัพยากรได้แก่ ค่าธรรมเนียมใบอนุญาต ค่าสถานที่ และมีค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าน้ำมันสำหรับบรรทุกวัวมายังสนามแข่งขัน ค่าตัวของวัวแต่ละตัว ถ้าหากวัวมีชื่อเสียงก็จะมีค่าตัวสูงตามอัตราต่อรอง และค่าใช้จ่ายตอนเลี้ยงวัวชน ค่าหญ้า ค่ายาบำรุง ค่าจ้างควาญเลี้ยงวัว เป็นต้น นับเป็นทรัพยากรที่ต้องจ่ายโดยตรงและแฝงอยู่ต่อการจัดการชวนวัวแต่ละครั้ง

เจ้าของบ่อนวัวชนได้รับความไว้วางใจและได้รับมอบหมายจากทางราชการให้ดำเนินกิจการวัวชน และได้รับการยอมรับทางอำนาจจากชาวบ้าน ทำให้สนามวัวชนกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมในการแสดงพลังอำนาจด้วยกิจกรรมที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง ทั้งเป็นแหล่งสถิติของอำนาจสังคมที่สะสมจนสร้างบุคคลที่มีอิทธิพลและ

บารมีในการรับรู้ตามความเข้าใจของคนในพื้นที่ และพื้นที่บ่อนวู้ชนก็ยังเป็นพื้นที่ที่มีอำนาจอื่นนอกอำนาจรัฐ บ่อนจึงเป็นเสมือนปริณิชนของอำนาจพิเศษที่แปรผันตามบุคลิกของนายบ่อน (รงค์ บุญสวยขวัญ, 2559, น. 260)

นายบ่อนมีหน้าที่จัดการความรุนแรงกับนักเลงบ่อนวู้ชนที่ไม่รักษากติกาและบรรทัดฐานของการชนวู้ เช่นนี้กลายมาเป็นระบบคุณค่าแห่งการยอมรับของสังคมประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือ เป็นงานวิจัยที่ได้ชี้ให้เห็นว่าบ่อนวู้ชนเป็นพื้นที่ที่รวบรวมอำนาจทั้งทางสังคมที่อยู่แล้วในอดีตและอำนาจรัฐที่เป็นแหล่งอำนาจใหม่ เช่น การสร้างบารมีของราชการ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือการสร้างการยอมรับจากอิทธิพลและบารมี ไปสู่การขึ้นสู่อำนาจการเมืองท้องถิ่นด้วย

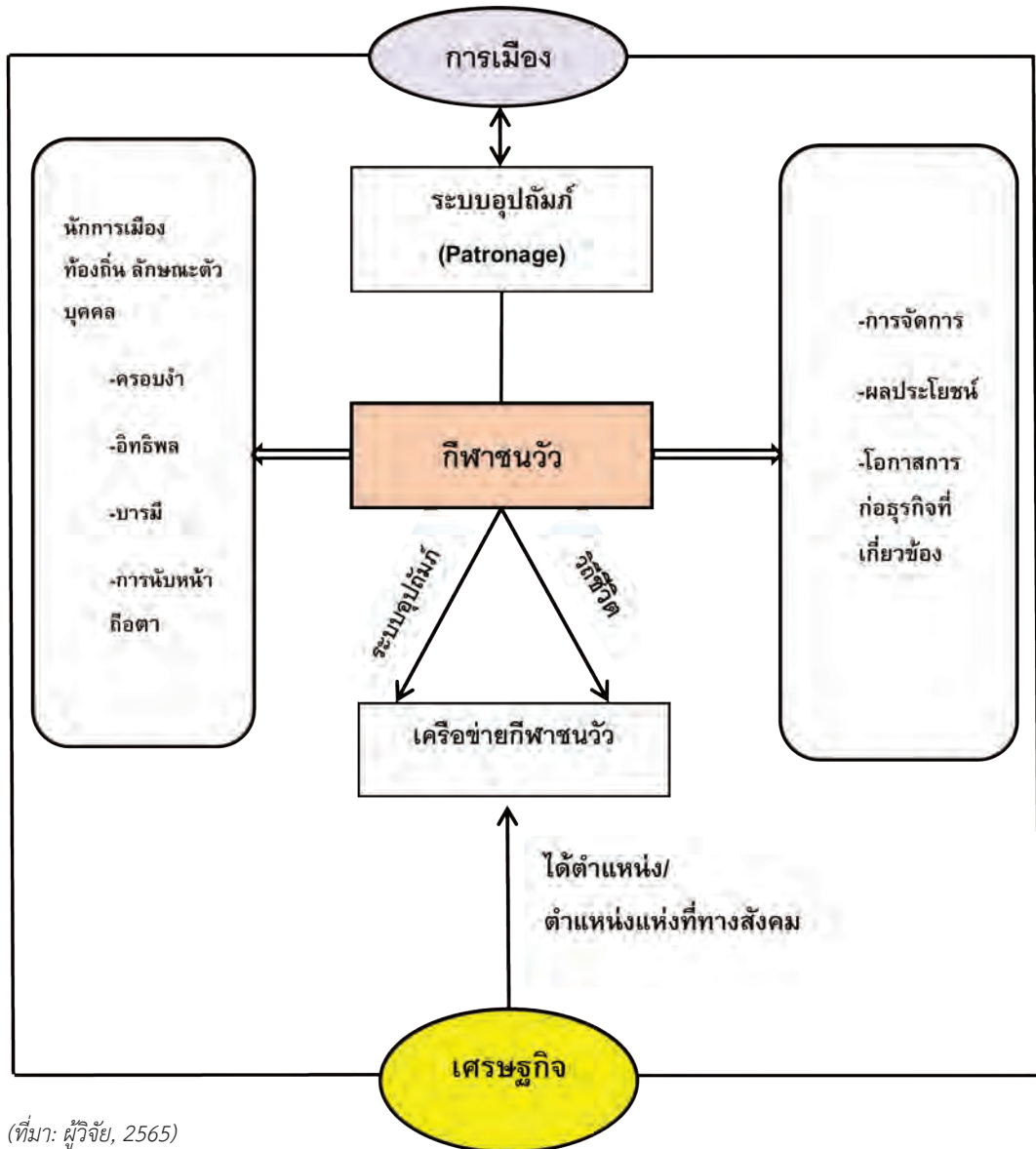
ด้านความสัมพันธ์ระดับอำนาจระหว่างผู้เลี้ยงและการชนวู้ ผู้เลี้ยงต้องดูแลไม่ให้คาดสายตา ไม่ได้ได้ว่างใจกันและกัน กลัวการใส่ของแปลกปลอมให้กับวู้เพื่อแพ้ชนะการแข่งขัน สำหรับการศึกษาของกลุ่มผู้เลี้ยงวู้ชน พบว่าสำหรับกรณีทั่วไปกลุ่มผู้เลี้ยงวู้ชนมีความสัมพันธ์กันแบบปฐมนิรฐภูมิรู้จักกันส่วนตัวลึกซึ้งระยะเวลายาวนาน จึงได้รับความไว้วางใจให้เป็นผู้เลี้ยงดูแลวู้ชน บางกลุ่มอยู่ในกลุ่มของพ่อกับลูก พี่กับน้อง น้ากับหลาน สรุปลงใครก็ตามที่จะมาเลี้ยงวู้ชนต้องเป็นคนที่ได้รับการไว้วางใจได้เท่านั้น (ศศิธร บุญคงแก้ว และสิทธิพร ศรีผ่อง, 2561, น. 341; อาคม เดชทองคำ, 2543ก, น. 99) ความสัมพันธ์ของการเมืองท้องถิ่นกับเครือข่ายวู้ชนแล้ว ได้แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์

ความเป็นคนไต่ย้อมเกี่ยวข้องและสำคัญต่อการเข้ามามีอำนาจทางการเมืองท้องถิ่นของนักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดพัทลุงที่ศึกษา

นอกจากนี้งานที่น่าสนใจเกี่ยวกับอำนาจของการต่อสู้ของสัตว์กับวัฒนธรรมที่เทียบเคียงกับกีฬามวยวู้ ในหนังสือ The Interpretation of cultures “Deep play” ของ Geertz (2002, pp. 80-98) โดยใช้ไก่ชนเพื่อทำความเข้าใจถึงชาวบ้านชาวบาทวิถีทั้งบุคลิกภายในและอารมณ์ความรู้สึก แล้วจึงวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมการพนันไก่ชน การชนไก่เป็นการแข่งขันระหว่างเครือข่ายญาติของพวกคนในพื้นที่ การที่คนมีลักษณะเป็น “นักชนไก่” ด้วยการดูแลตั้งแต่ก่อนที่จะแข่งแกร่งเป็นไก่ชน ผู้คนมองไก่ชนเป็นตัวแทนของตัวเองที่ต้องต่อสู้ แข่งขัน แย่งชิงเพื่อก่อให้เกิดสถานภาพที่ดี การได้รับการยอมรับด้วยการลักลอบพนันชนไก่ซึ่งผิดกฎหมาย ทั้งร่วมกันที่จะเล่นการพนันและหลบหนีตำรวจกับชาวบ้าน แล้วจึงได้รับการยอมรับ พบว่าไก่ชนได้สะท้อนถึงสังคม วัฒนธรรมของบาปปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในมุมมองของชาวบ้านเป็นพิธีกรรม เป็นทั้งการแข่งขันขึ้นเพื่อฉลองการชนไก่ถือว่าไม่ผิดกฎหมายและไม่เป็นการพนัน ผู้วิจัยพบว่างานชิ้นนี้ให้สองประเด็นแรก การศึกษาพื้นที่ที่ต้องไม่เอามุมมองจากคนนอกไปศึกษาอาศัยมิติคนในเพื่อศึกษา และประการที่สอง อำนาจที่อาศัยสัตว์ต่อการสร้างอำนาจในพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของคนและวัฒนธรรมไม่ได้เป็นไปตามข้อเท็จจริงตามกฎหมายในยุคสมัยใหม่ แต่อยู่ภายใต้ระบบวิถีคิดของคนในพื้นที่นั้นๆ

กรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย
บริบทการกระจายอำนาจ

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2565)

กรอบแนวคิดเชื่อมโยงระหว่างการเมืองและเศรษฐกิจที่มีความสัมพันธ์ไม่ได้แยกจากกันเลยสร้างกรอบที่เชื่อมรอบไว้จากเส้นการเมืองและเศรษฐกิจเชื่อมกัน กีฬานวเป็นแกนกลางเข้าไปวิเคราะห์ลักษณะของนักการเมืองท้องถิ่นและส่วนที่เป็น

การจัดการ เศรษฐกิจของกีฬานวและธุรกิจอื่นที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงวัวชน เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของเครือข่ายกีฬานวด้านระบบอุปถัมภ์และวิถีชีวิตจากการที่ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิธีการดำเนินวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากีฬาพื้นบ้านหรือการพนัน: เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้การเมืองเข้ามามีบทบาทในกีฬาชนวัวในจังหวัดพัทลุง จะต้องอาศัยข้อมูลและประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์เครือข่ายกีฬาชนวัว ในการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจทัศนคติกลุ่มตัวอย่าง และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในพื้นที่ นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการท้องถิ่น คนเลี้ยงวัวชน วัยรุ่นสนใจวัวชน ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับวัวชน ล้วนเป็นเครือข่ายกีฬาชนวัว โดยที่พิจารณาภาพกว้างมากกว่ากีฬาชนวัวที่มีเพียงบ่อนวัวชนเท่านั้น ซึ่งการศึกษาเชิงปริมาณด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งได้อย่างแท้จริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กำหนดเขตพื้นที่วิจัยในจังหวัดพัทลุง

การวิจัยเชิงคุณภาพในที่นี้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการศึกษาและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นข้อความจากการสัมภาษณ์ การสนทนา การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการบันทึกต่างๆ แต่กระนั้นแล้วเครื่องมือสำคัญที่สุดในการเก็บข้อมูลก็คือ “ตัวผู้วิจัย” เองที่นำวิธีการที่หลากหลายเหล่านั้นเข้าไปใช้ในการเก็บข้อมูล และตีความข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ได้จะมีลักษณะที่แตกต่าง หรือมีความยืดหยุ่น อันเนื่องมาจากการตีความหมายย่อมจะมีความแตกต่างกันไปตามมุมมองของผู้ตีความ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นเลนส์สำหรับส่องข้อมูล ด้วยเหตุผลนี้ให้ได้ความหมายที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องใช้หลายวิธีทั้งในการเก็บข้อมูล และในการตีความข้อมูล (ชาย โพลิตา, 2552, น. 8)

ในงานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องด้วยตำราวิทยานิพนธ์ งานวิจัยและเอกสารต่างๆ และการสืบค้นออนไลน์ ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (purposive Sampling) เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลและความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (Key Informant) ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการศึกษาและมีความสัมพันธ์กัน

การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 11 คน ผู้วิจัยจะจำแนกชื่อลงรหัสใช้เป็นนามสมมติทั้งสิ้น เพื่อปกปิดผู้ให้ข้อมูลได้แก่ นายกเทศมนตรี ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เลี้ยงวัวชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายสนามกีฬาชนวัว

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพใช้เกณฑ์คัดเข้า เพราะนัยของข้อมูลตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้ให้ข้อมูลมีลักษณะสำคัญ มีความรู้และความเข้าใจด้านการเลี้ยงวัวชน กีฬาชนวัว และอื่นๆ เพื่อทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีเกณฑ์การคัดออก ผู้ที่เลี้ยงวัวชนและสนใจกีฬาชนวัวไม่ถึง 5 ปีและตำแหน่งนักการเมืองท้องถิ่นไม่สนใจกีฬาชนวัวและการเลี้ยงวัวชนจะคัดออก แล้วพิจารณาถึงความเกี่ยวข้องกับ ความสนใจ ความชอบและรักวัวชนด้วยการสอบถามเบื้องต้นจากคนแวดล้อมและผู้ให้ข้อมูลท่านอื่นแนะนำ ดังรายละเอียดตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	ตำแหน่ง	นัยยะสำคัญ
คนที่ 1	นายกเทศมนตรีแห่งหนึ่งที่มีบทบาทจัดการสนามชนวัว	เป็นบุคคลที่นับว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยเป็นเจ้าของสนามชนโค การเป็นนักการเมืองท้องถิ่นหลายสมัยทั้งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล
คนที่ 2	นายกเทศมนตรีมีบทบาททั้งเพาะเลี้ยง และเข้าร่วมชนวัว	มีบทบาททั้งเพาะเลี้ยงและเข้าร่วมชนวัว
คนที่ 3	นายกเทศมนตรีแห่งหนึ่งที่ชื่นชอบการชนวัวและไปสนามชนโคบ่อย	สนับสนุนวัวชน และจ้างเลี้ยงวัวชน
คนที่ 4	เคยเป็นสมาชิกเทศบาลและรองนายกเทศมนตรี	เลี้ยงวัวชนและไปสนามชนวัว
คนที่ 5	บทบาทจัดการสนามชนโค และเพาะเลี้ยงวัวทั้งเป็นผู้จ้างเลี้ยงวัวชน	เป็นบุคคลที่นับว่าเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยเป็นเจ้าของสนามชนโค เกี่ยวข้องสัมพันธ์แนบแน่นกับนักการเมืองท้องถิ่น
คนที่ 6	ทีมหาเสียงนักการเมืองและผู้กว้างขวางในพื้นที่	ช่วยงานและกิจกรรมภายในสนามกีฬาชนวัว เป็นผู้กว้างขวางในพื้นที่ ทั้งยังคุ้นเคยกับนักการเมืองท้องถิ่น
คนที่ 7	เลี้ยงวัว และชนวัว และเลี้ยงวัวชนก่อนที่จะชนที่สนามกีฬาชนวัว สนใจวัวชนมากกว่า 5 ปี	ศึกษาปฏิสัมพันธ์และบทบาทของนักการเมือง
คนที่ 8	อดีตเคยเลี้ยงวัวชน มากกว่า 10 ปี และปัจจุบันเลี้ยงวัวเนื้อ	ศึกษาปฏิสัมพันธ์และบทบาทของนักการเมือง
คนที่ 9	เลี้ยงวัวชนตั้งแต่อายุ 15 ปี และมีการชนพัทลุงตรังและนครศรีธรรมราชมีประสบการณ์กว่า 20 กว่าปี	ศึกษาปฏิสัมพันธ์และบทบาทของนักการเมือง
คนที่ 10	นักเล่นการพนันวัวรุ่นใหม่และเลี้ยงวัวชนมากกว่า 5 ปี	ศึกษาปฏิสัมพันธ์และบทบาทของนักการเมือง
คนที่ 11	นักเล่นการพนันวัวรุ่นใหม่และเลี้ยงวัวชนมากกว่า 5 ปี	ศึกษาปฏิสัมพันธ์และบทบาทของนักการเมือง

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2565)

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการอธิบายลักษณะทั่วไปของข้อมูลจำนวนบ่อนวัวชนที่ถูกกฎหมาย จำนวนเงินพนันที่รวบรวมนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบไม่มี

ส่วนร่วมและจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

และวิเคราะห์ข้อมูลประเด็นแก่นหลัก หรือวิเคราะห์ธีม (thematic analysis) โดยเริ่มจากการจัดเรียงข้อมูลดิบจากการสัมภาษณ์ (interview data) แล้วนำมาวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและจัดหมวดหมู่ของข้อค้นพบของงานวิจัย (finding)

พื้นที่การวิจัย

พื้นที่ไปศึกษาจังหวัดพัทลุง นับสำคัญของพื้นที่ศึกษา จังหวัดพัทลุงเนื่องมีสนามกีฬาชนวัว มีการขออนุญาตเปิดสนามถูกต้องตามกฎหมายจากภาครัฐจำนวน 3 สนาม ได้แก่ สนามกีฬาชนวัวท่ามิหรำ สนามกีฬาชนวัวหิโน สนามกีฬาชนวัวบ้านปากพล โดยการวางทิศทางทางภูมิศาสตร์ตั้งแต่พื้นที่จังหวัดสงขลาต่อเนื่องไปจนถึงนครศรีธรรมราช

จากการทบทวนวรรณกรรมและศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พบว่าในภาคใต้มีบ่อนวัวชนจำนวนทั้งสิ้น 26 บ่อนที่ถูกกฎหมาย และพบว่าในจังหวัดพัทลุงมี 3 สนามกีฬาชนวัว เพิ่มจาก 2 สนามชนวัวที่มีชื่อเสียงคือ สนามกีฬาชนวัวท่ามิหรำ มีนักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้จัดการสนามส่งต่อมาหลายรุ่น สนามกีฬาชนวัวนาปากขอ มีนักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้จัดการสนาม และสนามกีฬาชนวัวหิโนมีนายทุนเป็นผู้จัดการสนาม และสำหรับกิจกรรมที่เพิ่มเติมของสนามกีฬาชนวัวระยะหลังมีมอบเงินเพื่อส่งเสริมกิจการสาธารณะ เช่น มอบให้กับเด็กด้อยโอกาส สนับสนุนการกีฬารวมไปถึงการนำรายได้ช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม สนามกีฬาชนวัวพัทลุงพัฒนารองรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มมากยิ่งขึ้นแล้วมีกิจการที่เกิดขึ้นมานอกเหนือจากการพนัน กล่าวคือชาวบ้านและเกษตรกรในพื้นที่ก็บออาชีพเพาะพันธุ์และเลี้ยงวัวชน เป็นรายได้เพิ่มธุรกิจต่อเนื่องอื่นๆ ของวัวชน

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองใดบ้างที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามาแสดงบทบาทในกีฬาชนวัว

นอกจากความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์แบบแนวตั้งที่มาจากผู้ที่มีอำนาจหรือเศรษฐกิจที่สูงกว่ากับผู้รับอุปถัมภ์ผู้มีอำนาจด้อยกว่าต้องปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของผู้มีอำนาจเสมอมา แต่ยังมีความสัมพันธ์ที่มีลักษณะดูแลซึ่งกันและกัน โดยไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าหรือตกเป็นเบี้ยล่างตลอดเวลา แต่ทั้งสองฝ่ายต่างตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกันเพื่อพยายามรักษาความสัมพันธ์อันดี ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจเครือข่ายวัวชนพัทลุง

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายกีฬาชนวัวกับการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่นก่อนที่จะมาลงสมัครรับเลือกตั้งเดิมเป็นประชาชนในพื้นที่ เป็นญาติพี่น้องถือเป็นลูกเป็นหลานแล้วกลายมาเป็นผู้กว้างขวางมีความสัมพันธ์ ทั้งมีลักษณะสร้างทีมงานพรรคพวกกับคนพื้นที่ที่ตนได้อยู่อาศัยอยู่แล้วทำให้การสานสัมพันธ์กับผู้คนได้อย่างสนิทแนบแน่น การวิจัยพบว่านักการเมืองท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมกีฬาชนวัว แล้วเมื่อความก้าวหน้าของการเมือง การเลือกตั้งท้องถิ่นในบริบทการกระจายอำนาจหลังจากปี พ.ศ. 2540 พวกเขาได้เข้ามามีตำแหน่งเป็นนักการเมืองท้องถิ่น เช่น นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล และผู้วิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเหล่านี้ล้วนมีพื้นฐานรักและชื่นชอบวัวอย่างมากตั้งแต่ตอนที่วัยเด็กก่อนที่จะได้รับตำแหน่งนักการเมืองท้องถิ่นด้วยซ้ำ

นักเลงวัวชนในด้านความคิดมีลักษณะที่เข้าใจง่าย ๆ ต่อปรากฏการณ์ชนวัว “วัวเท่ากัน คนเท่ากันเงินเท่ากัน” พื้นที่สนามชนวัวพัทลุงกลายเป็นพื้นที่แสดงอำนาจที่ตรง

กับนิสัยคนใต้ที่เป็น “คนหอย” (ทำสิ่งที่ตนเองชอบ)/ “นักเลง” (ผู้ที่มีการใช้อำนาจ บารมี และได้รับการยอมรับจากสาธารณะ)” (รงค์ บุญสวยขวัญ, 2556, ออนไลน์) ในพื้นที่จังหวัดพัทลุงพบว่า นักการเมืองท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกสภาเทศบาล นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด กำหนดผู้ใหญ่บ้านมีความสนใจและชื่นชอบชนวิวัชน เลี้ยงวัวชน ความสนใจของนักการเมืองท้องถิ่นมาจากความสนใจที่มาจากวิถีชีวิตช่วงก่อนที่เข้าสู่ตำแหน่งนักการเมืองท้องถิ่น อดีตความสนใจเห็นตัวอย่างจากครอบครัวในวัยเด็ก เคยเป็นคนเลี้ยงวัวชนจนถึงวัยรุ่น เมื่อก้าวสู่ตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่นก็ยังคงสนใจและชื่นชอบมาเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่ายี่สิบปี

กรณีการประสานเครือข่ายระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นที่เป็นนายกเทศมนตรี ข. กับผู้ใหญ่บ้าน ก. โดยสนับสนุนส่งเสริมทุน ส่งเสริมการตลาดใจ ผู้ใหญ่บ้าน ก. ก็จะจ้างควาญเลี้ยงวัวชนหรือคนเลี้ยงวัวชน ด้วยตำแหน่งหน้าที่ของนายกเทศมนตรีและตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านไม่ได้มีเวลาที่จะดูแล เพราะทำภารกิจเกี่ยวกับบริหารท้องถิ่น แต่มีการติดต่อสื่อสารอยู่เสมอ ด้านเงินสนับสนุนการแข่งขันได้รับการสนับสนุนจากนายกเทศมนตรีแห่งหนึ่ง โดยที่ผู้ใหญ่บ้านได้ไปหาวัวชนที่นำมาเป็นวัวคู่แข่ง ทั้งนี้เมื่อถึงเวลาชนวัว นายกเทศมนตรีแห่งหนึ่งก็จะไปร่วมด้วยในวันที่มีนัดชนในสนามกีฬาชนวัว (ผู้ใหญ่น้อย นามสมมติ, สัมภาษณ์, 2566, 30 มิถุนายน)

ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับคนเลี้ยงวัวชน พบว่า สายสัมพันธ์ระหว่างกันจะเป็นการจ้างเลี้ยงคนเลี้ยงวัว เป็นวัยรุ่นบางหรือเป็นผู้ใหญ่บ้าง เป็นคนที่มีความไว้วางใจกันสูง รู้จักกันเป็นญาติพี่น้อง หรือหากไม่รู้จักกันก็จะเป็นการแนะนำผ่านทีมงานพรรคพวกของนักการเมืองท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของวัวชน จะสังเกตได้อย่างหนึ่งคือเจ้าของวัวชน ไม่จำเป็นต้องเป็นคนเดียวกันกับคนเลี้ยง อาศัยการสนับสนุนเงินทุนขับเคลื่อนใน

การเลี้ยงวัวชน สายสัมพันธ์ที่สนิทแนบแน่น ไม่ใช่เพียงสัมพันธ์ในฐานะเป็นนายจ้างกับลูกจ้างเท่านั้น

ทีมงานการจัดการสนามกีฬาชนวัวกับการตอบสนองนักการเมืองท้องถิ่น

เงื่อนไขด้านทีมงานและระบบบริหารจัดการกีฬาชนวัวพัทลุง โดยต้องการชี้ว่าสามารถตอบสนองต้องการสะสมการมีตำแหน่งแห่งที่ของความนิยมและการแสดงตนต่อความเป็นนักเลงและการยอมรับทางสังคมที่เป็นผลสร้างสนับสนุนทางการเมืองด้วย เมื่อพิจารณาจากงานของชาติตรี หุตานุวัตร และคณะ (2565, น. 49-50) กล่าวถึงการเลือกตั้งคือการแข่งขันที่วัดว่าใครได้พวกมากกว่าเป็นผู้ชนะ เป็นศึกชิงมวลชนสนับสนุนฝ่ายตนให้ได้เสียงมากกว่าคู่แข่ง แต่ในการเลือกตั้ง ผู้สมัครไม่สามารถดำเนินการและทำงานเพียงลำพัง แต่ไปรวมงานประเพณีต่างๆ เช่น งานบุญ งานบวช งานแต่งงานศพ ฯลฯ ก็เกือบไม่ได้ใช้ชีวิตส่วนตัวแล้ว การเข้าไปมีกิจกรรมร่วมของนักการเมืองท้องถิ่นเป็นสร้าง “ทีมงานชนวัว” โดยสะท้อนความสัมพันธ์ใน 3 รูปแบบ

1. ทีมงานชนวัวนำไปสู่ชักชวนนักการเมืองระดับชาติ นักการเมืองระดับชาติเข้าไปชมกีฬาชนวัวคู่สำคัญรวมทั้งการพูดคุยในพื้นที่ของสนามกีฬาชนวัว สอดคล้องกับ งานของอาคม เดชทองคำ (2543ก, น. 166-168) ที่ชี้ว่าในสนามกีฬาชนวัว พลังของเครือข่ายวัวชนในนครศรีธรรมราชโยงโยสนับสนุนกันเป็นลูกโซ่มีนายสนามวัวชนเป็นศูนย์กลางและโยงโยกลุ่มต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างมีระบบเรียกว่า “เกลียวเชือกวัวชน” นายสนามจะมีเครือข่ายที่มีชาวบ้านเป็นฐานสนับสนุนจึงมักปรับสภาพเป็นนักการเมืองท้องถิ่น และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสูงถึงนักการเมืองระดับประเทศและชาวบ้าน (อาคม เดชทองคำ, 2543ก, น. 166-168)

2. ทีมงานชนวัวช่วยเหลือสนับสนุนกีฬาชนวัว การมีทีมงานชนวัวที่นักการเมืองท้องถิ่นเข้าไป

ปฏิสัมพันธ์ด้วย แม้ว่าทีมงานชนวัวเป็นรวมตัวอย่างหลวม ไม่ได้เป็นระบบมากนัก แต่มีการติดต่อประสานงาน มีเป้าหมายและขับเคลื่อนกีฬาชนวัวให้มีการสอดประสานกันและสำเร็จตามที่มุ่งหมาย ด้วยความร่วมมือในจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา ตรัง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี โดยผู้วิจัยยังพบว่าพวกเขาต่างรู้จักกันและติดต่อกันเสมอ ขอช่วยเหลือหาวัวชนกัน การสนับสนุนเงินรางวัล ของรางวัลอีกด้วย

3. ทีมงานชนวัวร่วมการกุศล การจัดกีฬาชนวัวนอกจากการจัดเพื่อการนันทนาการและการพนันแล้ว แต่มีการจัดกีฬาชนวัวเพื่อการกุศล สนับสนุนกิจการสาธารณะประโยชน์ แต่ไม่ใช้เงินรางวัลทั้งหมดจะเป็นการกุศลแต่อย่างเดียว ในนัดชนวัวจะเป็นการเดิมพันตามปกติแล้วหักเงินจากการจัดไปสนับสนุนการกุศล

2. ความสัมพันธ์อุปถัมภ์เครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุง

ด้วยความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์แบบแนวตั้งที่มาจากผู้ที่มีอำนาจหรือเศรษฐกิจที่สูงกว่ากับผู้รับอุปถัมภ์ ผู้ที่มีอำนาจด้อยกว่าต้องปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของผู้ที่มีอำนาจเสมอมา แต่ยังมีความสัมพันธ์ที่มีลักษณะดูแลซึ่งกันและกัน โดยไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอยู่ในสถานะที่ด้อยกว่าหรือตกเป็นเบี้ยล่างตลอดเวลา แต่ทั้งสองฝ่ายต่างตอบแทนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพื่อพยายามรักษาสัมพันธ์อันดี ความสัมพันธ์ของวัวชนเข้าไปตอบสนองความต้องการของนักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงเข้ามามีบทบาทต่อเครือข่ายกีฬาชนวัวได้อย่างน้อย 3 ทาง คือ

1) กีฬาชนวัวเป็นกีฬาที่ผู้คนที่อาศัยอยู่พัทลุงนิยมมากและส่งผลต่อความนิยม ชื่อเสียงผ่านการจัดการแข่งขันวัว จากการสำรวจความนิยมของวัวชนในพื้นที่จังหวัดพัทลุงและการเข้าร่วมจากคนจากพื้นที่อื่น จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา ตรัง พบว่ามีความนิยมอย่างมากจากการนัดชนวัวในสนามทั้งสามสนาม ได้แก่

สนามชนวัวท่ามิหรำ สนามชนวัวหยีโน และสนามชนวัวบ้านปากพล ซึ่งทั้งสามสนามชนวัวนี้ เป็นสนามชนวัวที่ถูกกฎหมาย ผู้คนจำนวนมากมาชนวัว โดยแบ่งเป็นคนที่สนใจทั่วไป ทีมงานที่มากับวัว ส่วนมากเป็นพรรคพวกกัน เช่น วัวไต่เต้ตัวชนแดงขาว กับ ไ้ม้งกรวัวชนนิลดำ เป็นคู่เดิมพันคู่เอกจำนวน 1 ล้าน 1 แสนบาท แต่ละฝั่งที่เป็นเจ้าของวัวทั้งคู่ก็จะมา ตลอดจนคนที่ เป็นเพื่อนกับเจ้าของวัวชน คนที่ชื่นชอบประสบการณ์ การชนของวัวชนทั้งสอง อาจมีเหมาถบบัสมาเพื่อชนวัว ก็มี พยายามมาให้กำลังใจ แสดงถึงเครือข่ายของผู้คนที่ เป็นพรรคพวกเพื่อนพ้องเดียวกัน เมื่อมีพรรคพวกมาก นักการเมืองท้องถิ่นนั้นย่อมสามารถมีอิทธิพลในพื้นที่ ด้วย

ผู้คนเหล่านี้เป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งในอนาคต การที่ นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาทำค่ายเลี้ยงวัวชน จัดการ สนามกีฬาชนวัว จึงเท่ากับเป็นการนำเสนอตัวตน เสนอ ผลงานแสดงความเป็นนิยม เพื่อให้ตนเองอยู่ในสายตา ของผู้เลือกตั้งและเป็นความนิยมที่อยู่ในสายตาของ ผู้เลือกตั้งจำนวนมากให้ความสนใจเป็นพิเศษอีกด้วย (นายบัว นามสมมติ, สัมภาษณ์, 2566, 29 มิถุนายน)

2) กีฬาชนวัวกระตุ้นความเติบโตของเศรษฐกิจท้องถิ่นพัทลุง การจัดชนวัวในจังหวัดพัทลุงนั้นมีส่วนใน การกระตุ้นการเติบโตของเศรษฐกิจท้องถิ่น เพราะทุกนัด การแข่งขันจะมีเครือข่ายกีฬาชนวัวจำนวนมากออกมา จากบ้านเพื่อทำกิจกรรมที่สนามกีฬาชนวัว นักการเมืองท้องถิ่นที่เข้าไปจัดการย่อมได้รับการยอมรับจาก ประชาชน เพราะสร้างรายได้เข้าท้องถิ่นจำนวนมาก ทั้งรายได้จากการจัดกีฬาชนวัว และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง วัวชนด้วย ถือเป็นการกระจายรายได้รูปแบบหนึ่ง สร้างงานสร้างอาชีพให้ประชาชนในท้องถิ่น

พบว่า การเปรียบวัวเป็นการนำวัวมาเทียบกันเพื่อชน การจ่ายให้รถที่บรรทุกวัวและคนที่มาดูแล เมื่อวัวถูกคู่ ก่อนที่จะชนก็นำมาเลี้ยงไว้ที่คอกใกล้สนามกีฬาชนวัว

ก่อให้เกิดอาชีพการให้เช่าคอกวัว การเพาะหญ้าและขายหญ้าเพื่อเลี้ยงวัวชนด้วย และค่าบัตรเข้าชมวัวเงินสะพัดในช่วงที่มีนัดชนวัวยังสนามกีฬาวัวชน 3 สนาม ได้แก่สนามกีฬา ชนวัวท่ามิหรำ สนามกีฬาชนวัวห้วยไผ่ และสนามกีฬาชนวัวบ้านปากพล คนที่เข้ามาชมสามารถจับจ่ายค่าอาหาร เสื้อผ้า ของที่ระลึก ตลอดจนจนถึงการขายเหล้า บุหรี่ สิ่งเหล่านี้เป็นการค้าขายหลักของคนในชุมชน ทั้งบริเวณโดยรอบของสนามกีฬาชนวัวก็มีร้านค้าที่เกิดขึ้นมาด้วย ส่วนราคาสินค้าและอาหารที่ซื้อแม้ว่าแพงกว่าจากทั่วไป แต่เป็นของที่มีคุณภาพและคนที่ชมการชนวัวซื้อเป็นเรื่องปกติ ทั้งยังสะดวกเพราะมีการซื้อขายในสนามกีฬาชนวัวอยู่แล้ว ไม่ต้องเดินทางเพื่อไปซื้อข้างนอกสนาม ย่อมสร้างความพึงพอใจแก่เครือข่ายกีฬาชนวัว

3) นักการเมืองท้องถิ่นกับความได้เปรียบทางเศรษฐกิจการเมืองกีฬาชนวัว อภิปรายถึงตำแหน่งของที่ของนักการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทด้วยทุนและอิทธิพลทางการเมืองในพื้นที่ ส่งเสริมเป็นความได้เปรียบทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างไร กีฬาชนวัวนักการเมืองท้องถิ่นและพรรคพวกเข้ามามีส่วนส่งเสริม แม้กระทั่งเป็นนายทุนให้แก่การเลี้ยงวัวชน การมีค่ายเลี้ยงวัว และประเด็นการชนวัวในด้านการเดิมพันและหาแวมาเปรียบเพื่อให้เกิดกีฬาชนวัว

3. การใช้ภาพลักษณ์ชื่อเสียงที่ดีและเป็นที่ยอมรับต่อสนามกีฬาชนวัวพัทลุง

การเลี้ยงวัวชนและกีฬาชนวัวพัทลุง จากเดิมเป็นนักเลงวัวชนใช้เป็นแหล่งทุนทางสังคมสร้างตำแหน่งแห่งที่ที่มีบารมีเกียรติ ยึดถือได้เป็นอย่างดีตามกฎหมายในสังคมของจังหวัดพัทลุง เป็นคนห้อยในสายตาของประชาชนจำนวนมากในพื้นที่โดยไม่ต้องไปเคาะประตูบ้านที่ละบ้าน แต่สร้างความจดจำในพื้นที่และเวลาจำกัดได้มากกว่า ผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายกิจกรรมวัวชนในจังหวัดพัทลุง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของวัวชน เจ้าของ

ค่ายเลี้ยง วัวชน นายสนามกีฬาชนวัว นายทุนที่คอยสนับสนุน แล้วกลายเป็นผู้ชนะหรือครองตำแหน่งในการเมืองท้องถิ่นพัทลุง เช่นเดียวกับข้าราชการท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด โดยจำแนกเป็น ผู้ปกครองท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และนักการเมืองท้องถิ่น เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รงค์ บุญสวยขวัญ (2559, น. 254-255) ที่ชี้ให้เห็นถึงเครือข่ายกีฬาชนวัวที่ได้รับตำแหน่งทางการเมืองทั้งท้องถิ่นและท้องถิ่นใน 7 จังหวัดภาคใต้ นั้นพบว่า มีตัวแทนจากนายบ่อนหรือนายสนามวัวชนที่อยู่ในเครือข่ายเป็นนักการเมืองท้องถิ่นแทบทั้งสิ้น

สรุปได้ว่านักการเมืองหรือข้าราชการในพื้นที่พัทลุงเข้าไปเกี่ยวข้องกับสนามกีฬาชนวัว เข้าไปเล่นการพนันควบคู่กันเสมอทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ย่อมเป็นการสร้างสัมพันธ์ทางธุรกิจที่เอื้อระหว่างชนชั้นนำในพื้นที่อย่างเห็นได้ชัดเจน สอดคล้องกับงานอาคมเดชทองคำ (2543ก, น. 151) ลักษณะเฉพาะของชนชั้นนำท้องถิ่น นายสนามชนวัวล้วนมีฐานะเป็นชนชั้นนำของสังคมท้องถิ่นทั้งในและนอกระบบการเลือกตั้งเป็นชนชั้นนำในท้องถิ่นจะใช้อำนาจที่มีในตำแหน่งเข้าไปบริหาร ควบคุม ปรับเปลี่ยนกลไกและทรัพยากรในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับกฎหมายเพื่อผลประโยชน์ของตนเองมากที่สุดต่อการประกอบกิจการชนวัว (อาคม เดชทองคำ, 2543ก, น. 151)

สนามกีฬาชนวัวพัทลุงปัจจุบัน เจ้าของสนามกีฬาชนวัวได้รับอนุญาตจากรัฐให้มีการจัดตั้งสนามและการแข่งชนวัวแต่ละครั้ง เจ้าของสนามเป็นผู้มีบารมีและมีอิทธิพลต่อชาวบ้านและข้าราชการในท้องถิ่น สนามกีฬาชนวัวพัทลุงจึงเป็นพื้นที่ที่ต่อรองทางการเมืองและสังคมเพื่อแสดงพลังอำนาจและอิทธิพลของเจ้าของสนามกีฬาชนวัวภายใต้บรรทัดฐานของสังคมการชนวัวและ

เลี้ยงวัวชน พื้นที่ของสนามกีฬาชนวัวจึงเป็นที่ยอมรับ
อำนาจจากคนทั่วไปและข้าราชการในพื้นที่

ผู้วิจัยพบว่า สนามกีฬาชนวัวชนของพัทลุงมีลักษณะ
สัมพันธ์กับการเมือง 2 ประการ คือ

ประการแรก กิจกรรมวัวชนเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้
ทางการเมืองและปฏิบัติการทางอำนาจชั้นดีของเจ้าของ
สนาม ผู้จัดการสนาม เจ้าของวัวชน นักเล่นการพนัน
ผู้ชม ส่งผลให้ได้รับเกียรตินับถือเคารพสิทธิระหว่างกัน

ประการที่สอง การเปิดสนามกีฬาชนวัวเป็น
ความปรารถนาของชนชั้นนำท้องถิ่น เพราะเมื่อได้รับ
การยอมรับนับถือ ย่อมเป็นใบเบิกทางสำหรับตำแหน่ง
ทางการเมืองและเป็นหนทางสู่อำนาจ ความมั่งคั่งร่ำรวย
ทั้งสองประการนี้ผูกพันด้วยแนวคิดการอุปถัมภ์ระหว่าง
กันด้วยวัวชนตัวเชื่อมระหว่างกัน

เมื่อการแข่งขันในการเมืองท้องถิ่นที่มีระดับเข้มข้น
ขึ้น ผู้สมัครรับเลือกตั้งจึงต้องหาช่องทางในการสร้างและ
รักษาฐานเสียงของตนเองให้มั่นคงและเพิ่มพูนมากขึ้น
หากการเลี้ยงวัวชนและการเข้าไปมีบทบาทในสนามกีฬา
ชนวัวไม่ว่าจะเป็นคณะนายสนาม การนำวัวชนไปชนเป็น
คู่วัวเด่นวัวดังก็เป็นตัวเลือกที่ดีตัวเลือกหนึ่งในการบรรลุ
วัตถุประสงค์ข้างต้น เนื่องจากเครือข่ายกีฬาชนวัวนั้น
ในอีกมิติหนึ่งพวกเขาก็คือประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง
การปรากฏตัวที่สนามกีฬาชนวัวในนัดแต่ละนัดต่อหน้า
ประชาชนในจังหวัดพัทลุงจึงเท่ากับการปรากฏตัวอย่าง
สม่ำเสมอต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้ง อันทำให้พวกเขารักษา
ความสัมพันธ์กับผู้เลือกตั้งได้เช่นเดียวกับการปรากฏตัว
ตามสื่อ งานการกุศล งานประเพณี หรือกิจกรรม
สาธารณะอื่นๆ ซึ่งสมบัติ จันทรวงศ์ (2536, น. 52)
ที่ชี้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อชัยชนะในการเลือกตั้ง
ของนักการเมือง ขณะเดียวกันการสร้างภาพพจน์
ให้แก่เครือข่ายกีฬาชนวัวเท่ากับการเป็นการสร้างความ
พึงพอใจให้แก่ผู้เลือกตั้งด้วยเช่นเดียวกัน ดังเมื่อกล่าว
โดยวิเคราะห์แล้วเครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุงกลายเป็น

ฐานเสียงที่มีส่วนโดยอ้อมในการชนะการเลือกตั้งของ
นักการเมืองท้องถิ่น

เครือข่ายความสัมพันธ์กีฬาชนวัวพัทลุง มีอดีต
นายสนามกีฬาชนวัวที่เป็นสมาชิกองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัด และต่อมาเป็นนายกเทศมนตรี ต่อมามอบให้
ผู้ใหญ่บ้านที่มีสิทธิของทำกิจการต่อไป ถือเป็นการ
เชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายที่ไม่ได้แยกแยะระหว่างท้องถิ่น
กับท้องถิ่น รวมทั้งมีการสนับสนุนเงินทุนจาก
นายกเทศมนตรีอีกพื้นที่ด้วย ทำให้ความสัมพันธ์ใน
เครือข่ายยิ่งแนบแน่นมากขึ้น มีการติดต่อสื่อสาร และ
สนับสนุนเงินเพื่อการเดิมพัน (เงินการพนัน) ด้วยกัน
เสมอมาและเมื่อมีโอกาสช่วยเหลืออุปถัมภ์ด้านอื่นๆ
นอกจากนี้นักการเมืองท้องถิ่น นายกเทศมนตรีเทศบาล
ตำบลอีกพื้นที่ยังเป็นผู้ที่สร้างค่ายเพาะเลี้ยงวัวชน
มีการฝึกวัวชน โดยเครือข่ายทั้งหมดนี้ต่างรู้จักกันและ
ประสานประโยชน์ด้านกิจกรรมชนวัวเสมอ

นักการเมืองท้องถิ่นที่เข้าไปพนันชนวัว โดยส่วนใหญ่
มีวัวชนเป็นของตนเอง ไม่ใช่แค่ไปพนันอย่างเดียว
แต่มีการเลี้ยงโดยการจ้างคนเลี้ยงหรือควาญวัวเลี้ยง
โดยมีตั้งค่ายวัวชน เลี้ยงวัวชนแบบครบวงจร ทั้งคัดเลือก
พันธุ์น้ำน้ำเชื้อมาผสมเทียม และจำหน่ายไป คัดวัวชนที่มี
ประสบการณ์เป็นวัวที่ชนะ การเลี้ยงตั้งแต่ลูกวัว ผู้วิจัย
ยังพบว่าไม่ใช่แค่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างเดียว
ที่เขาได้รับซึ่งน่าจะเป็นเหตุผลหลัก แต่อย่างไรก็ดี
การเลี้ยงวัวชนใกล้ชิดหรือติดกับบ้าน ย่อมมีมิติ “ความรัก”
ในวิถีชีวิตนี้คงสะท้อนอย่างชัดเจน การเลี้ยงติดกับบ้าน
การต่อหลังคาออกเพื่อทำเป็นคอกวัว ผู้วิจัยไม่ได้เลี้ยงวัว
สัมผัสถึงกลิ่นที่เฉพาะของวัว แต่กลิ่นของวัว กลับไม่ได้
เป็นอุปสรรคต่อการเลี้ยงวัวเลยแม้แต่น้อย

สนามกีฬาชนวัวสองที่ทั้งสนามกีฬาชนวัวบ้านท่ามิหรำ
และสนามกีฬาชนวัวหิโนไม่ได้อ้างอิงอำนาจและ
เชื่อมโยงอำนาจของนักการเมืองระดับชาติ แต่สนามกีฬา
ชนวัวบ้านปากพลคณะนายสนามกีฬาชนวัวได้แก่

นายมนเทียร มนตรีนอก นายกองค้การบริหาร ส่วนตำบล นายปรีดา มนตรี กำนัน และ นายปรีดี มนตรี เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีสายสัมพันธ์กับ นักการเมืองอ้างอิงคือ ดร.นที รัชกิจประการ อดีต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรระบบบัญชีรายชื่อลำดับที่ 2 พรรคภูมิใจไทย ซึ่งพื้นที่ติดติดกับจังหวัดสงขลาเป็น พื้นที่บุคคลอ้างอิงดังกล่าวเป็นผู้กว้างขวางและ สนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่า ตำแหน่ง นักการเมืองท้องถิ่นและการอาศัยตำแหน่งแห่งที่เข้าไปมี บทบาทหลักเกี่ยวกับกีฬาชนวัว บทบาทของนักการเมือง ท้องถิ่นได้รับโอกาสต้อนรับและใกล้ชิดกับนักการเมือง ระดับชาติ ดังที่กล่าวมาประกอบกับนักการเมืองท้องถิ่น ที่มีบุคลิกที่เป็นผู้นำใกล้ชิดกับประชาชนย่อมทำให้ จัดการคะแนนเสียงให้กับตนเองและคะแนนเสียงให้กับ นักการเมืองระดับชาติด้วย

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการอาศัยกีฬาชนวัวสร้าง ตำแหน่งแห่งที่รักษาฐานเสียง สร้างบารมี สร้างเครือข่าย เชิงอุปถัมภ์กับผู้คนในพื้นที่จังหวัดพัทลุง เพราะเมื่อเก็บ ข้อมูลแม้ว่าตัวคนจะอยู่ห่างไกลแต่ก็สามารถบอก เกี่ยวกับชื่อเสียงเกี่ยวกับวัวชนผ่านช่องทางออนไลน์และ พบเจอกันซึ่งเป็นการสร้างภาพลักษณ์ภาพจำอย่างหนึ่ง

4. ทุนเศรษฐกิจการพนันชนวัวจำนวนมาก

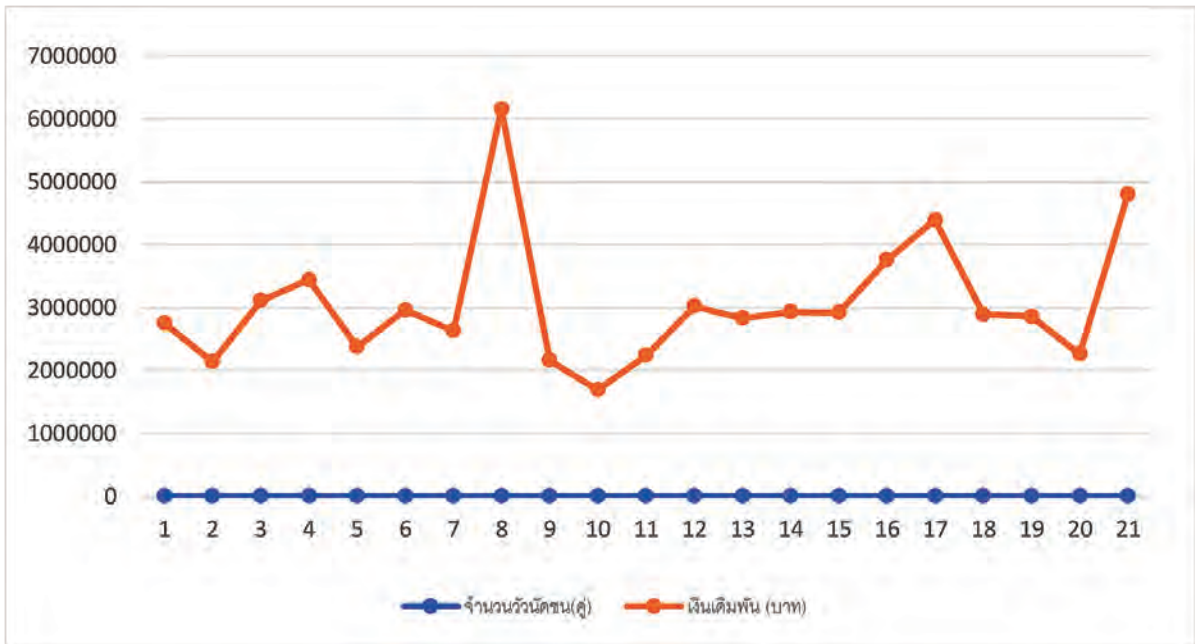
กิจกรรมวัวชน นักการเมืองท้องถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง 2 กรณี กรณีแรก การสร้างพัฒนาวัวชน รวมถึงสร้างค่าย วัวชน และกรณีที่สองการชนวัว ซึ่งมีทุนการพนันชนวัว จำนวนมาก กีฬาชนวัวในพัทลุงมีทั้งสิ้นที่ชนอยู่สาม สนาม ซึ่งจะมีวันนัดชนที่ไม่ตรงกัน ตัวอย่างสนามกีฬา ชนวัวบ้านท่ามิหรำมีทั้งสิ้นจำนวน 3 วัน ติดต่อกัน ทั้งหมดสามสนามนัดชนรวมกันอย่างน้อยเดือนละ 9 ครั้ง ซึ่งเวลาเกือบหนึ่งสัปดาห์ที่มีการชนวัวในจังหวัด พัทลุงเฉพาะสนามชนวัวที่ถูกกฎหมาย นักการเมือง ท้องถิ่นพร้อมทั้งทีมงานที่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นด้วยกัน หรือผู้นำท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านสามารถใช้โอกาสนี้ปรากฏตัว ต่อหน้าผู้คนที่มีสิทธิเลือกตั้งทั้งในและช่วงก่อนการชนวัว และปรากฏตัวในสื่อที่ประชาสัมพันธ์การชนวัวที่เป็น การพวงชื่อท้ายชื่อวัว เป็นการประชาสัมพันธ์อีก ส่วนหนึ่งเพื่อการสื่อสารสร้างความรู้จักกับผู้คนทั่วไปใน จังหวัดพัทลุง ดังนั้นกีฬาชนวัวจึงกลายเป็นช่องทาง สำคัญหนึ่งในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง กับผู้เลือกตั้งในเวลาทีนอกเวลาที่มีการเลือกตั้ง

ตารางที่ 2 จำนวนคู่ชน และเงินเดิมพันตัวอย่างของสนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ คำนวณจาก 21 ครั้ง ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารทั้งที่เป็นกระดาษและข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 32 นัดของสนามกีฬานวรีที่ถูกกฎหมาย

ตารางมูลค่าเงินเดิมพันในกีฬานวรีสนามบ้านท่ามิหรำ อำเภอเมืองพัทลุง			
ครั้งที่	สนามกีฬานวรี	จำนวนวันนัดชน (คู่)	เงินเดิมพัน (บาท)
1	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	13	2,750,000
2	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	13	2,140,000
3	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	10	3,110,000
4	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	10	3,440,000
5	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	10	2,370,000
6	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	10	2,960,000
7	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	10	2,630,000
8	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	10	6,155,000
9	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	8	2,160,000
10	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	8	1,690,000
11	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	9	2,240,000
12	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	10	3,020,000
13	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	8	2,830,000
14	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	9	2,930,000
15	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	11	2,920,000
16	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	11	3,760,000
17	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	13	4,390,000
18	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	11	2,890,000
19	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	8	2,860,000
20	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	8	2,260,000
21	สนามกีฬานวรีบ้านท่ามิหรำ	8	4,800,000
รวม		208	64,305,000
ค่าเฉลี่ย		10	3,062,143

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2565)

ภาพที่ 2 กราฟแสดงมูลค่าเงินพนันเดิมพัน สนามกีฬาชนวัวบ้านท่ามิหรำ โดยข้อมูลข้อมูลจำนวนเงินการพนัน
ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารทั้งที่เป็นกระดาษและข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์
จำนวน 32 นัดของสนามกีฬาชนวัวที่ถูกกฎหมาย

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2566)

1. การใช้ทุนส่วนตัว นักการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีบทบาทในกีฬาชนวัวพัทลุงเติบโตมาจากการที่มีความร่ำรวย เป็นทายาทของผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองในพื้นที่ ดังนั้นนักการเมืองท้องถิ่นจึงมักมีเป็นผู้ที่มีสถานะเป็นนายทุนท้องถิ่น สถานะทางเศรษฐกิจดีกว่าคนกลุ่มอื่นๆในท้องถิ่น ด้วยสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงนี้ทำให้นักการเมืองท้องถิ่นมีกำลังทุนทรัพย์เข้าอุดหนุนกีฬาชนวัวของท้องถิ่นได้ ทั้งเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ที่อาจได้จากการพนัน รวมถึงความสุขจากวัวชนที่ตนชื่นชอบอยู่เดิม จากข้อมูลพบว่านักการเมืองท้องถิ่นที่อยู่ในเครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุง ทั้งนายกเทศมนตรี นายกอบต. และสมาชิกสภา อบต. อบจ. ต่างมีธุรกิจที่พัฒนามาก่อนที่จะเข้าไปสนับสนุน ส่งเสริมกีฬาชนวัว ตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาหรือนายสนามกีฬาชนวัว

2. การใช้ทุนเพื่อเป็นผู้จัดการกีฬาชนวัว ทั้งเป็นผู้มีสิทธิต่อการจัดการสนามกีฬาชนวัว จะเห็นได้ว่านักการเมืองท้องถิ่นในสองสนามกีฬาชนวัวทั้งสนามกีฬาท่ามิหรำและสนามกีฬาชนวัวนาปากขอ ผู้จัดการสนามต่างเป็นนักการเมืองท้องถิ่นทั้งสิ้น ส่วนอีกแห่งสนามกีฬาชนวัวหิโยในแม้จะเป็นนักธุรกิจดูแล แต่มีการช่วยเหลือสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่นเช่นกัน

3. ตำแหน่งทางการเมืองทำให้ได้รับความเชื่อถือต่อการสัญญาและการเดิมพันวัวชน ส่งผลให้ได้รับความเกรงใจ นักการเมืองท้องถิ่น เมื่อได้อยู่ในตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเดิมอาจจะเป็นผู้ใหญ่ กำนัน ทายาทนักการเมือง ผู้รับเหมากิจการส่วนตัว เจ้าหน้าที่รัฐ แล้วมาดำรงตำแหน่งการเมืองท้องถิ่น เช่น นายกเทศมนตรี ตำแหน่งนี้ได้

เป็นการค้าอันสนามกีฬาชนวัว ตลอดถ้อยคำอันความเชื่อถือและเชื่อมั่นต่อผู้คนด้วยความที่เป็น “คนหอย” “คนใช้ได้” หรือแม้กระทั่งเป็น “นักเลง”

ทั้งหมดนี้เอื้อให้การเมืองท้องถิ่นพัทลุงเข้ามามีบทบาทในกีฬาชนวัว และชี้ถึงอำนาจรัฐในพื้นที่กีฬาชนวัว อนึ่งเมื่อพิจารณาถึงจำนวนมูลค่าเงินเดิมพัน ซึ่งเป็นการรวบรวมจำนวนเงินจากสายใยสัมพันธ์จากเครือข่ายกีฬาชนวัว นักการเมืองท้องถิ่นและนายสนามเข้ามามีบทบาทสูงในการจัดหาคู่วัวชนและตกลงเงินเดิมพันกัน การตกลงเงินเดิมพันและมีการทำสัญญากันอย่างถูกต้องตามกฎหมายด้วย เป็นเอกเทศสัญญาตามกฎหมายรูปแบบหนึ่ง

5. เครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุงกับรักษาดูแลเชิงทางการเมืองท้องถิ่น

ผู้วิจัยพบว่า นับตั้งแต่มีการกระจายอำนาจของประเทศไทยในช่วงหลังจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นผลจากการกระจายอำนาจ มีผลทำให้มีผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งจากนักเลงวัวชนที่เป็นประชาชนในท้องถิ่น เมื่อพิจารณานักการเมืองท้องถิ่นส่วนมากที่มามีบทบาทเกี่ยวกับกีฬาชนวัวในจังหวัดพัทลุง พบว่าเป็นผู้มีภูมิหลังหลากหลายทั้งธุรกิจส่วนตัว เจ้าหน้าที่รัฐ ทายาทของนักการเมืองในพื้นที่อยู่แล้ว ได้รับการเลือกตั้งมาเป็นนายกเทศมนตรี สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด การเข้าไปมีบทบาทของกีฬาชนวัวและการเลี้ยงวัวชน ย่อมเป็นการสร้างความนิยมการสร้างภาพลักษณ์ความใจถึงพึงได้ของนักการเมืองเสมือนหนึ่งว่าเป็นการเสริมบารมีของผู้นำท้องถิ่น ดังนั้นกีฬาชนวัวย่อมส่งผลให้นักการเมืองท้องถิ่นให้ความสำคัญเพราะถือเป็นช่องทางสำคัญสำหรับสร้างและรักษาดูแลเชิง ทำให้กีฬาชนวัวและการเลี้ยงวัวชนเป็นช่องทางหนึ่งในการสร้างและรักษาดูแลเชิงด้วย

กิจกรรมกีฬาชนวัวในพัทลุง เครือข่ายกีฬาชนวัวเชื่อมโยงกับการพนันประกอบด้วย เจ้าของวัวชน คนเล่นการพนัน คนเลี้ยง และผู้ชม ในบรรดาของเครือข่ายวัวชน พื้นที่สนามกีฬาชนวัวมีบทบาทสำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คนต่างๆ ในเครือข่าย โดยทุกคนในเครือข่ายมีบทบาทหน้าที่ชัดเจน มีกติกาข้อบังคับ หรือธรรมเนียมการปฏิบัติที่ยอมรับกัน

เครือข่ายกีฬาชนวัวพัทลุงที่มีลักษณะทั้งการชนและการเลี้ยงวัวชน คนที่เป็นนักเลง (ผู้กว้างขวางเชื่อถือไว้วางใจในสังคม) ที่ได้รับความยอมรับนับถือได้รับตำแหน่งทางการเมือง กิจกรรมวัวชนและสนามวัวชนได้สร้างเครือข่ายทางสังคมขนาดใหญ่ที่เข้าไปช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ผู้คนนับถือเป็นพรรคพวกเดียวกัน

ในทิศทางเดียวกันเมื่อพวกเขา รู้จักกันในครั้งหนึ่งก็แตกขยายออกไปสู่อีกกลุ่มหนึ่งอย่างต่อเนื่องสามารถที่จะสื่อสารถึงมากขึ้น พบกันมากขึ้น สร้างความนิยมตัวบุคคล เพื่อได้คะแนนเสียงเลือกตั้งต่อไปได้ในที่สุด ดังคำสัมภาษณ์ “ที่เห็นนักการเมืองท้องถิ่น เล่นพนันวัว เล่นกันเงินมาก ถ้าเล่นการพนันได้มาก ก็ทำให้เขามีชื่อเสียง มีคนเห็นว่าเขาใช้ได้นะ เพราะว่ามีวัวพันธุ์ดี วัวชนที่ดี เวลาเข้าไปบ่อนเขามีคนสวัสดิ ยึดดอกตลอด มีคนนับหน้าถือตา ยกย่องมากที่สนาม แล้วนายกเทศมนตรี ส.ท. ส.จ. ก็มอบของรางวัล คู่พิเศษเงินรางวัล มีการชิงรางวัลในบ่อนด้วย เจ้าของบ่อนหรือนายสนามแต่ละนัด ขอสปอนเซอร์ของรางวัลจากนักการเมืองท้องถิ่น ส่วนมากเขาให้กันมีตู้เย็น

ทรทัศน์ พัฒม บางที่ก็หาของขวัญให้คนเลี้ยงวัว ความรู้” (เน้นโดยผู้วิจัย) (นายโชค นามสมมุติ, สัมภาษณ์, 2566, 29 มิถุนายน)

การก่อให้เกิดเครือข่ายสายสัมพันธ์ในชุมชนที่มีวัวชนเป็นแกนกลาง ส่วนใหญ่มีผลประโยชน์ซ่อนเร้นแอบแฝง ร่วมกันอยู่ในกิจกรรมชนวัว และพลังอำนาจ

ของกิจกรรมวู้ชกับพลังอำนาจของการก้าวสู่ขั้นขั้นนำของสังคมท้องถิ่น เป็นทั้งฐานรองของอำนาจและเป็นการใช้พลังอำนาจให้ซึ่งกันและกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นนักการเมืองท้องถิ่นเข้าไปช่วงชิงความหมายในเครือข่ายกีฬาชนวู้ชพัทลุง อาศัยวิถีชีวิตระบบอุปถัมภ์ที่มาจากสังคมเกษตรที่เปลี่ยนแปลงด้วยโลกาภิวัตน์ แต่อย่างไรก็ตามนักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงนอกจากการผูกมัดวัฒนธรรมกีฬาชนวู้ชส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ จากนั้นความสัมพันธ์ขยายสู่ผู้คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมที่นอกเหนือจากการชนวู้ชขยายวงกว้างไปด้วย

6. ภาพลักษณ์ความน่าเชื่อถือของนักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงกับเครือข่ายกีฬาชนวู้ช

นักการเมืองท้องถิ่นจังหวัดพัทลุง ได้สะท้อนความน่าเชื่อถือกีฬาชนวู้ช เพราะการพนันวู้ชชนไม่มีการโกงกัน เราเชื่อถือ ไว้วางใจได้ การเป็นนักเลงวู้ชชนก่อนที่จะมาดำรงตำแหน่งนักการเมืองท้องถิ่น คนที่อยู่กับวู้ชชนมีความน่าเชื่อถือ เราเชื่อใจได้ เวลาเติมพนัน มีความซื่อสัตย์ ถือสัจจะ ไม่โกงกัน ด้านนักการเมืองท้องถิ่นในเครือข่ายกีฬาชนวู้ชได้รับความนิยมในตัวบุคคลมีชื่อเสียงด้วย สร้างความน่าเชื่อถือ เชื่อมั่นต่อประชาชนในท้องถิ่น (นายกโหนด นามสมมุติ, 2566, 28 มิถุนายน)

นายสนามกีฬาชนวู้ชสร้างภาพลักษณ์โดยความสามารถเป็นที่ประจักษ์เพื่อสื่อสารความน่าเชื่อถือด้วยการหาว่าที่มีชื่อเสียงมาชน ประสานกับพรรคพวกหาว่ามาชนจากต่างจังหวัดหรือจังหวัดตัวเองได้นับว่ามีบารมีและความน่าเชื่อถือ ถือเทคนิคการจงใจให้ฐานเสียงที่เป็นนักการพนันวู้ช ผู้ชมมาร่วม ทั้งนี้มีการประชาสัมพันธ์คู่เด่น คู่ดัง วู้ติ หลากหลายช่องทาง ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ การสกรีนเสื้อทีม สื่อออนไลน์ รวมทั้งปากต่อปาก (นายกทอง นามสมมุติ, สัมภาษณ์, 2566, 28 มิถุนายน)

พฤติกรรมของนายสนามกีฬาชนวู้ชเข้าไปสานสัมพันธ์กับเครือข่าย เข้าไปสัมพันธ์กับนักการพนันคนเลี้ยววู้ ผู้ชมจำนวนมาก มีคนจากต่างจังหวัดเข้ามาหรือในจังหวัดก็ตาม นายสนามย่อมต้องสานสัมพันธ์เครือข่ายเพื่อดึงดูด ด้วยการไปเดินทางไปร่วมกิจกรรมการชนวู้ชในสนามกีฬาชนวู้ชทั้งในและต่างจังหวัด นายสนามกีฬาชนวู้ชต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าของวู้ชชนและคนเลี้ยววู้ชเพื่อนำวู้ติ วู้ดงมาชนและสานสัมพันธ์กับนักธุรกิจและข้าราชการเพื่อเป็นการอ้างอิงอำนาจด้วย ดังคำสัมภาษณ์ “ส่วนมากนักการเมืองท้องถิ่นที่เห็นชอบวู้ชชนอยู่ สภาพแวดล้อมรอบข้างก็ทำให้มีสังคมที่กว้าง บางคนเล่นวู้ชชน เลี้ยววู้ชชนมาก่อน พอสักพักก็มาเป็นนายก สท. นายหัวแบบนี้ หลังจากนั้นก็ชักจูงคนในพื้นที่ วัยรุ่นมาหันมาเลี้ยวด้วย มาชนวู้ชด้วย สังคมผู้ใหญ่ วัยรุ่นกว้าง พบกันบ่อย รู้จักกันทั้งหมด ส่วนมากเจอกันตลอด” (เน้นโดยผู้วิจัย) (นายบัว นามสมมุติ, สัมภาษณ์, 2566, 29 มิถุนายน) และ “สำหรับถ้ามองนักการเมืองท้องถิ่นหลักๆ เลยชอบวู้ชชน ชอบเลี้ยว มั่นนักเลง แต่บางนักการเมืองท้องถิ่นบางคนไม่ได้รัก แต่เข้าไปร่วม เพราะรู้จักกว้างออกไป รู้จักออกไปกว้างขวางกว่าเดิม บางทีคอยช่วยเหลือ บางคนมีเงินเพิ่มอะไร เขาก็ให้เอง เวลาชนชนะเขาก็ให้คนที่จ้างเลี้ยว 10 เปอร์เซ็นต์ของเงินที่ชนะกัน” (เน้นโดยผู้วิจัย) (นายบัว นามสมมุติ, สัมภาษณ์, 2566, 29 มิถุนายน)

7. ทูตทางสังคมกับการเอื้อต่อการรักษาฐานเสียงกีฬาชนวู้ชพัทลุง

เมื่อนักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงได้รับภาพลักษณ์ที่ดีน่าเชื่อถือและมีชื่อเสียงและทางสังคม ที่ไว้นื้อเชื่อใจกัน โดยเฉพาะความไว้วางใจกันนับเป็นทุนทางสังคมที่นักการเมืองท้องถิ่นต้องการนำมาใช้ในการรักษาฐานเสียงคะแนนเสียงตั้งที่ไม่เป็นทางการด้วยอาศัยสนามกีฬาชนวู้ชและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวู้ช

นักการเมืองท้องถิ่นโครงสร้างอำนาจทางสังคมและการเมืองของวัวชน ทุนทางสังคมจากกีฬาชนวัว มีคุณค่ามากกว่ารายได้ นักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงเข้าไปมีบทบาทในกีฬาชนวัว เช่น เจ้าของสนามและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมวัวชนเป็นผู้มีบารมี ได้รับการยอมรับนับถือได้หน้าได้ตาอย่างภาคภูมิในสังคม

กรณีตัวอย่างของสนามกีฬาชนวัวท่ามิหรำ ที่ปรึกษาสนามกีฬาชนวัว ส.อบจ.อำนาจย เส้นสั้น นายเจริญ เส้นสั้น อดีต ส.อบจ. จังหวัดพัทลุง อดีตกำนันตำบลท่ามิหรำ และปัจจุบันเป็นนายกเทศมนตรีตำบลท่ามิหรำ นายชาติชาย ศรีหนูสุด นายเทศมนตรีตำบลแพรกหา ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นทีมที่ปรึกษาสนามกีฬาชนวัวบ้านท่ามิหรำ และสังเกตจากนายสนาม นายสิทธิพงษ์ ทองพลอย ตำแหน่งสมาชิก อบจ.พัทลุง นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ร่วมกันของอดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายสนาม ตลอดจนการข้ามไปยังต่างจังหวัด เช่น จากจังหวัดสงขลา และนครศรีธรรมราช เป็นต้น (คณะจัดการสนามกีฬาชนวัวบ้านท่ามิหรำ, 2556, น. 1-2)

เมื่อวัวชนและสนามกีฬาชนวัวเป็นแหล่งทุนทางสังคม รวมกันการกระจายอำนาจท้องถิ่นหลังปี พ.ศ. 2540 ผู้ทำกิจกรรมวัวชนได้สะสมทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมของวัวชนและทุนทางเศรษฐกิจก็ไปสู่การเป็นผู้นำท้องถิ่นและนักการเมืองท้องถิ่น ทำให้เป็นการรวมอำนาจทางการเมืองที่เป็นทางการและอำนาจทางสังคมเข้าด้วยกัน อาจสรุปอย่างง่ายคือสนามกีฬาชนวัวเป็นแหล่งรวมอำนาจทางสังคมและอำนาจทางการเมือง เป็นเส้นทางหนึ่งในหลายๆ เส้นทางสู่ตำแหน่งทางการเมืองทั้งยังเป็นรากฐานทางอำนาจที่เกี่ยวข้องกับนักการเมืองท้องถิ่นพัทลุง ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมก็ตามต่อการคงอยู่อย่างมีตัวตนในพื้นที่ของจังหวัดพัทลุง

สนามกีฬาชนวัวพัทลุงกลายเป็นแกนกลางเสริมทุน

ทางสังคม รัฐมอบหมายให้เจ้าของสนามกีฬาชนวัวดูแลสนามกีฬาชนวัว ซึ่งเป็นผู้มีบารมี มีอิทธิพลต่อชาวบ้านและมีบารมีต่อข้าราชการในท้องที่ สนามกีฬาชนวัวจึงเป็นพื้นที่ต่อรองทางการเมืองและสังคมต่อเพื่อแสดงพลังอำนาจและอิทธิพลของเจ้าของสนามกีฬาชนวัว ดังนั้นสนามกีฬาชนวัวทั้งสามที่ของพัทลุงเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมกัน ภายใต้บรรทัดฐานสังคมการชนวัวและเลี้ยงวัวชน พื้นที่ของสนามกีฬาชนวัวจึงเป็นที่ยอมรับอำนาจจากคนทั่วไปและข้าราชการในพื้นที่ ผู้วิจัยพบว่า สนามกีฬาชนวัวเป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้ทางการเมืองขั้นต้นของเจ้าของสนาม ผู้จัดการสนาม เจ้าของวัวชน ได้รับเกียรตินับถือ และเป็นใบเบิกทางสำหรับตำแหน่งทางการเมือง เช่น สนามกีฬาชนวัวท่ามิหรำและสนามกีฬาชนวัวนาปากขอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รงค์ บุญสวยขวัญ (2559, น. 254-255) ที่ชี้ให้เห็นถึงเครือข่ายกีฬาชนวัวที่ได้รับตำแหน่งทางการเมืองทั้งท้องที่และท้องถิ่นใน 7 จังหวัดภาคใต้ นั้นพบว่า มีตัวแทนจากนายบ่อนหรือนายสนามวัวชนที่อยู่ในเครือข่ายเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ทั้งงานวิจัย อัสม่า มังกรชัย (2564, น. 98-99) และชัยพงษ์ สำเนียง (2561, น. 2, 35) ที่ศึกษาการศึกษากระบวนการสะสมทุน การจำแนกทุนและวิเคราะห์กระบวนการสะสมทุนนี้จะเป็นการเผยแสดงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองของพื้นที่ชายแดนใต้และกระบวนการเข้าสู่อำนาจทางการเมือง อำนาจการเมืองท้องถิ่นเข้าไปมีความสัมพันธ์กับทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคมและนำไปสู่การสร้างทุนทางการเมืองในท้องถิ่น ทุนวัฒนธรรมนั้นคือระบบอุปถัมภ์ทำให้เกิดการสะสมทุนจนกลายเป็นทุนทางการเมือง ที่ต้องอาศัยอำนาจให้การเกื้อหนุนกลุ่มทุนทางการเมืองนับเป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างเครือข่ายทางธุรกิจที่สำคัญ เพราะทุนวัฒนธรรม ทุนทางเศรษฐกิจอาจเปลี่ยนเป็นทุนทางการเมืองได้ด้วย

การเปิดสนามซ้อมหรือบ่อนเถื่อนเจ้าของสนามพยายามเปิดไม่ได้หวังรายได้ แต่ต้องการแสดงบารมีหรือ

อำนาจ เพื่อให้คนในพื้นที่เห็นว่าตนสามารถเปิดบ่อนได้ มุ่งหวังสมัครรับเลือกตั้งเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ทั้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (นวนน้อย ตรีรัตน์ และคณะ, 2557, น. 61-62) และสอดคล้องกับงานของ อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธุ์ บรรณาธิการ (2539, น. 212) และพิสิษฐ์ นาสี และ ชัยพงษ์ สำเนียง (2556, น. 94-95) การถักทอสายสัมพันธ์ในหลายมิติที่สามารถให้ประโยชน์เฉพาะหน้า ระยะยาวและอำนาจต่อรองแก่บุคคลล้วนมีปัจจัยที่มีความแตกต่างกันแต่ละบุคคลและที่สำคัญเป็นการสร้างกลุ่ม การสร้างอำนาจต่อรองให้เพิ่มมากขึ้น เพราะการมีเครือข่ายที่เปี่ยมเป็น “ฐานคะแนน” ถือเป็นความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่เชื่อมโยงกับภาคผลิต มีความยืดหยุ่นและทำให้การเลือกตั้งทำให้ผู้อุปถัมภ์มีอำนาจต่อรองทางการเมืองมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป กลุ่มเครือข่ายกีฬาชนวนพัทลุงเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมชนวน ความสัมพันธ์กันด้วยมิตรภาพ ผลประโยชน์ อิทธิพล อำนาจ และทุนฯ นักการเมืองท้องถิ่นเข้าไปมีบทบาทในสนามกีฬาชนวนและการเลี้ยงวัวชน ทำให้มีอำนาจต่อรองและมีพรรคพวกที่มั่งคั่งมาก

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในกีฬาชนวนผ่านการอุปถัมภ์และปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายกีฬาชนวนพัทลุง และนักการเมืองท้องถิ่นก็เข้าไปเป็นสมาชิกในเครือข่าย

การเข้าสู่พื้นที่ท้องครปกครองส่วนท้องถิ่น นักการเมืองเข้าสู่พื้นที่ทางสังคมและการเมือง เพื่อสร้างอำนาจต่อรองให้ประชาชนเลือกตั้ง และเล่นการเมืองผ่านความสัมพันธ์ผ่านกลุ่มผลประโยชน์การพนันวัวชน กิจกรรมชนวน กิจกรรมการเลี้ยง การแลกเปลี่ยนข้อมูล สายใยสานสัมพันธ์ของเครือข่ายชนวนระหว่างในจังหวัด และต่างจังหวัดใกล้เคียงของพัทลุง

นักการเมืองท้องถิ่นพัทลุงเห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมกีฬาชนวนด้วยความสำคัญข้างต้น ถือว่าเป็น “การเมืองจากเบื้องล่างด้วย” (politics from below) มีระดับการเมืองในชีวิตประจำวัน ประชาชนและนักการเมืองที่อยู่ในเครือข่ายกีฬาชนวน มีพื้นที่วัวชนเพื่อสร้างสายสัมพันธ์และเชื่อมร้อยกันไปกับการเลือกตั้งท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนถึงบริบทของการเมืองระดับท้องถิ่นประการหนึ่งด้วยที่กล่าวถึงผู้บริหารและสมาชิกสภาท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนมีความตื่นตัวต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามาใช้ของสนามกีฬาชนวนเข้ามาเป็นสนามอำนาจทางการเมือง เพราะการตัดสินใจทางการเมืองของชาวบ้าน เช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจะเน้นความเป็นท้องถิ่นและเครือข่ายต้องมาก่อน แยกว่าตนเองยังคงมีความเป็นอิสระกับการเมืองระดับชาติ แต่อย่างไรก็ดีการเมืองท้องถิ่นไม่อาจแยกออกจากการเมืองระดับชาติได้ แต่มีการปรับประสานกันตัวอย่างมีพลวัต

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายกีฬาชนวนพัทลุงผู้คนภายในกลุ่มในเครือข่ายต่างรู้จักกัน ปฏิสัมพันธ์ อุปถัมภ์กันผ่านการเกื้อหนุนการเลี้ยงวัว การนัดชนวัว การจัดการสนามกีฬาชนวน กรณีนี้เป็นปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านผู้ประกอบการในท้องถิ่นแสดงอำนาจต่อรองอย่างเป็นอิสระในระดับของการเมืองในชีวิตประจำวันผ่าน “วัวชน” สำหรับการต่อรองระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชนอยู่ในเครือข่ายและประสบการณ์เลี้ยงวัวและชนวัว

เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองใดบ้างที่เอื้อให้นักการเมืองเข้ามาแสดงบทบาทในกีฬาชนวน นักการเมืองท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทด้วยการพิจารณาถึงโครงสร้างและความสัมพันธ์ของเครือข่าย การมีทีมงานการจัดการสนามกีฬาชนวนทำให้เอื้อประโยชน์แก่นักการเมืองท้องถิ่นใน 3 ลักษณะ 1) ทีมงานการจัดการสนามกีฬาชนวนกับการตอบสนองนักการเมืองท้องถิ่น

- 2) ทีมงานชนวัวช่วยเหลือสนับสนุนกีฬาวัว และ
- 3) ทีมงานชนวัวร่วมการกุศล

โครงสร้างความสัมพันธ์ในกระบวนการกระบวนการผลิตวัวชน ผู้ที่เป็นคนเลี้ยงวัวชนเป็นแรงงานในการผลิต สร้างสรรค์การเลี้ยงวัวชนในพัทลุง มีด้วยกัน 2 กรณี คือ การจ้างคนเลี้ยง และเจ้าของเลี้ยงด้วยตนเอง หลังจากเลี้ยงมีการนัดชนวัว หน้าที่หลักจะเป็นการจัดการโดยนายสนามกีฬาวัว

ด้านเศรษฐกิจการเมืองวัวชนกับความสัมพันธ์ธุรกิจต่อเนื่องอื่นๆ ได้แก่ การขายหญ้า ธุรกิจน้ำเชื้อพ่อพันธุ์วัวชน และสัตวแพทย์ โรงพยาบาลวัวชนแห่งแรกของภาคใต้

การปรากฏตัวต่อหน้าผู้คนที่มีสิทธิเลือกตั้งทั้งในและช่วงก่อนการชนวัว และปรากฏตัวในสื่อที่ประชาสัมพันธ์การชนวัวที่เป็นการพวงชื่อท้ายชื่อวัว เป็นการประชาสัมพันธ์อีกส่วนหนึ่งเพื่อการสื่อสารสร้างความรู้จักกับผู้คนทั่วไปในจังหวัดพัทลุง ดังนั้นกีฬาวัวจึงกลายเป็นช่องทางสำคัญหนึ่งในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างนักรการเมืองกับผู้เลือกตั้งในเวลาที่ไม่มีการเลือกตั้ง

นักรการเมืองท้องถิ่นเข้าไปอยู่มีส่วนร่วมเครือข่ายกีฬาวัวพัทลุง ความสัมพันธ์ภายใต้กรอบแบบอุปถัมภ์ (clientelism) การเมืองวัฒนธรรมของกีฬาวัวกับการเมืองท้องถิ่นพัทลุง ใช้เป็นการรักษาสถานะ

ทางการเมืองโดยอ้อม ด้วยการใช้ภาพลักษณ์ที่มีชื่อเสียงและน่าเชื่อถือในวงการชนวัวพัทลุง ตลอดจนการสะสมทุนทางสังคม และมีการผสมผสานทุนทางวัฒนธรรมของวัวชน คือระบบอุปถัมภ์แบบนักเลงท้องถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาของวัวชนเปลี่ยนแปลงเป็นทุนทางการเมืองเข้าสู่สนามการเมืองท้องถิ่นภายใต้บริบทของการกระจายอำนาจ ซึ่งสามารถเป็นดังปรากฏภาพการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัย

จากผลการวิจัยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะได้ดังต่อไปนี้

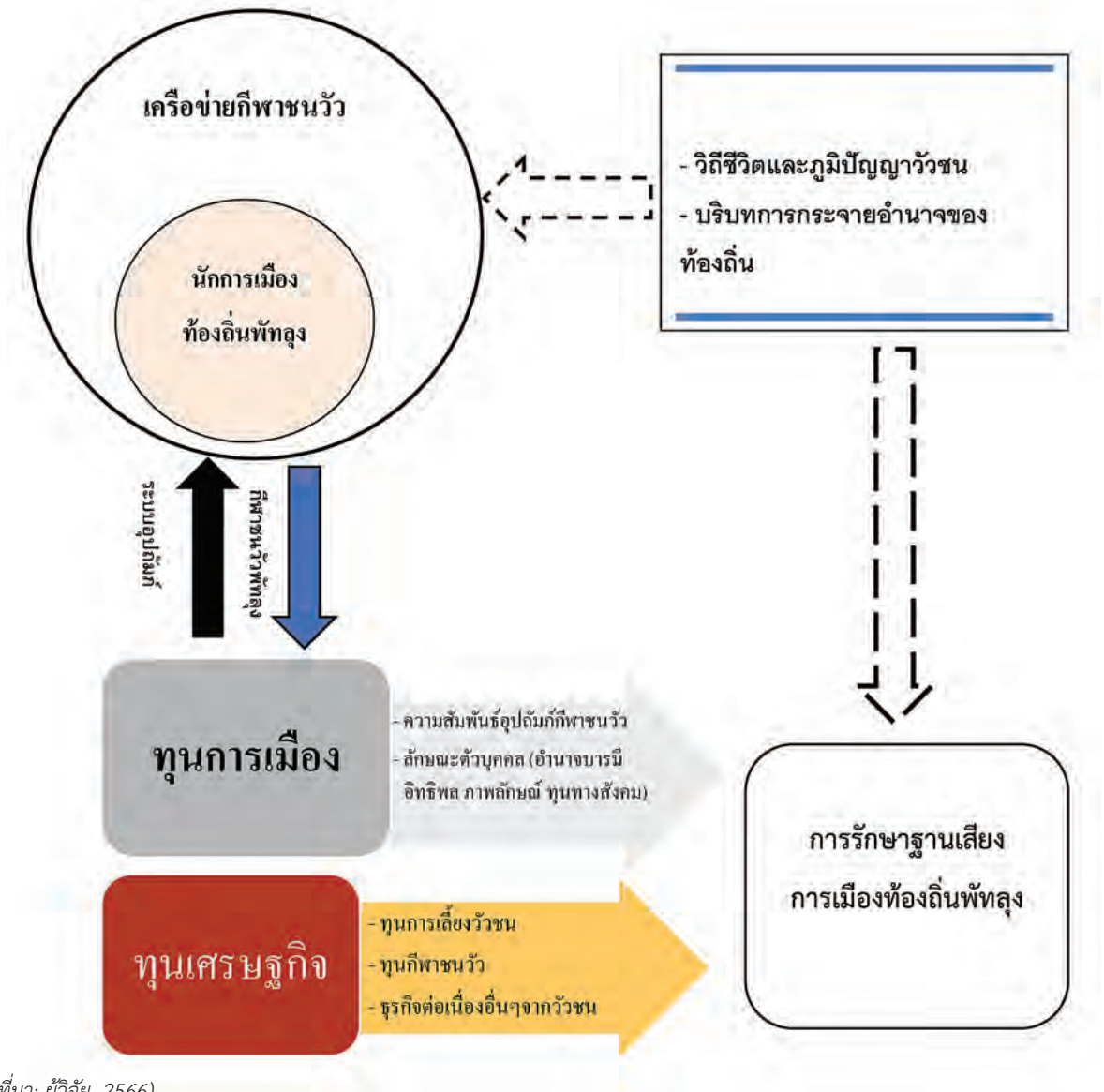
ผลจากงานวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่ไปสัมพันธ์กับผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อสาม นักรการเมืองท้องถิ่นพัทลุงเข้ามาบทบาทกีฬาวัวด้วยการรักษาอำนาจรักษาสถานะ อาจจะต้องมีการสร้างภาพลักษณ์ รักษาฐานเสียงของการเลือกตั้งอาจต้องอาศัยกิจกรรมทางสังคมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ ซึ่งจากผลวิจัยกิจกรรมลักษณะมีค่อนข้างน้อย ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงทุนธุรกิจวัวชนในพื้นที่ต่อการสร้างอาชีพเกี่ยวกับวัวชนในเชิงลึกต่อไป

2. ควรศึกษาถึงธุรกิจต่อเนื่องจากการเลี้ยงวัวชนและการชนวัวของจังหวัดพัทลุงโดยใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองเป็นกรอบวิเคราะห์สำหรับศึกษาต่อไป

การสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัย

ภาพที่ 3 การสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัย

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2566)

คุณูปการของงานวิจัยงานวิจัยนี้ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายวัวชนกับความสัมพันธ์ของฐานเสียงในพื้นที่จังหวัดพัทลุงอันทำให้สามารถทราบถึงนัยสำคัญต่อการเลือกตั้งการเมืองระดับท้องถิ่น งานวิจัยแตกต่างจากงานอื่นที่ชี้ว่าความสัมพันธ์ของกีฬาวัวชนเป็นกิจกรรม

เสริมอำนาจและสร้างทุนวัฒนธรรมของนักการเมืองท้องถิ่นที่จังหวัดพัทลุง โดยงานวิจัยที่ผ่านมาจะศึกษาเพียงแค่ด้านการเลี้ยงวัวชนและพัฒนาการจัดการกิจกรรมการชนวัวในจังหวัดพัทลุงเท่านั้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษฎา ศุภวรรธกุล. (2556). วัวชนปักชำใต้พนันสะพัดปีละ 7.3 หมื่นล้าน ไม่ใช่แค่สัญลักษณ์ โยงการเมือง อำนาจ. สืบค้นจาก <https://www.tcijthai.com/news/2013/06/scoop/2904>
- คณะกรรมการสนามกีฬาชนวัวบ้านท่ามิหรำ. (2556). เอกสารรายละเอียดที่ปรึกษาและนายสนามกีฬาชนวัวท่ามิหรำ ตำบลท่ามิหรำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. พัทลุง: สนามกีฬาชนวัวบ้านท่ามิหรำ.
- จรรุญ หยูทอง. (2555). เรื่องเล่าจากบ้านอ่าวทราย (4). สืบค้นจาก <https://mgronline.com/south/detail/9550000038755>
- ชัยพงษ์ สำเนียง. (2561). พัฒนาการกลุ่มทุนการเมืองในภาคเหนือของประเทศไทย: การเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจและวัฒนธรรมให้เป็นทุนทางการเมือง. วารสารพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 1(1), 1-53.
- ชาติรี หุตานุวัตร และคณะ. (2565). พิชัยยุทธการเลือกตั้ง : ผู้ครองใจมหาชนจะเป็นผู้ชนะ คึกฉิ่งมวลชน สงครามที่ไม่หวั่นเลือน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- ชาย โพลิตา. (2552). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชาลินี สนพลาย. (2559). เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เอื้อให้กับการเมืองเข้ามามีบทบาทในสโมสรฟุตบอลไทย. วารสารสถานพระปกเกล้า, 14(2), 133-150.
- ชาลินี สนพลาย. (2557). บทบาทของสโมสรชลบุรี เอฟซี (Chonburi football club) ในการรักษาและสร้างฐานเสียงทางการเมืองของกลุ่ม “เรารักชลบุรี”. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, สาขาการเมืองการปกครอง. กรุงเทพฯ.
- ณัฐกร วิทิตานนท์. (2557). การเมืองกับฟุตบอลไทย. ใน วสันต์ ปัญญาแก้ว, พงศกร สงวนศักดิ์ และจุติพร ทรัพย์ปัญญาญาณ (บรรณาธิการ), ฟุตบอลไทย: ประวัติศาสตร์ อำนาจ การเมือง และความเป็นชาย (น. 103-152). กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นวลน้อย ตรีรัตน์ และคณะ. (2557). พนันพื้นบ้าน: การรุกรืบของธุรกิจการพนันสู่วิถีชุมชน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- นายกทอง นามสมมุติ. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลแห่งหนึ่งในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง. (2566, 28 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นายกโหนด นามสมมุติ. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลแห่งหนึ่งในอำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. (2566, 28 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นายโชค นามสมมุติ. อาชีพกรีดยางและค้าขาย อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง. (2566, 29 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- นายบ่าว นามสมมุติ. อาชีพทำปศุสัตว์และกรีดยาง อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง. (2566, 29 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ผู้ใหญ่บุญ นามสมมุติ. ผู้ใหญ่บ้านแห่งหนึ่งและนายสนามกีฬาชนวัวในอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง. (2566, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์.

- พิสิษฐ์ นาสี และชัยพงษ์ สำเนียง. (2556). การเลือกตั้ง: การสร้างเครือข่ายและสายใยสัมพันธ์ในทางการเมืองระดับท้องถิ่น. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 12(3), 77-109.
- ยศ สันตสมบัติ. (2548). *มนุษย์กับวัฒนธรรม 8 องค์การสังคมและการเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รงค์ บุญสวยขวัญ. (2555). การเมืองของการพนันวัวชนภาคใต้. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(3), 241-266.
- รงค์ บุญสวยขวัญ. (2559). นายหัววัวชน. สืบค้นจาก http://gamblingstudy-th.org/issues_topic_1/82/2/1/%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%AB%E0%B8%B1%E0%B8%A7%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%A7%E0%B8%8A%E0%B8%99/
- รงค์ บุญสวยขวัญ. (2556). จับประเด็น นายหัววัวชน. สืบค้นจาก https://www.gamblingstudy-th.org/issues_topic_1/82/2/1/
- วอลเคเกอร์, แอนดรู. (2559). *ชาวนาการเมือง: อำนาจในเศรษฐกิจชนบทสมัยใหม่ไทย [Thailand's Political Peasants : Power in the Modern Rural Economy]* (จักรกริช สังขมณี, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. (2558). *หีบบัตรกับบุญคุณ การเมืองการเลือกตั้งและการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายอุปถัมภ์*. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศศิธร บุญคงแก้ว และสิทธิพร ศรีผ่อง. (2561). การปรับตัวของก๊วนวัวชนเพื่อการท่องเที่ยว การประชุมวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ 1 “มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: พลัปัญหาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (1). สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2536). *เลือกตั้งวิกฤต: ปัญหาและทางออก*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คูวินทร์พันธุ์, บรรณาธิการ. (2539). *ระบบอุปถัมภ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัสมา มังกรชัย. (2564). มองโครงสร้างอำนาจชายแดนใต้ผ่านการวิเคราะห์การสะสมทุนของนักการเมืองมุสลิม มลาญกรณศึกษา อับดุลลาเต๊ะ ยากัด. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา มหาวิทยาลัยบูรพา*, 9(2), 82-101.
- อาคม เดชทองคำ. (2543ก). *หัวเชือกวัวชน*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- อาคม เดชทองคำ. (2543ข). *หัวเชือกวัวชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอกพลณัฐ ญัฐพัชรัตน์. (2560). *การวิเคราะห์การเมือง: ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอกรินทร์ ต่วนศิริ. (2563). *การเมืองการเลือกตั้งของนักรบการเมืองท้องถิ่นชายแดนใต้ ท่ามกลางความรุนแรง*. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 31(1), 17-28.

ภาษาอังกฤษ

Chenchanok Siriwat. (2012). *Football Culture and The Politics of Localism: A Case Study of Chonburi Football Club*. (Master of Arts) Chulalongkorn University, Bangkok.

Geertz, C. (2002). Deep play: Notes on the Balinese cockfight. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, 80-98.

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารรัฐประศาสนภักดี ชั้น 5
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 02-141-9570 โทรสาร 02-143-8181

วารสารสถาบันพระปกเกล้า

ISSN 1685 9855

ราคา 120 บาท

